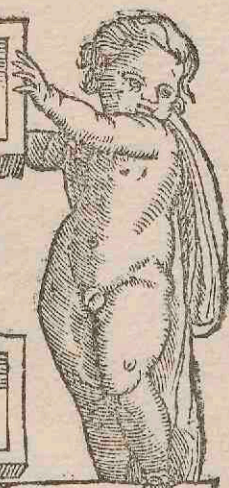

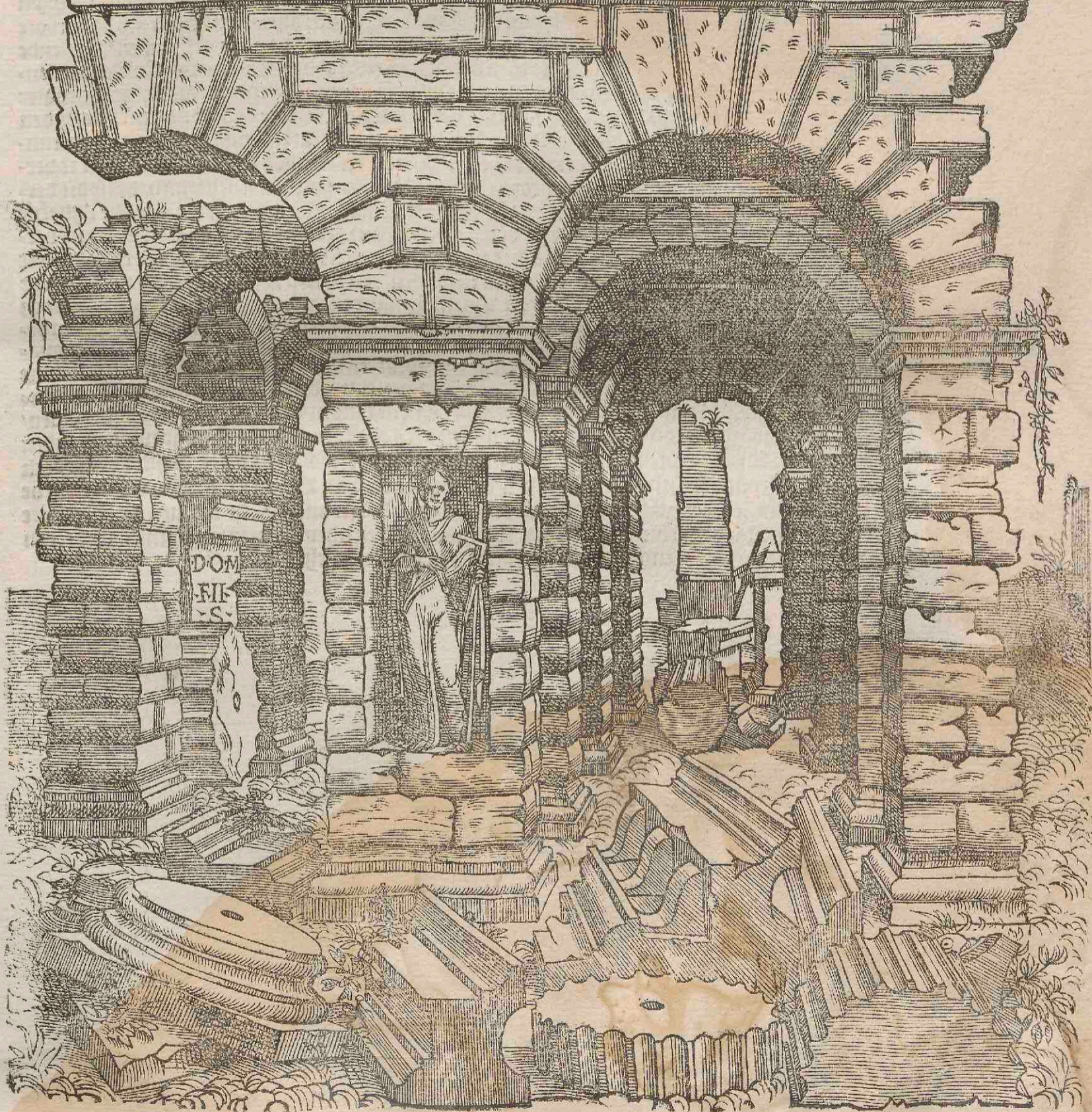
Die alder vermaertste antique edificien van tempelen, theatren, amphiteatren, paleysen, thermen, obelischen, bruggen, archen-triumphal etc. : beschreven ende gefigureert met haren gronden ende maten, ook de plaetsen daerse staen, ende wiese dede maken

<https://hdl.handle.net/1874/194845>

Die alder vermaertste An-
 tique edificien vā Templen/ Theatren/ Am-
 phiteatren/ Paleysen/ Thermen/ Obelischen/ Bruggen/ Ar-
 chen-triumphal/ etc. Beschryvê en gefigureert met hare gron-
 de en maten: oock de plaetsen daerse staen/ en wielse dede makê.

ROMA QVANTA FVIT IPSA RVINA DOCET

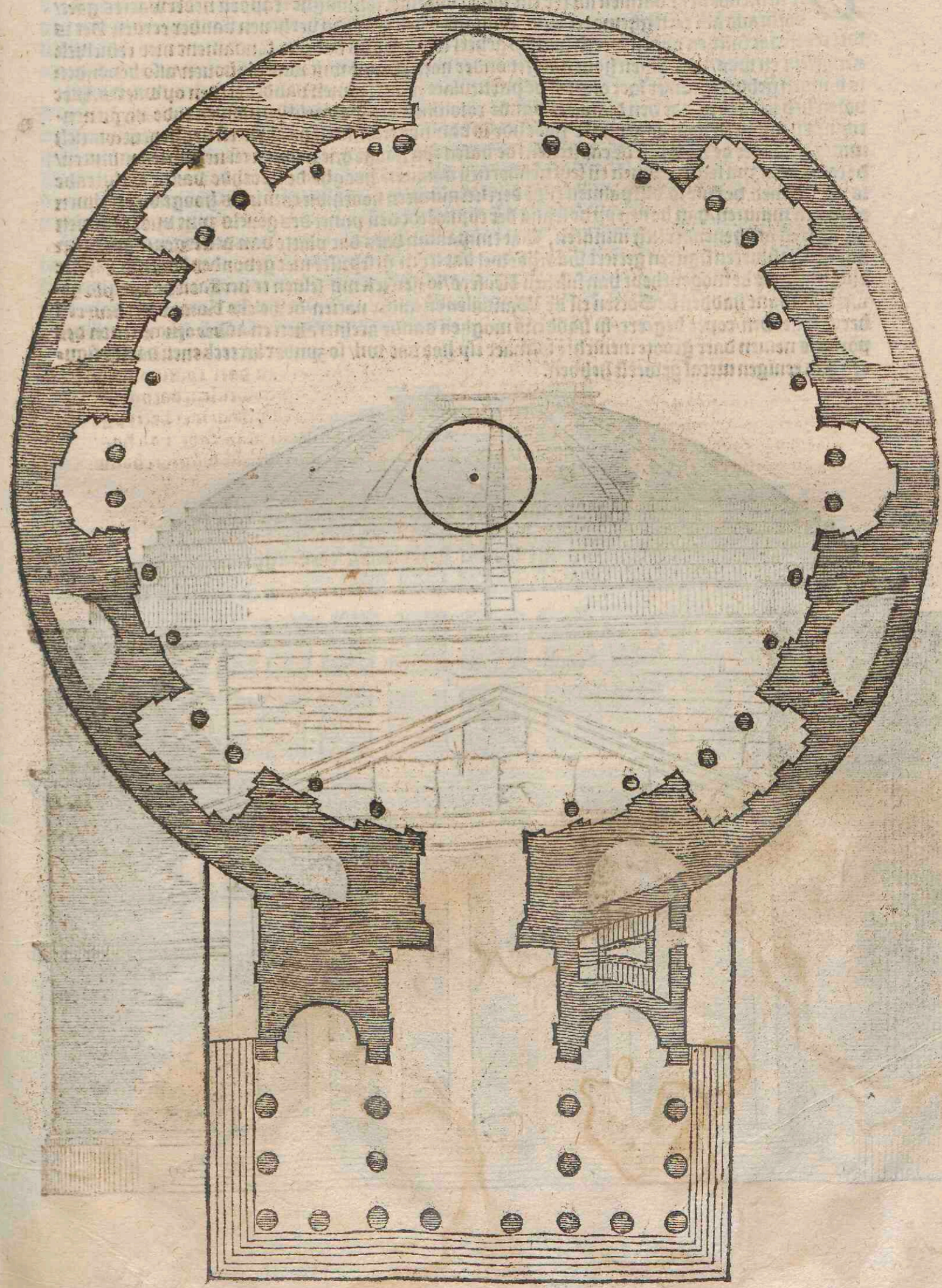
Hoewel dat veel diversche antozen ons wonderlijke beschryvinghen van architecturen/ als vanden Egyptien/Assianen/Græken/ en meer andere natien gemaect zynde achter gelaten hebben/ also dat wy lesende den ooren mogen genoeg doen aengaende der grooten/ te weten/ hoe lanck/ breed ende diep dat eenige met selken geweest zyn/ so en connen wy nochtans den oogen ende der begeerticheyt van sulcken ongelooflijcken handtwerck ende const te siet daermede niet veruogen/ ten ware dat ons de eeuwe van dien tyde gegunt hadde/ aengesien dat de reliquien van alsulcke wercken almeest deur den tijt verniet zyn/ dat wy de figuren tsamen byder leste hadden mogen int bewoorden/ gelijk wy in desen tegenwoordigen boeck niet alleenlijck lesen en mogen wat ten lesten na alle andere natien die Romeynen gebouwen hebben/ maer hebben eenen alsulcken auctor voozhanden/ die de figuren (sulcx als mense noch in wesen vindt) van stuck tot stucke/ niet alleene by roeden/ ellen/ voeten/ ende palmen/ maer oock by minuten scherpe lijck gemeten ende wel geconterfept ons voozgestelt heeft. Ende hoewel dat ick geen meyninge en hadde desen boeck vande antiquiteyt der Romeynen in onser talen te drucken/ midts dat haer de sprake niet verre ghenoech en strect/ oft dat by auonturen der liefhebbers te wegnich zyn om mijn onkosten te verhalen/ so en heb ick nochtans niet connen ghelaeten/ want my dat groote werck der fortificacien vander vermaerder stad van Antwerpen daer toe gedrongen heeft/ ende dat daeromme/ op dat een pegelijck die hem verwonderende is vander grooten/ d'welck met ontaalklijcken kosten gemaect wort/ hierinne sien ende by hem seluen ouerlegghen mach/ wat grooter ja noodelooser kosten by dit te gelijcken/ dat die Romeynen (ick wilge andere natien) vooztyden gedaet hebben int makē van Obeliscen/ Pyramiden/ Thermen/ Theatren/ Amphiteatren/ Archentriumphalen/ en meer andere dingen die alleene tot genoechen en triumphen dienden: waer deur te versterkinge eer noch vromer dan sy is/ souden gemaect hebben. Nu is te noteren/ dat alle r'gheene d'welcke die Romeynen gemaect hebben/ niet geheelijck met der leeringen van Vitrubio en ouercomt/ also datter veel die dese ende diergelijcke stucken geconterfept hebben/ daer deur geabuseert zyn/ want de sommighe nauwelijck gheloouen en souden/ dat indien tyden so wel als nu alderlepe werclieden waren deen better dan d'andere/ d'welck hemlieden ontwetentlijck heeft doen ende noch doet makē dingē die de goede Antiquē niet geerne en souden verdrage hebben/ waer af dat sy in desen boeck goet onderwijs vinden sulken/ ende leeren (indient hen belijst te lesen) r'goede wrenquade te schepden/ waer toe dat sonderlinge den voozghedrueten vierden boeck dient/ want daerinne die geheele somme der maten besloten is: ende also inden seluen vierden boeck inde voozreden be- looft is/ so en suldy hier in desen berden boeck niet alleene vinden/ ten eersten die Technographien/ ende daerop volghende die Strogaphien/ mitsgaders oock een deel der Sciographien/ vanden vernaemsten Antiquiteyten van Romē/ van Italien/ ende eensdeels van daer buyten: maer oock vanden excellensten edificien in onsen tyden/ ende bysonder van Byzamante gemaect. Alsoo dat de Leser wel geïnstrueert zynde inden voozsejden vierden boeck daer alle de ordinen wel verclaere zyn/ sal mogen by hem seluen ozdelen wat wel ende qualijck ghemaect is/ op datmen met eenen vollen te samen een goet ende een onstraffelijck werck maken mach.

Dat derde Boeck,
Van der Antiquiteyt.
Dat vierde Capittel.

Onder alle de Antique edificien die in Rome gesien worden/ so dunct my dat het Pantheon vooz een stuck werck alleene dat alder schoonste/ dat alder geheelte/ ende dat alder beste verstaen is: ende is so veel wonderlijcker dan d'andere/ als hebbende dat selue stuck werck veel leden/ dat die selue alsamen so wel corresponderen tot dien linte/ dat een pegelijck persoon siende alsulcke correspondentie/ vint hem daerinne veruocht te zyn/ ende dit comt daer deur/ dat die vernuftige Architect/ de welke daer vinder af was/ veruort en heeft die alder perfecte forme/ te weten/ de ronde waer af datse gemeenlijck onse lieue vrouwe de ronde heet/ want van binnen is so veel hoochden als breedden. Ende by auonturen dat de voozsejde Architect/ considererende/ dat alle dingen die ordentlijck procederen/ een principael en eenich hooft hebben/ vanden welken de nederste afhagen/ wilde oock dat dees edificie alleene een licht hebben soude/ en dat int alder hoogste deel op dat het hem in allen plaetsen gelijckelijck wtbrejden soude/ gelijcmen in effecte siet dat het ooc doet/ want boven d'ander dingen die heur perfect licht hebben/ so zynder de ses rapellen/ dewelcke mits datse binnen de dicte des muers staen/ behoorden duyster te zyn/ nochtans hebben sy haer behoeflijck liebe deur dat toebrengen van sommige trecken de vensters bouen de genoeude rapellen/ dewelcke hem dat tweede licht geuen/ genomen van dat bouenste gat/ also datter gheen so elpen dunct en is/ theest zyn deel vanden lichte: en dit en is sonder groote iudicie niet gemaect/ want wesende dese tempel van onden tyden ghededicert tot allen den Goden/ waer deur datter veel heelden in stonden/ d'welcke de Liberche tabernaculen/ kercken/ ende vensterkens behoorden) behoefde dat elck heur behooflijck hadden. Daeromme dat de geene die ghenoechte nemen in statuen ende ander verheuen dingen by hem te honden: behoefden wel een alsulcken cabiner dat zyn licht van bouen ontfinghe/ op datse (latende elck staen op zyn plaeste) niet en verlden niet den stucke d'licht gaen ontleenen. Nu om tot onsen eerste propooste te comen/ mits dat my dat Pantheon de alder volcomenste Architecture dunct zynde die ick noch gesien hebbe/ so hebet my goet gedocht dieselue ooc hier int beghinsel ende vooz ten hooft van alle d'ander edificien te setten. De fondatuer van desen tempel (na dat Plinius set in meer van een plaeste) was Marcus Agrippa om te volbrengghen de wille van Augusto Cesarē: dewelcke ondercomen vander doot en mochts niet volbrengen/ aldus wert desen tempel ontrent dat veertienste Jaer ons Heeren ghebouwen/ dat welke comt ontrent vijftoupsent twee hondert/ ende drie saven van beghinsel der werelt. Inden gheseyden tempel (naet schryuen van Plinio) waren die capiteelen van rooper/ ende hy schryft oock dat Diogenes beeltesnijder van Athenen/ die seer gheprezene Cartatiden inde pilaten maecte/ ende dat oock de statuen bouen dat frontispicium gestelt zynde seer geprefen wate/ hoewel datse deur de hoogte der plaetsen niet gecelebreert en waren. Desen tepel wert gestagē vanden blise/ en verbradt ontrent dat jaer Troiani des Keyzers/ welck comt ontrent den Jaer ons Heeren hondert ende dertien: ende den jaer der werelt vijftoupsent drie hondert en eif. Ende Lucius Septimius Severus/ ende Marcus Aurelius Antonius deden hem repareren met alle zynen ornamenten/ gelijk dat blijet by den geschijfte inde architrabe vanden geuel/ dewelcke ornamenten men gelouen mach al van nieuws ghemact te zyn/ anders behoorden die Cartatiden van Diogenes daer noch te zyn. Haer inder waerheit soo was de Architect diese ordinerde seer iudiciens ende sturftich/ want met goeder iudicium heeft hy de leden seer wel connen vergelijcken met dat corpus/ ende en wilde de wercken met veel sneden niet verdrucken/ maer gelijck tot zynder plaetsen breeder gelyt sal worden/ wilse wijsselijck wt te depleten/ oock heeft hy int geheele werck de ordine vande Corinthie geobseruert/ ende en wilde daer geen ander onder mengende/ daer toe zyn de maten in alle de leden so wel gheobseruert als ick in eenich ander werck gesien ende gemeten hebbe: waeromme datmen desen tepel wel ee erpēl van Architecturen heeten mach. Haer setende dees redenen op d'lyde/ wantse dert Architect hietel aengheuen/ so wil ick acide particulare maten comen: ende op dat wy met ordinaricien in dese Antiquiteyt voozwaren/ so sal die eerste figure de Technographie zyn/ die tweede de Strogaphie/ ende de derde de Sciographie. Dees nabolgende figure is van de Technographie/ dat den gronde vanden voozsejden tempel/ den welken ghemeten is met de Antique oft oude Roomsche palme hier besjden gestelt. Ende eerst spreken de van dat portael/ daer af zyn de colom-
met

men dicke sey palmen ende negenentwintich minuten: de intercolonnien (dat zyn de sparsen van de eene colomme aen d'andere) houden acht palmen ende negen minuten/de breedde des portaelis is van veertich palmen: de breedde vande platte pilaren des portaelis is gheheelyc den diameter der colommen/de wiidde vande nichsen tusschen de pilaren is van tien palmen/ ende de pilasters ter syden zyn van twee palmen: de wiidde der poozzen houdt sessewintich palmen ende een halve/ de wiidde des geheelen tempels te weten den vloer binnen vanden eenen muur tot aen den andren hout hondert en vintnegentich palmen: effen also veel houdt de hoochde van op den vloer/ tot hoven aenden ondersten boort vanden lichtgare. Dat selue ronde gat is wijt sessewintich palmen ende wintich palmen ende dertich minuten/ ende gaen half so diep inden muur behaluen de dicke der viercater pilaren op elke spode: maer die principale capelle is dertich palmen breed/ ende is ooc eenen haluen cirkel behaluen de gheseyde pilaren: de dicke der colommen van al'e den capellen is van vijf palmen min drie minuten/ desgelijc houden de viercater hoecpilaren der gheseyde capellen. De colommen der tabernaculen tusschen de capellen zyn dick twee palmen: de dicke vanden muur die den geheelen tempel omringht is van eenewintich palmen. Ende al is sake dat de capellen den muur genoeg wcholen/ so zyn nochtans tusschen beyden van binnen den muur ydele plaetsen/welcke sommige seggen dat vooz wintplaetsen gelaten zyn ter causen vander eerbewijng. Daer ick geue my seluen te verstaen datse ghelaten zyn te vullen om de stoffe te sparen/ midts dat sy cirkelwijs in aller manieren sterre genoeg zyn/ den opganck welken ter sinckerhant stiet was oock ter rechterhant ont op dat portael te gaen/ oock gincken van daer rontsomme den tempel hoven de capellen deur ten secreten ganck die daer noch is/ deur den welcken datmen oock buyten arnde trappen gaet/ om tot bouen int hoochste der edificien te climmen/ met veel opganveel plaetsen besloech/ also dat sommige gebuieren darhet al een malle was ende van buyten hebben int grauen sulck fundament gevonden.

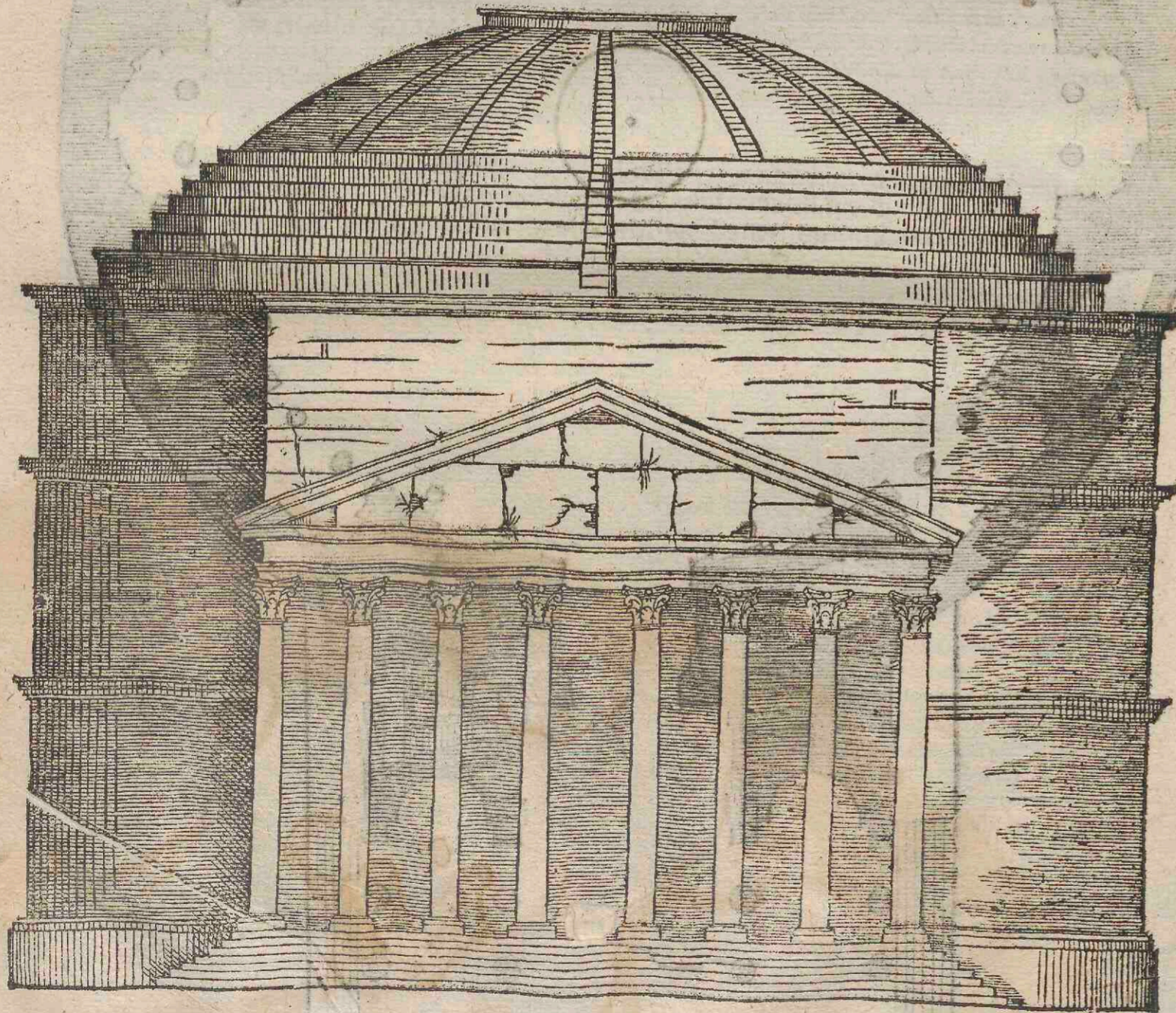
Dits de oude Romeynsche palme/ ende is ghebeelt in twaelf vingeren/ ende elcken vinger is noch in viere gedeelt/ ende worden genaemt minuten/ met welcker maten dese tegenwoordige edificie met al heuren navolgenden deelen ghemeten is.

Van der Antiquiteyt

De forme van dat Pantheon van buyten.

Dese ondergeleete figure betoont de geheele forme van dat Pantheon recht van voren aen te sien: ende al ist datmen nu ter tijt inden ingaenck sommighe trappen nederwaerts gaet/ nochtans alst eerst ghemaect was/ stont het teuen teappen verheuen vander eerden. Het is wel reden dat sulcken ouden werck noch so geheel is/ oermits dat zyn fundament niet etmelijck zengelept en was/ want men hout dat het onder noch eens so wijt was als bouen/ also bevonden is vanden gebueten: maer laet ons tot de particulare maten conien vander eerden opwaerts. Hier voren heb ick gelept dat den diameter vande columnen des portæls ses palmen ende neghenenwintich minuten hout/ maer haer hoochde is van vierenwintich palmen ende neghenenwintich minuten sonder de basen ende de capiteelen: de basen zyn hooge drie palmen ende neghentien minuten/ de capiteelen zyn seuen palmen ende seuenendertich minuten hooge/ de hoochde vande architrabe is vijf palmen/ de frise is vijf palmen ende dertien minuten hooge/ die cornice is hooge vier palmen ende negen minuten/ van bouen op de scima der cornice tot den puyck des geuels zyn vierenendertich palmen ende neghenendertich minuten. Dat timpanum daer dat platte van desen geuel/ achtmen dat al niet silueren figuren geiert was: hoewel dat ict in geschizite niet gebonden en hebbe: maer ouerleggende de mogentheyt van sulcken keisers/ so geu' ick mij seluen te verstaen dattet also gewest is/ want hadden de Goeten ende de Wandalen ende ander naiten/ dewelcke Rome meer dan eens berooft hebben/ coper begeert/ sy haddens moghen vande architraben ende ornamenten des portæls nemen daer groote menichte is/ maer ist hoe dat wil/ so zyn der hieteecken dattet figuren van eenigen metal gewest hebben.

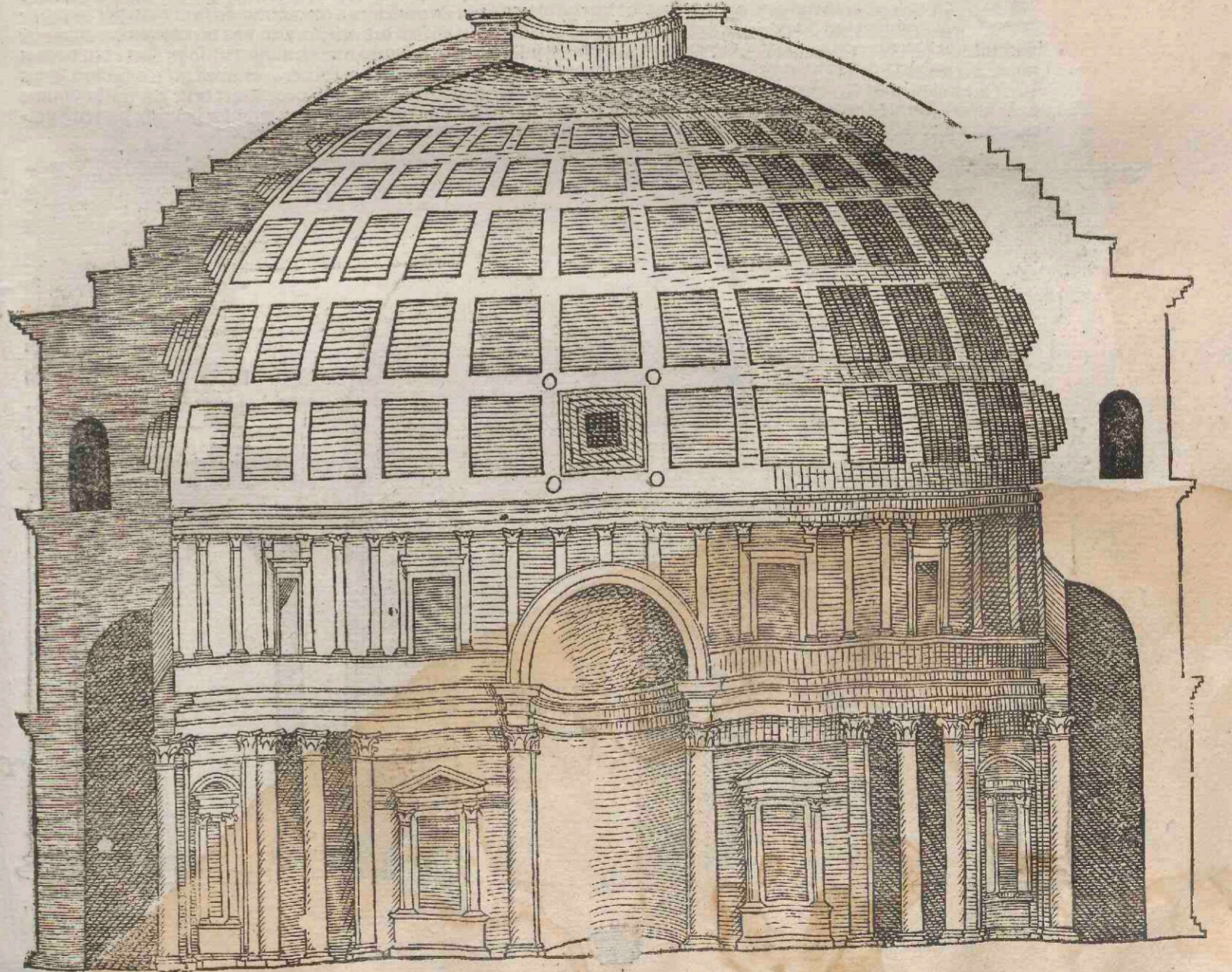

Dat deel binnen den tempel.

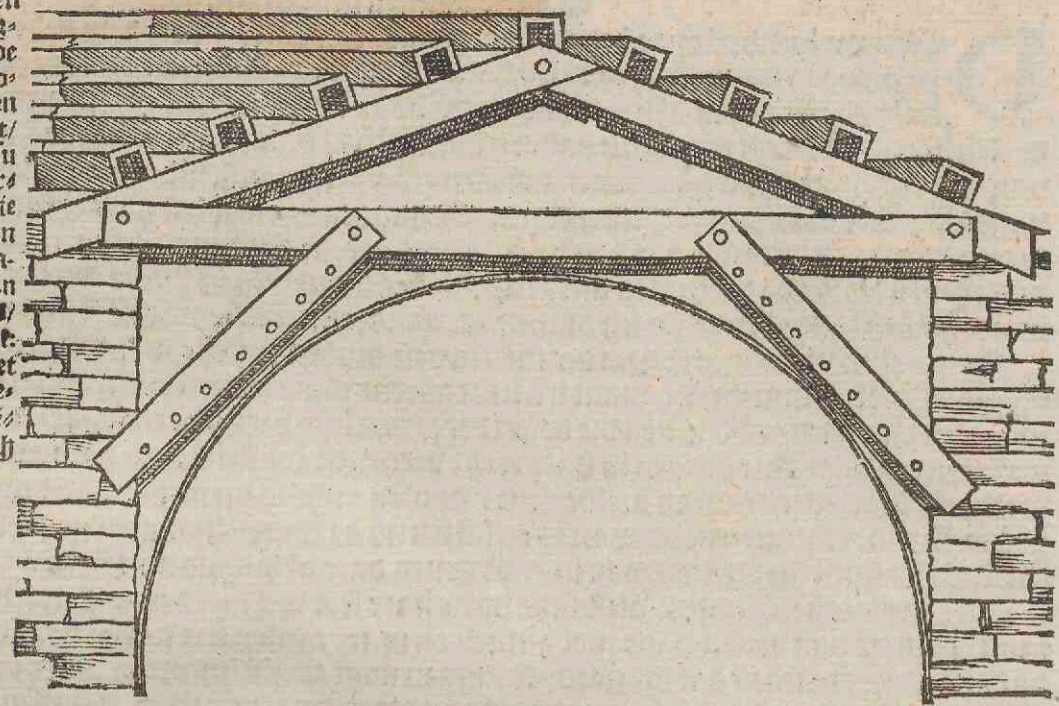
Dese nabolgende figure betoont dat Pantheon van binnen/ dewelcke forme (also gesept is) genomen is vande sphaera/ mits datse so wijdt is vanden eenen muer tot aenden anderen/ als sy hooge is vanden pavimente tot bouen aende openheyt/ dewelcke wijdde ende hoochde elck hondert vierentnegentich palmen hout/ vande pavimente tot bove de hoochste cornice/ ende van op de cornice tot dat hoochste des welsels is oock een gelijcke mate/ te weten/ elck vande helle vande hondert vierentnegentich palmen. De quadraturen in dat welsel zyn alsamen inder manieren van da middelste/ ende van desen is oock opinie datse met silueren gedzeuen platen geiert waren/ deur sommighe veltigien diemen noch siet: want waren sulcke vercieringen van coper gewaect geweest/ men soudele noch vinden/ oft dandere vanden portæle souden mede genomen zyn.

Niemand en verwondere hem datmen in dese dingen (epische perspectibe) gheen pauiment oft ander vercoztinge en siet/ want ick heb alleene wten gronc willen optrecken om zyn hoochde in maten te toonen/ op datmen die deur vercozten niet verlieten en soude: maer in den boeck van perspectiben sal ick die dingen in haer recht vercozten toonen/ ende dat in diverse manieren/ te weten/ in superficien ende in veelderlepe corpozzen ende in menichte van huplingen daer toe dienende. Vande cornicen nederwaerts en sal ick nu de diuersche maten niet setten/ want hierna sal ick stuk by stuk die figuren toonen/ ende geuen daer af bysonder maten.

Die capelle inden middel/ alst sake datse haer seer wel met den anderen wercke boecht/ nochtans ist opinie van veelen/ datse niet antiqk en is/ ter causen dat haren boge de vijf pilaren breect/ dat welcke een dinck is dat die goede Antiquen nopt en ghebruycten/ maer meynen dat die byden tyden der Christenen grooter gemaect is dan die andere/ gelijck de Christen tempels alrijt eenen principalen altaer grooter dan die ander hebben.

Dit ornament vindt men noch in wesen bode dat portael van dat pantjeon/ende is op dees maniere al van koperen tafelen ghemaeckt: den halben cirkel en isser niet/maer daer was ee crone su perficie van koper seer verciert. Doch honden vele die opinie/ dat het cieraet van silber was/ mits der oorzaken voorgefeyde: maer van wat materien dat het was/ en weet men sekerlijck niet/maer warachtich ist/ dattet watermate schoon weert behoorde te zyn/ considerende aen tegene datmen noch in wesen siet.

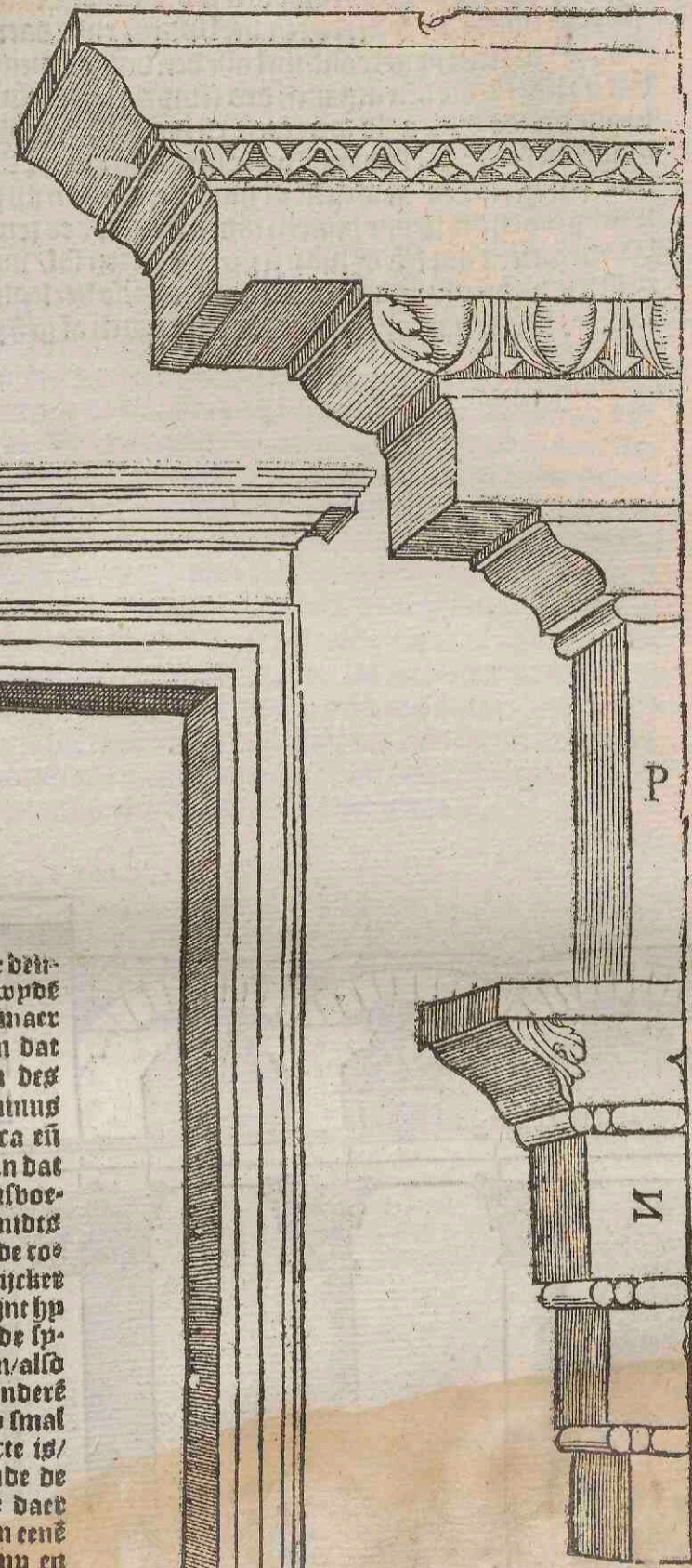
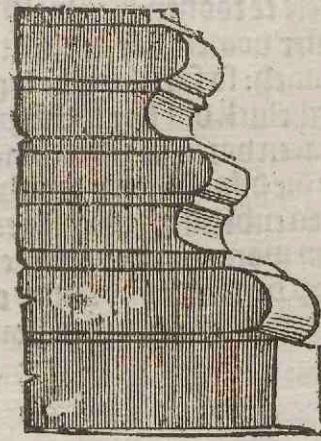

De figure hier onder behoort dat aensten binnen dat portael/ het welcke so welckie soo wel inde syden als van vozen leer gheleert is niet marben/ ende naer toe oock van buyten/ hoe wel dat het deur den tijt seer vergaen is. De vier pilaren zijn gefacelieert met sulcken getal van canalen gelyckmen hier onder siet/ ende om dat de ronde colonnen boven dunder worden dan den diameter/ daer den bodem der architraben van dier dicken der colonne is/ wissende van de architrabe besellen met den viercanten pilaren welcke boven niet en minderen/ so en soude den bodem zynen perpendicel niet gebonden hebben/ want het soude so veel als d' minderen der ronder colonnen gefacelie hebben. Dus herft die hoogstemige Architect de architrabe rechtis boven de vier pilaren so veel uytgeheyt/ waer deur dat sulcke dinget boeghelijck staen. Aengaende der deuren so is de wyde van twintich palmen twee minuten/ ende die hoochde beertich palmen ende vier minuten. Vanden anderen sonder luyghen maten sal ick hier na bieder tracteren.

De poorte ende face binnen dat porticus,

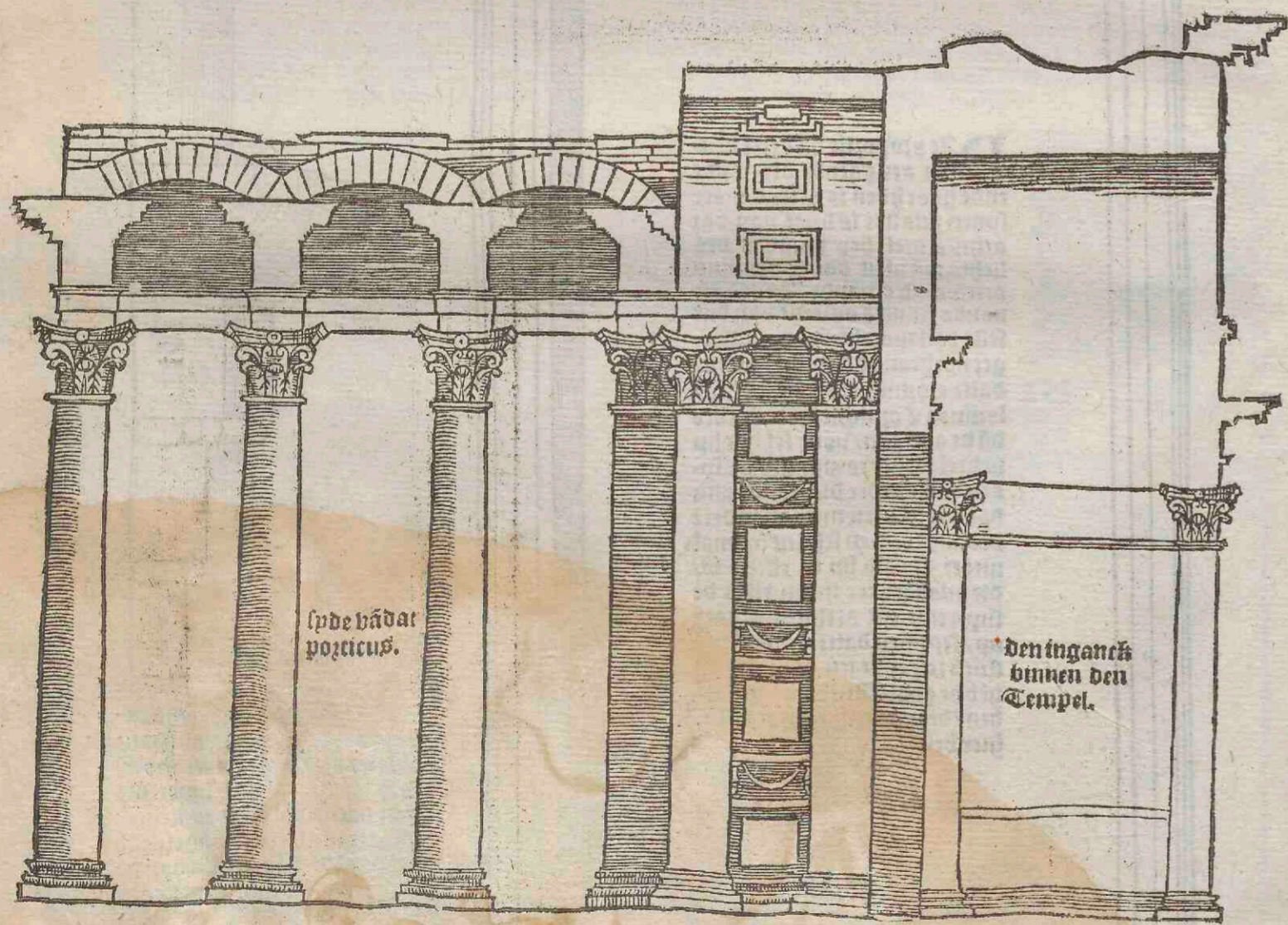
Dees base is een vanden genen die aende platte pilare der twee der ordene staen/ de welke mits datte verre bidden oogen staen/ hebben ee atragalus ho of twee/ om dwerck niet te vercrimpen.

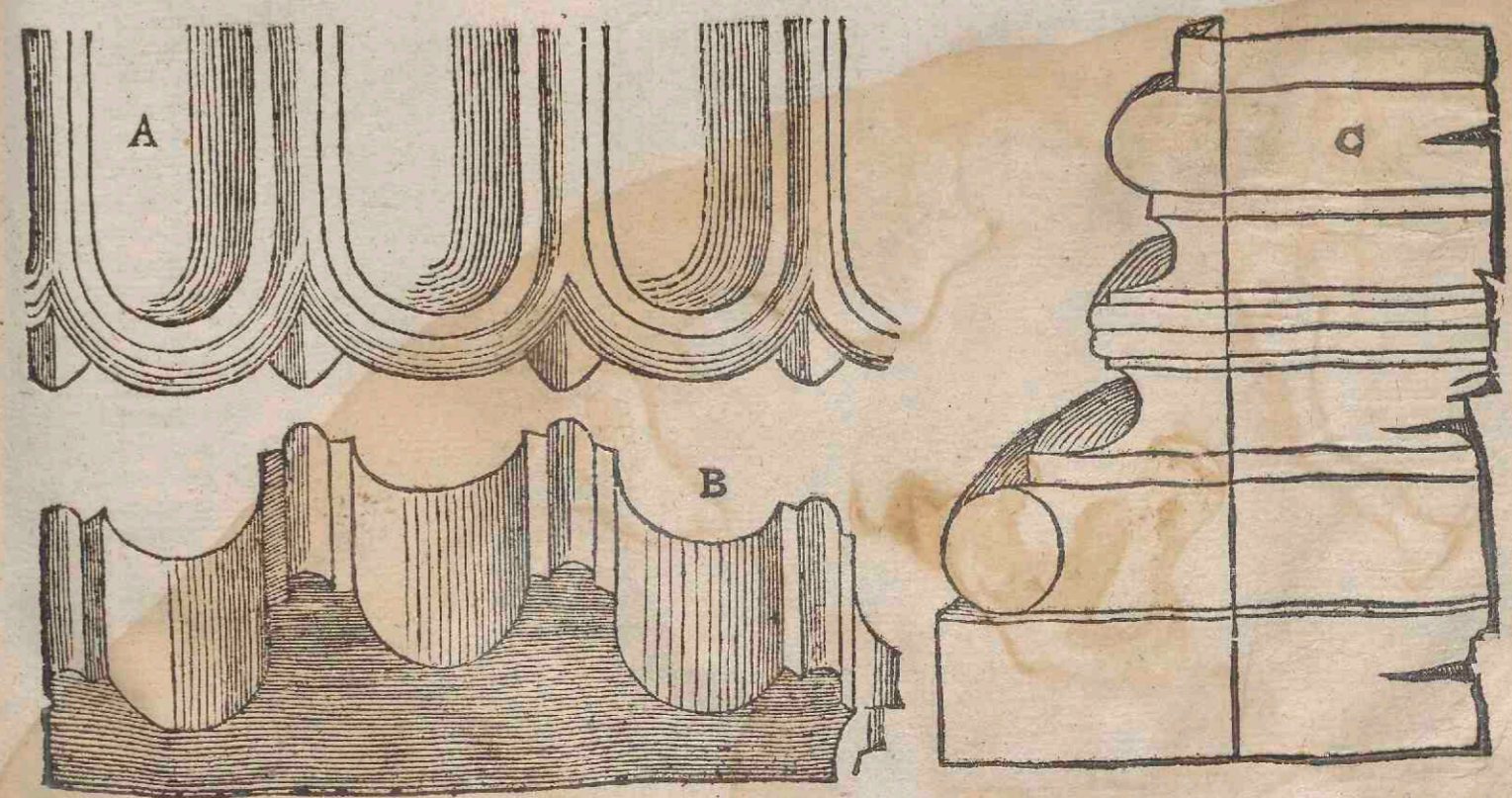
De proportie van deser d'orden aengaende der wyde ende hoochden is gelyck/ maer synen pilaster is breet van dat achste deel der wydden des lichts: en al ist dat Ditruchus den pilaster vande Dorica en vande Jonica ontrent van dat sefte deel maecte/ so en misboegget nochtans deser niet/ midde datte Corinthie is/ want de colonnen Corinthie gracelijcker van de and' zyn/ noch schijnt hy so veel dicker te zyn als de syden van goeder diepte syn/ also dat dooge dren metten andere behangende/ en schijne so smal niet te zyn als hy in effecte is/ die pilastren ten syden ende de supercille oft architrabe daer op/ seymen dattet al van eenen stuck is/ ende ick vooz my en hebbe geen scheidinge gebonden/ de particulare maten staen hier besyden.

Dele cornice/ frise en architrabe is bode de deur van die Pantheon/ aengaende haer maten/ so ist d'architrabe oft supercille van dat achste deel des lichts/ de frise mits datte ongesneden is/ hout der d'edel min dan de supercille. De cornice is hooge gelyck de supercille/ de anderen sijn geproportioneert na de grootte/ waerom datmen metten pilastren die vette lichtelick binden mach.

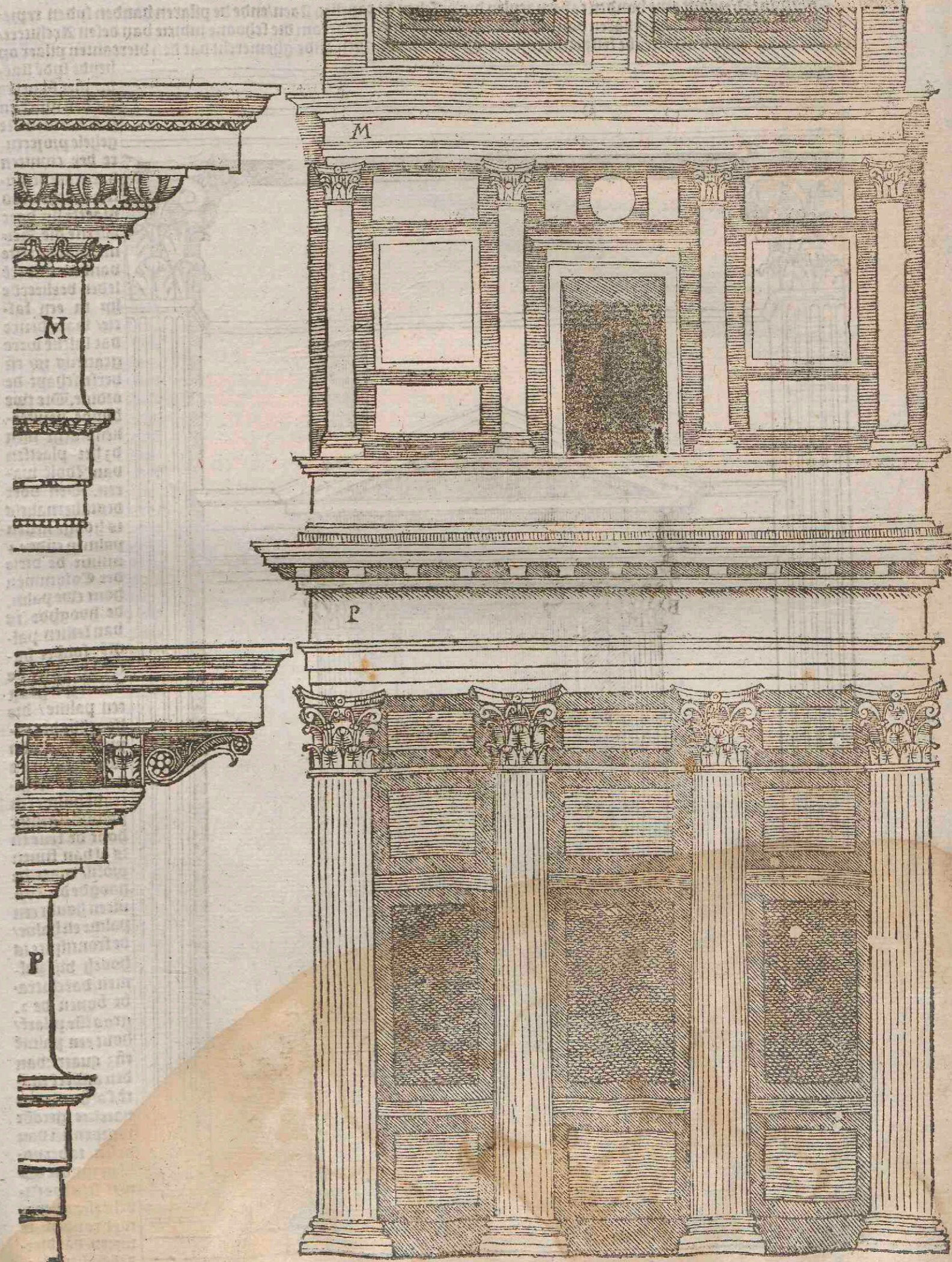
Alle de deelen van dese alder schoonste ende voegelijcke edificie te toonen/so is wel van noode die te keeren in veel syden/ ende daeromme hebbende hier vooren dat aensicht in majesteit getoont/ met alle den dingen diemen van vooren sien mach: so sal ick nu de loge/ dat portael/ ende den inganc des tempels van beyden toonen rechts ghelijck dat staet. En spre- kende vande maten/ so is de dicke en hoochde der colomnen ende der pilaren vooren gegeven/ daer- omme en sal ick die selue niet meer verhalen: maer 't is alleene ghenoech die dispositie der dinghen van binnen te sien/ de welke al zynse clepne/ zyn op haer mate getrocken ende gheproportioneert nae groote: die clepne pilaren inden inganc des tempels zyn viercant in manieren van pilasters van dewelcke dat ick de maten hier na setten sal/ want sy dienen oock op de hoeken vanden ca- pellen binnen ronsomme den tempel: en also veel als de spatie van dese drie intercolomnien hout/ so verre strecke dat coperen welckel daer vooren af geseyt is.

Ik en wil my niet onderwinden te schrijven van alle die maten van elke caueringhe van den colomnen die daer veele zyn int Pantheon/maer vande colomnen voer de grote capel- lemies datse seer schoon en vernemende zyn/ heb ic willen wat kennissen geben: waeromme dat dese figure hier onder geteeckent met A. ende B. betoonen dat werck der wtgroebingen van desen 2 colomnen der grootster capelle/ te weten int platte/ en int opstaende: aengaende de sozme en dat faulsoen wort genoech ghehoont deur de twee figuren/ dus willen wy nu de maten setten. De canalen dan zyn vierentwintich int getal/ ende een canael is wijdc neghen minuten en halve/ dat hojel oft thozus met den twee quadzeten oft lijstken bevange tamen vier minuten ende een half want dat thozus houdt drie minuten/ dus blijfter een minut en halve/ en die dan in twee gedeelt/ so comt elck quadzete op beyde syde drie quarten van een minut. Dese caueringe is den aensien- ders seer behallijk/ ende een alfulcken werck is aen de Basilica del foro transitorio, tot eieraet van eender poorten/ also int vierde boeck verhaelt is. De base geteeckent met C. is vanden voorgelep- den colomnen der grootster capelle in dat Pantheon/ waeraf dat de hoochde is van twee palmē ende elf minuten en halve/ ende is aldus wigedeelt dat het plinthus onder negenthiē minuten hooghe is: den ondersten thozus houdt seventhiē minuten ende dat quadzet daeroppe houde drie minuten en halve: derste scotie oft trochile/ is van acht minut en een derdendeel: dat quadzet onder de astragalen is van een halve minute/ ende desgelijck houdt oock de ander boven de astragalen/ de twee astragalen houden ses minuten en halve/ dus comt elck astragal drie minuten ende een quaert te houden. Die tweede scotie boven de astragalen is van ses minuten: de supercillie (van Vitruvio also genoemt) oft dat quadzet onder dat tweede thozus is vā een minut: dat thozus is hooge seven minuten ende twee derdendeelen/ die cincte dats den bant der colomnen boven dat thozus/ al en gaet der basen niet aen/ hout drie minuten/ die projecture van deser ghesepder basen is van dzyentwintich minuten geproportioneert inder manieren hier onder getoont.

De naboigghende figure representeert een deel van binnen dat Pantheon te weten vanden
 Pantheon tot boven de tweede cornice die de tribune oft dat ront welckel draecht: oock lie-
 men boven de cornice dat he ginsel vande viercante cauerlingen der ghesleper tribunen: des
 gelijc toont dees figure in dat benedenste deel de wijsde van een der ses capellen/ vanden welcke
 dat ges twee is in figuren van halven circkel/ ende d'ander vier in formen van eenen quadrangel/
 even wel zynse alle ses int aensicht gelijcsoz nich: elck van desen capellen heeft twe ronde colomme/
 ende die hoerken hebben haer viercante pilaren/ gelijcmen inden voorgezonden gront en in dees
 naboigghende figure sien mach: ende al ist dat die selite niet in perspectiven gheset en is/ waer deure
 dat men soude mogen sien oft het een ronde oft een viercante capelle ware: dat welcke gelaten is/
 om dat se op haer maten sijn soude/ maer niet tegenst aende so is dese voor een viercante gestelt/
 dwelck men hier aende sozme vande blinde vensters die binnen dees capelle staen/ want d'andere
 souden niet ommelopen. Die dicte van desen colommen is vijf palmen drie minuten min/ die
 hoochde vander basen is twee palmen en eenentwintich minuten/ de hoochde der colommen son-
 der capiteel is veertich palmen: de hoochde des capiteels is van vijf palmen ende dertich minuten:
 ende also comt de gheshele colomme met base ende capiteel achtenveertich palmen te houden. Die
 hoochde vande architrabe frise ende cornice/ is te samen dertien palmen en halve/ ende gehel dees
 hoochde is gedeelt in tieren/ want drie deelen sijn voor d'architrabe. D'ander drie ghesamen den
 Sopho: oft der frisen/ en de restende vier deelen salmen der cornice gheuen: vanden ouerblijfel
 der ander leden en set ick anders geen maten: mits dat dese proportionalijck ouergheset is vande
 principale in dees sozme/ welke daer besyden staet met P. ghetreckent. Ende inder waerheyt soo
 begriypmen in dees cornice de goede iudicie vanden Architect/ dewelcke daerinne voegghende de
 mutilen/ en wilber die dentillen niet in snyden/ om in die gemeene erreur niet te vallen/ daer so veel
 anticken inne gheballen sijn/ ende noch hedendaechs veel meer moderner: dat erreur welck ick
 seggen wil is dit/ dat alle die cornice daer mutilen in staen/ ende daer onder de dentillen gesneden
 hebben/ sijn bitiens/ ende van Vitruvio verwoyten int vierde boeck int tweede capitel/ ende al ist
 dat in dese cornice/ de sozme vanden dentitulo is/ dies niettemin midts dat het onghesneden is/ en
 machmens niet damieren in desen ghevalle. Boven dees cornice is een podium (ofte maniere van
 hoestweringe/ waer af de hoochde seuen palmen ende ses minuten hout/ ende is van slypender wt-
 heffinghen/ want de pilaren tomen oock luttel wten muere. De hoochde der welcker slamen met
 d'architrabe frise ende cornice/ is van dertich palmen ende sessendertich minuten: welke hooch-
 de in vijfen gedeelt sijn/ so sal dat een deel voor d'architrabe frise ende cornice sijn/ dewelcke ar-
 chitrabe frise ende cornice geproportioneert nade groote staet daer besyden getreckent met M. in
 dees cornice en oock in d'architrabe sijn de leden also wel wtgedeelt/ eensdeels gesneden en partie
 ongesnede/ dat het sijn sozme niet en verdupstert. maer meer deurt dat die ongesnede leden tussche
 de gesnede onderschoten sijn/ so sietmen inde seive een wonderlijcke gracie de venstre boven de
 capelle is om der seluer capellen licht te geuen/ dat welke licht/ hoewel dat het principale niet en is/
 dies niettemin om dat het radialijck vande bovenste openheyt getrocken is/ so geuet der capelle
 haer voegghelijcke claecheyt: tusschen de pilaren ende oock boven de venstren sijn diuersche sijne
 steenen ingeboecht/ ende die frise vander eerster cornice is van d'alder sijfste profil.

Van der Antiquiteyt

Dese figure betoont eene vanden tabernaculen die rusten de capellen staen/ende de pilaren vanden syden reppentieren die viercante hoeckpilaren vanden capellen/hier sietmen wederom die schoone iudicie van desen Architect/ de welke willende d'architra-be frise ende coznice/ op den muur leyden/ende ghemercht dat den viercanten pilae op

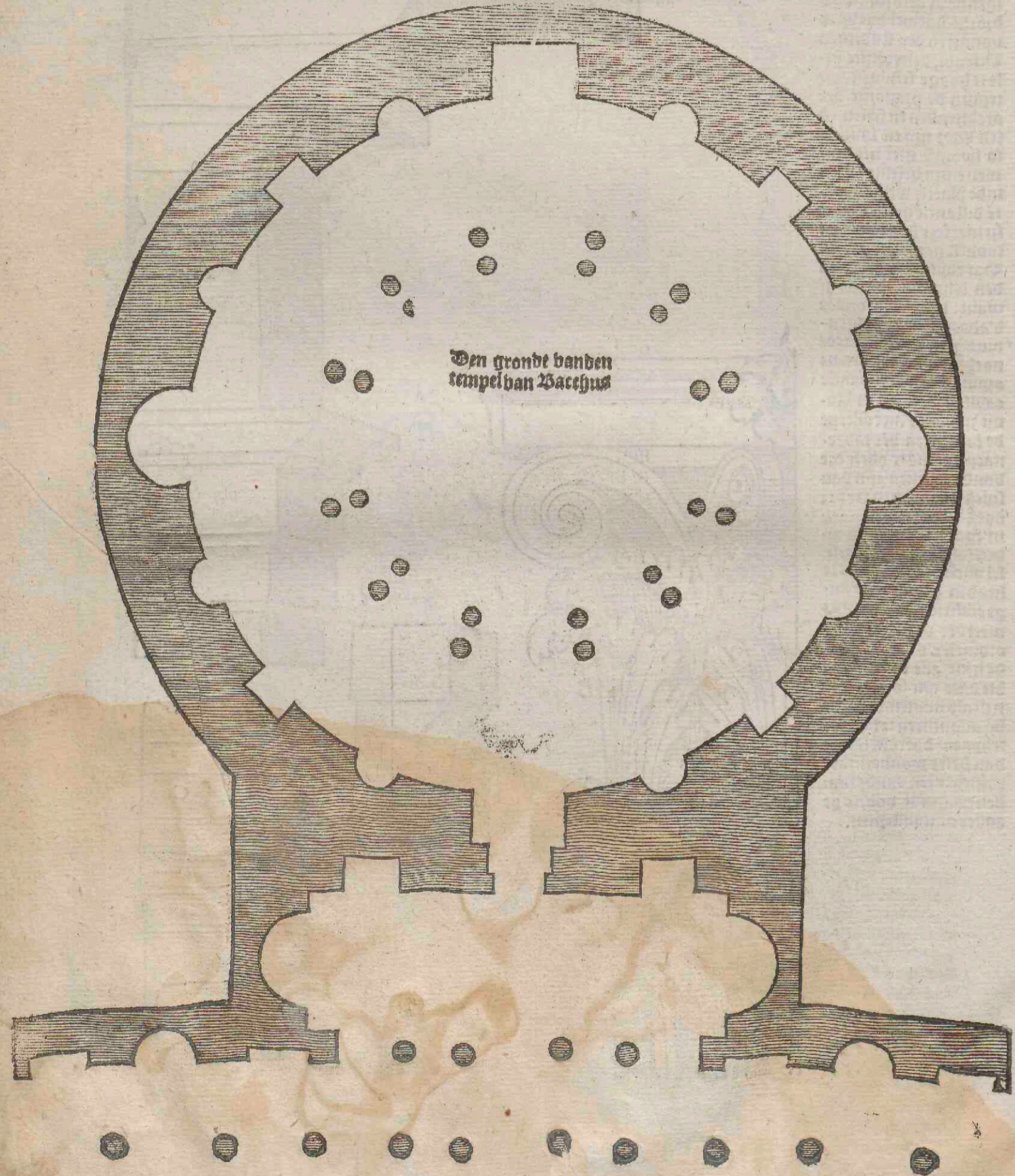
beide syde staede/ niet so verre wt den muur en heft datmen die gehele projectie der coznice daermitte besluten mochte/ soo maecte hy daer alleene die Seime:ende de rechte vanden anderē leden verkeerde hy in een factie/ waer deure dat sulckē were gratis is/ en verselschapt de ordne. Die twee blinde vensterkens acht men dz het plaetsen van Isole waren. Den vooe destabernaculis is hooge negen palmen ende 12 minut. de dicte der Colommen hout twee palm. de hooghde is van seften palmē sonder base en capiteel/ de basen sijn hooge een palme/ die hooghde der capiteelen is van twee palmen en halve/ de architrabe houdt een palm/ de gelijkē hout de frise en is al van sijnem profil/ maer de hooghde der coznice houdt een palme en halve/ de frontispice is hoogh vijf palmen/ d'architrabe bouen de 2. grootste pilare/ hout een palmē en 3. quaert/ vanden anderē mate sal hier boogt naerder getoet worden/ en vanden desen tabernaculen sinder d'ij met scherpe gebels en ander 3. met ronden/ te weten/ vāt dierbedel des sijn.

De vier figuren hier onder sijn leden des tabernaculis int grote/ geijge de letteren A B C D wā wyssen. Vanden maeren inder hooghden is booggelept/ ende vande rekte sijn den architecte genoech dat alle dinghen van let tot let sijn vanc groote ouergheler/ ende proportionalijc met d'ingente in dese sojme gebochte/ hoewel dat hy anonturen den studenten Vitruvij des coznice bele te hooge schynen sal/ regghen de proportie der architraben en frisen en ick vooz my en soudele so hooghe niet maken/ nietremin dese te sien inde plaecte welke groote distancie heeft/ en dat sijn niet seer hoge en staet toontse goede proportie. Dat capiteel is verre vā den schijften Vitruvij/ want t'is hooger sonder d'abacus vā dat Vitruvijus geeft metse abaco/ nochtans na ghemene opinte sijn deschoonste capiteelen in die in Rome sijn/ ende niet alleene de capiteelen der tabernaculen/ maer oock die vande capellen sijn vā sulcker formen/ daer toe oock die vā dz portael/ in manieren dat ick oordeel (alco ick vā beginfel ghelept hebbe) niet te hebben gevonden eenige edifice gemaect met meerder obseruāte der ordnen als dese/ en wilde ickse alle beschryuen die daer sijn so wel binnen als blyten/ ic soude hy anonturen te lancsa schynen/ daerom sal ick vā deser wonderlijker edifice ten eynde maken volgende boozis de ander antiquitepten.

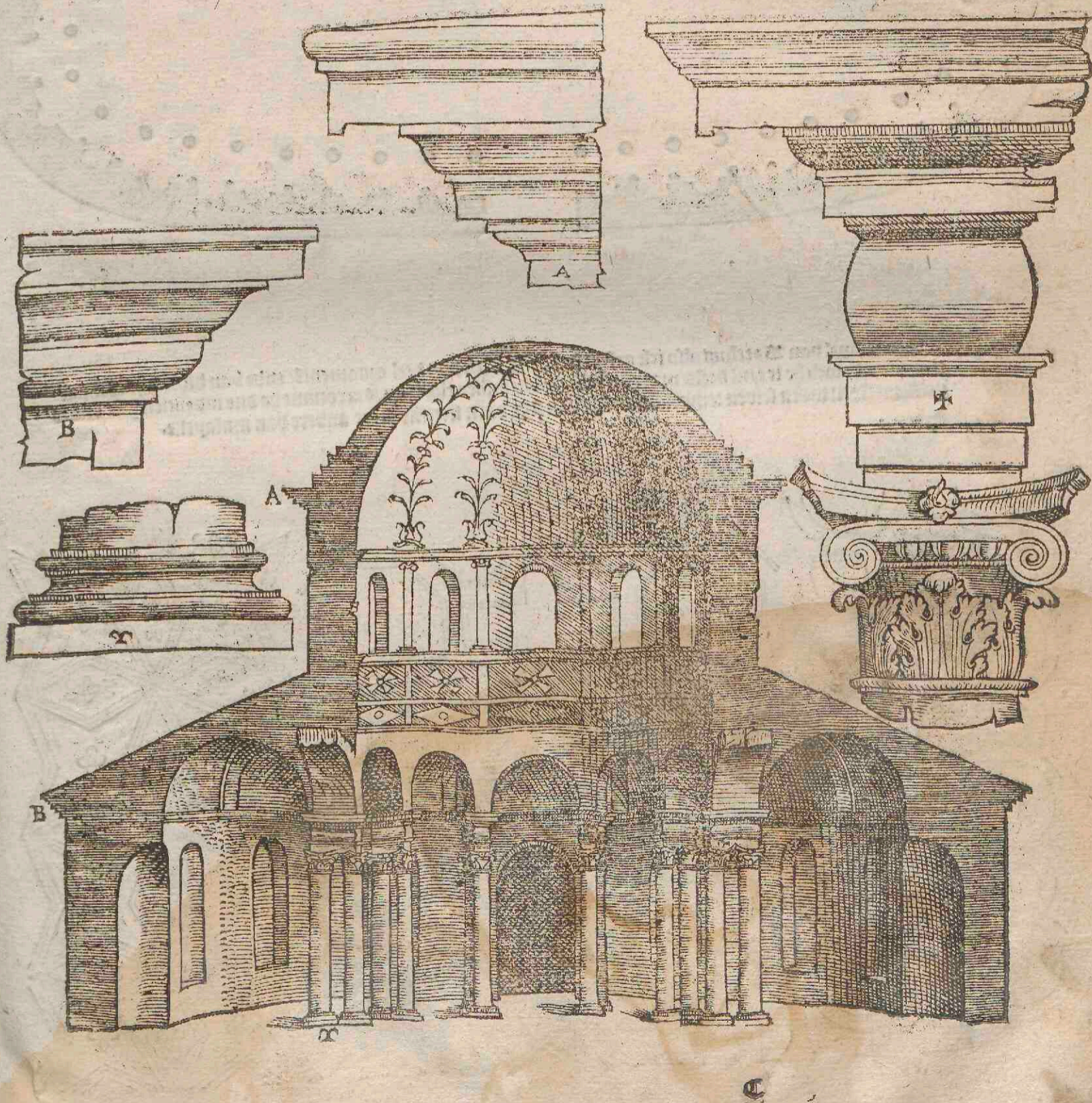
Wander Antiquiteyt

Des tempel van Bacchus is seer antijck en oock geheel genoech hy is oock van wercke van sehoone steen/ en van mu-
 scapke so wel inde pavijtel als inde muert/ en ooc inde tribune oft ront wessel der middelt/ daer toe ooc dwessel vade om-
 gat en na de ordene vade coposita gemaect. de gehele diameter binne va muert toer muert is kac hooft palmē/ waer af dwiddel-
 ste corpus mette colomme omter hout. l. palmē: inde inter colomme vindic groote differēcie vā des tegē dander te ghelijcken / ter-
 rausen dat de middelste inter colommen oft spatien tusschen de colommen daermen inne comt wten poortale 11. palmen en 11. min.
 min. hout en dander tegen ober en hout waer 9. palmen en 9. min. de ghene die tegen de grootste nicchen ouer staen houde 8. achte
 palmen en 1. min. en die andere vier resten inter colom houden sommige 7. pal. en 8. min. en eenige 7. pal. 12. min. De wijsde
 vanden inganc binne en ooc vande viercante capellen tegen ouer/ volgen op de inter colom: en desgelijc volgen ooc de wijsden
 vande grootste nicchen oft ronte capellen heur inter colom. vander nicchen 3. pal. 7. min. de maten vanden poortael bo-
 ren machmen nemen wt de maten vanden tempel/ d'welcke poortael ront gewelkt is: buyten booz dat poortael was een wandelin-
 ge met eender logen rontsom gemaect in formen van een ey/ dewelcke lanc was 700. en 88. pal. inden middelt was t' hooft 100. en
 10. palmen/ en de na daermen de vestigten steen/ waer seer met colommen geciert/ alst wt der figuren blijcke.

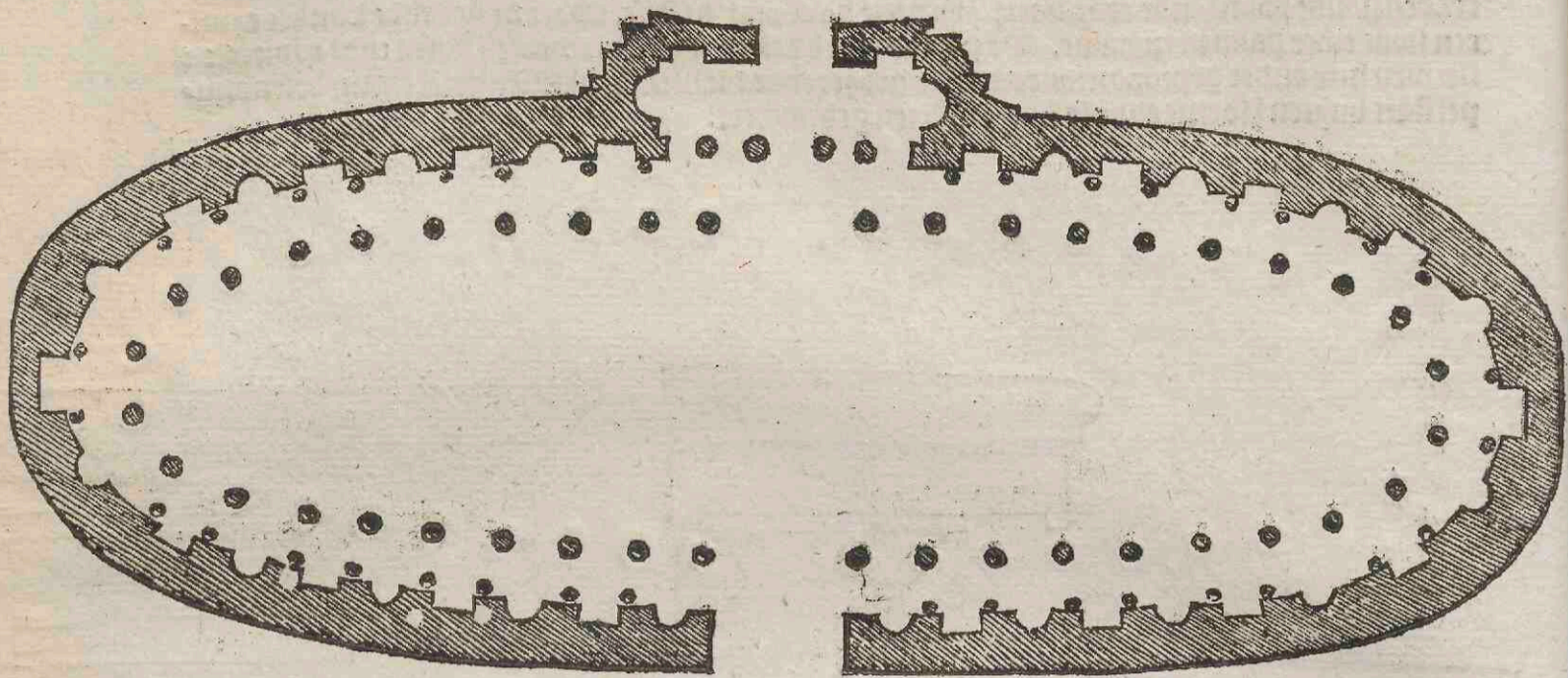
Dat der de Boeck. Tvierde Capittel. Fol. 10

Ick heb hier vozen den gronde vanden tempel metten maten getoont/ nu sal ick hier onder
 die ortographie van binnen in te sien toonen/ want van buyten is hy geheel ongeciert. Die
 hoochde vanden pavimentē tot in dat bovenste vande wessel hout seentachtich palmen/
 die dicke vanden colommen is van twee palmen ende vier tien minuten/ haer hoochde is van twee-
 entwintich palmen ende elf minuten / die hoochde vande base houdt een palme ende seven mi-
 nuten: de hoochde vanden capiteelen hout twee palmen en een quaert/ die hoochde vander archi-
 traben houdt palme ende een quaert/ also veelte hout oock de frise. Haer de hoochde vander corni-
 cken hout twee palmen en halue. De particulare ledert als vanden cornicen basen ende capiteelen
 sietmen hier onder geproportioneert nade groote ende tot heuren plaetsen geteekent/ desen tem-
 pel staet buyten Roome ende is sinte Agneten gededicert.

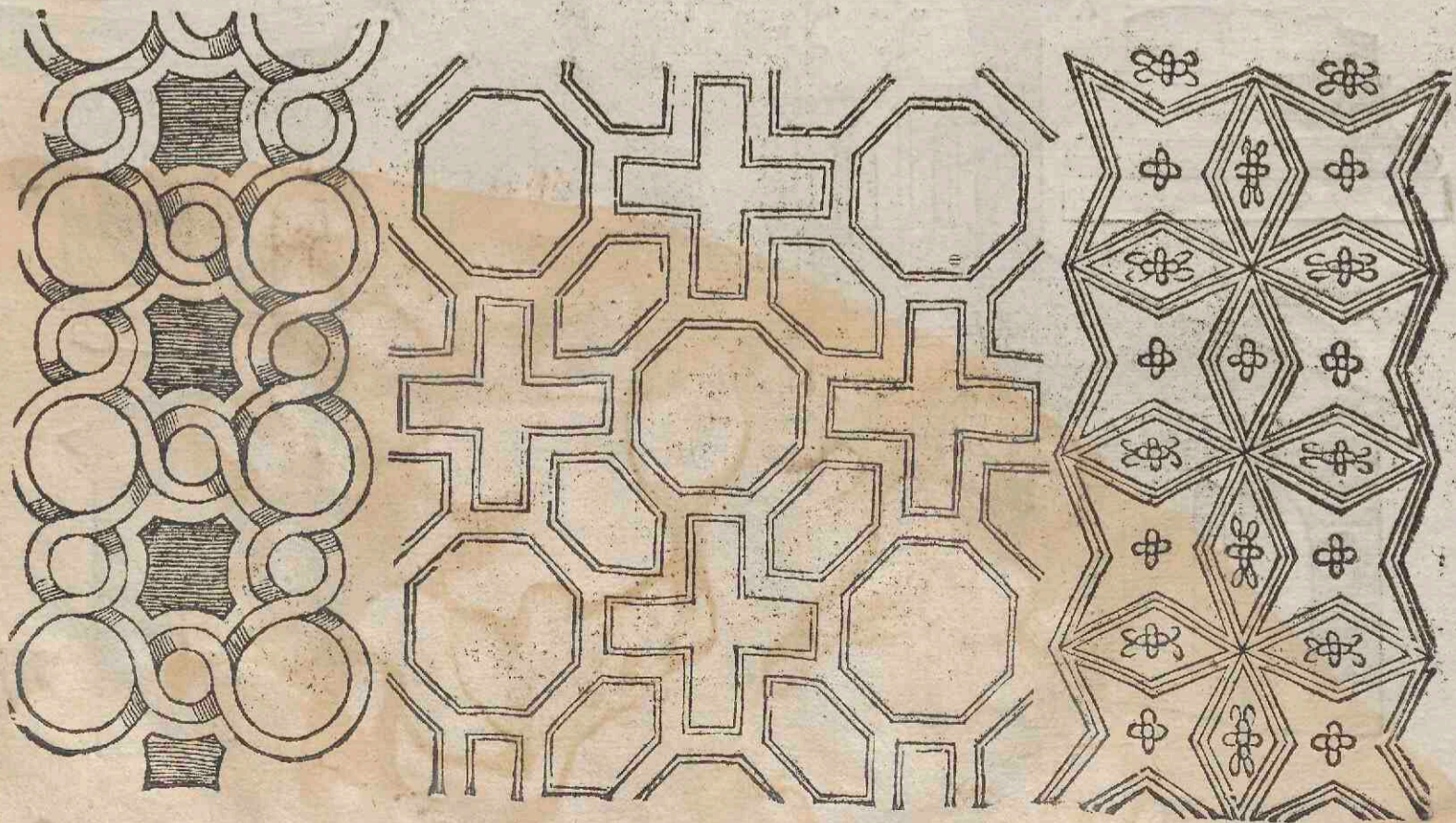

Vander Antiquiteyt.

De Architectuur hier onder is die geleyde wandelinghe voor den tempel van Bacchus met een der so-
 gien concoume / alsomen deure sommige seer gerupneerde lictrekenen begreppē mach / ende alomme sul-
 schen elcke inder colomme was een niche geciert met colommekens / binnen de welke niches dat eert
 hooft mach gesien hebben / ende also geleyt is / so was dit courtijn in soymen ovael / nochtans seer laue / te we-
 sen van 588 palmen / ende 140 palmen breed.

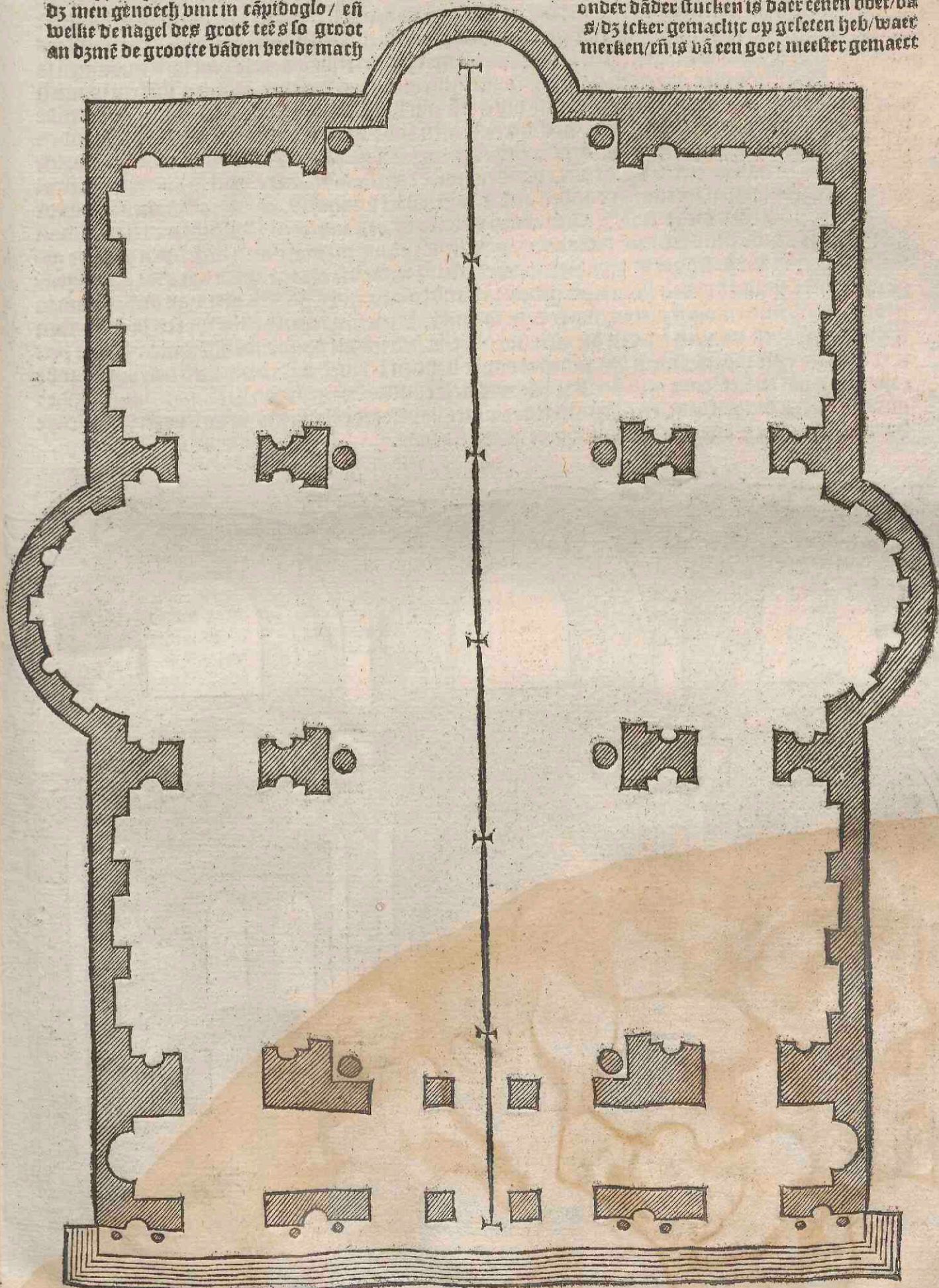

Den tempel van Bacchus also ick geleyt hebbe / is rijk van veel ornamentē / ende van dierelike compar-
 timenten / de welke ic een deel (maer niet alle) hebbe willen thoonen / daeromme de dits inventien hier onder
 getekent staen inden selven tempel / sommige van schoonen Reuen / ende andere van musapke.

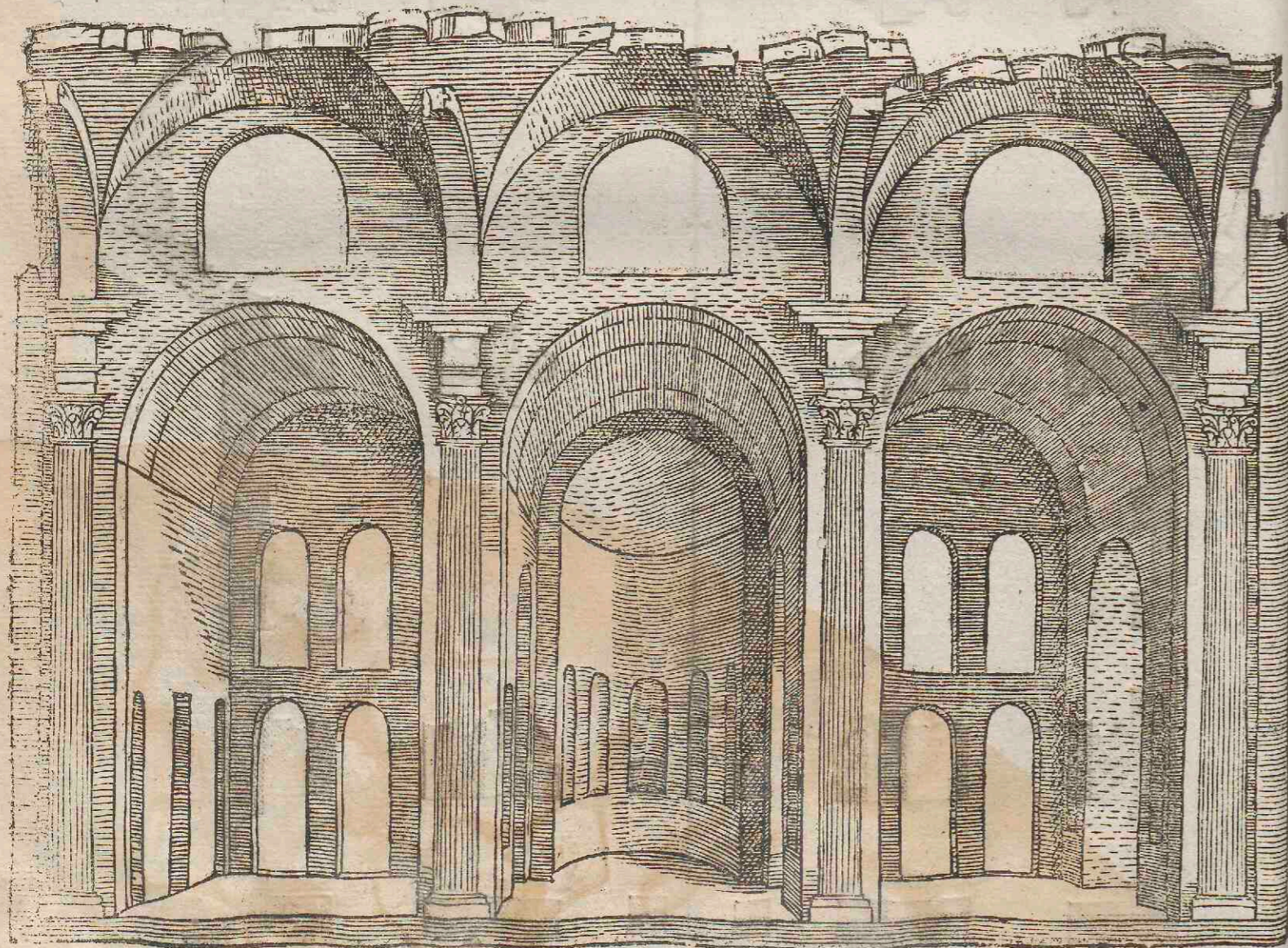

Dat derde Boeck. Vierde capittel. Fol. 2.

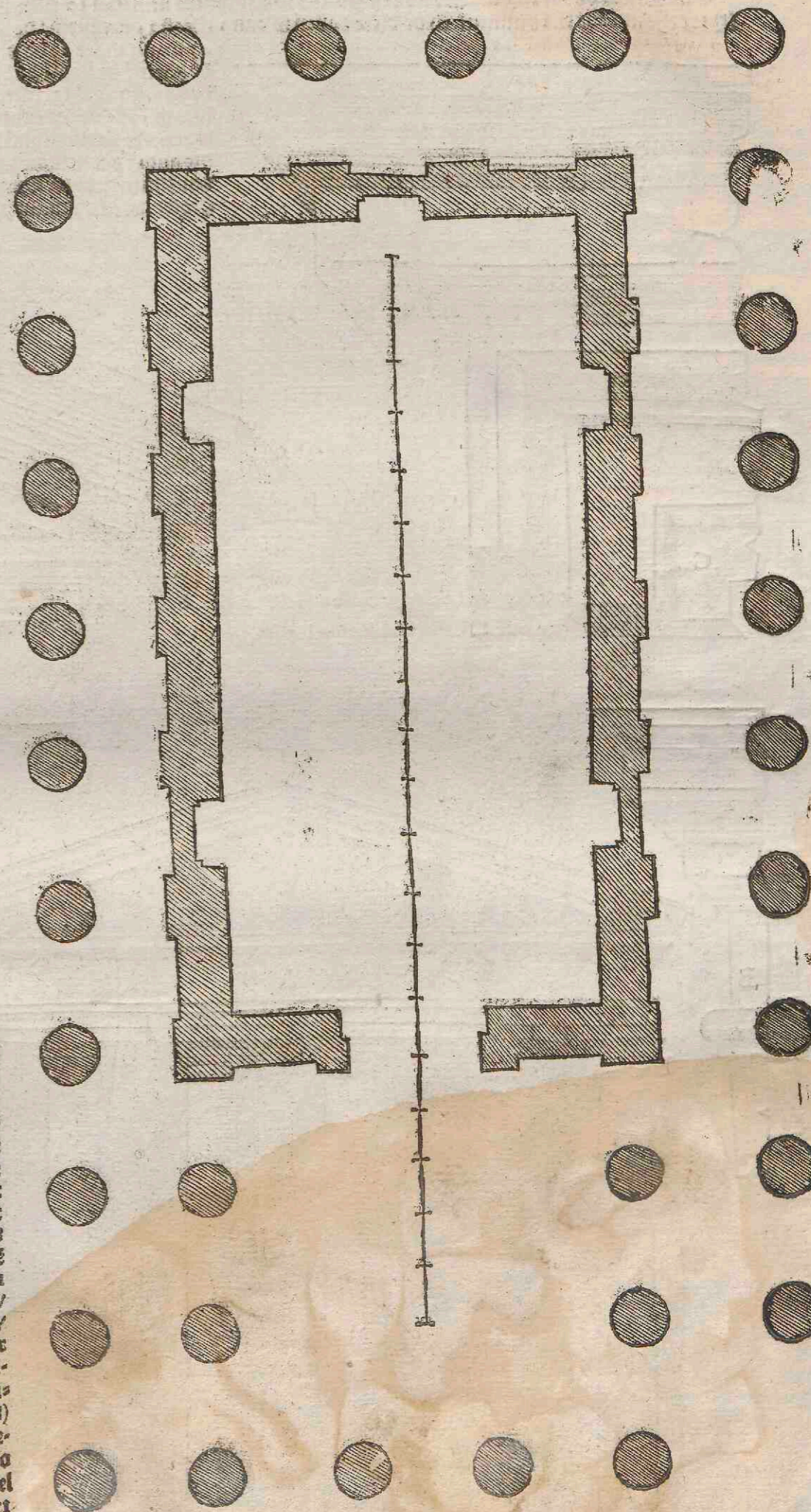
Dezen tempel des paus dede de Keeser Despa. maken by de marct van Rome / welke tempel dat van plinius
 seer geprezen wort / want hy was seer verciert met sculpture en met wercke van stucco : en noch behalve die dier-
 manere vande geleyde tēpel / so dede Despasia. na de doot van Nero daerin sette al de beelde / so wel van koper als
 merber / de welke de K. Nero verlaft hadde in diverse plaecten / welke beelden nū in cleyne getale waer. Doch
 dede Despa. daerin setten zyn en zyn kinders edere seftel / gemaect van een nieu geboden merber upr Ethiopia
 genaet Bassalto / hebben colour van pfer / een stof die seer geprezen was in dien tyde : inden geleyde tēpel stoc
 in die principale capel en statue of beelde van wit merber / seer groot / gemaect van veel stucke : van welke restiquen
 onder vander stucken is daer eenen voet van
 s / dz icker gemaect op geleten heb / waer
 merken / en is van een goet meester gemaect

Den gesepten tempel is gemeten met ellen/ ende die elle is ghebeelt in twaelf portien ghe-
naemt oncen/ so is dan die linie welke inden middelt vanden gront des tempels staet een
halve elle/ ende ten eersten is de lengde der logien onrent van hondert ende 22. ellen/ ende
die breedde is vijftien ellen/ de wijdde vanden Nicchen vooz inde logie/ houdt tien ellen/ de dicke
vanden pilaren des ingangs is vyf ellen/ ende tusschen den eersten pilae en den anderen syn thien
ellen: die ingangen tot beyden syden/ so wel des portaelis als des tempels syn wijt seftien ellen/ de
lengde vanden geheelen tempel is onrent hondert en tseventich ellen/ de breedde houdt hondert
vijfenwintich ellen/ de hoofplaetse inder middelt hout drienvijftich elle. de syden vade pilasters
daer die ronde columnen tegen staen is neghen ellen en halve/ ende die dicke van dien columnen is
van vier ellen ende vier oncen en halve en sy syn ghecanelleert/ welcker canalen vierentwintich
syn/ de caue van eenen canael is wijdt vyf oncen en syn lijste houdt een onte en halve/ de breedde
vande principale capelle is onrent tweentertich ellen ende is van halven circkel. Die vanden
syden gereeckent A. ende B. syn leuendertich ellen byeer en gaen seftien ellen inden muer/ welck
min dan eenen haluen circkel is: de dicke vanden muer rotsomme den tempel is 12. ellen/ hoewel
dat sy in veel plaessen ter causen vanden ondrer bogen veel dunnder is. De circumferentien vande
capellen sijn ses ellen dicke/ tusschen den eenen pilae en den anderen is vijfenveertich ellen/ van
veel Nicchen ende vensters met meer ander particulare dingen/ machinen begripen deue de ge-
seyde maeren/ want de figuer is geproportioneert. Aengaende die ortographie dats die nabolgen-
de opstaende midts dat den gront seer gedect is vanden rinnen en hebick niet van onder aenden
gront/ ende oock vanden tuinen die men daer siet/ so hebick dit opstaende ghemact. Ick en bent
niet wel seker oft die columnen dat pedestal onder hebben oft niet/ midts dat men den voet vande
columnen niet en siet/ ende alst ooc dat Plinius dese edificie seer geprezen heeft/ noch rans zijnder
onboegsticke dingen inne/ en aldermeest de cornice boven die columnen/ dewelcke en verselscape
hate met goeten dingen/ maer blijft naect alleen staende.

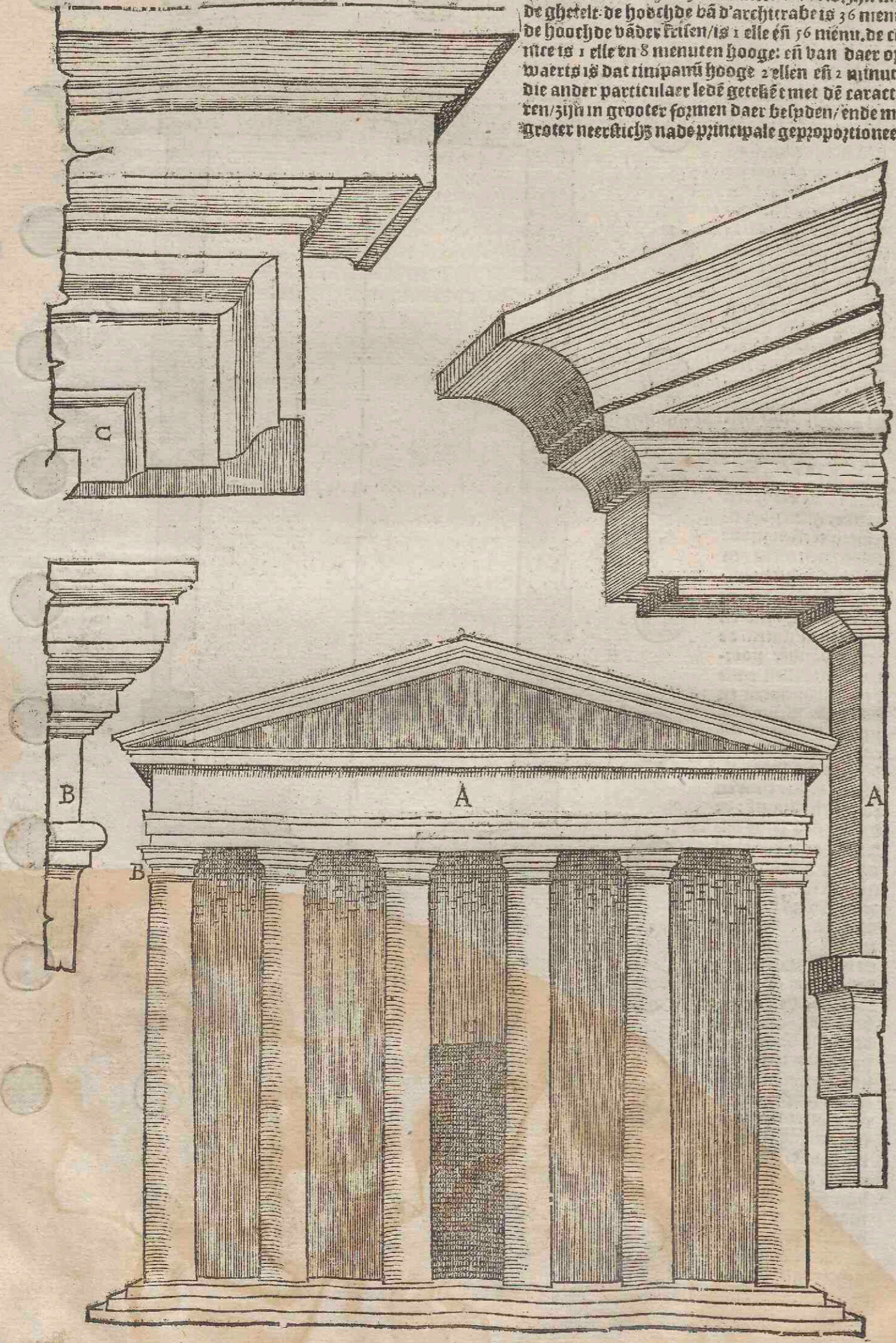

Dese edificie worz
ghenoempt den
tempel Pieticus den
selven tempel is alto-
male van eenen reu-
wen steene gemact/
den welcken daer in
daer Tibertus noet
naden Tyber: maer
mits dat den selven
steet spogachtich en
gegaert is/ so was sy
al met ee plaester die
in sinco noemt ge-
deckt/ ende sy is seer
gheruinert/ vande
menen siet daer ge-
lictekenen van ven-
sters/ dies niettemin
heb ickse inden grone
gelet daer se best boe-
gen sonde/ dese edi-
ficie is met ee ander
elle gemeten/ dewel-
ke gedeelt is in tsel-
rich minuten/ ende die
linie deure de middele
vade groe/ dese tem-
pels/ is dz derde deel
vander ghesepder el-
len: ten eersten zijnde
columnen dicke een
elle ende achten mi-
nuten/ de intercolom-
nie is van dyp elle en
veertien minuten: de
wyde vander pooz-
zen is vier ellen ende
veertien minuten en
halve: de dicke des
muers is van ee elle
en twintich minuten:
de lengde vanden te-
pel/ is achtien ellen en
wintich minuten: de
breede des tempels/
houde acht ellen en
veertich minuten: de
galerie ronsom den
tempel was plat ge-
welck/ met viercome
perck/ maer hoe dat
de wyde plaetse vooz
den tempel ghewelft
was/ en cannen niet
bebinden oermits
de rupne: de columnen
van desen tempel en
hebben gheen balen/
noch eenighe cincre/
oft protecture/ maer
sy staen bloot op ha-
ren gront/ oock wa-
ren sy (also gesept is)
van Tibertijn ghe-
maect en mer sinco
gedect/ desen tempel
hadde de frontispici
achter ende bozen.

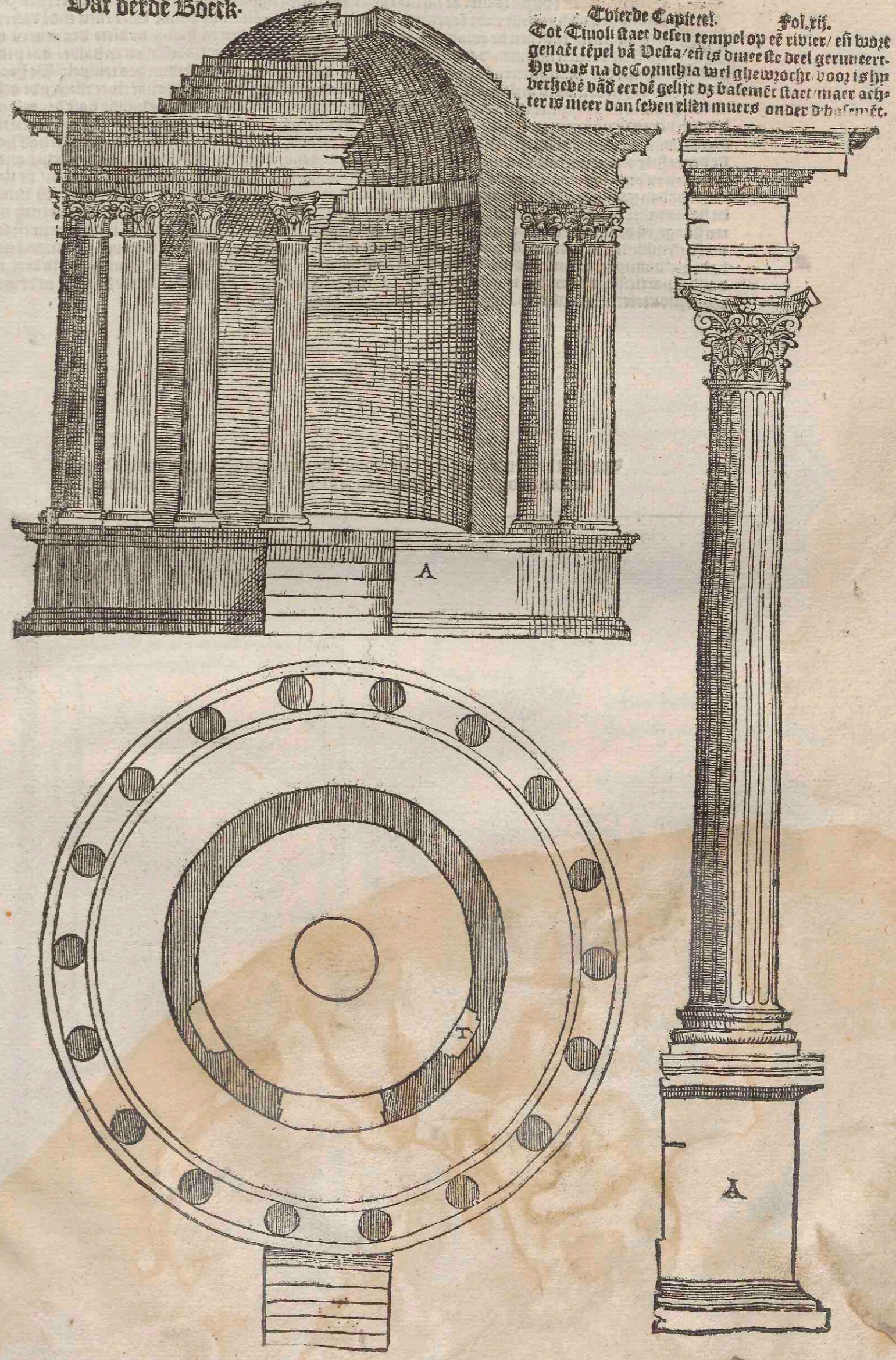
Van der Antiquiteit.

De hoogte vande columnen met den capitele is 3. minuten mit dan 10 ellen/haer dicke beneden (also ge-
sept is) hout 1 elle en 8 minuten/ en de dicke boven is van 1 elle en 3 minuten: de hoogte vanden capitele is
47 minu. maer dz bozel en cinete der col. zijn me-
de ghetele: de hoogte vā d'architrabe is 36 minu.
de hoogte vāder fasis is 1 elle en 56 minu. de cor-
nise is 1 elle en 8 minuten hooge: en van daer op-
waert is dat simpani hooge 2 ellen en 2 minuten/
die ander particulær ledē getekē met dē caracte-
ren/ zijn in grooter soymen daer bespden/ ende mē
groter neerdichz nade pynctuale geproportioneert

Dat derde Boeck.

Tot vierde Capitel. Fol. xij.
Tot Tuoli staet desen tempel op eē rivier/ en toudt
genact tēpel vā Vesta/ en is dūerke deel geruueert.
Hy was na de Cornithia wel ghewoicht/ vooz is hy
verhebe vād eerde gelick dz balemēt staet/ maer ach-
ter is meer dan seuen ellen muers/ onder d'halmet.

Van der Antiquiteyt

Delen geleyden tempel is met de laetste ellen van tseftich minuten ghemeeeten/ ende ten eersten zyn die colommen dick een elle ende seventien minuten. de intercolonne houde twee ellen ende vierender- tich minuten/ tussehen de colommen ende den muer is twee ellen en halve/ de dicke des muers is een elle ende dertien minuten/ dat paviment des tempels binnen hout twaelf ellen en halve/ dat pedestel geteckent A. met der colommen ende haer ornamenten/ dient tot die geheele ordyne des tempels. De hoochde vande base des pedestals is vijfenbeertich minuten/ ende dat veld des pedestals houdt twee ellen ende achten- beertich minuten/ de cornice is seivenenderlich minuten en halve hooch. de hoochde vande base der colommen is achtenderlich minuten en halve. den tronck der colommen is thien ellen hooch/ dat capiteel is een elle en vierentwintich minuten hooch. De architrave felse ende cornice zyn slamen ontrent twee ellen en half hooch/ de deure hier onder gheteeckent met S. H. houdt inder hoochden negghen ellen/ de breedde des lichts onder is vier ellen en vier minuten/ maer de wijde int bovenste houdt drie ellen en vierentwintich minuten/ de welke deure boven gemindert is nade leeringe van Vitruvio. dat antipagmentum is breed tweebeertich minuten en halve/ maer de supercille/ midts der minderinge/ en is maer eenentwintich minuten/ de frise is dertich minu- ten hooch/ en de cornice vierentwintich minuten. De dentre geteckent met C. en F. is breed een elle en seffen- beertich minuten en halve/ ende haer hoochde hout vijf ellen en drie minuten/ ende is boven gemindert gelijck de deure/ dat antipagmentum is breed eenenderlich minuten en halve/ ende de cornice houdt oock so veel/ maer dander particulag leden zyn in grooter soemen. met den selven letteren geteckent daer by geset ende wel ge- proportioneret. dese dentre is huypen ende binnen getwocht.

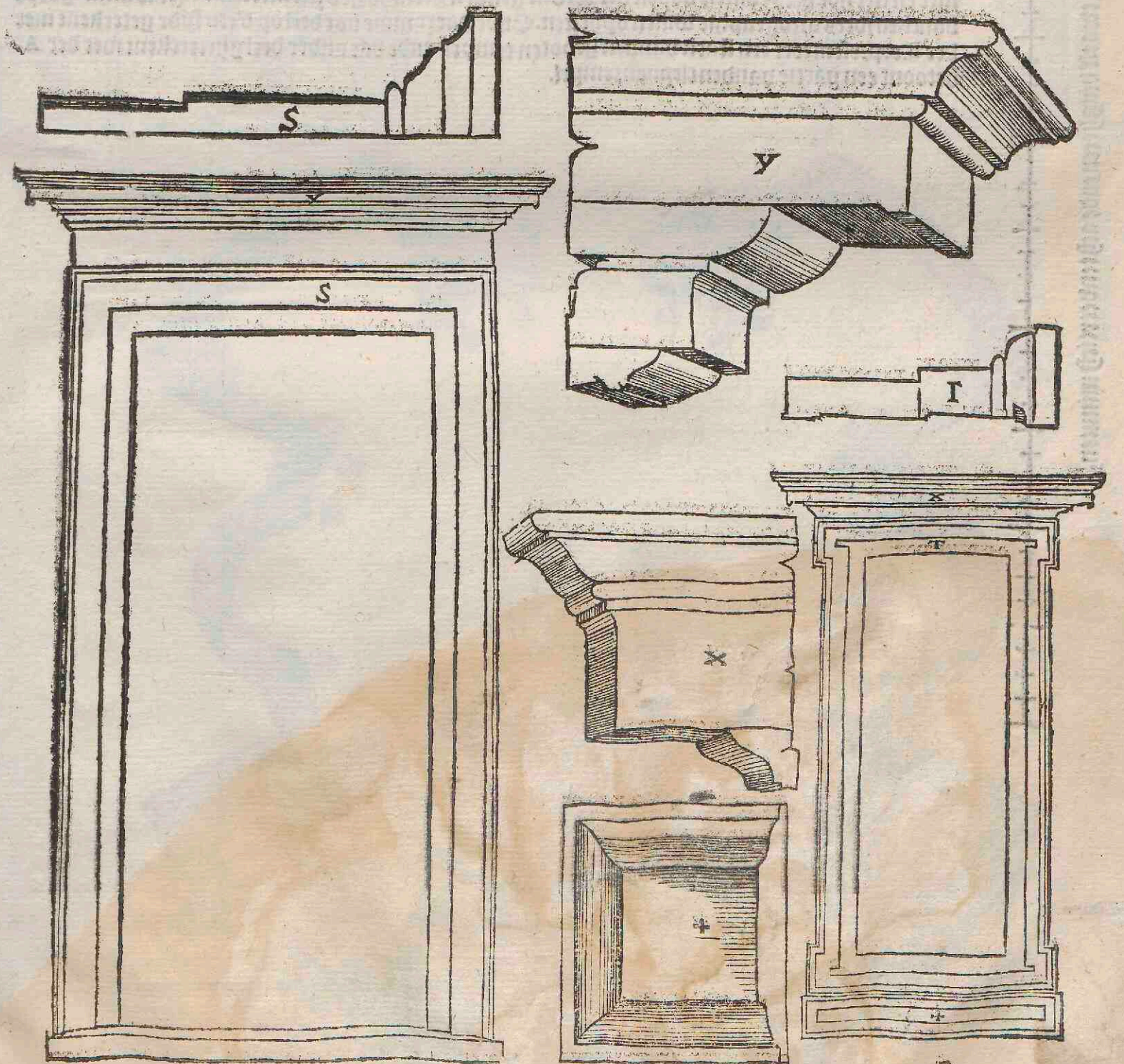
Dits dat derden deel vander gemeender ellen van tseftich minuten/ met bewelcke dat den voorgehouden tempel ende dit nabolgende mede ghemeeeten is.

Dat derde Baek.

Thiede Capittel

Fol. ciii.

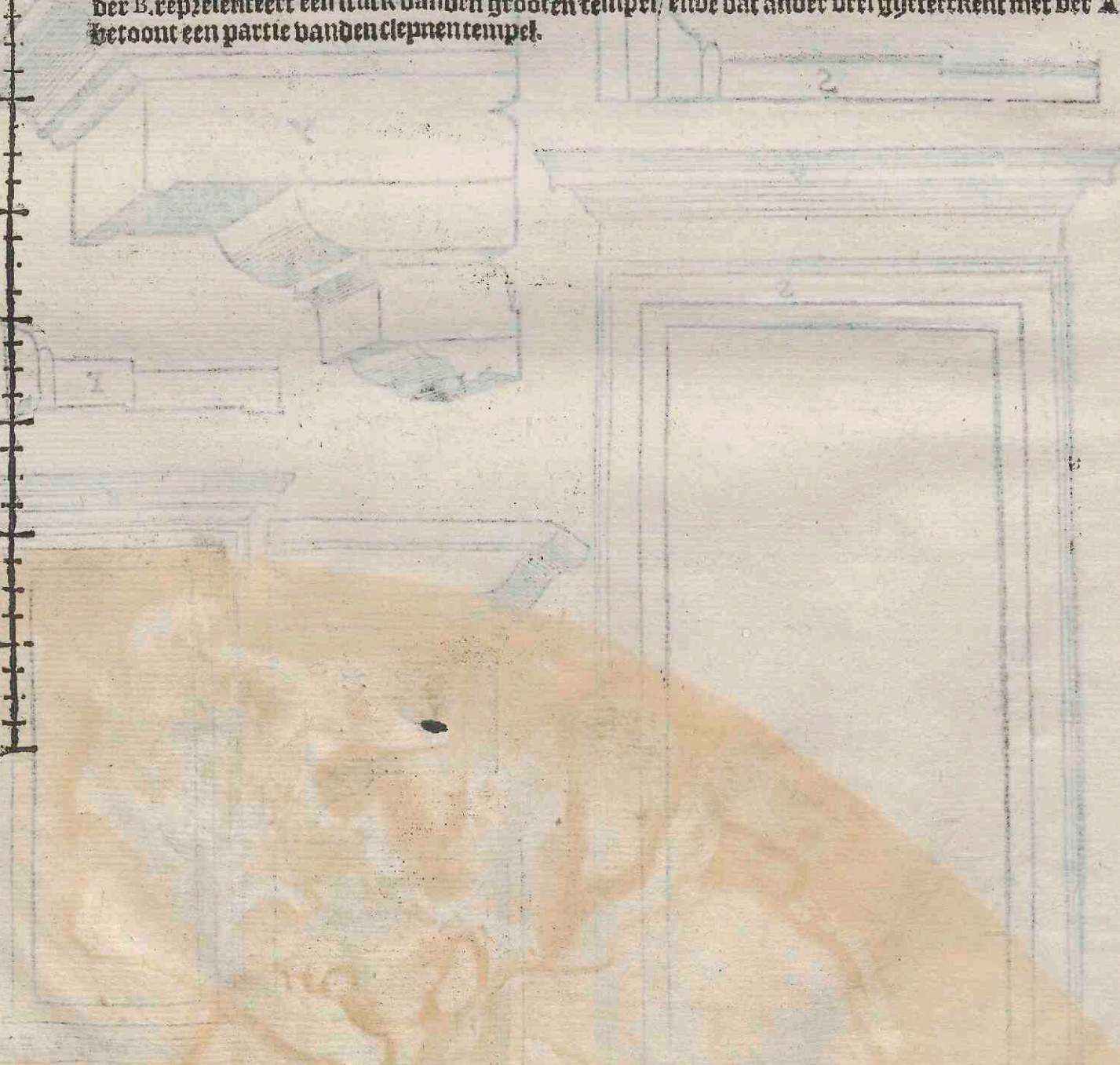

6

E

Bypen Roomse staet desen seer geruime den tempel/ ende is den meestendeel van ghebaken steenen gemaect/ oock en siet men daer gheen van desen ornamenten in die ick opgherecht hebbe: maer deur so veele als men wyen gront begrypen mach/ ende oock considereren die proportioneerde hoochde/ so mocht het geweest hebben inder manieren/ gelyc daer die twee stucke besyden met A. ende B. geteekent staen. Dus hebben wy alleene de maten vande Ichnographie oft den gront des tempels/ van den welcken maten datmen dat weic der ortographien begrypen mach. Dese Ichnographie oft plante dan is met de oude Roomse palme gemeten/ en ten eersten is de deure vanden tempel wijdt tweentwintich palmen/ den diameter van desen tempel hout negenentsestich palmen en halve/ de twee nicchen vande syden syn wijdt gelyck de deure: desgelijc is de deure vanden minderen tempel oock van dier breedden/ alsoo syn oock de vier capellen daer men inne gaet vander ghesepder wijdden/ maer achterwaerts worden sy wijder/ ouermits dat de mieren vanden syden naden centre vanden tempel loopen: ende dese vier capellen (so veel als men begrypen mach) ontfangen haer licht vanden syden/ den diameter vanden cleynen tempel is lane dientsestich palmen: de capellekens/ so wel de wtgeholde/ als de ghevene/ syn breed vijftien palmen/ maer van dees twee ghehevene capellen/ en can ick niet ghemagineren hoe datse opwaerts eynde genomen hebben/ want daer en staet so veel niet recht oppe/ datmen daer eenich bescheer af soude mogen sien dan een beginsel boven der eerden: ende also ick gesept hebbe/ al ist datmen daer niet en siet hoe dees edificie boven der eerden gestaen heeft/ so heb ick niettemin (nae mijn goede duncken) dees ortographie willen ophessen. Ende daer enime dat deel op d'een syde geteekent met der B. representeert een stuck vanden grooten tempel/ ende dat ander deel gheteeckent met der A. betoont een partie vanden cleynen tempel.

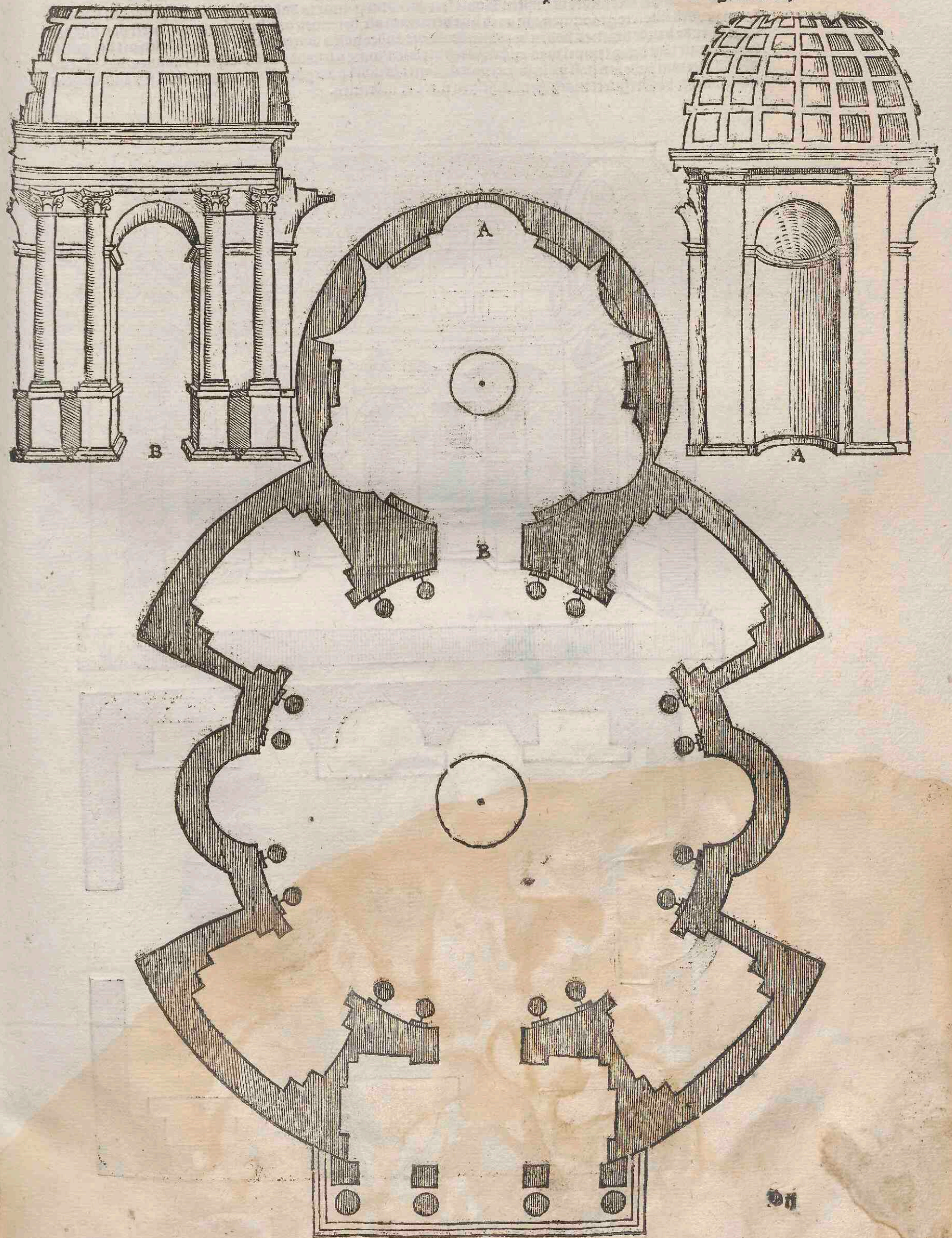
De oude Roomse palme van waerlingh en ende achtentsestich minieren.

Dat derde Boeck.

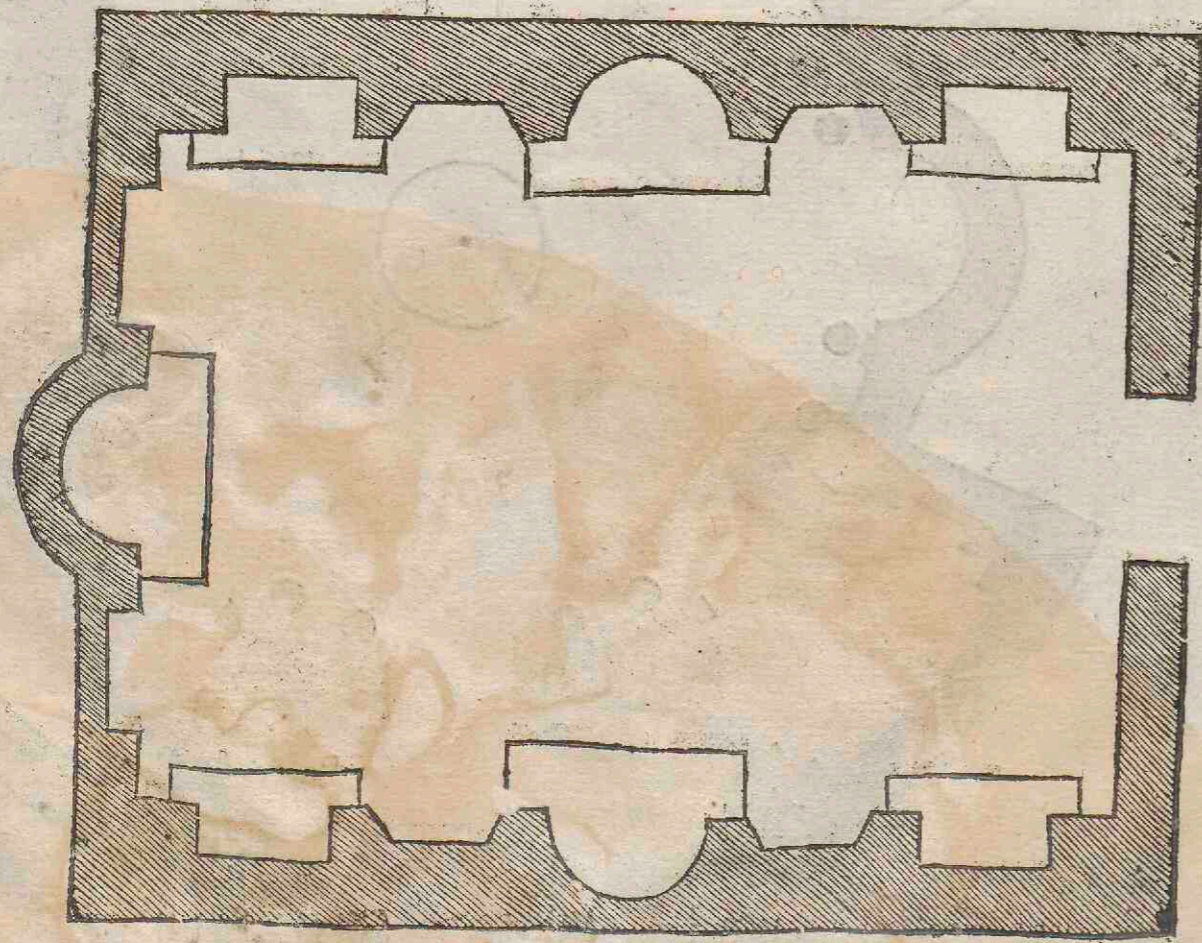
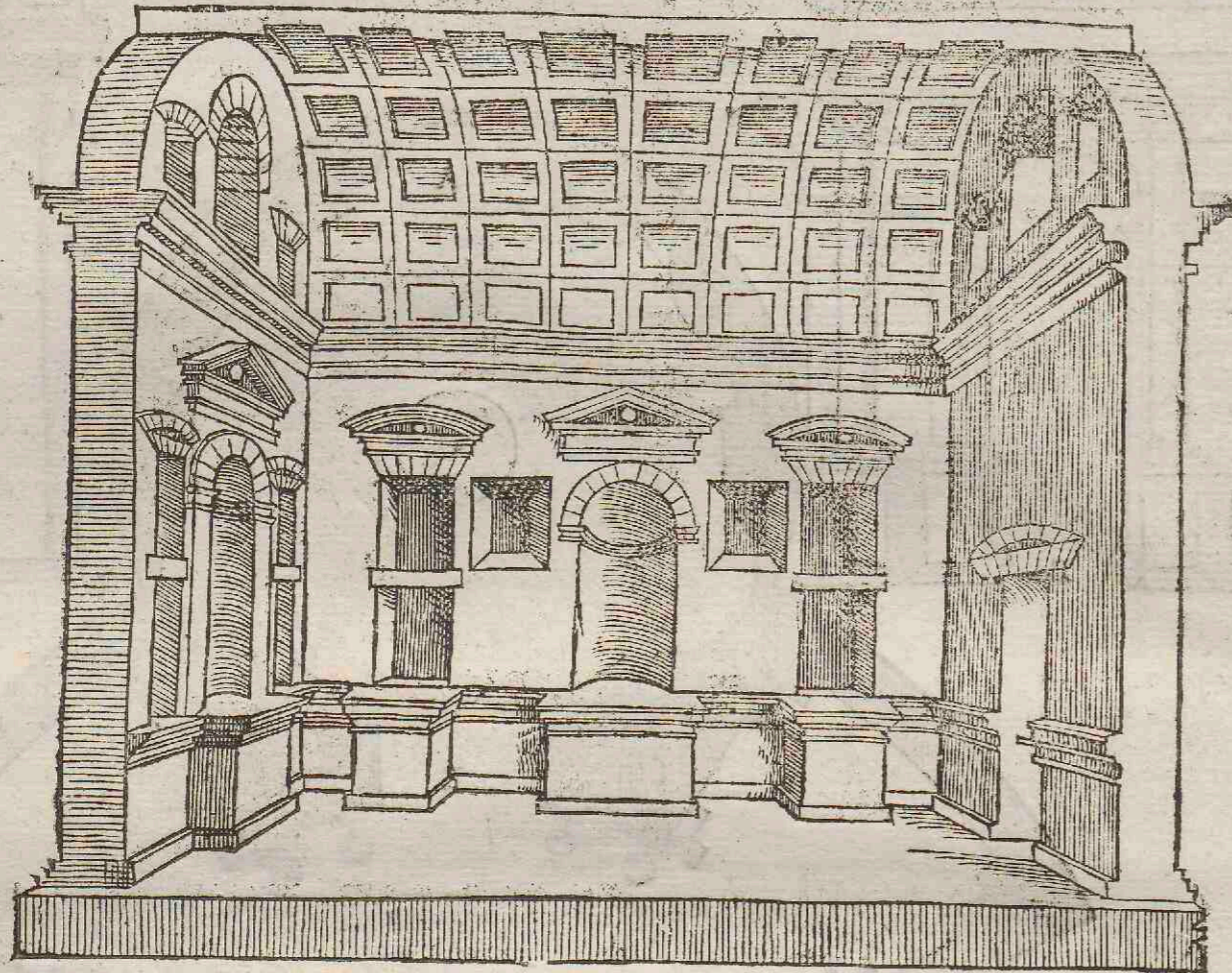
Dat vierde Capittel.

Fol. riiif.

Van der Antiquiteyt

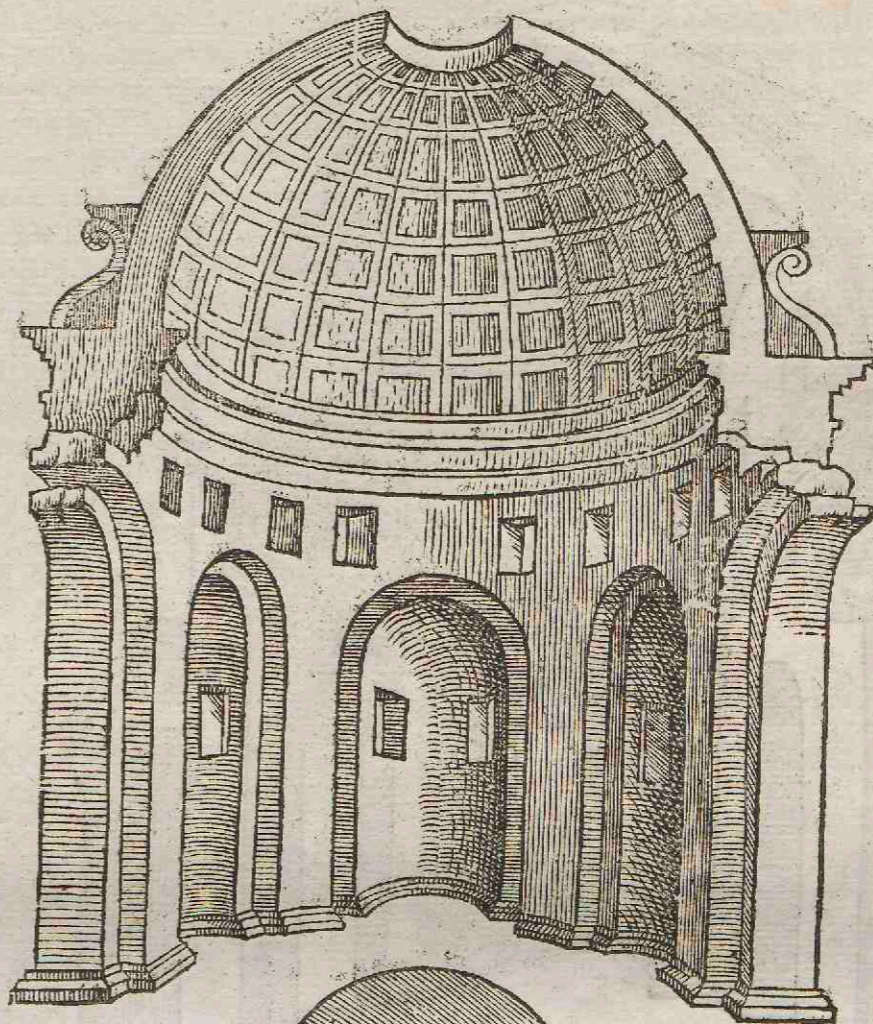
Den tempel hier onder is byten Rome seer gecupneert/ende is dat meeste deel van gebacken steenen/ hy en is oock niet seer groot: men can oock niet vernemen oft bevinden dat hy licht gehad heeft dan vander deuren/ende vande vensters boven de contereit: alle die ander helen waren plaetsen van Idolen oft der gelijcken: de mate van desen tempel was op den wech verlozen/maer ick hebbe noch wel in memoiren/dat de tempel een viercant ende een half hiele/so wel inden gront als inder hoochden. Daeromme en set ick anders geen maten/maer de Architect mach hem behelpen niet der inventien.

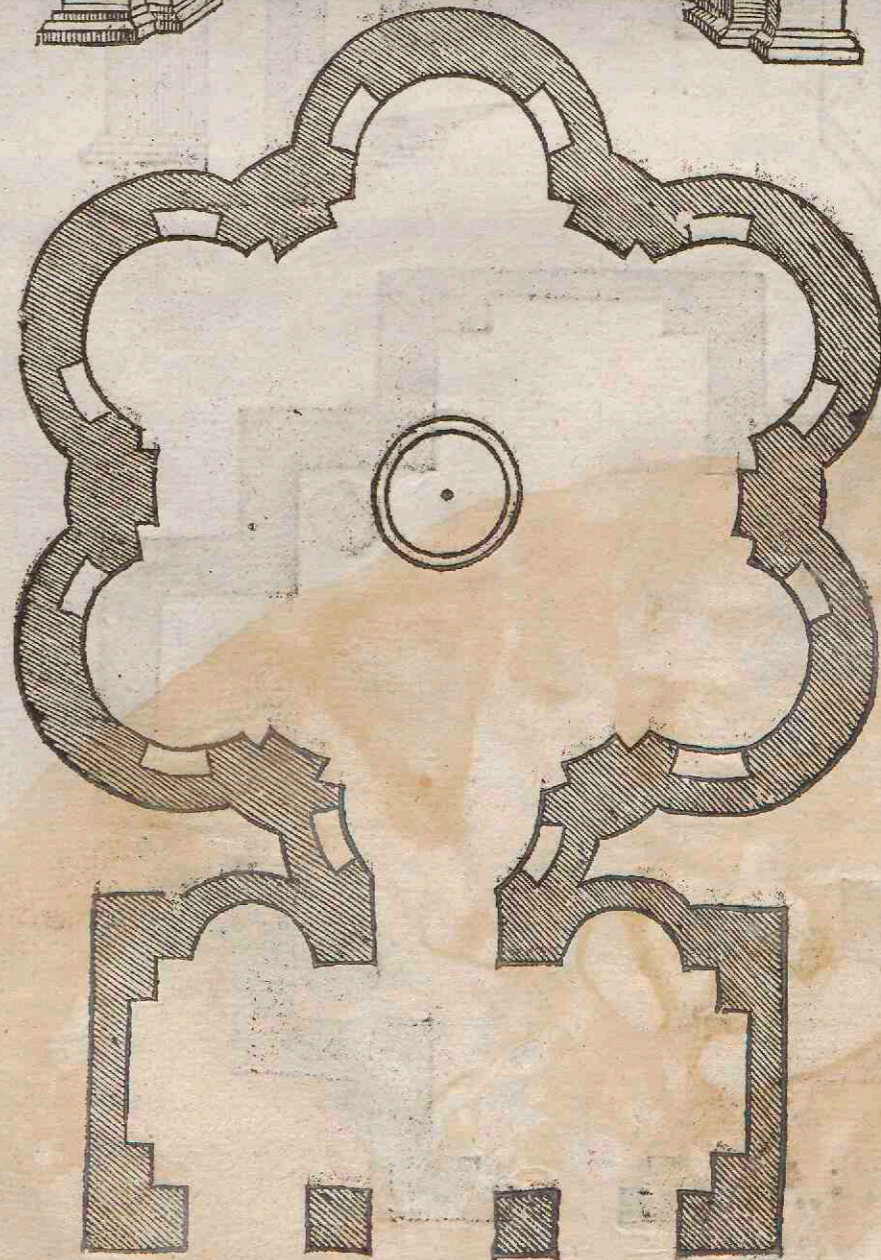
Dat der de Bneet. Vierde Capittel.

Fol. xv.

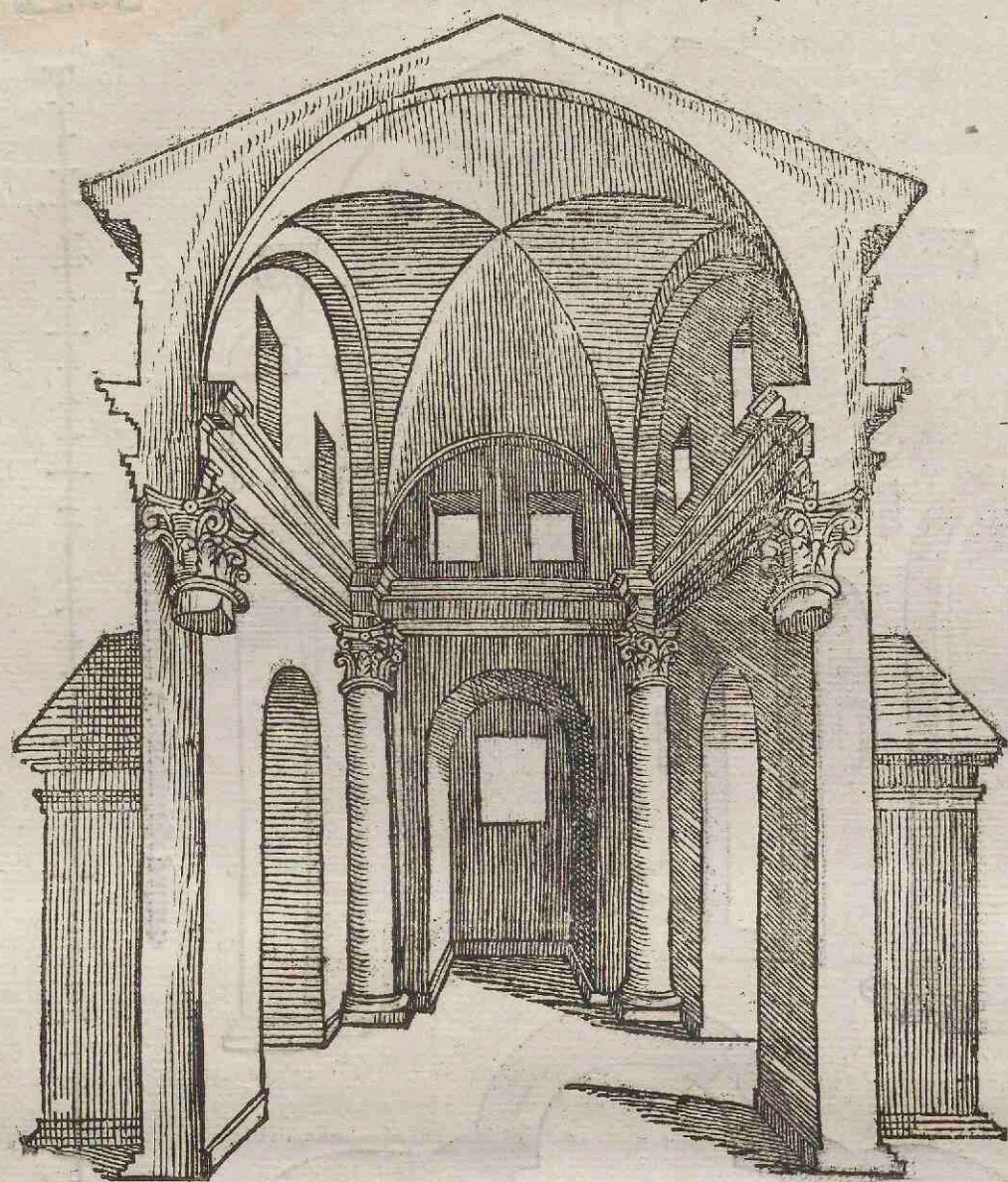
Die tempelken is te verstaen elyptie/ gemaeet van gebacken steenen/ ende is gemeten niet de onde Roomsehe palme/ de lynchde van der logen hout beernich palmen/ en die breedte daerof hout seften palmen/ die deure is wydt thien palmen/ de uicche binne syn alle vā een der wydden te weten van 14 Palmen/ die spatie tusschen de uicchen is van ses palmen: de rechte is weten ghesichte ghemeete n/ te wete dat te de hoogde vanden pabme/ te tot onder de Architectrade scatte op 40 palmen/ en de architectrade seile en cornice van negen palmen/ en vā der rechte dochte ny dat/ als men den ketel ofte dat ront wessel/ een palme opstaens toegans/ so soude die ghehele hoochde in als comē van 1 seventich palmen te syn.

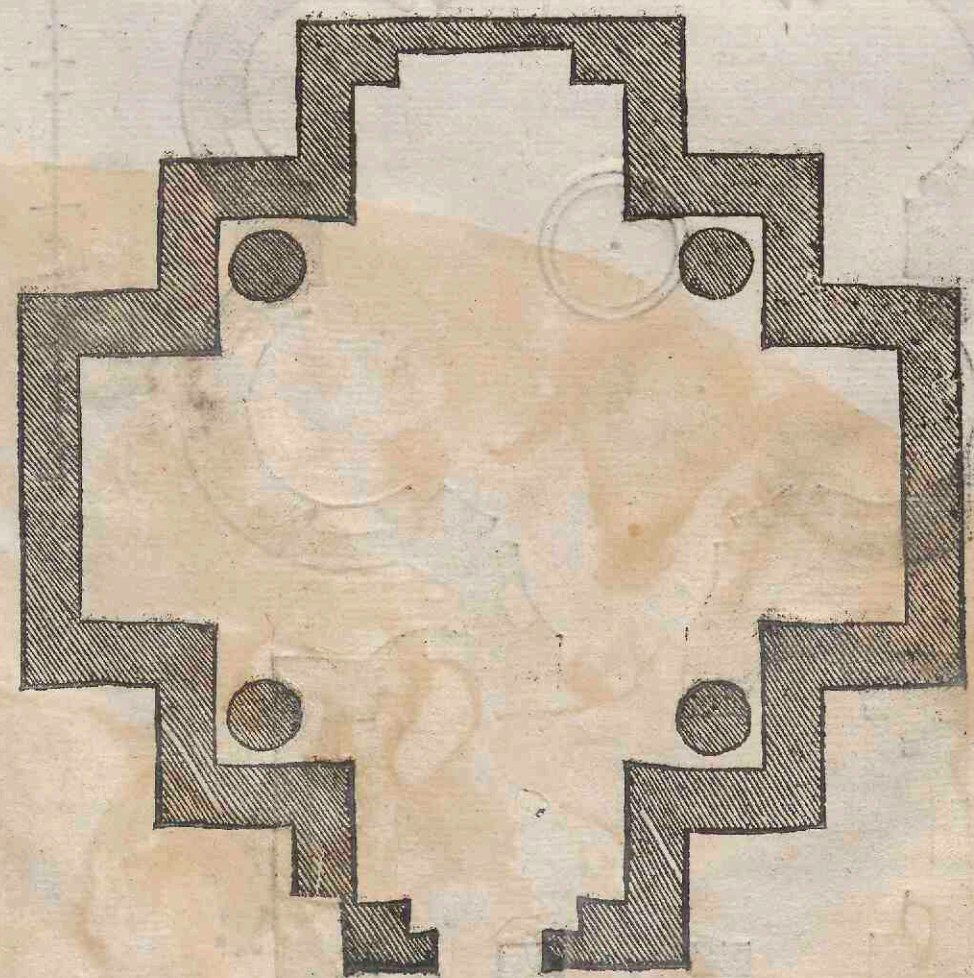
De antijcische Roomsehe palme.

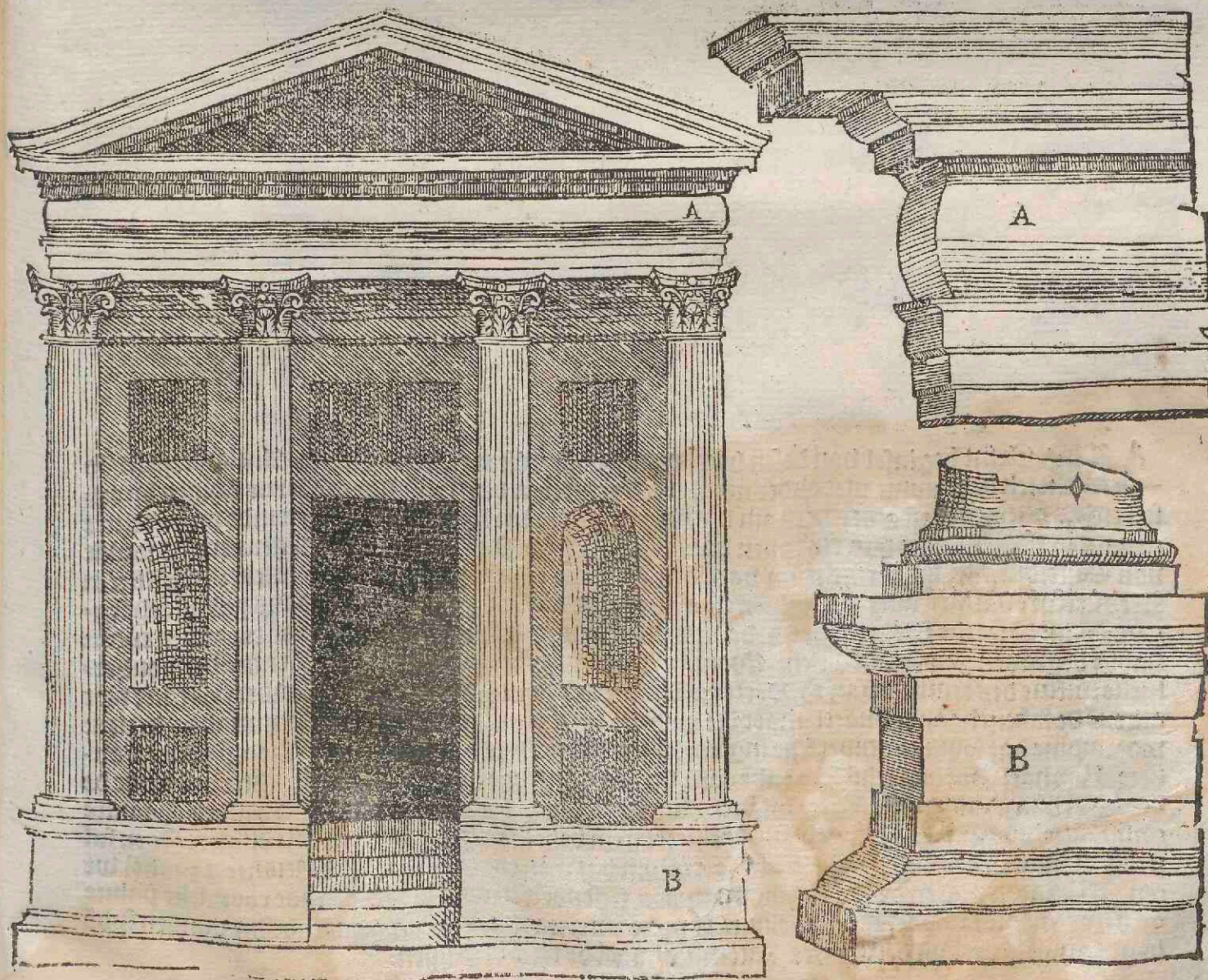
Dit teghenwoonighe tempelken is byten Rome...

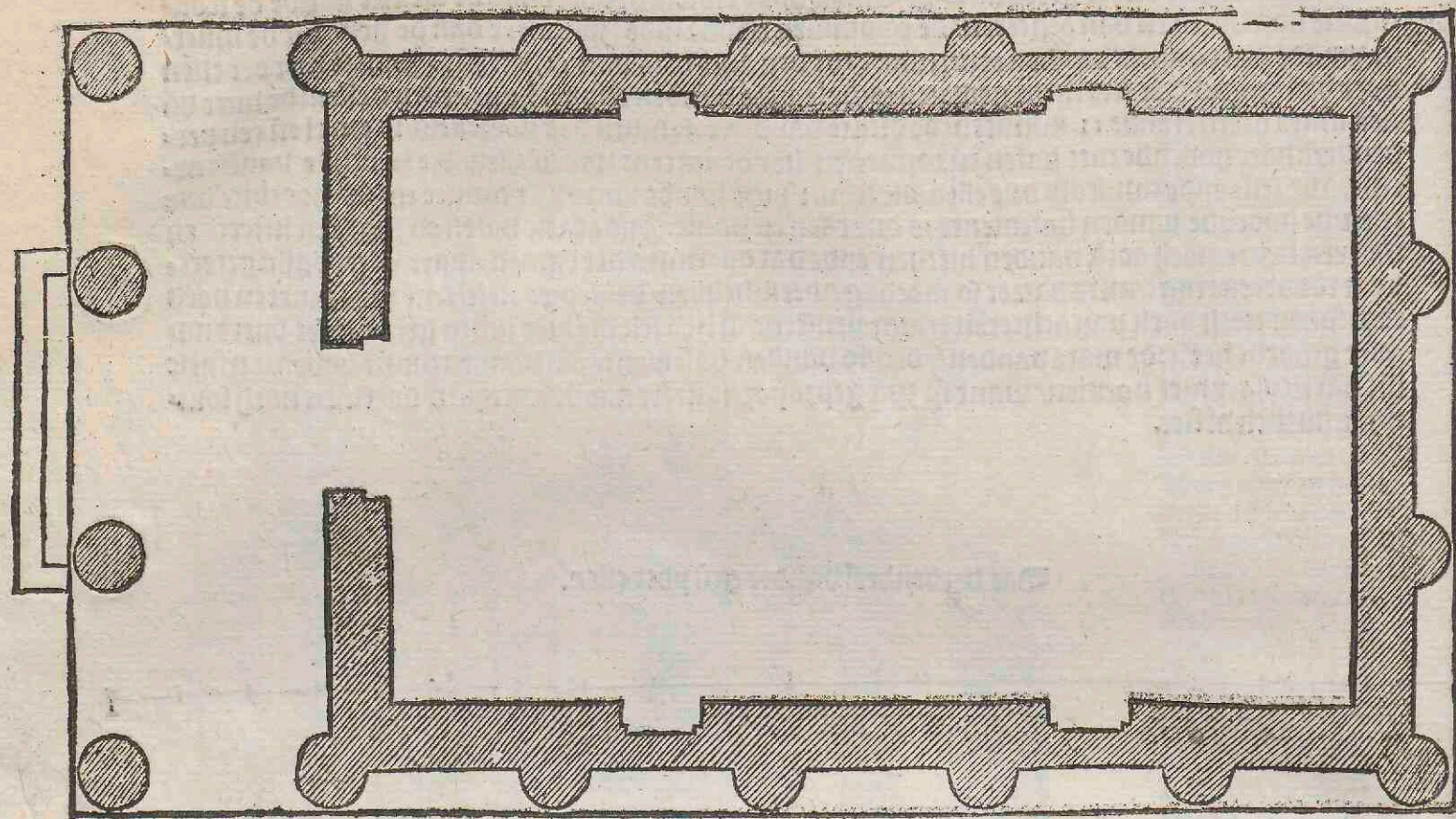

Davies B. 1644

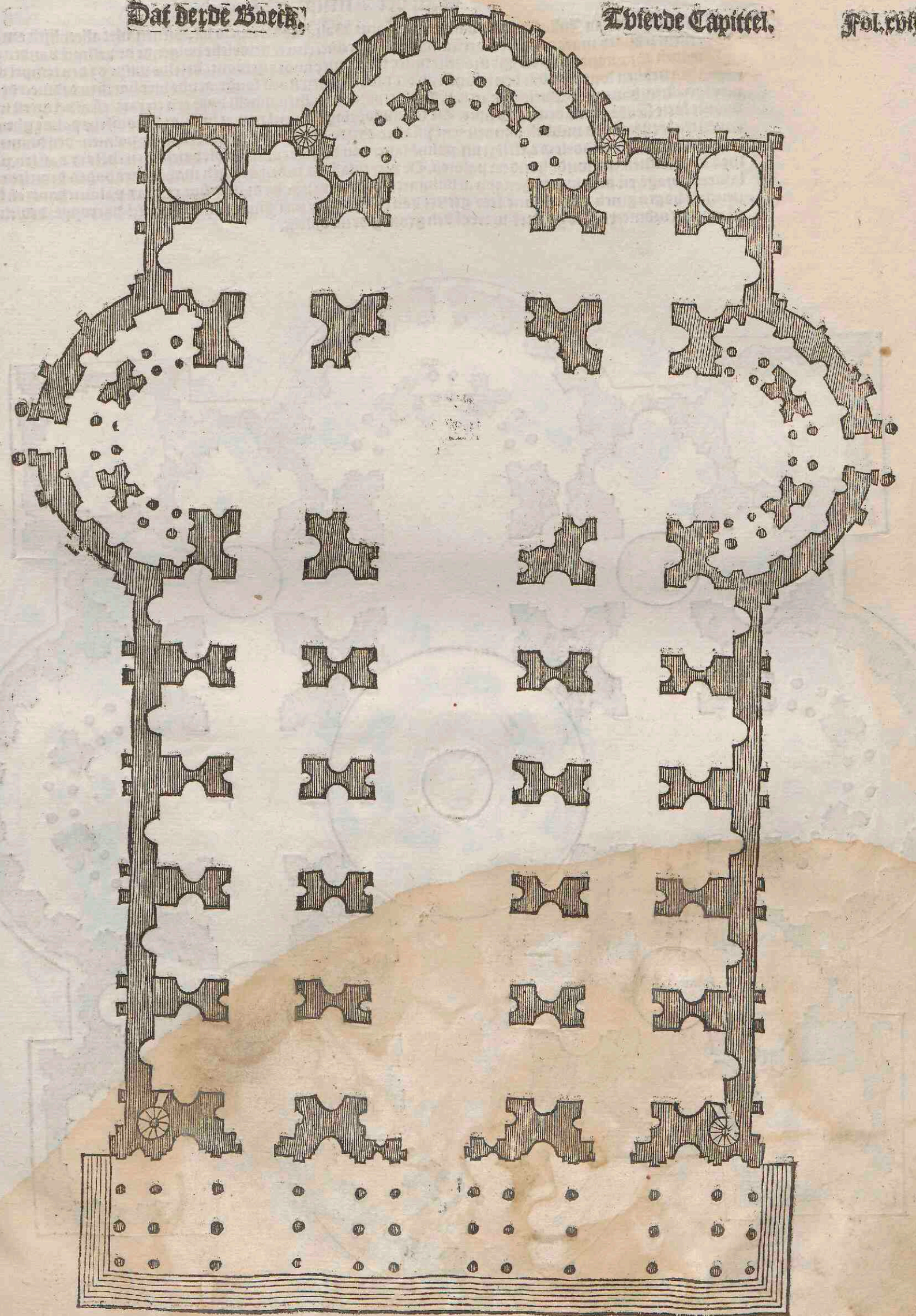
Desen tempel hier onder getoont is A Tivoli byde riviere seer verballt...

Dat derdendeel vander gesepder ellen.

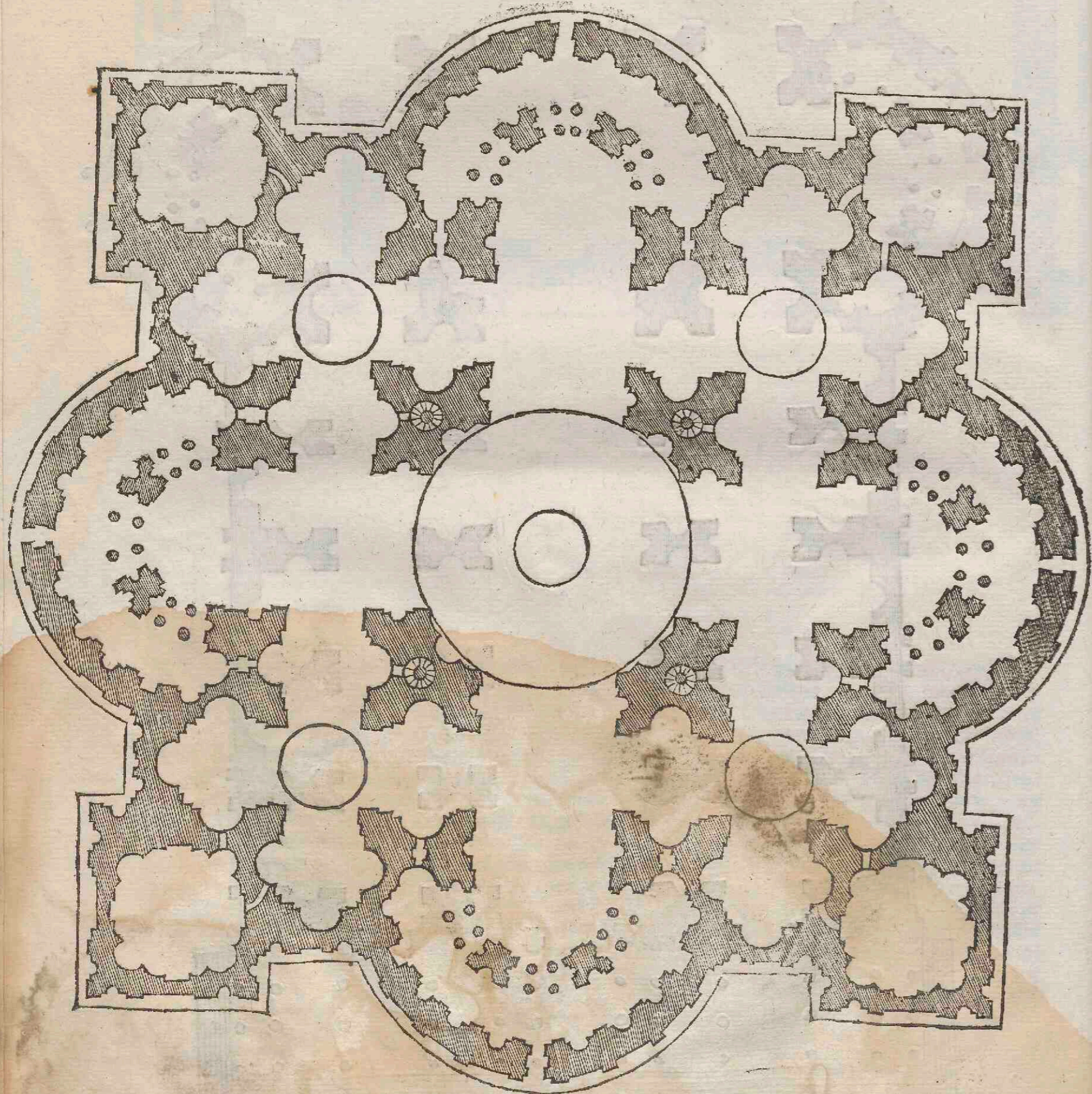

Al heb ick mit beginsel van desen boecke geseyt alleenlic te tracteren vande Antiquiteyten/ so en wil ick daeromme niet onder my laten/ te tracteren van sommige moderne dingen by onsen tyden ghemaeckt/ en aldermeest om dat onse ewe soo veel schoone ingenien inde architecture gehadt heeft. Dus was van ten tyden van Julio secundo P. M. een werelman genaemt Bramante van Casteldurante int hertochdom van Urbijn/ dewelcke een man was van sulcker ingenien in Architecture datmen (met der hulpen en auctoiteyt die hem de genoemde Paus gaf) mach seggen dat hy de goede Architecture dede veruylen/ dewelcke vanden antiquen af tot zynen tyden hadde begraven geweest/ dewelcke Bramante leyde in zynen tyden het beginsel aende wonderlijcke edificie des tempels van S. Peeter in Rome: maer onder comen zijnde vander doot/ liet niet alleene de fabriicke onvolmaect/ maer die modelle bleef oock onvolmaect in sommighen deelen: waeromme dat sommige diverse ingenien hem bemoept hebben in sulcken sake/ en onder d'andere Raphael Urbijn schildere ende oock seer verstandich in d'architecture (achter volgende de vestigten van Bramante) maecte dit betreck/ dat welcke na mijn duncken is een d'alderschoonste compositie/ we dewelcke d'ingenius architect hem behelpen mach in diverse dingen. Ic en sal u alle die maten van desen tempel niet setten/ om dat men (mits wel geproportionneert zijnde) we een deel vanden maten de reste vande resten geseyden tempel is met de oude roomsche palme gemeten/ ende die widdelse wandeling is breed twee en negentich palmen/ ende die vanden spde houden half so veel/ we desen twee maten ma' hmen de reste begrijpen.

Van der Antiquiteit

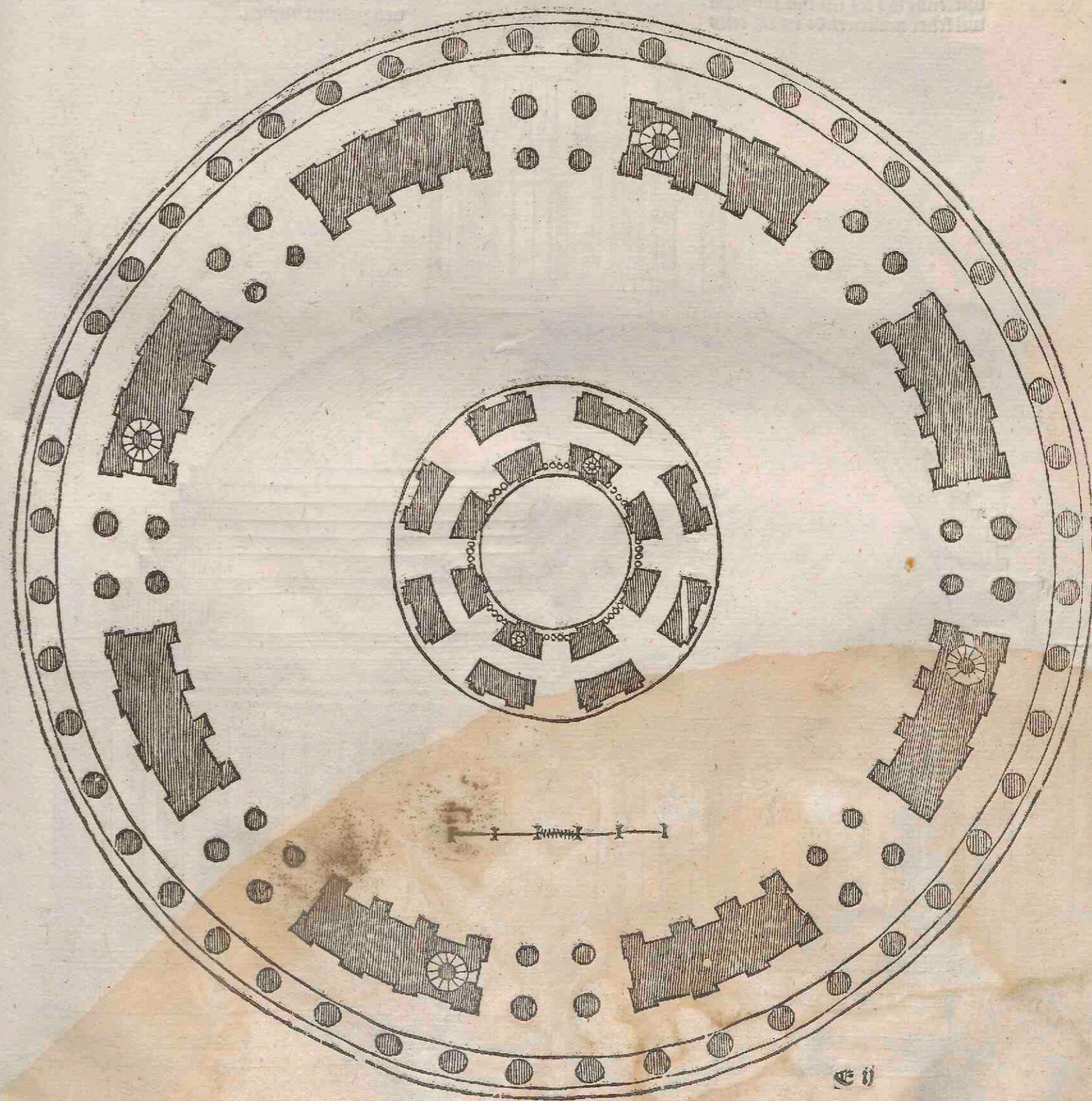
Jndek tyden van Julio secundo van tme in Rome Baltazar Petruccio van Stenen niet alleenlyck een excellenc schilder maer oock seer verstandich inde architecture/ dewelcke volgende de vestighe vanden gesingangen hebben soude en dat den hoogen altaer inde middelst staen soude/ aende vier hoeken ovdinerde hy vier sacristien/ boven op dewelcke datmen de cloctoorren maken mocht voor een cieraet. en aldermeest inde boozte facie siende ter stadwaerts inhe. De tegenwoozdige tempel is niet de oude Roomsche palme gheme ten/ en ten eerste/ inden middelst vanden een pilaster totten andere zyn hondert en vier palmen/ den diameter vande circle inden middelst is c. en lxxviij palme lanc/ den diameter vande vier clepne circels is van lxx palmen/ de sacristien zyn wydt hondert palmen. De vier pilasters inden middelst maken hier bogen dewelcke de ven dese bogen ginck een tribune seer geciert van colommen/ met zynen ronden wiffel daeroppe/ dewelcke Byzantiant ovdinerde eer hy sterck/ waer af den gront hier na volcht.

Dat derde Borck. Tweerde capittel.

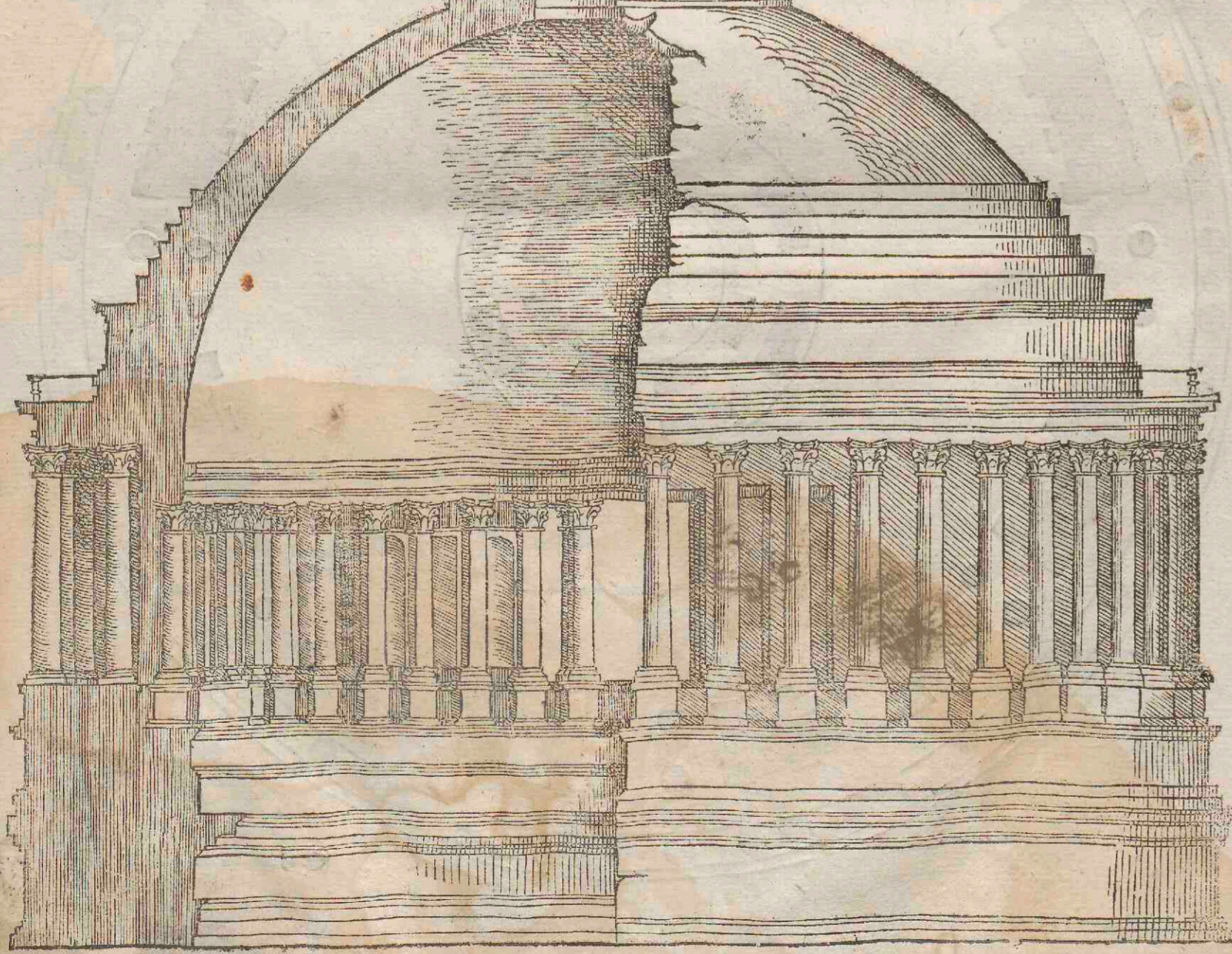
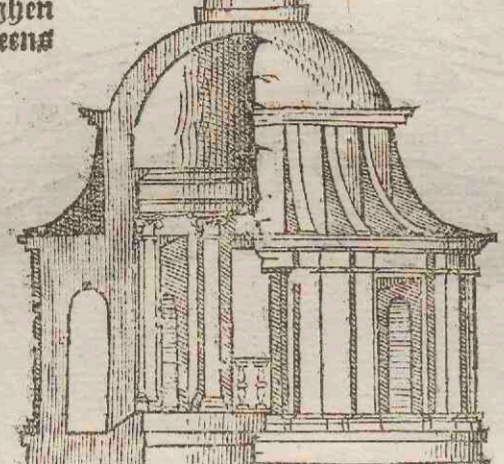
Fol. cxviii.

Deze hier onder gesonde figure is den gront vande tribune die boven de vier bogen omme gegaen soude hebben also boozte is/ deus de welcke datmen mercken mach dat in sulcken sake Byzantiant tont van begrippe was van boozdachtich om deswille dat ee alsulcken grooten masse en van sulcken gewichte/ soude een ober goet fundament behoeben om wel seker te staen/ en niet die te maken op vier boghen van sulcker hoochden. Ende ter confirmaten van mijnen woozden/ so zyn de vier pilasters slamen met den bogen sonder ander gewichte daeroppe/ alerde geseten en geschuert in sommige plaetsen/ niettemin/ om dat die inuentie schoon en cievlich is/ en om den Architect groot licht te geben/ so heb icse hier willen setten int bewoyp. Nu op dat ic niet te langlaem en sy inde maten te verhalen/ so sal ic hier sommige vanden principalen setten/ maer de rechte salmen mogen met die clepne palme binden/ de welcke hier onder inden gronde staet/ welke lenghde dat vijftich palmen houdt/ de dicke vande eerste colommen buyten is vijf palmen/ de dicke vande tweede colomme innewaerts hout vier palmen/ ende de dicke vande derde colomme is drie palmen en drie quaert. De wyde vande tribune binnen/ is hondert en achtentachtentich palmen/ den diameter vanden clepnen lanterne inden middel hout sekkendertich palmen/ de rechte machinen begripen ende meten metten clepnen palmen.

Van der Antiquiteyt

Dit is de orthographie van binnen ende van buiten / geroeken wt de ghepasteerde ichnographie / aende welke datmen mercken mach die groote masse / ende wat ghewichte dat het soude gewest hebben op die vier boghe / die welke masse alsoo ick gheleyt hebbe / soude elcken wysen architect ghenoech te bedencken gebert om hoven op deerde te setten ende niet inde lucht tot sulcker hoochden / en daeromme oordeelick dat de architect liever wat bebreed sijn dan te stoutmoedich / want is hy vreesende soo sal hy sijn dinghen wel seker maken ende en sal eens

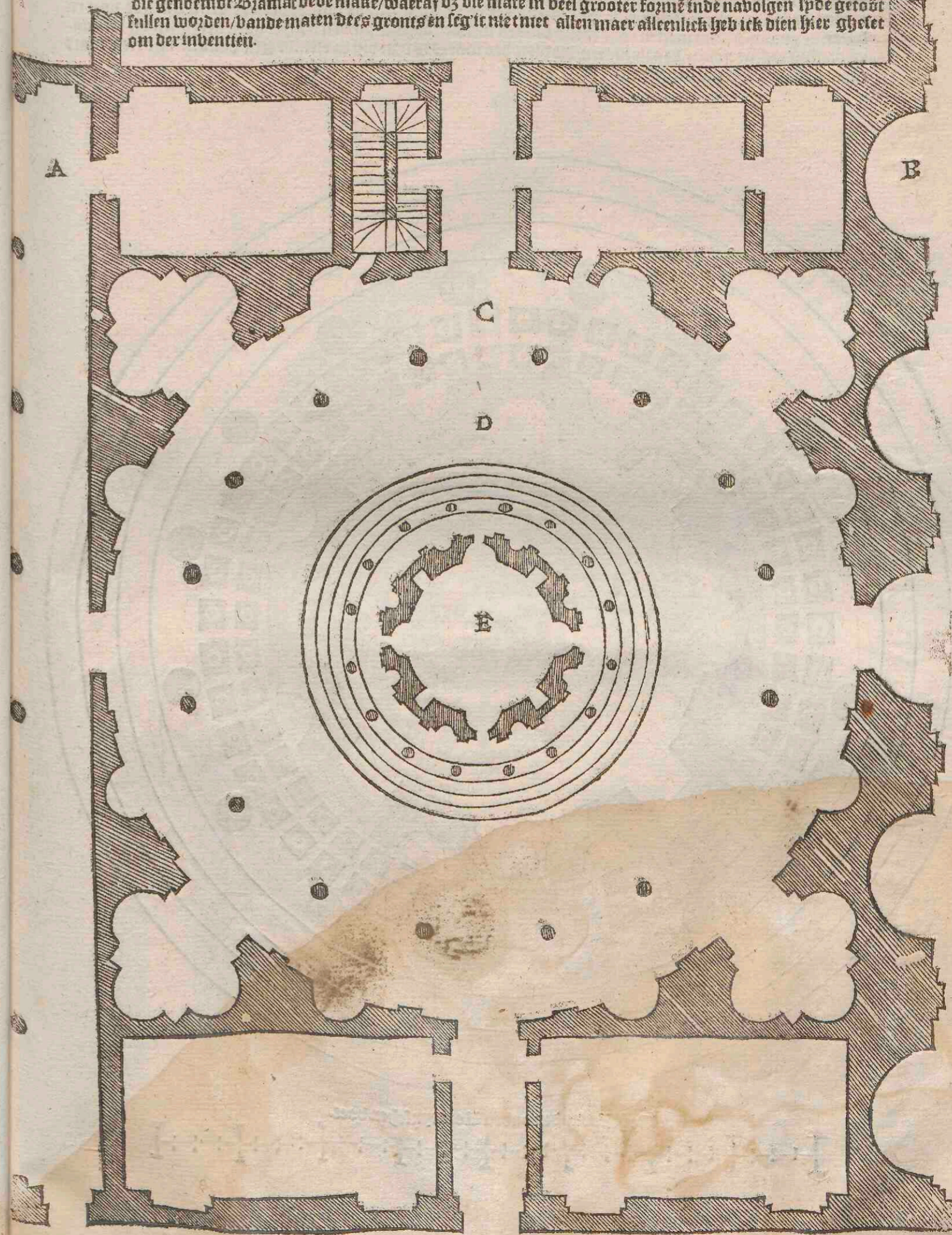
anders raet niet verachten / en alsoo doende sal hy seldē faelgere / maer is hy te stoutmoedich / so en sal hy den raet van anderen niet willen aennemen / maer sal hem alleen op sijn ingente betrouwen / waer deur dat sijn wercken dicwils te schanden comen sullen / daeromme beslypt te dat te groote stoutmoedicheyt procedeert vā psumptie / en die psumptie van luttel wetē / en segge dat de bezeecheyt een virtuos dinc is / latende hem altijt duncken luttel oft niet te conne / de maten van desen wercke salmen doch met den booghegebeven slymen palmen binden.

Dat derde Boeck.

Tvierde Capittel.

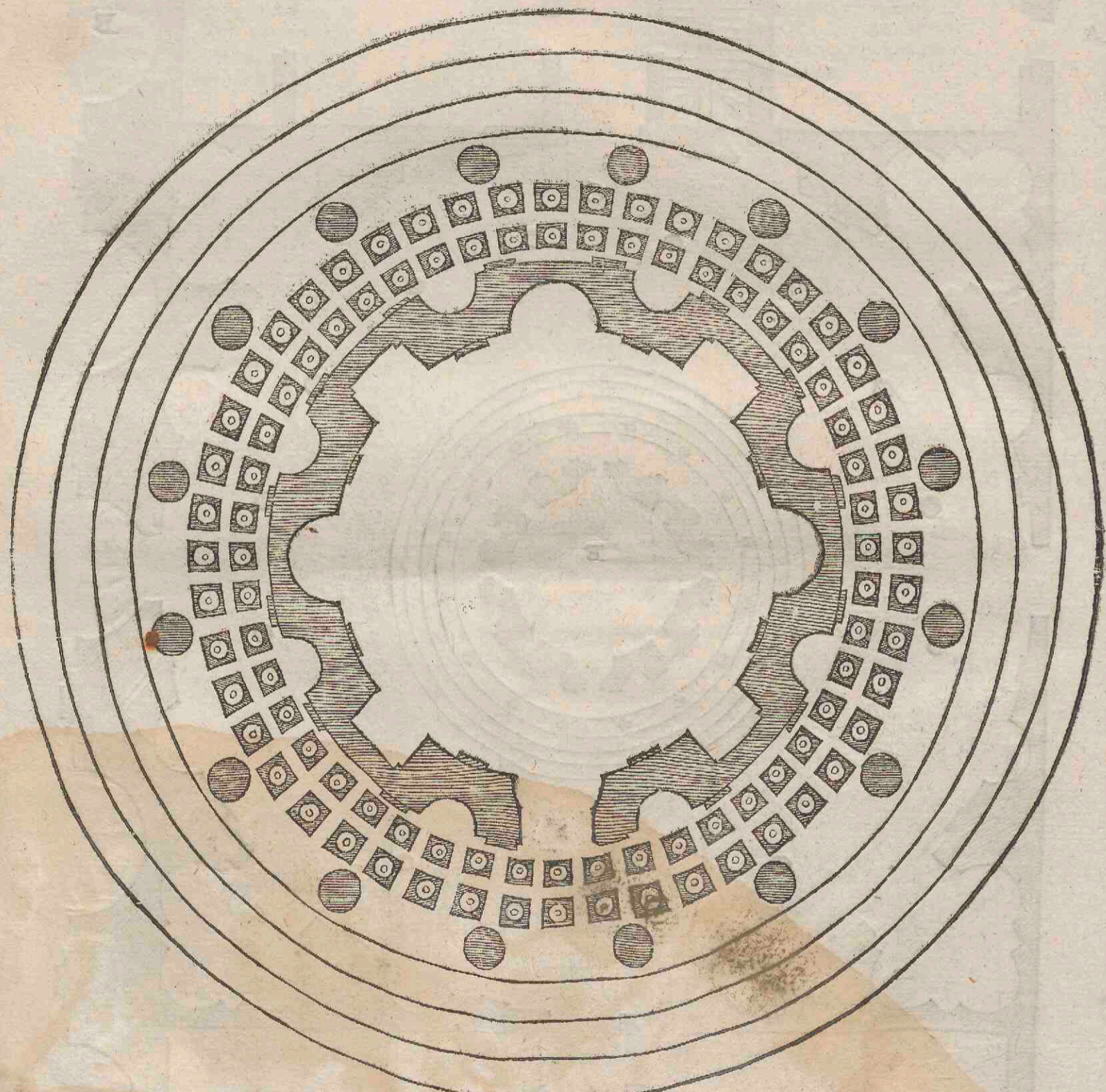
Fol. 112.

Desen gront hier onder geteckent is doch een inventie van Diamante / hoe wel datse noyt int werck gemaect was / de welke ginch accordeerde met den ouden wercke / dat deel met B. gheteeckent / is de kercke vā S. Peeter in montorio bytē Roomē / en dat deel geteckent met A. is et out clooster / maer dat deel inde middel ordinerde Diamant hem behelpende met den ouden wercke / de plaetse C. betekēt een loge met 4. capellekens inde hoeckē / de plaetse D. daer ondē de lucht / dat deel E. is een tempelke dz welke die genoemde Diamant dede makē / waer af dz die matē in deel grooter formē inde nabolgen sijn de getoote sullen worden / vande maten des gronts en seg ic niet met allen maer alleenlick heb ick dien hier ghetē om der inventien.

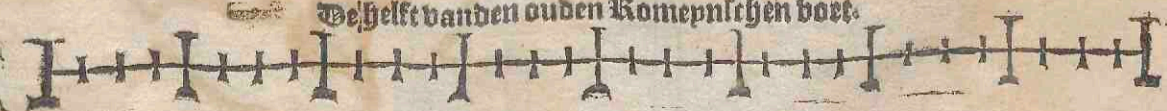

Van der Architecturen.

De laatste heb ik geleze dit tempelken van Bramante breeder te toonen dat welke niet seer groot en is maer was alleene gemaect in gedachtenissen van sinte Peter d'apostel want men seyt dat hy op deselue plaetse ghecrust was den ghesepden tempel is niet den ouden Roomischen voet ghemeten den welken voet is van seften vinghers ende elcken vingher is vier minuten waer af datmen de mate vinden sal Deur de Roomische palme grootende deselue vier vinghers. Den diameter van desen tempel is van vijfen twintich voeten ende tweentwintich minuten de wijsde banden ganch ronsomme den tempel is van sephen voeten de dicke bande columnen houdt eenen voet en 25 minuten de wijsde bander deuren is d'ye voet en halve de quadraetkens metten rondelkens binnen welke ronsomme den tempel gaen betoonen die lacunaris banden wessel boden de columnen die dicke des muers is van vijf voeten de selte banden anderen maet kunnen de ur die eerste begripen.

De helft vanden ouden Romeynschen voet.

Dat derde Bock.

Tvierde Capittel.

Fol. xx.

Dit is d'opstaende banden gesepden tempel dat welke behoort d'een helft van buyten ende d'ander helft van binnen ende is altemale nae de Opica gemaect gelijemen upt die Figuren

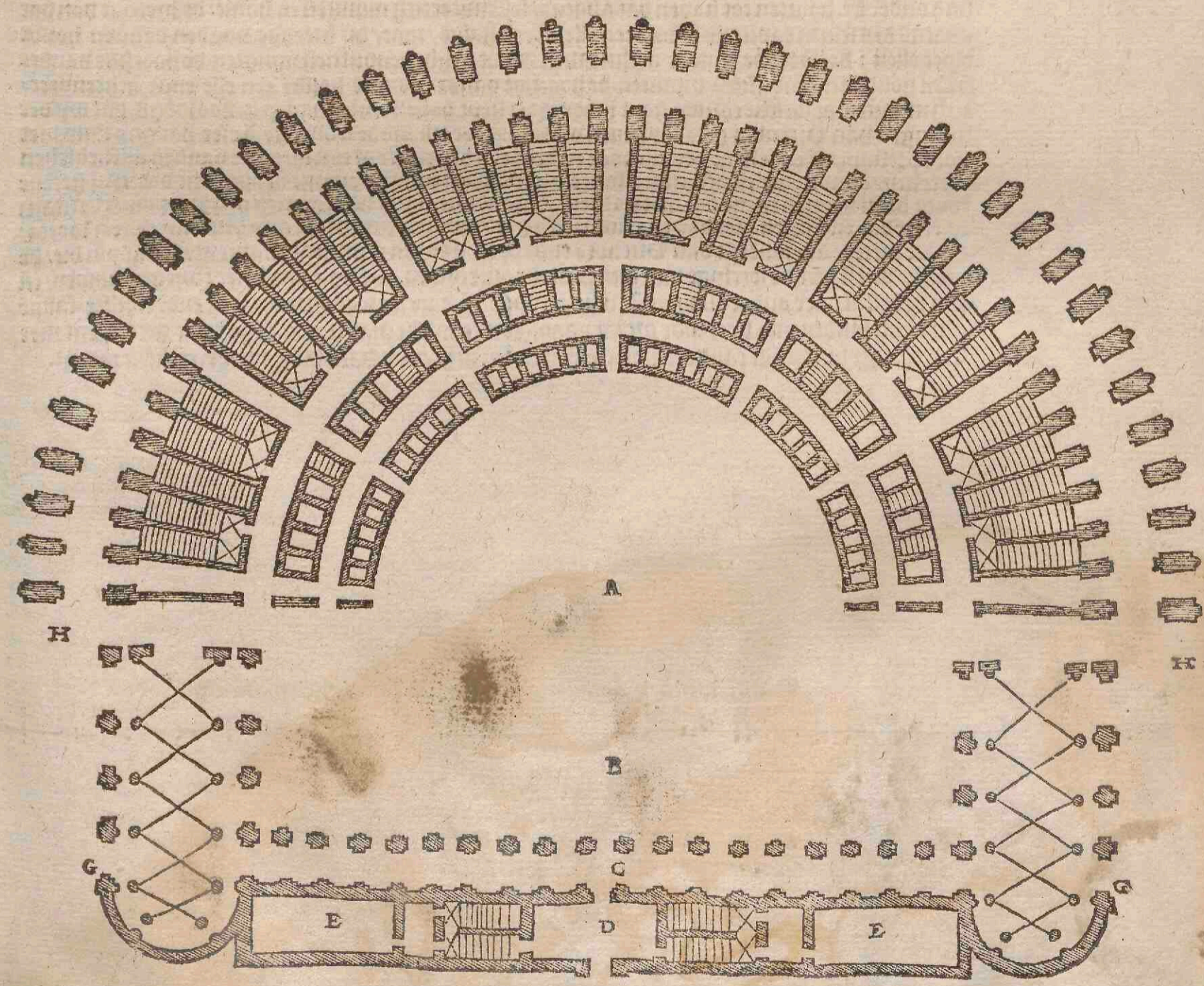
mercken mach. Dande particulare maten sal ick swygen want deur den gront machmen dit opstaende begrypen midis dat die selbe al ist cleyn matelick getekent ende van tgroote int cleyn ghebrocht is.

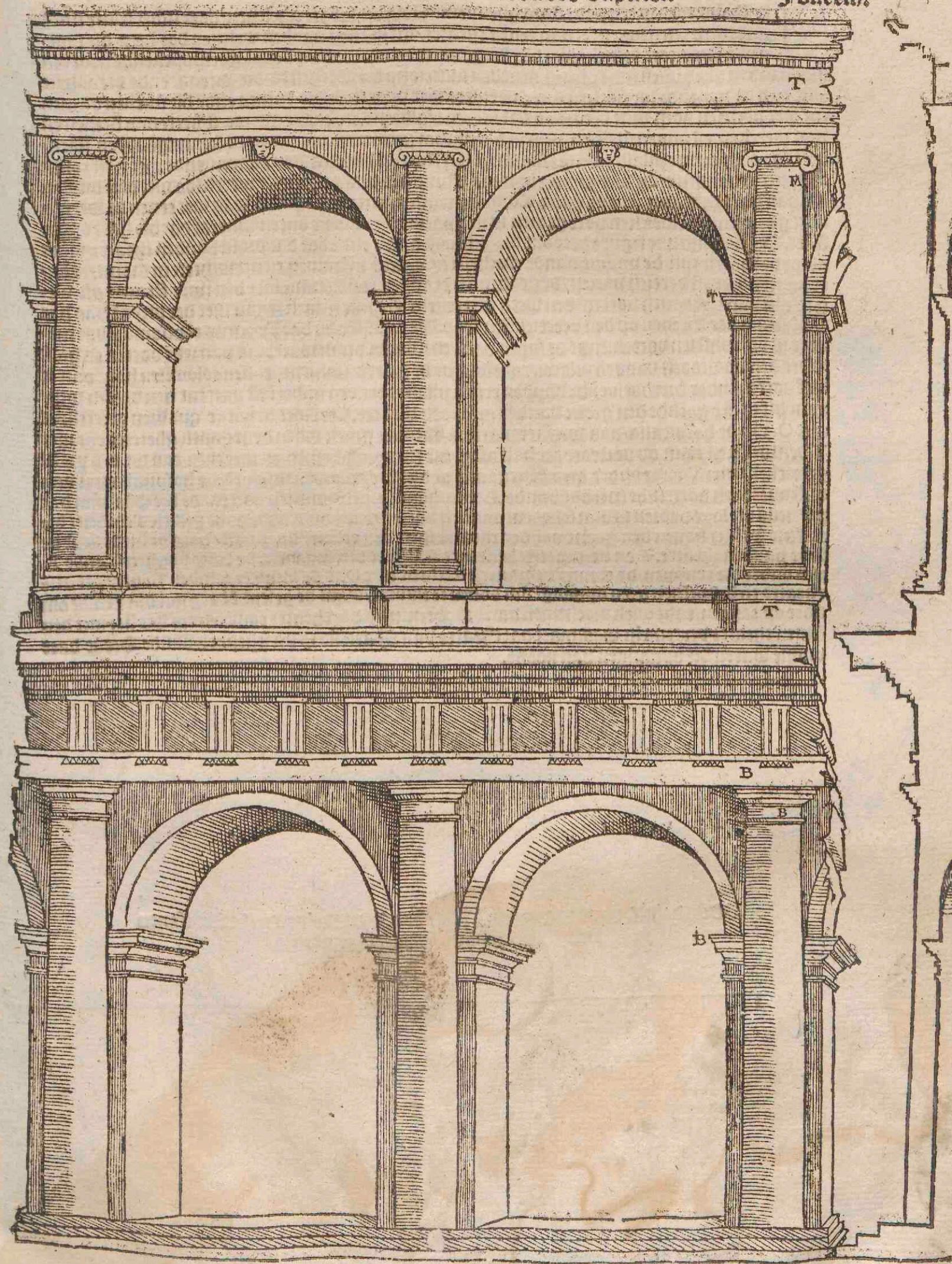
Die theatre dede Augustus maken onder den naem van Marcello zynen nebe/ en daerome
 wort het dat theatre van Marcello genaemt/ en staet by de Rome/ van desen theatre siet
 men noch een deel opstaende/ te weten/ dat deel vander logien vā huyten/ en is alleenlyck
 van twee ordinen vā de Dozica en vā de Ionica/ een werck inder waerheyt/ dat seer gepre-
 sen wort/ al ist dat de columnen vā de Dozica geen balen en hebben noch oock hēre crante oft re-
 nige projecture onder/ maer rusten also simplijck sonder yet daer onder op dat platte vander lo-
 gien Vanden gront deses theatre sē hadmen niet te veel becheers/ maer ten is niet langh gele-
 den dat de groote patricien van Rome een huys wilden bouwen/ waer af dat de ghel. gh. n. h. e. p. t.
 quam op een deel van desen theatre te zyne/ soo was dit huys gheordincert deur Valthazar van
 Siēen een sonderlinghe architect/ ende als hy de fondamenten dede graven/ so vanden daer
 veel reliquien van diuersche cornicementen deses theatre/ inde men ontdeckte een goet deel vā de
 selven theatre/ wt den welcken dat Valthazar de geheele ordinantie begreep/ ende hebte met goe-
 der diligentien gemeten/ settende dat in dees navolgende forme/ ende ick selue vindende my on-
 trent dees tijt te Rome/ sach daer groot deel van dien cornicementen en hadde commoditeyt om
 die te meten/ ende inder waerheyt so vant ick daer also schoone vormen/ als ick opt ghelien hadde
 in eenige oude rinen/ ende aldermeest inde capiteelen vā de Dozica/ ende oock inde imposten vā
 den hogen/ dewelcke dat my seer duncken te ouercomen met de schyften van Vitruvio/ desgelijck
 oock de frise triglyphen ende methopen/ corresponderen wel genoegh/ maer die cornice Dozica/ hoe
 wel dat seer rijcke van leden is ende wel gewoont/ nochtans vant ick die seer verscheyden vā
 de leeringe Vitruvij/ want die selue licentius ghenoech van leden zynde is vā sulcker hoochde/
 dat tegen de proportie vā de architrabe ende de frise/ de twee derdendeelen vā sulcker hoochde
 genoegh souden geweest hebben. Hy en dunct daeromme niet dat deur die licentie van desen oft
 vā anderen antijcke dinghen/ eenich moderne Architect behoort te erreren (erreren verstaet ick te
 doen tegen die precepten van Vitruvio) noch so vermeten te zyn/ dat hy een cornice oft ander dinc
 juyt make na sulcken proportie als hy gesien ende gemeten heeft/ ende daerna int werck setteit om
 dat het niet genoegh en is te seggen/ ick mach dat doen want die antijcken hebben gedaen/ sonder
 anders te consideren oft se geproportioneert is nade reste vā der edificie/ noch boven dat/ al was
 sulcke oude Architect licentius/ daeromme en moeten wy dat oock niet zyn/ wy die behooren (alst
 de reden anders niet en begeert) de leeringe van Vitruvio te houden ghelijck een gupde/ ende een
 onverdooijcken reghel/ om datmen van dien tyde der goeder antijcken tot onser eruen toe/ me-
 mant en siet/ die vā der architecturen beter ende geleerdelijcker gescheven heeft/ dan hy/ ende siet
 wy in elke ander const eenen ouersten/ den welcken sulcken auctoriteyt ghegeuen is datmen zyn
 woorden vol ende ontwijfelijc gelooue gheeft/ wie sal dan loochenen (is hy niet ignozant) dat Vi-
 truvius inder architecturen den hoochsten graet best/ ende dat zyn schyften (daer anders gheen
 merckelijcke oorzaak en is) behooren vā weerden ende ongevolert te zyn/ hem oock meer te ghe-
 loouen dan enige werken vā den Romeynen gemaect/ dewelcke Romeynen/ hoewel dāse vā
 Griecken die oprechte ordinantie vā bouwen geleert hadden/ niettemin daernaes als domineer-
 ders vā den Griecken/ is mogelijk dat sommige daer deur licentius gheworden zyn/ maer cer-
 teyn die daer mochte de wonderlijcke werken sien welcke die Griecken doen maecten/ dewelcke
 hyrans alle verdonckert ende ter neder gewoopen zyn deur den tijt en oorloghe/ soude sekerlijck of-
 deelen die Griecke dinghen verre boven de Latijnsche te gaen. Also dan alle die architecten welcke
 de schyften van Vitruvio dānneren sullen/ ende aldermeest in sulcken plaetsen die claerlijck ver-
 staen worden/ gelijk inde ordine vā de Dozica daer ick nu af spreke/ sullen als ketters inder ar-
 chitecturen zyn/ loochenende sulcken auctor/ die vā so veel jaren herwaerts ende oock noch ge-
 appybeert is vā den wpsen mannen. Nu dan hebbende desen wtloop gemaect/ den welcken vā
 noode was tot weldaet vā sulcken die dat niet gheconsiderert en hadden/ kerrende tot den pro-
 pooste/ so seg ick dat desen gront gemeten was wt den ouden Roomscen voet/ ende ten eersten de
 plaetse inden middelt geteekent met A. welck de Orchestra noemt/ is in diameter hondert en
 vierentnegentich voeten/ ende is vā halven cirkel vā den eenen hoek tot den anderen vā der
 ordinen geteekent met H. zyn vierhonderten seventien voeten/ die plaetse gheteeckent met B. ghe-
 noemt Proscenium is geheel spaciens/ ende daer die C. staet/ die loge oft galerie dat sp. Porzicus
 heeten vā de Scēna/ int midden vā de welcke dat het Pulpitum sont/ dat deel met D. geteekent/
 was een portael met den trappen tot beyden syden/ welcke gingen op de plaetsen geteekent met
 E. hospitalia gheenaemt de twee galerien vā den syde gheteeckent G. vserden so om te wandelen.
 Welcke dinghen datmen niet meer boven der eerden en siet/ mits dat se met ander edificien ghedeec-
 zyn. Vanden sonderlingen maten/ so vā de Scēna als vā den theatre ende vā den graden/ en sal
 ick niet boozder spreken/ mits dat ick inde amphitheatre Coliseo gheuoemt/ naerder daer af trac-
 tere sal vā de welcke datmē sal mogē begripen hoe dat dese ghesien hebben/ maer dat deel vā
 huyten dwelcke om dat theatre ginck/ sal ick inde tweede figure becoonen/ en was ghemetē (booz
 desen gront) met een gemeene elle/ dewelcke in twaelben gedeelt is/ welke deelen ontē gheuoemt
 worden/ en elke once heeft vijf minuten/ vā welcker geseydet ellen dat dit een derdendeel is.

Dat derdendeel vander eilen.

Dese navolgende figure representeert dat deel van byten des voorseyden theaters/ ende is met der voorzetoonder ellen gemeten: ende ten eersten/ so hout die dicke der colommen beneden te weren vander eersten ordinen/ een elle en drienveertich minuten in diameter/ ende de dicke of: den diameter boven onder dat capiteel hout een elle en seftien minuten: de hoochde vander capiteele is vande helft der colommen dicke beneden/ dat welke capiteel perfecter gheteeckent is int vierde boeck in d'ordine vande Dorica in dat blat E. ij. ende dat selve capiteel is gheteeckent met B. desgelijck oock de imposte daer den boghe op rust is vander selver hoochden des capiteels/ ende staet oock int selue blat/ te weren E. ij. de pilasters besyden die colommen houden negentien minuten. De wijsde van eenen boge is seuen ellen negen minuten min/ ende de hoochde houdt elf ellen en seftien minuten/ de hoochde vander architraben is negenveertich minuten/ de hoochde vander frisen is een elle en acht minuten: de hoochde van gheheel de cornice hout een elle en veertich minuten: de wijsde vanden tweeden boge (dats vander tweeder ordinen) is gelijk de wijsde van dien beneden/ maer syn hoochde is van tien ellen en achtenveertich minuten: de hoochde vanden pedestale onder de de colommen van deser tweeder ordinen hout een elle en achtenveertich minuten: de dicke vanden colommen is een elle en vierenwintich minuten. De hoochde vanden seluen colommen sonder basen ende capiteelen/ is van elf ellen en seuenwintich minuten/ de hoochde van dien basen is vierenveertich minuten: de hoochde vanden capiteelen te weren/ binnen de voluten/ van aen dat lijcken der colommen tot bouen dat capiteel houdt seftendertich minuten/ maer de volute hangt onder d'astragal oft bozel twintich minuten en halve/ dat welke in als comt te syn van onder de voluten tot boven dat abacus/ seftendertich minuten en halve: de breedde van dat abacus des seluen capiteels is van een elle en een halve/ maer die breedde vanden voluten houdt twee ellen: de hoochde vander architraben houdt neghenveertich minuten. de hoochde vander frisen houdt achtenveertich minuten/ de hoochde vander cornice houdt een elle ende achtenveertich minuten/ de welke cornice hout inder waerheyt de helft meer dan sy behoorde/ ist dat wy der leeringen van Vitruvio gelooue geuen willen. Daer ick bidde u discrete Leser/ dat ghy t' my niet voozpresumprie en reket/ oft my oock en acht een begrijper of corrigeerder vanden antijckelichen wercken/ vanden welcken datmen so veele leert: want mijn meeninge is alleenlic dat ick u geerns soude doen kennen egene dat met goeden verstande gemaect is/ tegen egene dat qualijck verstaet is/ ende dat en wil ick niet doen na mijn selfs goetduncken/ gelijk oft ghy deur my geleert woort/ Daer metter auctoziteit van Vitruvio ende oock vanden goeden antiquiteyten/ dat syn die/ de welke meest met de leeringe van dien aucteur overcomen. De base van deser tweeder ordinen/ en syn pedestale daer onder/ de imposte vanden boge/ en daer toe d'architrabe frise ende cornice/ salme alsamen vinden int 4 boec inde ordine vande Ionica in dat blat K. ij. ende syn alle geteeckent met T. desgelijck vint op dat capiteel inden seluen boeck achter op dat blat J. iij. geteeckent met M.

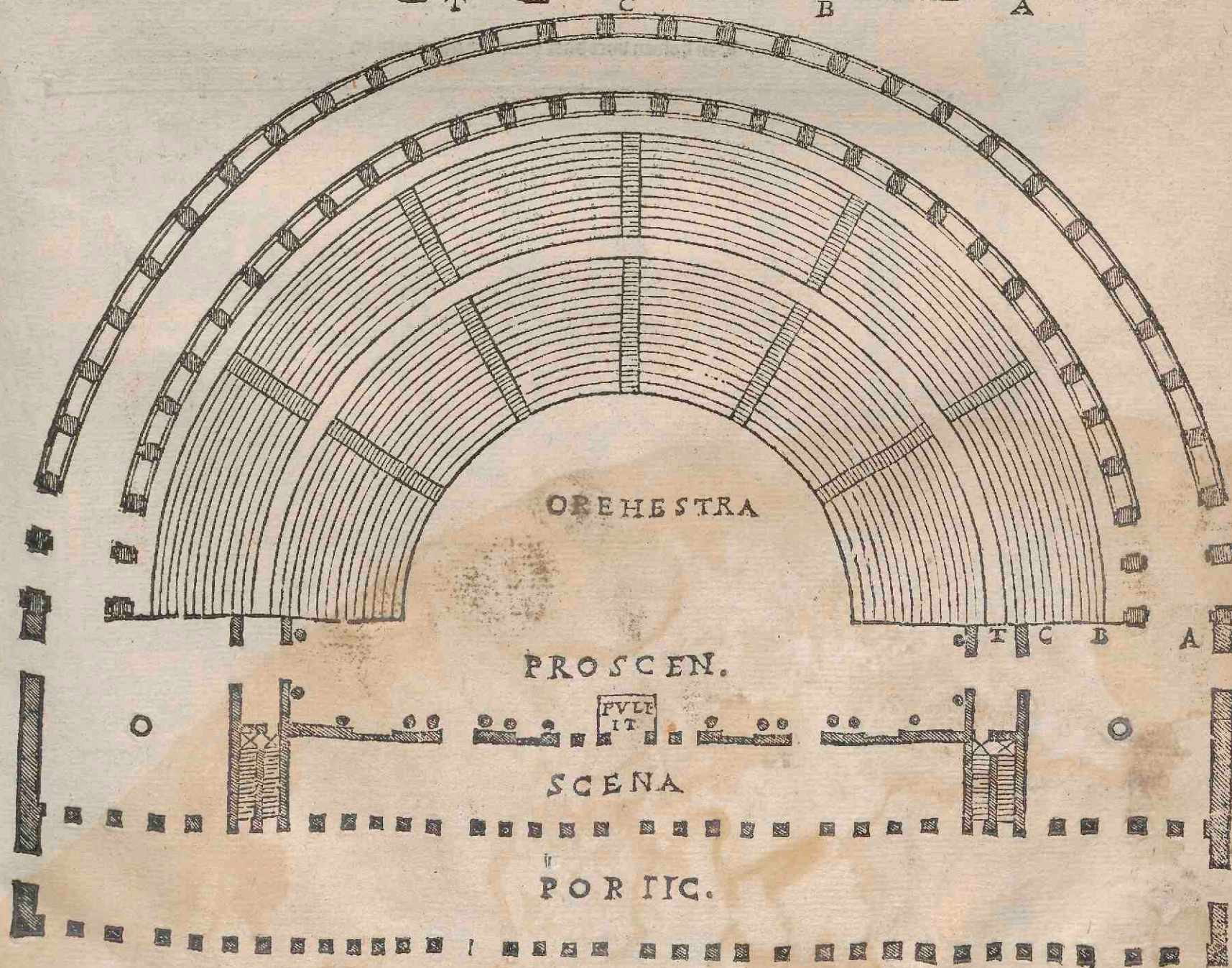
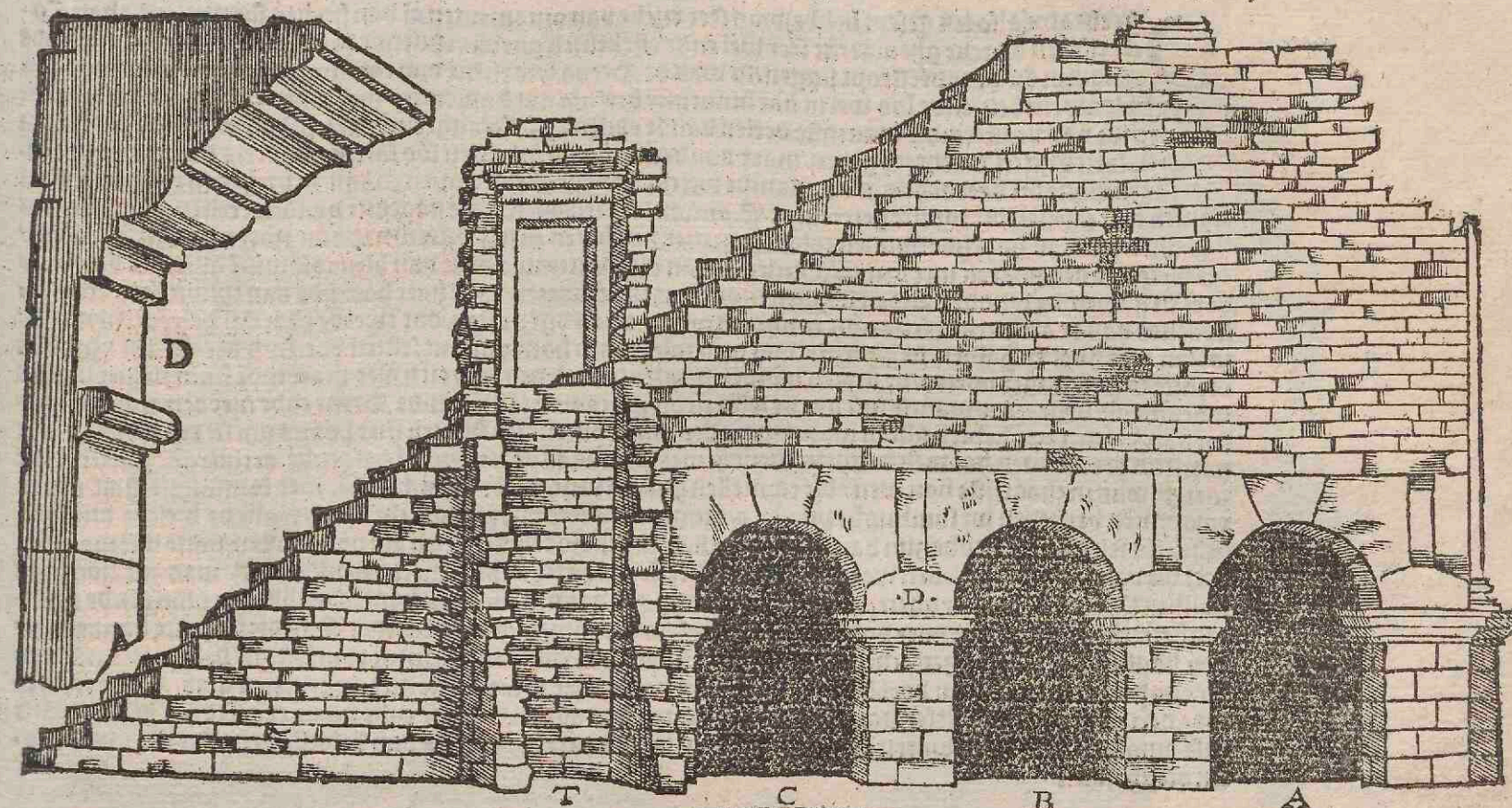
Dat derdendeel vander voorseyden ellen van seftich minuten.

Dalmacen is een oude Stadt ghenaeemt Pola by der zee ghelegen/daer inder seluer stadt vonden men een groot deel van eenen theatre/mt maken vanden welcken dat hem die inge-
meuse Architect behielp met den berge daert aen staet/ dien bergh ghebruyckende voor een
deel vanden graden/ende inde pleyne beneden maecte hy die Orchestra/ die Scena/ ende die andere
edificien behoorende tot sulcken wercke: ende inder waerheyt die ruinen ende die stucken diemen
tot dier plaetsen noch vint betoonen dat dit een d'aldertijckste edificie gheweest heeft van steenen en
van wercken/ en bouen al begriypt men daer groot getal van colommen/ de sommige alleen staen-
de/ende andere met pilasters/ende sommige hoecken met viercanten pilaren ende met half ronde
al in een gebonden ende wel gewoont naede Cozinthia want t'geyele werck soo wel van buyten
als van binnen was naede maniere Cozinthien ghemaect: dese edificie was met eenen modernen
voet gemeten/ den welcken voet gedeelt is in twaelfen genaeme oncen/ waeraf dat die helft onder
staet. Die nabolgende figure betoont die Ichynographie ende ooc dat profil vanden theatre/ waer
af dit de maten sijn/ de wijsde vande Orchestra/ welke in haluen cirkel is/ heeft in diameter on-
trent hondert en dertich voeten/ de graden oft trappen rontsomme met den twee straten oft we-
gen sijn van tseventich voeten: den wech geteekent T. comt gelijk te sijn met der pleyne van dat
Pulpitum der Scenen op den veertiensten trap. De wijsde van dat Porticus rontsomme dat the-
atre is van vijftien voeten: ende de spiden vanden pilaren binnewaerts is van seue voeten en half/
maer den voozooch vanden pilaren rontsomme de galerie slamen met den colommen hout ontfet
vijf voeten inder breedden/ende vanden eenen pilaster tot den ander ist ontrent tien voeten wijd/
ende dit is aengaende den gront vanden gesepten theatre. De twee grootste quadren geteekent
met O. sijn de hospitalia/ van welker plaetsen dat men ginch inden deurganck gheceekent met
T/ den welcken comt op de strate tot half wege die trappen ghelijcken mercken can wt den profil
geteekent met T/ ende onder dien deurganck is dat deel vanden inganck: de hospitalia sijn van
vijftienveertich voeten/ de breedde vande Scena/ houdt eenentwintich voeten/ de breedde van dat
porticus oft loge boezen is van sebenentwintich voeten/ ende die lengde hout gelijk d'edificie/ die
edificie welke bouen den gront vanden theatre staet bereckent dat profil/ dat is de sneede deur de
spide vanden theatre. Den hoge geteekent met A. bediet den inganck: de twee boghen C. ende B.
sijn onder die trappen/ de coznice besyden geteekent met D. is de imposte vanden boghen: tot dese
theatre en behoefden geen opgang om bouen te climme/ want de gesepte berg gaf dat gemat om
daer op te gaen/ ende soek mocht men van der Scenen op dat theatre comen mit dat het met den
seluen theatre bereenicht was/ maer dat theatre van Marcello is verscheyden vande Scena/ daer
omme waren die opgangen van noode.

Dit is de helft vanden gemeenen voete daer die nabolgende theatre slanen
met sijnen ornament en mede gemeten is/

Van der Antiquiteyt

Dit theatre (also ick gheleert hebbe) was seer rijcke van ornamenten al van herden steenen/ ende van Co-
 rinthischen wercke ghemaect seer wel ende rijckelijck ghewoicht: ende deur soo vele allimen/ siet inde
 reliquien die daer verdroep liggen/ so was de Scena seer rijcke van colommen boven colommen/ soo
 wel dobbie als enckele/ ende soo wel in dat binnenste deel als dat buytenste / met diuerschen ornamenten van
 deuren ende van vensters: die binnenste deelen vande edifice zijn seer gherupneert/ ende aengaende die mate
 van dien sal ick luttel bescheers geben/ maer vanden buytensten deelen soo sal ick eensdeels die maten geben.
 Deerste rustique oft boerachtighe ordine inde welke dat gheen colommen en zijn/ is verheben vander eerden
 stamen met gheheel die cornice geteekent C. ontrent seftien voeten/ die hoochste vanden eersten pedestalen/ is
 van vyf voeten/ de hoochde vanden colommen met den basen ende capiteelen is van tweentwintich voeten/
 die dicke vanden pilaren met den colommen is van vyf voeten/ die dicke van dien colomme alleen/ is van twee
 voeten halben/ de wijsde vanden boghen is ontrent thien voeten/ ende haer hoochde van twintich voeten / de
 hoochde vande architrabe frise ende cornice is ontrent van vyf voeten/ dat tweede pedestale geteekent met F.
 is van vier voeten halben/ de hoochde van dien colommen hout ontrent seftien voeten/ d'architrabe phrise en
 cornice is hooge vier voeten/ de maten vanden paritcularen leden en set ick niet/ maer inde figuren hier boort
 machmensse begreppen/ wantse luttel nae de selve geproportioneert zijn/ vande Scene ende met den anderen de-
 len van binnen en ghebich gheen maten met allen/ maer alleenlijck heb ick hier boortz gheset een deel van dat
 porticus der Scenen dat welke gheteeckent is met D. ende alsoo de cornice frise ende architrabe gheteeckent
 met F. was in hoochde van dien / die capiteelen gheteeckent S. stonden binnen met sommighe half ronden
 colommen verheben met sommighe pilasters/ dinghen die seer wel ghewoicht waren / alle de welke dinghen
 (ghelijck ick gheleert hebbe) zijn van sulcker rijckelijckheyt soo van steenen als van concken/ datse wel mochten
 met die van Roome gheleken worden/ de cornice frise ende architrabe gheteeckent met A. was int hoochste
 vanden theatre/ de cornice gheteeckent B. is die imposte vanden tweeden bogen/ d'architrabe phrise ende corni-
 ce gheteeckent C. is die cornice boven d'eerste boghen/ die cornice geteekent met D. is die imposte vanden eer-
 sten boghen/ de cornice gheteeckent met E. loopt boven dat rustich balcament vantsomme de edifice/ dees linge
 hier onder is eenen halben voet vanden gheheelen voete daer dese edifice mede ghemet was. Ende en ver-
 wonder u niet heminde lesse/ dat ick u alle die maten niet affirmatijveijde ende nauwer geset en hebbe/ want
 dese dinghen van desen waren deur eenen ghemet/ die meer verstant van betwoyden hadde dan van ma-
 ten oft ghetalen

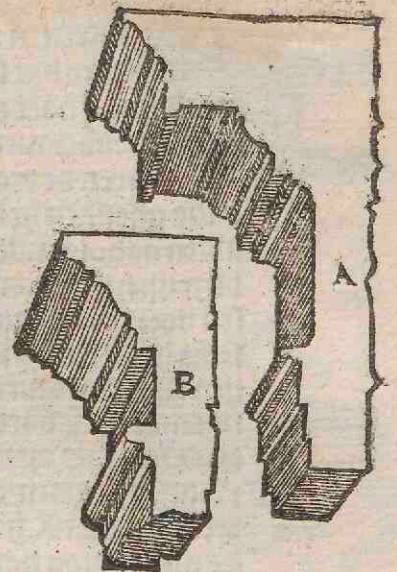
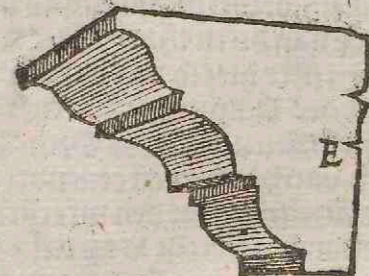
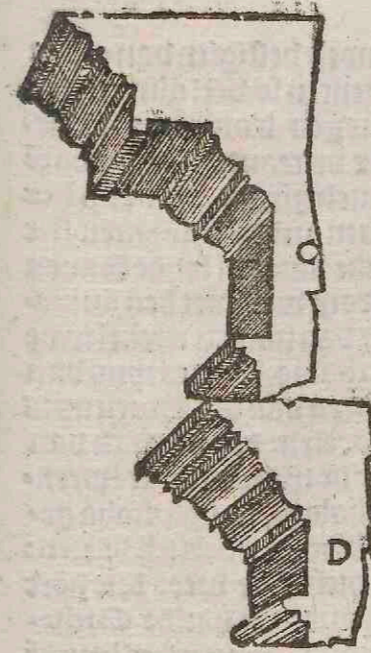
Den halben voet daer dit mede ghemet is.

Dat derde Boeck.

Dat vierde Capittel.

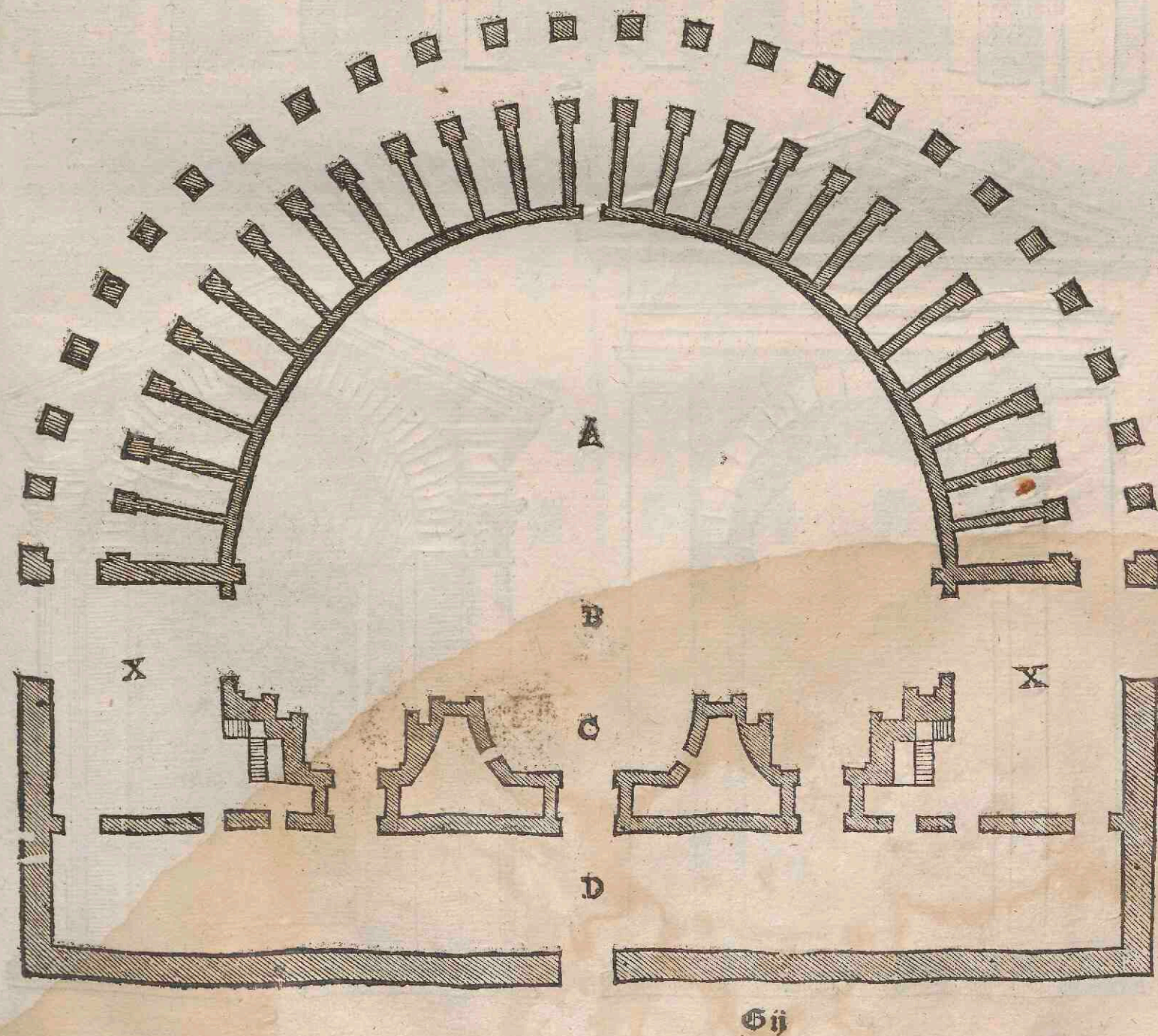
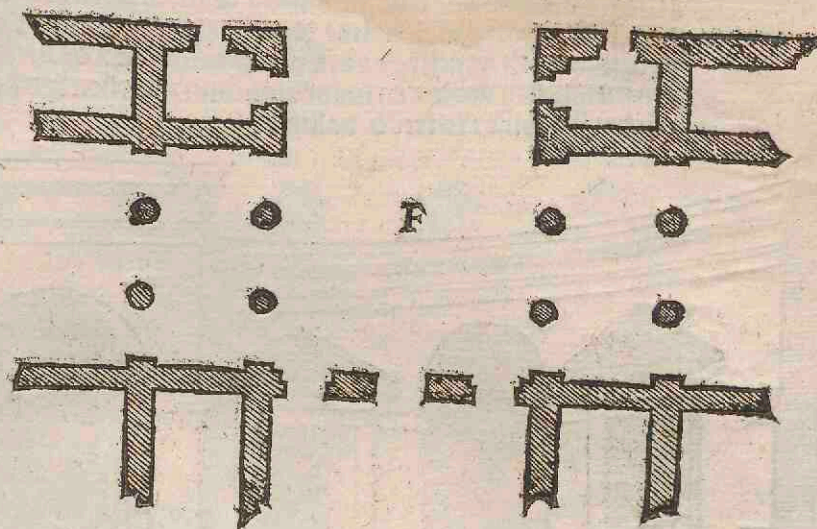
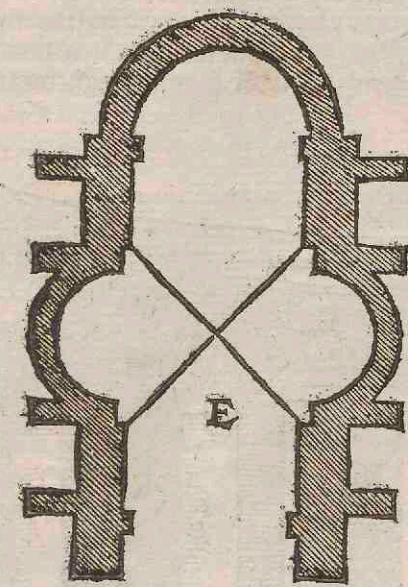
Fol. xxx

Vander Antiquiteyt

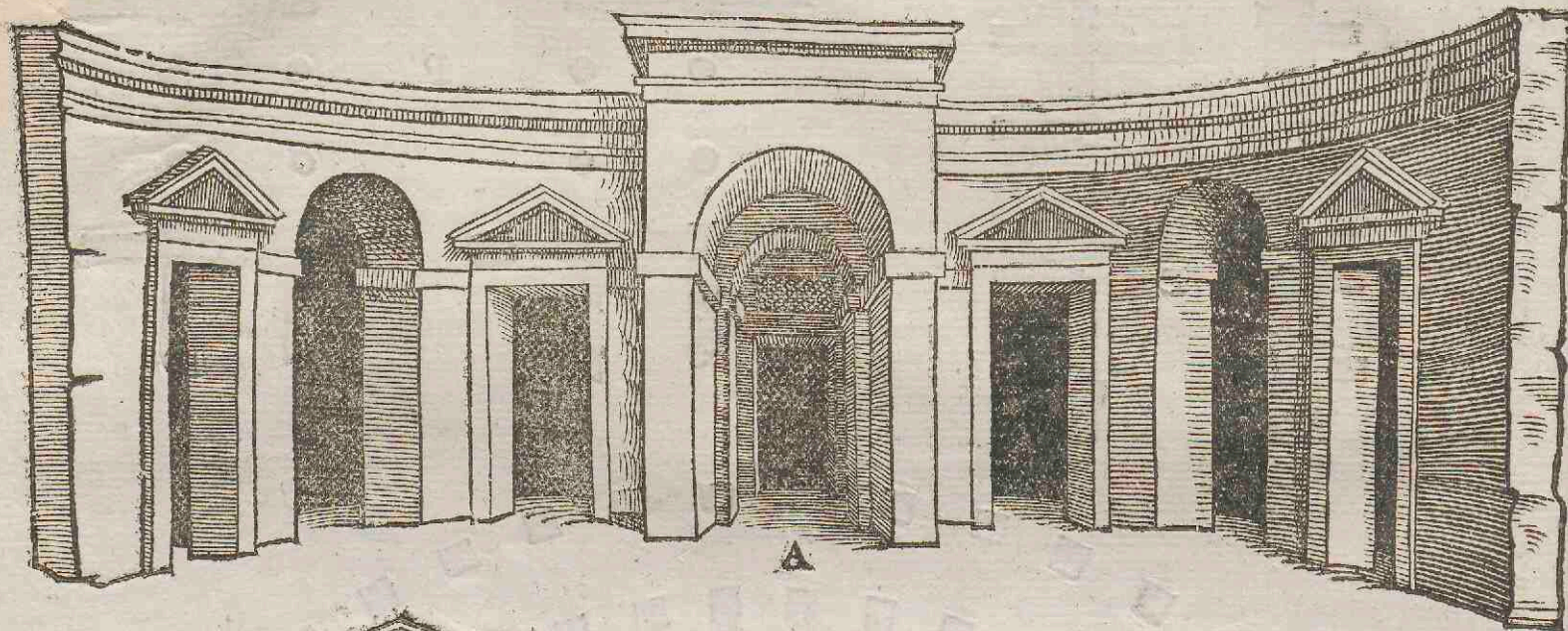
TOrferenten een seer antijcke Stadt by Dierden ghelegen/daer zyn noch vestigien van eenen
 Theater dat seer gheruineert is en oock van luttel werck ende ornamenten so veel als men siet
 mach/want daer geen reliquien en zyn vanden welcken datmen soude mogen d'ornamenten be-
 grijpen: maer men siet noch dat aen het Porticus van dat theatre gaende viercante pilaren waer
 oock waren de trappen seer simpel/hoewel datmen mis der ruinen qualijck ghemercken can hoe
 valse ghestaen hebben. De Scene van desen theatre is seer different vanden anderen alsomen siet
 inden navolgenden grontroock en isser niet so veel boven der eerden staende datmen soude connen
 begripen hoe dat de Scene ende dat Pulpitum gestaen hebben: desen gront was met den antij-
 sen voet gemeten/ende ten eersten sprekende vande Orchestra A. dewelcke van haluen circkel is/de
 selue heeft haer diameter lanck van hondert en eenenveertich voeten en halue. Dat corpus van
 den theatre te weten van aende Orchestra tot den wtersten der hoekpilaren van dat Porticus is
 vijfenveertich voeten/den pilaar vanden hoekke is op elke syde hreeft vijf voeten: den inganck van
 dat Porticus op de syde vande Scene hout acht voeten: de voulte onder de trappen hout twee-
 twintich voeten/de dicke des muers om die Orchestra is van drie voet en haluen/de holpralia ge-
 reeckent met X houden inder lengden veertich voeten en haif/ende inder breedden dertich voeten:
 de wijsde van dat Porticus om dat theatre is elf voeten/zyn pilaren zyn dick ende hreeft drie voet
 ende een derden deel: die wijsde vanden bogen is negen voeten. Die effen breedde vande Orche-
 stra geteekent met B. is van twintich voeten/die plaetse van dat Pulpitum C. hout inder lengde
 veertich voet en haluen/maer zyn breedde is van twaelf voeten/ende zynen deurganck hout neg
 voeten/de plaetse geteekent met D. behoort dat Porticus achter de Scene te zyn/niettemin daer
 en zyn ge vestigie van colomne/maer betoont dat het een muer geweest is die op een watercanc
 staet. De breedde van deser plaetsen is negentien voeten en halue. Bupten desen theatre staen de
 vestigien van twee edificien/maer die selue zyn so seer geruineert datmen heur eyndingen niet vin-
 den en can/dies niettemin dedificie F. deur tgene datmen daer siet/schijnet wel datse met andren
 toe behoort ombangē was: de wijsde daer de F. in staet is van eenendertich voeten/de twee clepne
 stantien houden op d'eensyde acht voeten en haluen/en op d'ander syde 10 voeten en haluen: die
 bogen daer die vier colommen staen (dewelcke ic daer voorneme in sulckē geval) zyn inder lengde
 seuentwintich voeten en een quaert/ende inder breedden thien voet en haluen: die breedde vande
 edificie gheteekent E. is van twintich voeten/de nicchen vande syden houden seuentien voeten/de
 lengde van altemael is tseftich voeten/ende staet verscheyden vanden Theatre hondert ende eenen
 veertich voeten/ende staet verscheyde van d'ander edificie seften seuentich voeten en halue.

De helle vanden ouden antijckhen voet.

Vander Architecturen.

De figuren hier onder geteekent met A. achte ick dat het de Scene van eenen Theatre was/ en staet tusschen Fondi ende Terracina/maer handen Theatre lijn soo luttel bestigen/ dat ick niet en mar oock en mat ick dit deel vande Scena niet/ dat welke al meer gherupneert is/ dan hier schijnt/maer te peerde succende teeken dick slechts de inventie: De poozte ghereekent B. staet te Spoleren/ ende is seer out nade Douca gemaect/ die en mar ick oock niet/maer teekende d' inventie ende forme. De poozte ghereekent met C. is tusschen Foligno ende Soome binten der straten/ ende al schijnt een licentioes oft onbehoorlijk dingck/ dat den boghe den deurgangh vande Vrethrahe/ Frise/ ende Cornice byert/ dies niettemm en mis haechde my die inventie niet/ ick en achtele oock niet te meten van de breedde ende linghde/ de welke ick achthien voeten ende eenentwintich voeten en halve/ nae mijn duncken soo hadde dit een tempelken oft sepulture gheweest/ maer sijn dat het wille r' is seer bevallijck der oogen.

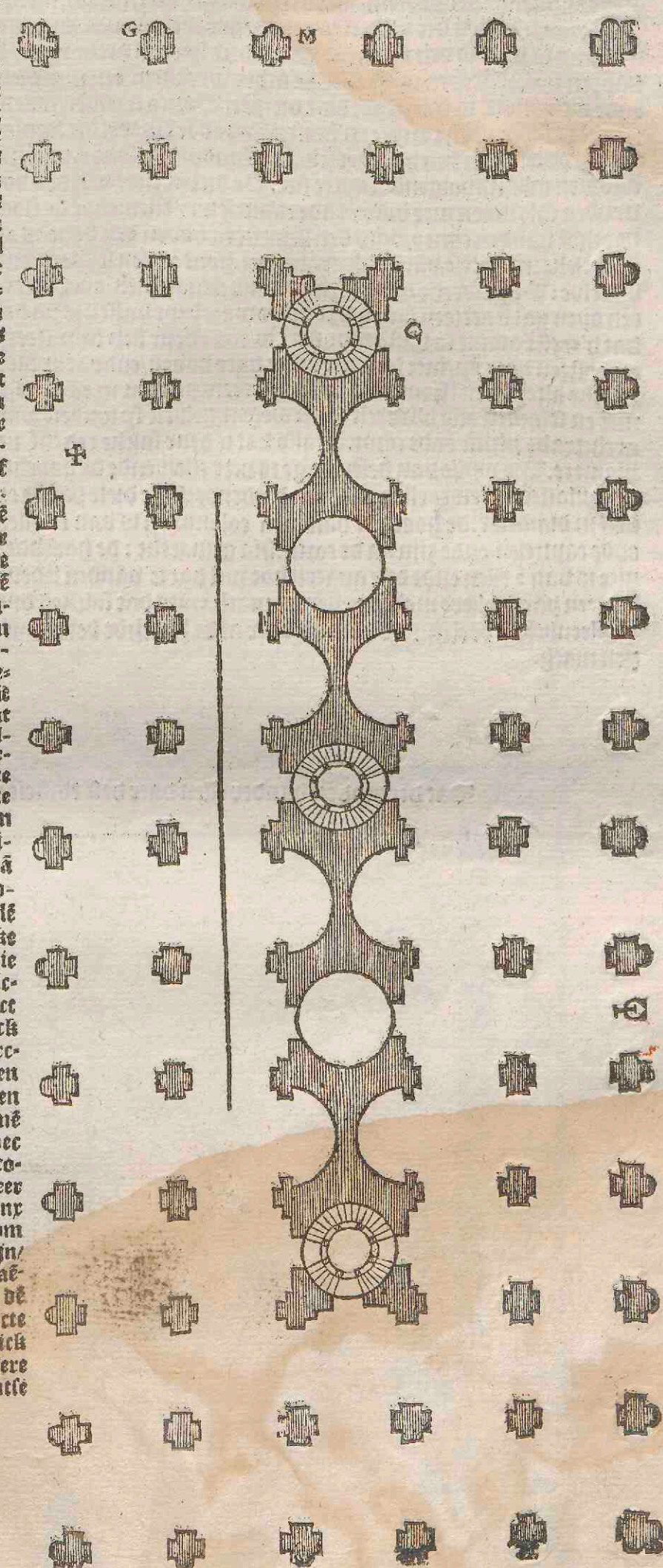

Das derde Boeck. Twierde capittel.

Fol. xxvij.

En seyt dat dese edificie

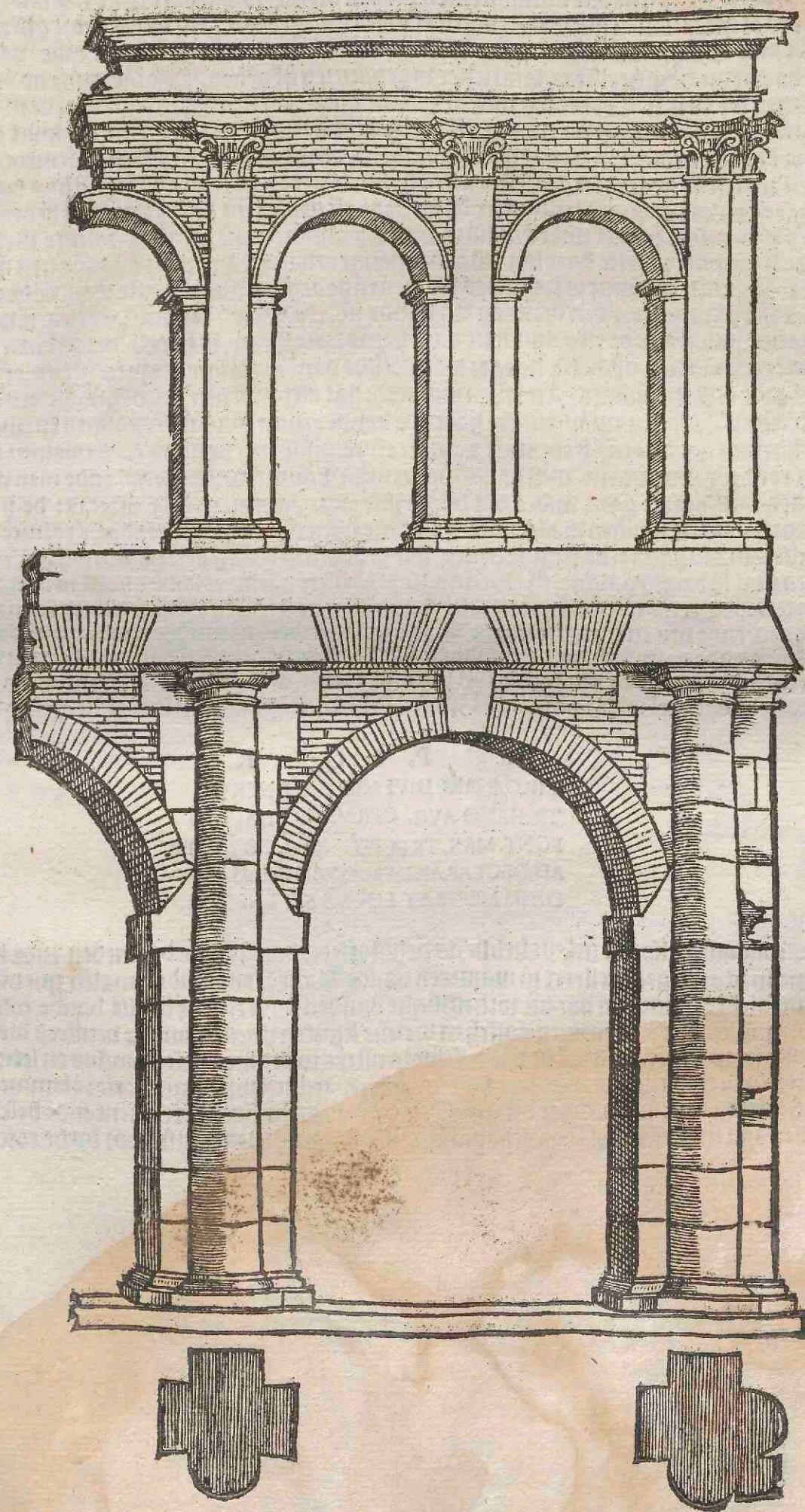
het porticus van Pompeo was/ andere segghen dat het thys van Mario was/maer vander ghemeynten woynet Cacabario gheheten/ de welke edificie na datmen bebinden can/ was alleentijck gemaect om een pegelijck sijn gheboech te doene/ want daer en is gheen wooninghe met allen/ ende al ist dat dees edificie nu ter tijt bycas ghecel gherupneert is/ so wasse nochtans seer groot ende bebind veel plaecten/ gelijcken tot veel huylen van deser edificien in deerde vint/ daer die linc staet/ is als nu de wech daer mē van Campo floze tot der Joden plaeste gaet/ en daer dat + is/ staen als nu de huylen de Sancta Croce/ daer de S. staet/ is de plaeste der Joden/ daer de M. staet/ sijn die Marcellarij/ daer de C. staet/ is dat kerckhof van Sancto Salvatore/ en daer de + deus mede staet/ is de voertooch vande huyse van Celsis/ also datmē van daer sijn groote begrypen mach. De drie rondicheden waren trappen om bodē op de twee ydele rondicheden te climmen/ ende om datmen in die twee geen bestigen van trappen en siet/ so machmen begrypen dat het opē plaecten gweest hebben om water te maken/ wā sulcke dingē sijn van node. Den gront vā desen wercke is gemeet met der selber ellen daer dat Theatre van Marcelllo mede ghemeten is/ welke mate datmen hier na binden sal tusschen die pilastren/ en sal el half vā 30 minuten sijn/ ende ten eersten/ de dicke vande pilastren/ is by ellen en halve/ de dicke vā den colomnē is twee ellen/ die intercolomnien sijn ober alle yden negen ellē en halve/ de pilastren vande biter hoecke sijn so veel meerder dan vander als die vterste hoeckē daerā staende/ de welcken hoeck met goeder iudicien gemaect was/ wande sijn onderhout dien hoeck met kerckē en met schoonheyt vā wercke/ ende hier af mogen veel architecten leeren hoe datmen de hoecken met den colomnien en met den pilastren/ samē gebonden makē mach/ op dat de hoeck tū bierant gelijck den colomnien come/ dat welke gheeft den hoecke meer vasticheyt/ dan oft den selbē hoeck lang den pilastre ghetrocken ware/ ende om dat die hoeckē welke ingetrockē sijn/ ist datmen se oberant in Diagono aēstet/ daer die twee rōde colomnien de hoeck bedecken/ so sullen onvolmaecte hoecken schijnen/ daeromme/ alsoo ick gesept hebbe/ sijn sijn seer dees maniere van hoecken/ ende aldermeest om datte van allen yden ghesien worden.

Vander Antiquiteyt.

Angaende der Architecturen heb ic genoeg gesept nu behorlic enige kennisse van zinder
 vormen boven der aerden te geven / hoe wel datmen daer niet veel bestighen en siet: dies niet te
 min is daer so vele opstaens gevonden / hoewel verborghen / dat daer ten minsten de schoone va
 buyten uyt begrepen is / de welke inder waerheyt een ingenieuse inventie is booz een vast wert
 ende aldermeest in d'eerste ordene diemen Dorica noemen mach / hoe wel datse noch architrabe
 noch triglyph / noch cornice en heeft: Maer daer is wel die forme / en die selve leer subtilick gemaect
 met grooter stercken / ende mer schoone bindingen / so wel van harden als van ghebacken stenen /
 alsomen inde navolgende figure siet. De dicken ende breedten voorszeght zijnde / so is die hoochde
 vanden colommen met basen ende capitelen 17 ellen: ende de hoochde vanden hogen is 15 ellen: de
 hoochde vanden cines / dat is den slupsteen boven den bogen is 2 ellen: de hoochde vande bindinge /
 de welke in plaetse van architrabe zijn / hout 2 ellen schaers / ende oock so vele hout de facie boven
 die selve: Dele tweede ordene schijnt onbedragelick / om dat ter een masse van eenen pilaster bodē
 een open gat staet / een dinc dat inder waerheyt valsch is na de reden te spreken: niettemin midts
 dat d'eerste ordene so vaste ende steer is / ende deur den slupsteen boven inden bogen / oock midts den
 tegensteen daer op / met de vaste fascie daer boven / ende deur die byome schouderen vanden bogen /
 welke altesamen schoonen alsulcken stercke / gelijck in effect is / dat die pilastren die daer op rusten
 niet en schynen also d'werck te verwegen / gelijck sy souden waert eenen simpelen boghe met zijer
 architrabe / frise ende corniche / also dat ic deur sulcke redenē in dien subjecte dese inventie niet en
 blamere. Die wyde van desen bogen is vier ellen / ende de hoochde hout negen ellen: de breede van
 den pilasters is twee ellen ende een desden deel: die dichte vande colommen hout een elle ende een
 deel in diameter: de hoochde van dien colommen is van elfellen ende een achtste deel met basen
 ende capitelen / ende zijn na de corinthia gemaect: de hoochde vander architraben / frisen en cor
 nice is van 2 ellen ende drie quaert: hoe wel dat ic vanden leden deser cornicen / frisen ende architr
 abe geen particuliere maten geven en mach / midts dat sulcken dingen in wesen niet en is / maer daer
 is alleenlick so veel nuut: datmen daer af de hoochde der cornicen / frisen ende architrabe begre
 pen mach.

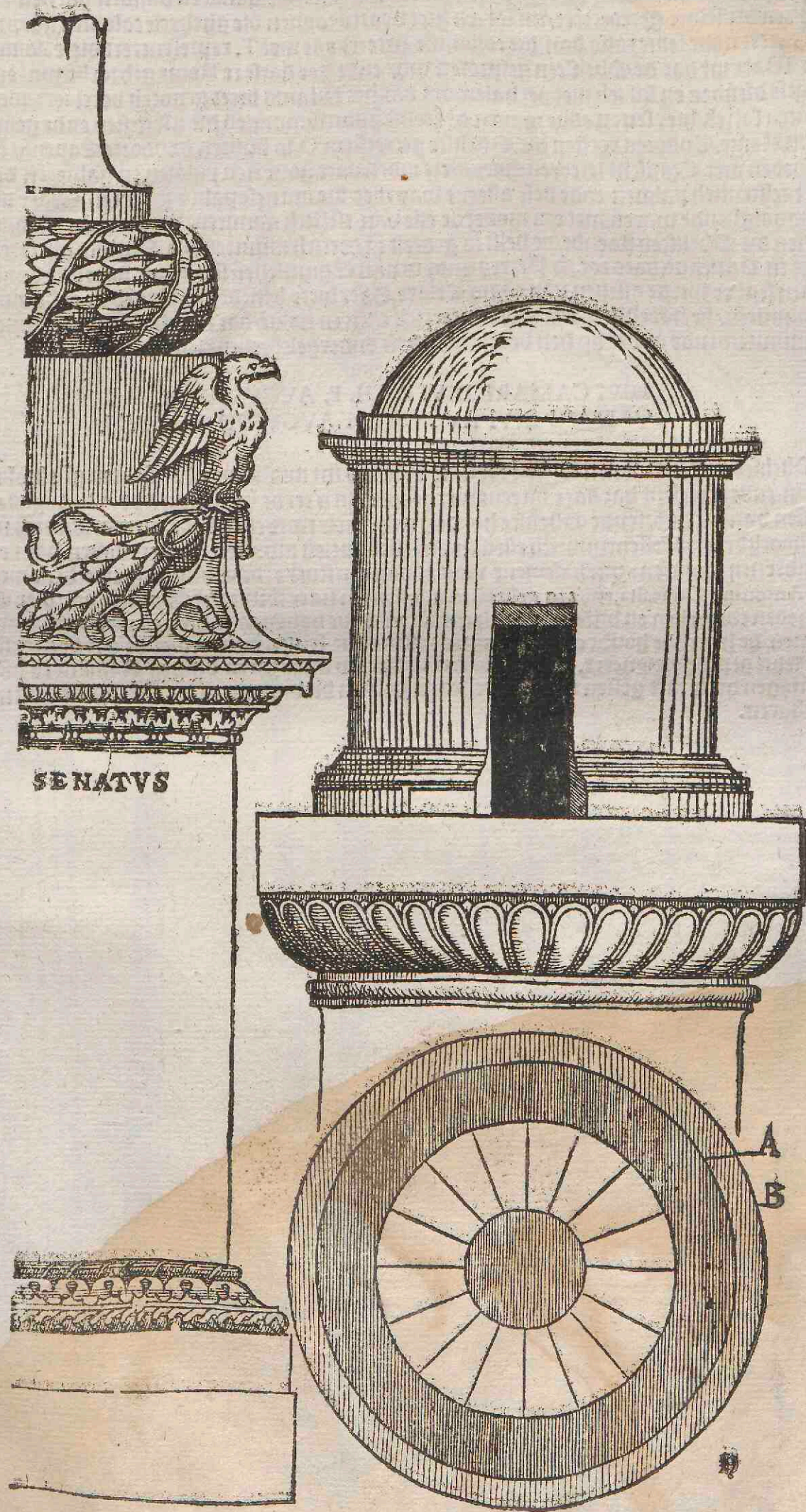
Dat verden deel vander ellen daer dese edifice mede gemeten is

Onder d'ander schoone antiquiteyten binnen Rome/ so zyn daer twee colommen van mē-
ber al vol histozen gheschieden van seer goeder wtgroebingen/ d'ene wort ghenacmt de co-
lonne Antoniana/ ende d'ander wort genaemt die colonne Traiana: maer van dese Tra-
iana mits dat die de gheheelte is/ so sal icker wat nottiten af geuen. Dese colomme na datmen seyt/
dede maken die keysler Troianus/ welke colomme seel van merber is ende van veel stucken ghe-
maect/ maer also wel vergadert ende aen een geboecht d'atse al van eenen stuck schijnt te zyn/ ende
om daer af de particulare maten te geuen/ so sal ick aenden voer van zynen basemēte beginnen.
Ende ten eersten de graet die int eerste rust is hooch van drie palmen/ dat plinthus vander bāsen
is hooch een palme ende acht minuten/ de gecierde oft gesnedenē bāse hout oock so veel: dat plattē
vanden basemēte is hooch twaelf palmen ende ses minuten: die gesneden cornice is een palme en
een halue hooch: die plaetse daer dat seft oēn inhangt is hooch twee palmen ende tien minuten/ die
gheele bāse vande colomme is hooch ses palmen ende achtentwintich minuten/ ende is aldus ge-
deelt/ dat het plinthus daer den arent op een vande hoecken staet/ (verstaet op elcken hoeck eenen)
is hooch drie palmen ende tien minuten/ dat thorus daer boven is hooch drie palmen en acht mi-
nuten: die cornice is tien minuten hooch: die hoochde vande colomme/ te weten/ den tronck houde
honderd ende ach tien palmen en neghen minuten: dat astragal met zynen quadzerten oft lijstkens
onder d'echine hout tien minuten. De hoochde vande echine hout twee palmen en twee minuten:
de hoochde van dat abacus hout twee palmen en elf minuten/ hout op dees colomme is een pede-
stal van ronder sozmen/ deur welke daer men cruypt vanden windeltrap/ ende men macher ghe-
mackelijck roncolomme gaen/ mids dat die pleynne twee palmen en half breet is: de hoochde vān
desen pedestal is elf palmen in als/ maer zyn bāse hout twee palmen en half/ de dicte vān
is hooghe van een palme: de cruyne bouen dat pedestal is hooch drie palmen en half/ de dicte vān
desen pedestal is twaelf palmen en tien minucne/ de dicte vande colomme bobē is beertē palmē/ en
haer dicte beneden hout seftien palmen: de rondicheyt geteekent A. inde plattē sozme betoont de
dicte bouen/ ende den circkel geteekent B. is dicte beneden: de wydde vanden windeltrap houde
drie palmen/ ende de spille hout vier palmen. De breedde vanden basemēte is dierentwintich pal-
men en ses minuten/ in welke spacie zyn twee vinctozien gesneden die een Epitaphie houden/ on-
der de welke dat beel trophēen gesnede zyn/ en inde Epitaphie staen dese ondergeschreuen letteren.

S. P. Q. R.
IMP. CAESARI DIVI NERVAE F. NERVAE
TRAIANO AVG. GERMANIC. DACICO
PONT. MAX. TRIB. POT. XVII. COS. VI. PP.
AD DECLARANDVM QVANTAE ALTITV-
DINIS MONS ET LOCVS SIT EGESTVS

Dees colomme (also ick geseyt hebbe) is geshicteert van seer goeder smeden/ ende is niet biesent
gedraeyt/ sy is oock gecanelleert in manieren vande Dorica/ ende inde canalen zyn die figuren ge-
maect in sulcker manieren dat die wechtinghe vanden figuren/ de sozme vande colomme ende
vanden canalen niet en benemen: rustschen welke figuren staen sommitge vensters die dat licht op
den windeltrap geuen/ ende al ist dat deselue vensters in ordinen geset zyn/ soo en lettense daerom
der histozen niet/ nochcans ist daer dierentwintich/ gelijk wy de gheheele colomme inde navol-
gende figure toonen sullen/ maer dit zyn haer leden openlijcker gheteekent ende beschreuen. Alle
dese leden zyn niet de oude Roomsche palme gemeten/ ende men vintse vooz by de rtonde.

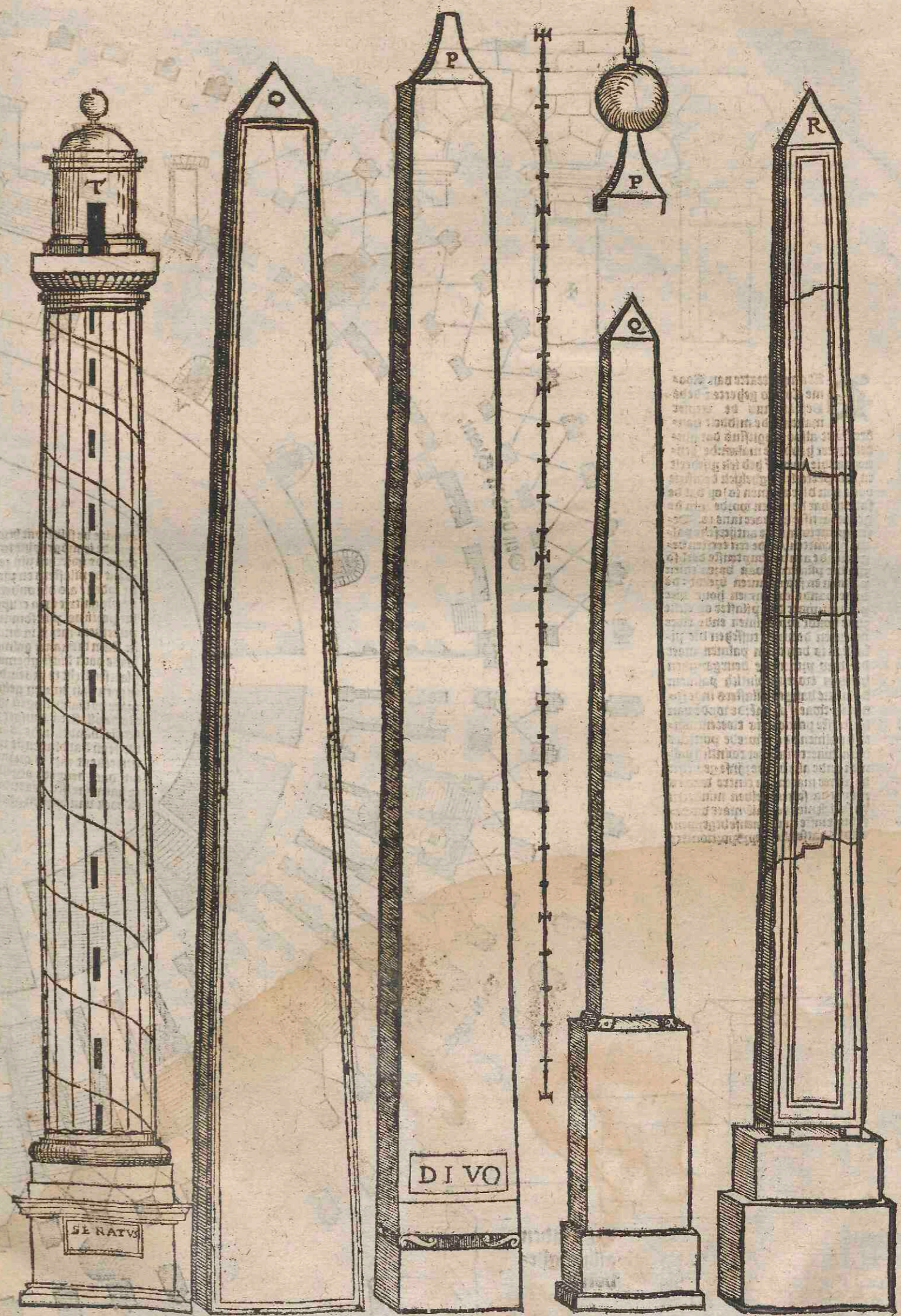

Van der Antiquiteyt

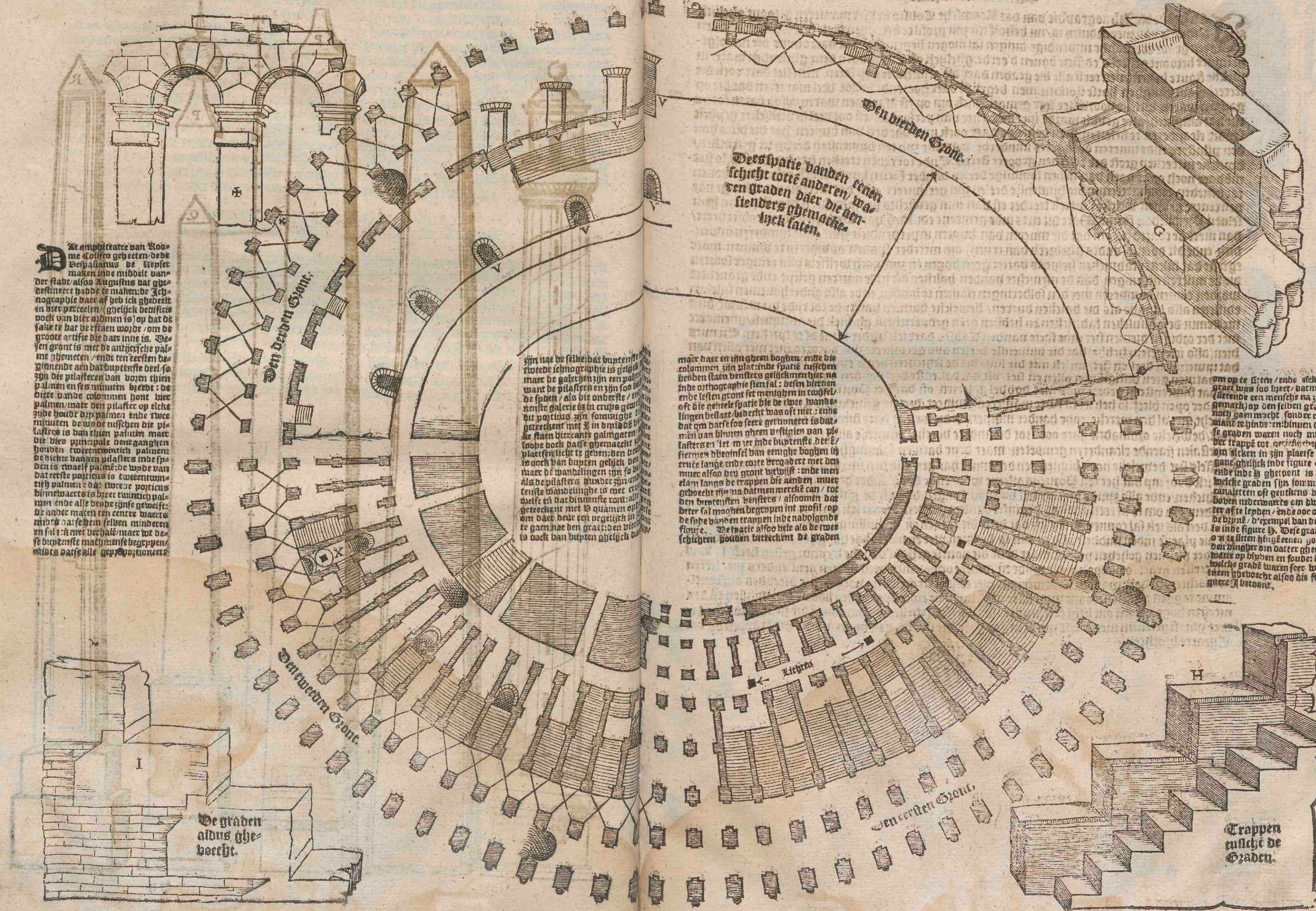
Ik hebbe hier vooren breet genoeg vande colomme Trajana en vanden particularen ma-
 ten der seluer getraceert/ nu sal ick hier voorts toonen die gheheele colomme gheproporzio-
 neert nade selue: also dan/ die colomme geteekent met T. representeert die colomme Tra-
 yana Waer wt dat de Obeliscen gesproten zyn/ ende hoe datse te Rome gebrocht zyn/ ende waer
 toe datse dienden en sal ick niet verhalen/ om dat het Plinius breet genoeg verclaert/ maer allere-
 de macen sal ick hier setten ende toonen de formen van sommigen die ick gesien ende gemeten heb-
 binnen Rome. Ende ten eersten die Obelisce geteekent O. is bytten de poorte Capena/ ende is al-
 ingesneden met Egiptische letteren: haer dicke inden voet hout tien palmen en halve/ en de hoogde
 hout tachtentich palmen/ ende dese allene was met die antijcke palme gemeten. Maer die andere
 drie navolghende waren met een moderne elle van tsestich minuten/ van welke elle dat die linie
 tusschen die Obeliscen staende/ de helft is gedeelt in dertich minuten: die Obelisce geteekent met
 P. staet in Vaticano dats tot S Peters/ ende is van Egiptischen steene/ int hoochste vande welke
 datmen seyt te zyn de affchen van Gaio Cesare. Haer dicke beneden is vier ellen ende tweebeer-
 tich minuten/ de hoochde is van tweeveertich ellen en halve/ dat deel boven is dick drie ellen en
 vier minuten/ ende onder by den voete staen dese ondergeschrevene letteren.

DIVI CAESARI DIVI IVLII. F. AVGVSTO. TI.
 CAESARI DIVI AVGVSTI. F. AVGVSTO SACRVM.

De Obelisce geteekent met Q. leyt tot sinte Rochus int middel vander straten ghebroken in drie
 stucken/ ende men seyt dat daer by eene diergelijke in d'eerde begraven leyt A la Augusta, de dicke
 beneden van die voorszeyde Obelisce hout op elke facie twee ellen ende vierentwintich minuten:
 haer hoochde hout sessentwintich ellen en vierentwintich minuten/ de dicke boven hout een elle en
 vijfentwintich minuten: zyn basiment was al van een stücke/ de Obelisce geteekent met R. is in
 circo Antonino Caracalla, ende is gebroken alsomen in haer forme siet. De dicke van dier Obeliscen
 is beneden twee ellen en vijfentwintich minuten/ ende boven is sy dick een elle ende drienderich
 minuten/ de hoochde houdt achtentwintich ellen ende sextien minuten/ ende alle de pedestalen zyn
 nade selue geproporzioneert. Ende hoewel datter by auonturen binnen Rome noch meer ander
 zyn mogen die ic niet gesien en heb/ nochtans heb ick die van my zyn/ gesie als dis bekende wilt
 openbaren.

De amphitheatere van Rome
me Colosseum gebeten. De de
Vespasianus de keiser
maekende in de middelt van
der stad. alsoo Augustus dat ghe-
destineert hadde te maken. de Ich-
nographie daer af heb ick ghegeert
in hier peccelen. (ghelyck bescreuen
doek van hier sijnen is) op dat de
sake te dat te sijnen worde. om de
groote artifice die daer inne is. Wes-
sen gront is mer de antijcke pal-
me ghemeten. ende ten eersten be-
ginnende aen dat buytenste deel. so
sijn die pilasteren van voer thien
palmen en ses duysent byeds: de
dierde vande columnen hont hier
palmen. maer den pilaster op elke
zijde houdt d'palmen ende twee
mouten de vande tusschen die pi-
lasteren is van elken palmen maer
die hier principale deuganghen
houden twee duysent palmen:
de dierde vanden pilasteren inde sp-
den is maer palmen. de vande van
dat eerste porticus is twee duysent
vijf palmen: dat tweede porticus
binnenwaerts is twee duysent pal-
men ende alle vande sijnse gewelste
de ander maeren ten centre waer
midts dat se hem selven munderen
en sal: a mer behalve maer tot de
se buytenste mach mensse begrepen
mits dat se alle gheporticusen

sijn nae de selver dat buytenste
tweede ichnographie is gelyck
maer de gaderen sijn een palmen
want de pilasteren sijn soo
de spden / als die onderste /
neste galerie is in crups gaderen
dit porticus sijn sommighe
geteekent met x in d'ruyt op
de stien vancants galingeren
loope doch dat se ghemaeckt
plasteren licht te gaderen den
is oock van buyten gelyck dat
maer de wandelingen sijn so
als de pilasteren vander sijn
tenste wandelinghe is met
waert en dat binnenste vort: alle
geteekent met y quamen op
om daer deur een veggelijck in
te gaen nae den gront: den vanden
is oock van buyten gelyck dat

maer daer en sijn gheen boghen. ende die
columnen sijn plat: inde spatie tusschen
heden stien vancants gelyckmen hier na
inde orthographie sijn sal: desen vanden
ende lesten gront set menighen in twaelf
oft die geheele spatie die de twee wand-
elingen besaet bedeckt was oft mer: ende
dat om dat se soo seere gertonneert is dat
men van binnen gheen vestigen van ghe-
lasteren: 'et mer inde buytenste deel /
sijneren d'beomsel van eenighe boghen in
ruyt lange ende coete bergader met den
muer alsoo den gront twaelf: ende men
elam langs de trappen die aenden muer
geboecht sijn na dat men merckē can / toe
den vancants besters / alsoomen dat
beter sal mochten begrepen int profiel op
de sijnse vanden trappen inde nabolgende
figure. De spatie alsoo hese als de twee
schichten houden tusschen de graden

om op te sijn / ende sichten
daer was soo heet / dat men
sichte een mensche na sijn
gemack / op den selven graet
niet gaen mocht / sonder een
sicht te hende: vanden d'ere
se graden waren noch min
der trappē tot aen d'ere
sijn sichten in sijn plaetse te
gane ghelyck inde figure
ende inde y gheoent is: in
vande graden sijn sommighe
canaletten oft gontkens dat
vanden vancants en d'ere
der ofte leydē / ende oec oer
de sijn / d'ere vanden d'ere
in inde figure y. De se grade
o n te sichten sijn d'ere
den vanden sijn dat er ghem-
d'ere op sichten en soude: de
vande se grade waren seer twē
sichten gheboecht alsoo die sijn
figure y vancants.

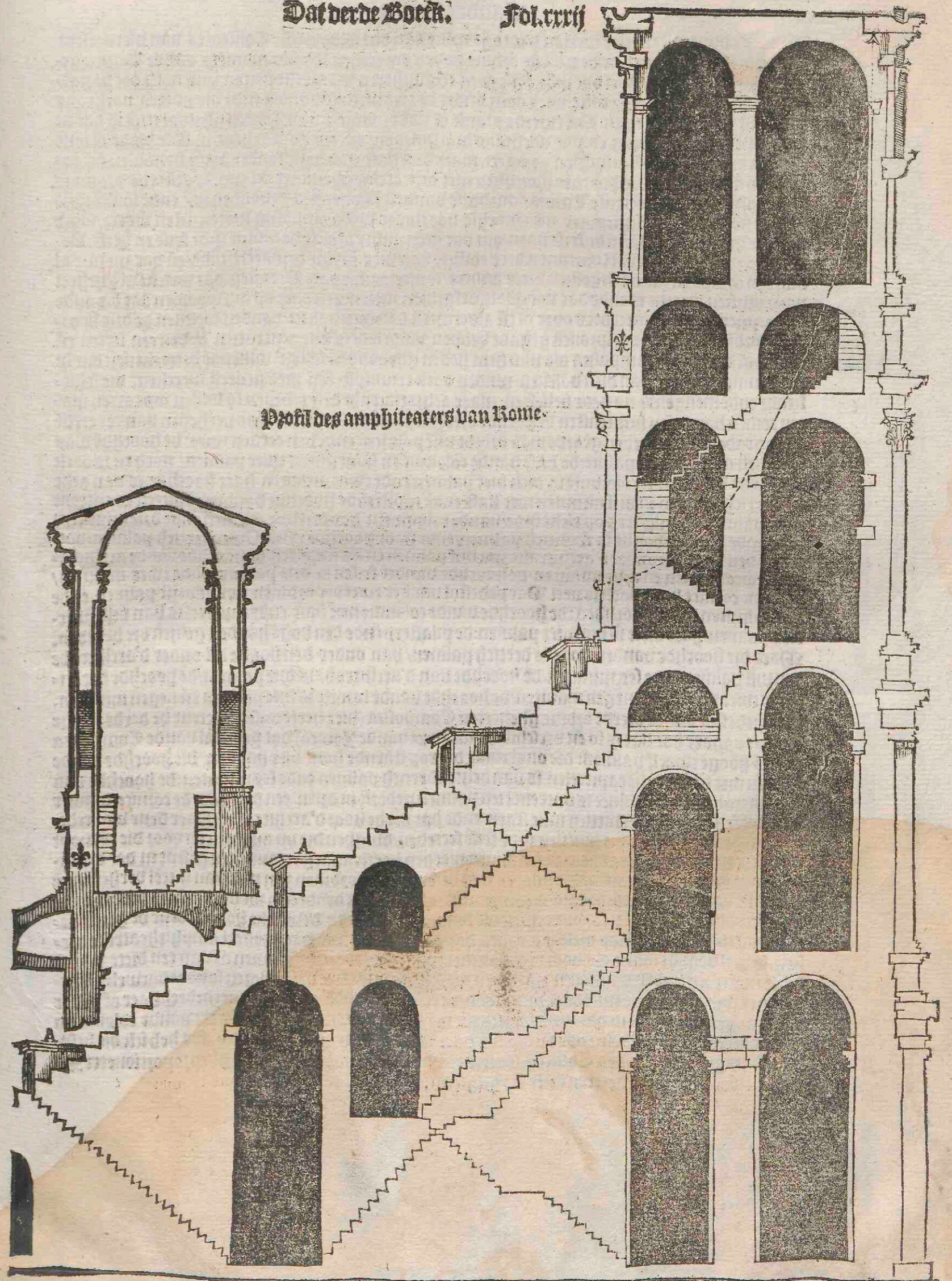
De graden aldus ghevoecht.

Trappen tussche de Graden.

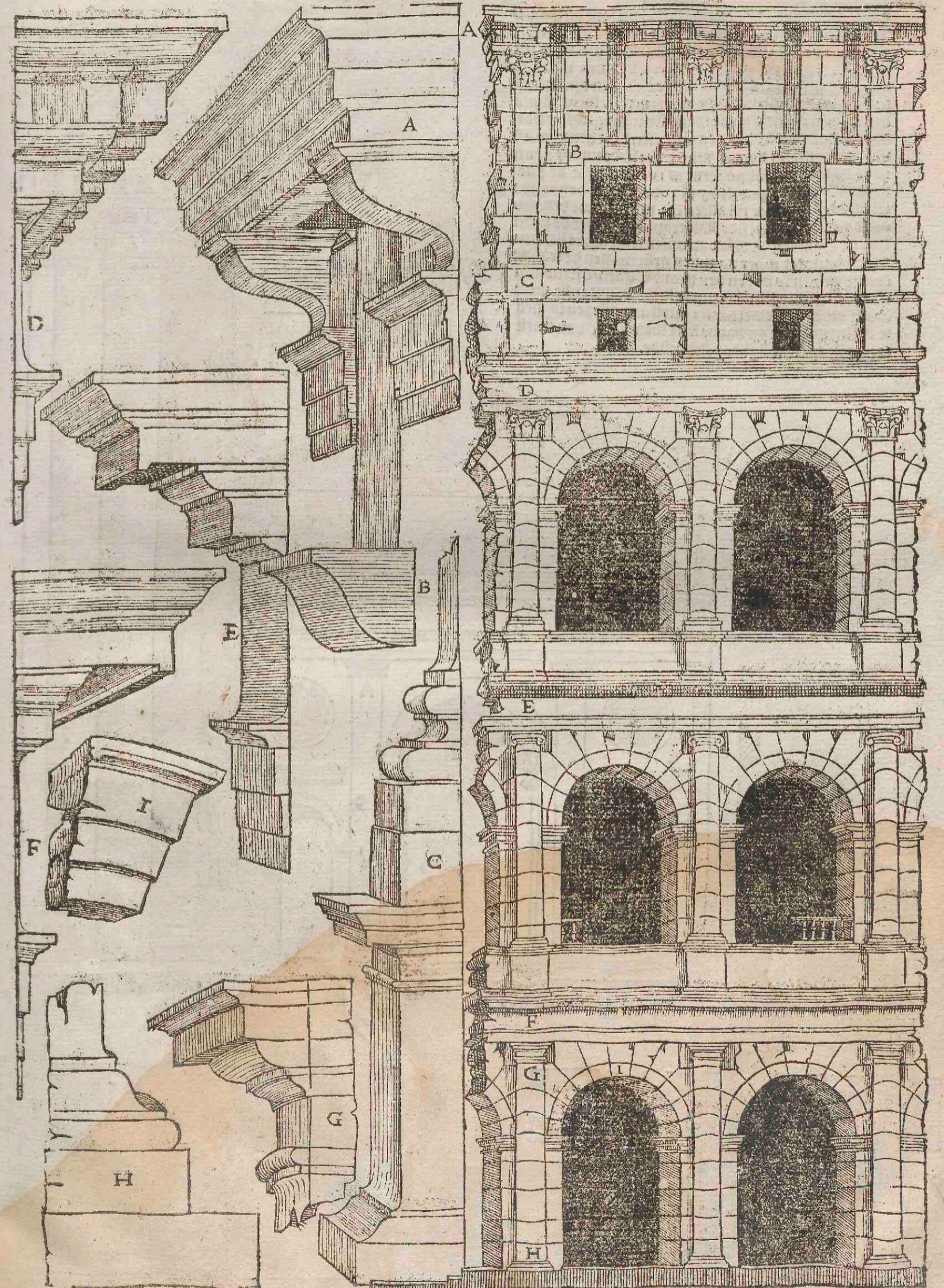

Ick hebbe die Synographie van dat Roomſche Coliſeo in vier manieren getoont ghelijck
 d'edifice van vier ordinen is/ nu behoef ick zyn profil te beoonen deur den welcken dat men
 een groot deel vande inwendige dingen ſal mogen begripen/ ende daeromme die navolgende
 figure betoont geheel d'edifice bouen d'eerde/ ghelijck of ſe te midden deur ghesneden ware/ in
 welke figure bekent men eerſt alle die graden daer die aenſienders op ſaten/ men ſiet daer oock die
 ſecrete wandelinghen hoe ſtonden/ men begript daer hoe/ ende in hoe veel manieren dat die op
 gangen waren/ welke voorwaer ſeer gemakelijck om op en af te gaen waren/ alſoo dat in coſt
 tijt dat amphitheatre gebult worde met menichte van perſoonen/ en oec veel lichtelijcker gepdele
 ſonder elcanderen te beletten/ men begript daer oock inne dat deel van buyten/ hoe die dicke van
 den pilasters ende mueren opwaerts minderde/ dewelcke zyn ten binnenſten deelen in getrocken/
 dwelcke intrecken geeft der edificien grooter ſterce. Ende tot reuen tecken dat het waer is/ ſo ſiet
 men daer noch op de dach van heden ſommige deelen vander facien buyten noch geheel van bouen
 tot beenden/ ende niettemin die binnenſte deelen zyn geruincert/ ende dat heeft die intreckinge nae
 den centre gedaen/ welke t'werk teerder en van min gewichts gemact heeft nemende van hem
 ſeluen Piramidale forme. Maer dit en is inde gemeene edificien van Venegien niet geobſerveert/
 dan met de contrarie/ om dat die mueren van buyten in perpendicular zyn/ ende minderen inwendich/
 ende die doense (midts ghebreck van eruen) om meerder ſpatien opwaerts te winnen/ maer
 regene dat ſulcker fabriicken help/ is datter geen bo gen en zyn/ noch welkels van eeniger ſoorten
 die de mueren afzwingen/ dan de menichte vanden balcken die inde mueren gelept ende geanker
 worden/ comen de mueren met den ſolderingen ſamen te binden/ ende alſo onder houtmen ſulcken
 edificien alſo langhe als die balcken dueren/ dewelcke datmen van tyde tot tyde vernieuwt/ dies
 niettemin deſe alſulcken fabriicken en hebben geen geduericheyt ghelijck die antiquen/ ghemaect
 met der ordinen diemen ſiet inde facie vanden Coliſeo daer ick weder come af te ſpreken. En mit
 dien (alſo ick gelept hebbe) dat die binnenſte deelen alſo geruincert zyn/ datmen niet met allen van
 dat inwendich deel en ſiet/ welck met die linie die de ſchichten aen d'eynden heeft/ afgedekt is/ en
 om datmen geen beſigie met allen en ſiet/ oft dat bovenſte deel vanden opperſten trappē opwaerts
 tot dat buytenſte al gedoet was met dobbel galerien/ oft dat het Porticus alleene was/ ende dat
 d'ander open bleef/ ſo heb ick in twee manieren gemact/ deen is gelickmen ſiet int ſelue profil ver
 reucht met al den wercke/ ende d'ander maniere is die welke daer buyten de graden ghetreckent
 haet/ dewelcke ordinadie haer oock tot die andere voerjt/ alſo menſe alſo ſet dat de twee ſelen inde
 pedestalen ſtaende elcanderen gemoeten/ maer deur datmen ſommighe beſigien van gheerupke
 welkels ſiet/ dewelcke noch binnen aen den muer hangen alſo den vierden grōnt betoont/ ſoo oock
 deel ick voor my dat het een Porticus alleene was/ ende dat d'ander deel ontdeckt was om volck
 te ſchicken/ ende alſo zynde mochte het volck ontfangen/ dan oft de galerien gedobbeleert geweest
 hadden. Nu om te keeren aen dat beginſel vanden graden/ of dat ick geen dinck ongeroert en la
 te ſo veel als ick ſal comen/ ſo leg' ick dat deur die ruinen en vervullingen van materien die pleyne
 oft die plaetſe inden middelt alſo gebult is/ datmen niet en merct hoe hooghe dat die eerſte graden
 vander pleyne geheben waren/ maer deur die notitie ghade van die d'eynde geſien heeft/ ſo was
 den eerſten graet ſo hooghe dat die wilde en andere ongetemde beesten/ den aenſienders niet letten
 en mochten/ en daer waſeen hoſtweringe met eender ſtraten van voegelijcker breedden om conſo
 mme te gaen gelijk betoont wort daer de C. ſtaet/ de twee openheden bouen den minſten en den
 meeſten hoge/ waren om licht te ſcheppen/ de plaetſe verheben ſtaende bouē die graden welke ge
 deet zyn en getekent met A/ dat zyn deurganghen die t'volck van buyten deus die trappen op dat
 Theatre vochten.

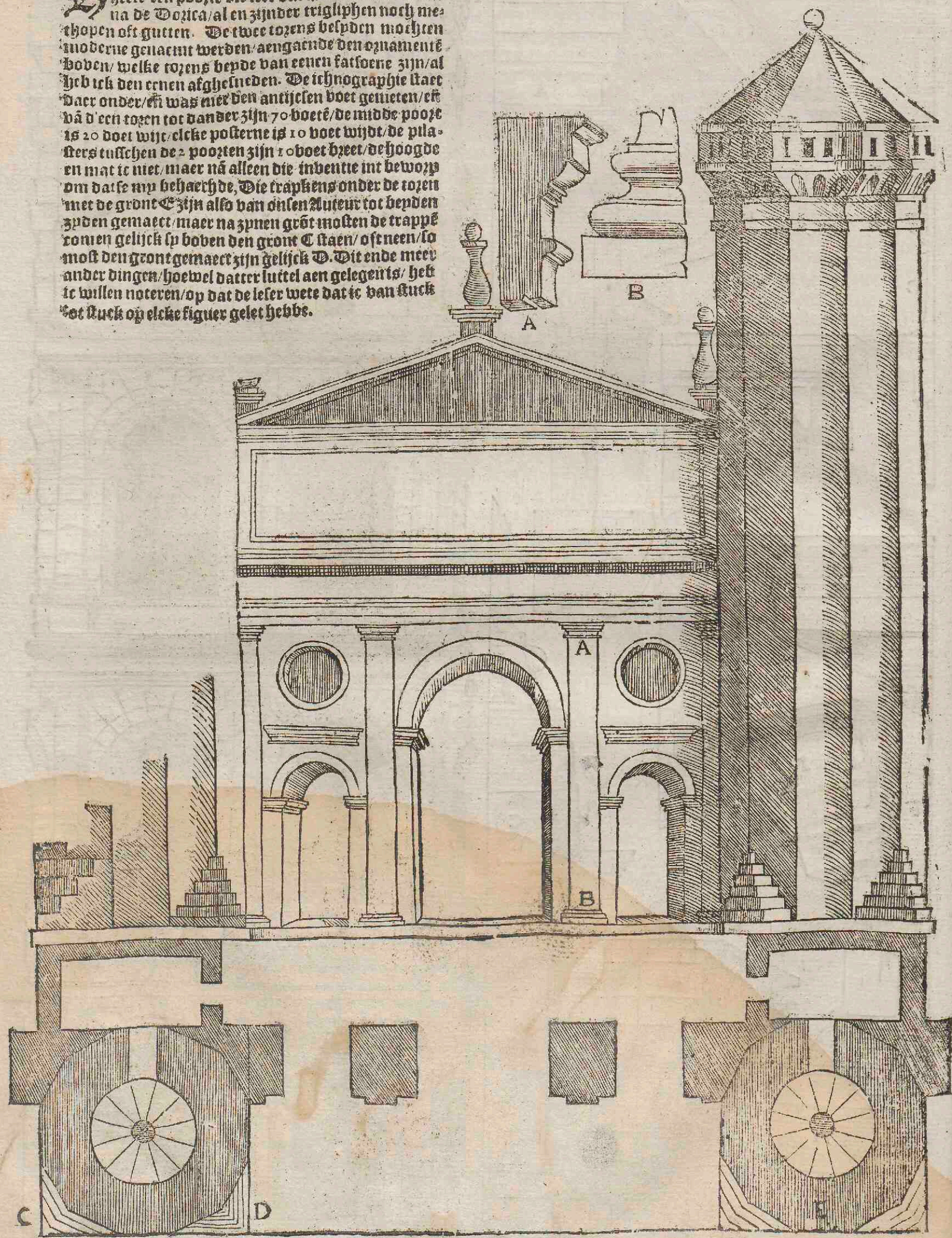
Profil des amphitheatres van Rome.

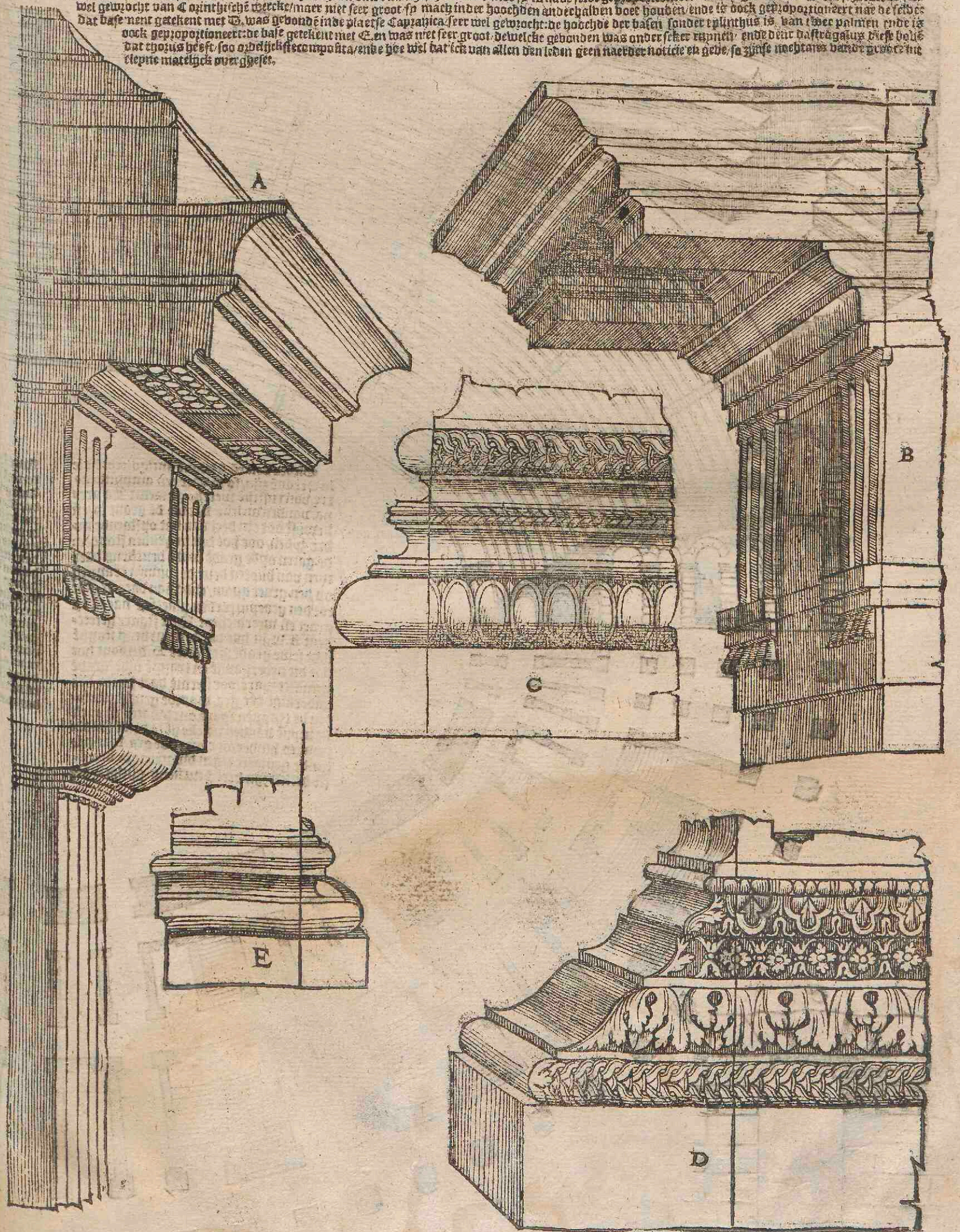
Die huytenste deel te weeten d'ortographie van dat Roomsche Coliseo/ is van vierderlepe ordinen gemaect/ ende d' eerste ordine boven der eerden is nade maniere vande Dorica gemaect/ ende hoewel dat inde frise geen triglyphen noch methepen en zyn/ noch ooc de gues ten inde epistilie oft architrabe/ noch oock onder de corone/ de salimien ende die gutten/ nochtans machmenc Dorica heeten. Die tweede ordine is nade maniere van Jonen ghemaeft/ al ist dat de colommen niet gestreert en zyn/ nochtans machmenc in effekte Jonica heeten. Die derde ordine is nade maniere van Corinthien gemaect/ maer van basten wercke sonder stede behaluen die capiteelen/ dewelcke midts haer der hoochden niet delcatelye ghemaeft en zyn. De vierde ordine is Composita/ andere heeten se Latina/ om dat se vanden Romeynen gevonden is/ ende sommighe andere noemen se Italica/ maer men mach se voorwaer wel Composita heeten/ al en waert maect deur de mutilen welcke inde frise staen/ om dat geen ander ordine de mutile inde frise en heeft. Welle vragen waerom dat de Romeynen dees edificie van vier ordine gemaect hebbe/ en dat zyt niet al van een ordine en maect en gelijk meer andere/ te weeten die van Peronen/ dat welcke al gheheel van rustiken wercke is ende dat van Pola desgelijc/ men mach daer op antwoerden dat die oude Romeynen/ als domineerdets over al cit aldermeest van dien volcke/ vanden welcken de drie voorseyde ordinen heuren oorspronck gehad hebben/ wilden dees drie generacien boven een setten/ en hopen al de ordine Composita als van hem leden gevonden setten/ willende bereckenen dat sy als triumpherdets van dien volcken/ wilden oock triumpheren met heuren wercken/ die schickende ende mengende na heur belieften/ maer achterlatende dese redenen so willen wy tot ten maeten comen van desen huytensten dreeleende ortographie. Dese edificie was verheuen vander eerde twee graden/ den tweeden graedt was breedt vijf palmen/ ende den eersten twee/ de hoochde was weynich min dan ten palme/ de base vande colomme en hout gheen twee palmen/ noch en is oock gelijk de Dorica/ die colomme is dick vier palmen ende twee minuten/ haer hoochde is van acht en dertich palmen en vijf minuten met base ende capiteel/ de hoochde vanden capiteele is ontrent twee palmen/ de pilasters op elke syde vande colommen houden drie palmen ende drie minuten/ de wydde vanden boghe is twintich palmen/ ende haer hoochde is van driendertich palmen/ van onder den boge tot onder d' architrabe zyn vijf palmen en ses minuten/ de hoochde vande architrabe is twee palmen en acht minuten/ de hoochde vander frisen is drie palmen ende twee minuten/ ende die cornice hout oock so veel. Dat pedestel vander tweeder ordinen houdt acht palmen ende tien minuten inder hoochden/ de hoochde vande colomme met base ende capiteel is van vijf dertich palmen/ haer dicke is van vier palmen/ de pilasters ende den boge houden gelijk die beneden. Maer die hoochde vanden boge is dertich palmen/ van onder den boge tot onder d' architrabe zyn vijf palmen ende ses minuten/ de hoochde van d' architrabe is drie palmen/ de hoochde der frisen is twee palmen en negen minuten/ de hoochde vande cornice is drie palmen en negen minuten. Dat pedestel vande vierde ordine gheheten Composita (hier heeft onsen aucteur de derde ordine vergeten/ maer hoe dat is so en verschilt sy niet veel vande Jonica) dat pedestel vande Composita dan is hooge twaelf palmen/ die onderbase daarop staende hout vier palmen/ die hoochde vande pilaren met base ende capiteelen/ is van acht dertich palmen ende ses minuten/ de hoochde van d' architrabe frise en cornice is ontrent tien palmen gedeelt in drien/ een deel voor de cornice/ vander voor die frise daer die mutilen inne staen/ ende dat derde voor d' architrabe. Maer deur wat redenen dat de Architecten die mutilen inde frise setteden/ dinghen die by auonturen voor die tijt noyt gemaect en waren/ daer af heb ick in mijnen vierden boeck mijn goetduncken gesept in dat beginsel vande ordine Composita. De pilaren van deser vierde ordinen zyn plat van luttel verheffinge/ ende alle dandere zyn ronde colommen/ te weeten/ de drie der denderelen wt de pilasters verheuen/ de mutilen bouen die vensters/ onderhielden sommighe baleken/ dewelcke houten deur de gaten neder gelaten werden/ aende welcke datmen de roozden track om dat gheheel amphitheatre te deeken/ so wel voor de sonne als voor de regen/ deur wat causen de colommen al van een dicke zyn/ en datse niet d' een boven vander en minderen gelijck/ schijnt dat het behozen soude/ datwelcke Vitruvius wilt/ als dat de tweede ordine vander eerster gemindert zyn dat vierdedeel/ daer af heb ic oock mijnen sin gesept in dat vierde boeck int negenste capittel/ in dat trackraer vande colommen langer oft korter te maken/ ende op dat die particulare leden worden mogen/ soo heb ick die besyden d' ortographie vanden Coliseo ghetreckent/ dewelcke nade principale ghepropozitioneert zyn/ staen niet heuren caracteren diese vergelijcken.

Dit is een seer antique stabe in lane vā Rome/ heeft een pooze die seer out is/ ende van werche na de Dorica/ al en zijnder trighphen noch methopen oft gueten. De twee torens belyden mochten moderne genacmt werden/ aengaende den ornamentē boden/ welke torens beyde van eenen fatsoene zijn/ al heb ick den eenen afghesneden. De icknographie staet daer onder/ en was niet den antijcken boet gemeten/ en vā d'een toren tot vander zijn 70 boet/ de midde pooze is 20 boet wijt/ elcke posterne is 10 boet wijt/ de pilasters tusschen de 2 poozen zijn 10 boet breed/ de hoogden mat te niet/ maer nā alleen die inbentte int bewoyp om dat se my behaechde. Die traphens onder de toren met de gront C zijn also van onsen stuur tot beyden zyden gemaect/ maer na zynen grōt moesten de trappē comen gelijk sp boden den gront C staen/ of se neen/ so most den gront gemaect zijn gelijk D. Dit ende meer ander dingen/ hoewel datter luttel aen gelegen is/ heb ic willen noteren/ op dat de leser wete dat ic van stuck tot stuck op elcke figuer gelet hebbs.

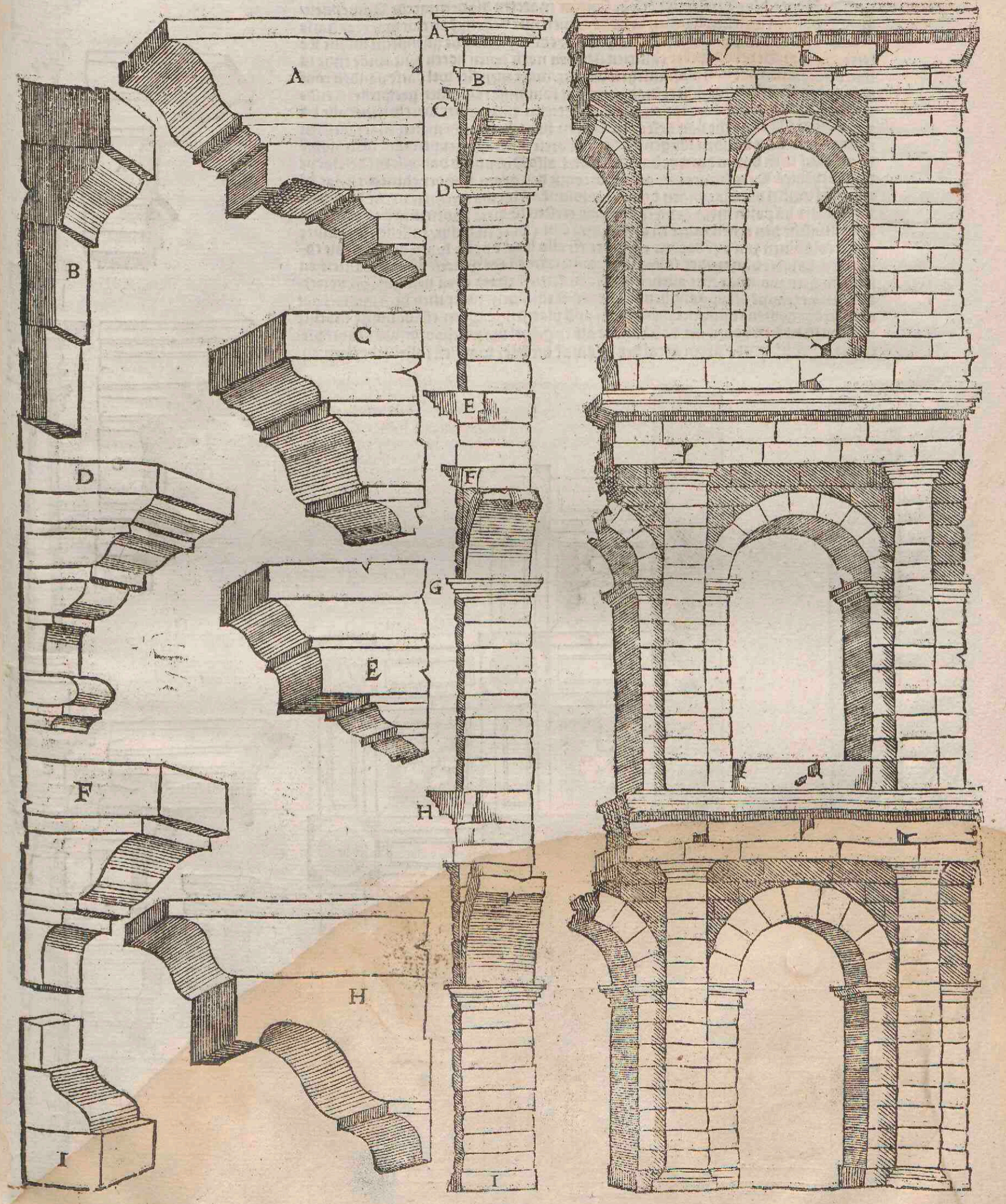

Dese comken/basementen en basen sijn elijcken vander antijckedij/ ende die daer getekent is met A te weten een stuck der colomnen met der achte roeten/ ende de comken/ ende oock met den basementē daer boven op/ was al van eenen streck/ haer hoochede is van xi. antijcke boeten alsoo geproportioneert/ so was de comken vander Roome byden Tiber. De ordijne getekent met B. Was inde fundamenten van S. Petrus geuonden/ ende vā ianant heeft vider te ghegraden in de self plaetse/ alle de leden waren oock darsenen stucke/ ende was vider hoocheden van vi. antijcke boeten/ ende so is nade selbe geproportioneert/ de base getekent C. is dat s. ianant seer wel gewoicht van C. antijckē wēcke/ maer niet seer groot/ so mach inder hoocheden andechalben boet houden/ ende is oock geproportioneert/ nae de selbe/ dat base niet getekent met D. was geboude inde plaetse Capayica/ seer wel gewoicht/ de hoochede der basen sonder t'pluribus is. van twee palmen/ ende is oock geproportioneert/ de base getekent met E. en was niet seer groot/ dewelcke gebonden was onder seker ruyntē/ ende dier vā stede galus dief hebbe dat choruz beeft/ soo oordijck seer vōnita/ ende hee wel dat ick van allen den leden geen naetder noticie en gebe. so zijne nochtans vander gweete int teypte matijckis vōn gheset.

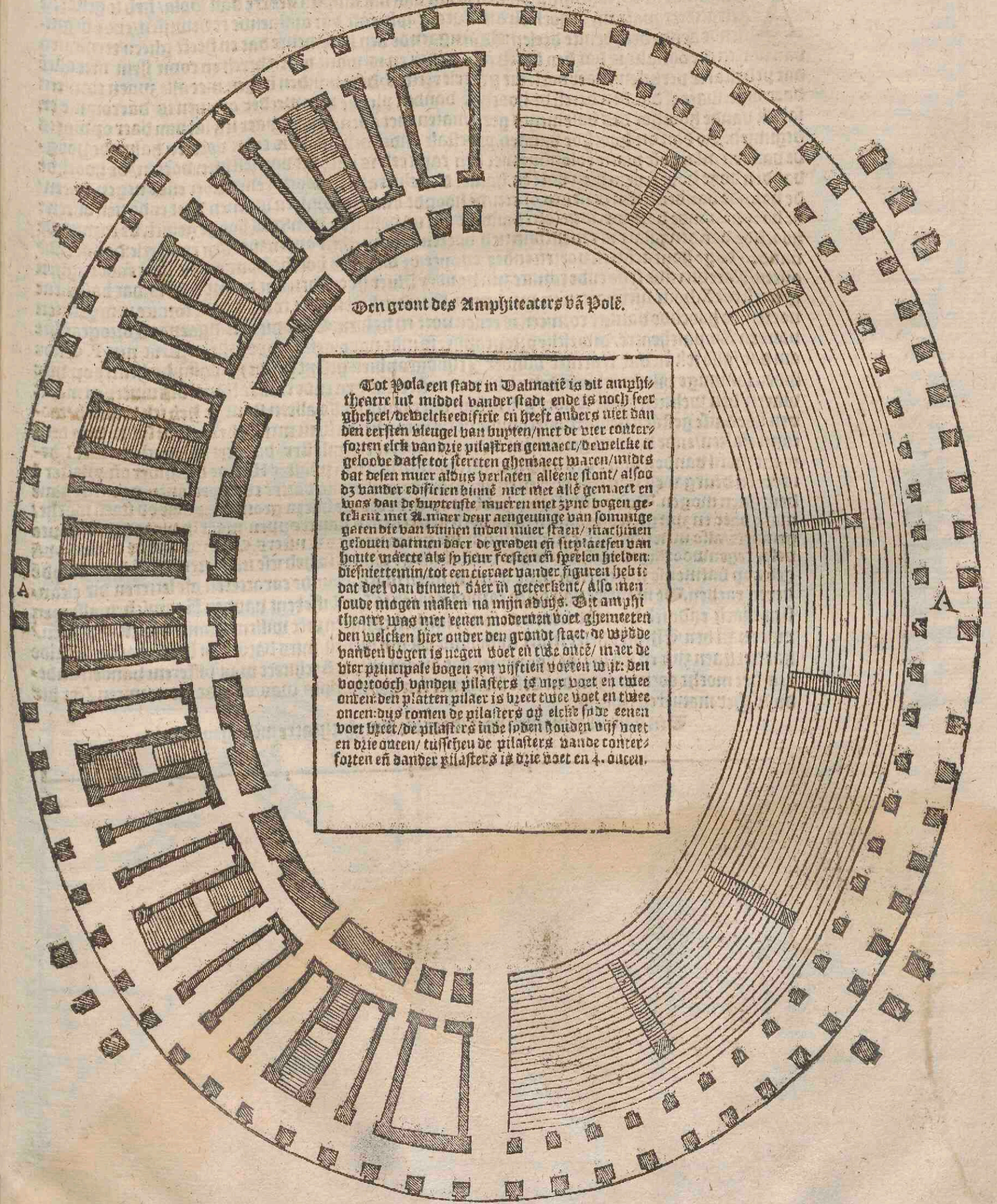
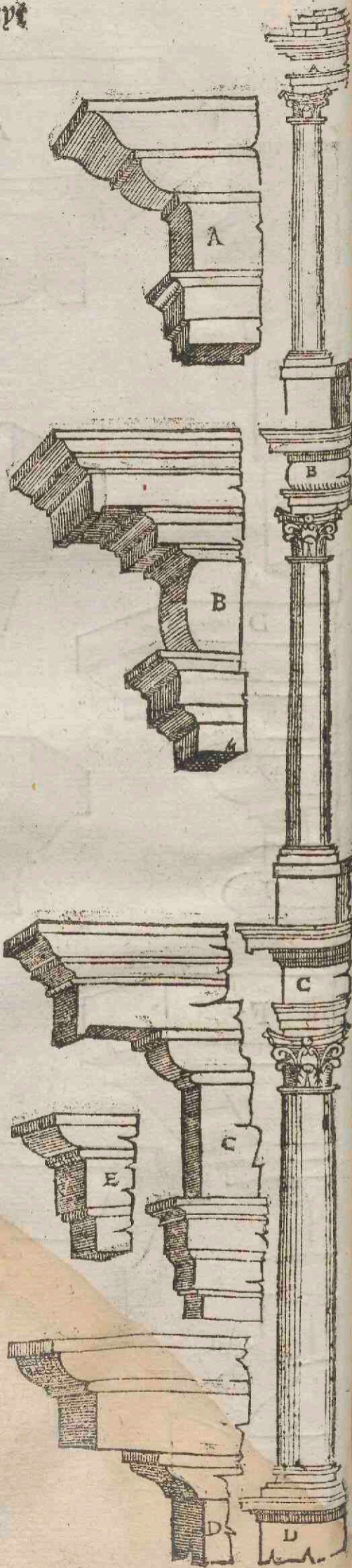
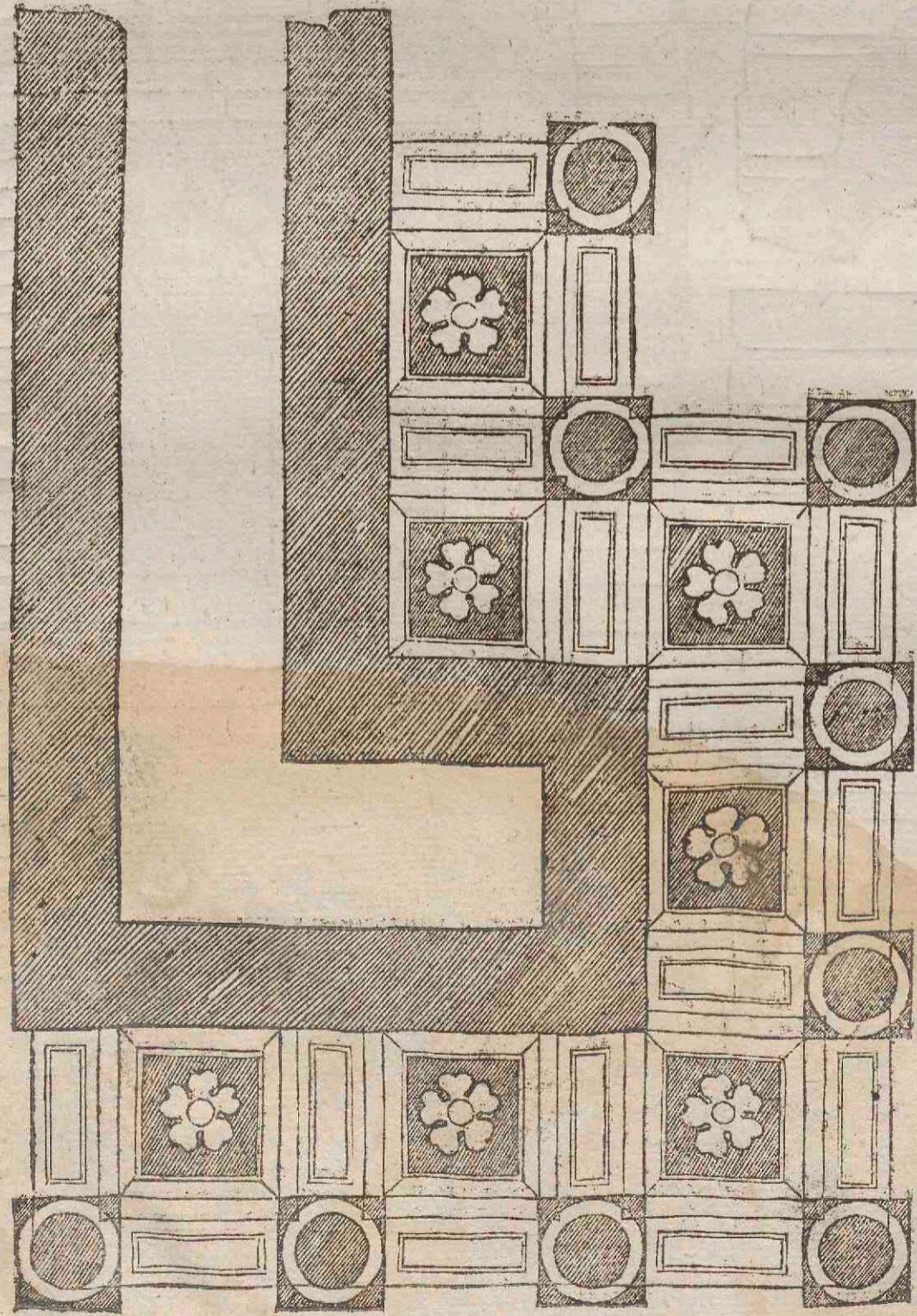

A Engaende die Technographie vanden voorszden Amphitheatre/ soo heb ick de principale maten gegeven/ ende hebbe oock eens deels van dat opstaende ghetraect: nu sal ick van byuten te kennen gheuen/ dat welke wy rek en mach anders niet dan rustich ghenoeyp worden/ ende gelyc hebbende vande dier ende breedden/ so en sal ick niet meer verhaelen/ maer vanden hoogden sal ick also veel kennissen geuen als ick mach. Ende ten eersten/ de hoogte vanden eersten bogen drienwintich voeten/ de hoogte vanden pilaren hont seuentwintich voete: de forme vande architrabe frise ende cornice is ses voeten hooge: de hoestwertige boven de cornice is twee voeten haluen hooge/ de hoogte vanden tweeden bogen is vierenwintich voeten/ en syn wydde van waek voeten voeten/ de hoogte vanden pilaren is seuentwintich voeten en halue: de hoogte vander cornice frisen ende forme der architraben is vijf voeten en halue: de hoestwertige vander derde ordinen/ is vier voeten en halue hooge: de wyde vanden bogen is van neghen voeten ende een derden deel: de hoogte vanden bogen is van seuentien en haluen/ de hoogte vanden breedden pilaren is van twintich voeten haluen/ tegen dese pilaren so veel als men gemercken can/ waren statuen van goeder grooten geset/ de derde ende leste cornice is vijf voeten hooge: maer ick en sal hier de particulare maten vande cornice niet setten/ mits dat ick deselue met grooter neersicheyt ouergelet hebbe nade groote in dees cleyne forme/ welcker figuren inde nabolgende syde die eerste syn sullen/ ende daer verken sal dat profyl oft die snede vanden byutenste deele des amphitheaters staen/ ende ten derden volcht daer by de ortographie van eenen stukke des voorszden amphitheaters van byuten/ dat welke al rustichelyc gelyc is met sreen van Veronesen/ seer hard: synde: maer die cornice syn een weynich lieflijcker gemerct/ dewelcke cornice dat die versche ende verscheyden forme hebben vande Roomsche/ ende ghelijcken seer die maniere der cornice vanden amphitheatre van Pola. Engaende der pleynen van desen amphitheatre dat welke vander gemeenten genoemt wort La arena/ genomen vande arena/ dat is sant/ dywelc men daer in stropde tot behoef van diuersche spelen ende genoechten diemen daer bedreef/ soo en heb ick den gront niet mogen sien/ maer so veel als my vertelt was van sommige ouden Veronesen/ seiden dat als de spelen op den sande ghedaen waren/ so quam daer tercont water in presentien vanden aensinders/ deur sommige conduyten/ ende vulde in coeter tijde geheel de plaecte/ also dat sy daer baillien ende steekspelen te water met schuyten maken mochten/ ende als die spelen en gelyc ghedaen waren/ so verlozen hem de wateren/ ende de plaecte bleef drooghe ghelijc bozen. Dit ende meer ander dingen mach men gelooven/ ist dat wy willen de mogentheit vanden Romeynen considereren. Maer na dat wy vander mogentheit der Romeynen en der antiquiteit van Veronen spreken so syn daer noch op de vermaerde riviere Adis genaemt twee schoone ancyene brugghen/ tusschen welke twe brugghen dat een d' alder schoonsste spectakel was/ op dat welke mocht groot getal van personen staen om de scheepspeelen diemen daer inde riviere dede te siene/ ende dat ghesepde spectakel was langs den cant vanden water geboecht tegen eenen bergh/ ende wat hooger opwaerts bouen dat spectakel was een theater/ van welken dat haer die scena met den spectakel bereynichde: ende om dat/ also ick gelyc hebbe/ het gelycde theatre inden bergh met grooter const gemact/ so quam noch bouen dat theatre int hoogste vanden berge een groote edificie te staen/ de welke alle d' ander te bouen gelyc: maer de ruinen van desen edificien syn soo veel ende also verwoyden vanden tijt/ dat het grooten cost ende tijt verlies syn soude die te willen vinden: maer om dat ic tot veel plaetsen van die berge sommige ledē daerof gesien hebbe/ so maket my een verwonderinge alleenlyck daer op denckende. Het is oock wel reden dat die Romeynen alsulcken dingem te Veronen maecten/ om dat het na mijn duncken de schoonsste gelegentheit van Italien is/ so wel van pleynen als bergen ende oock van wateren/ ende bouen al syn de menschen van die stad seer gemeensaem ende byndelijck.

Van der Antiquiteyt

Groote dingen en in diverse formen maecten die vermaerde Romeynen vanden welken datmen deur de ruinen niet begrijp en can waer toe dalse dienden/en principaelijk dees presente edificie de werck ghendert wort de Tette Zone di Severo vander edificien steenien noch eenen hoech optaende ende is van drie ordinen alle van Corinthischen wercke/maer men sie wel dalse vanden roof van anderen edificien gemaect was/mies dat sommige columnen gekneleert ende de sommige effen syn daer toe en syn de capiteelen ende ander wercken niet alle daer een maniere. De hoeche van deser edificien en heb ich niet ghemeten/maer wel den grond in die dicke vanden dingen/en deur so veele als ich begrepen can/so wonderde de ordinen deen boven dan der dat vierdedeel/also Dicituribus dat wile int beschreue vande theatre. Dees figure hier onder betoont den grond vander edificie/en goet de hemel of wessel vande lacimarckj bove de colomne/en hy was gemaect in de veeet daer dat theatre va polen mede gemaect is/en ten eersten de dicke vanden muere is 3 boet en halve tussche den eersten muere en den anderen syn 4 boet en halve tusschen den muere en die colomnen syn vyf boet en 3 quaert/en also hout oec de spatie tusschen die colomnen/de dicke van vander colomnen houde twee en een quaert. In dees edificie en stemen geen woninge niet allen/daer toe en stemen daer geen vestigen oft hercekenen van trappē oft opganghen om boven te klimmen/maer men begrijp wel dat in meerder groeten continueerde/daer in ande plaecten reppen en woninge machte gestaen hebbe/en voerwaer dese edificie als sy geheel was/beschoorde wel groote presentie te hebbe/deur t groot getal der colomne die daer waer/en so selijche tieraten.

Den grond des Amphiteaters va Polē.

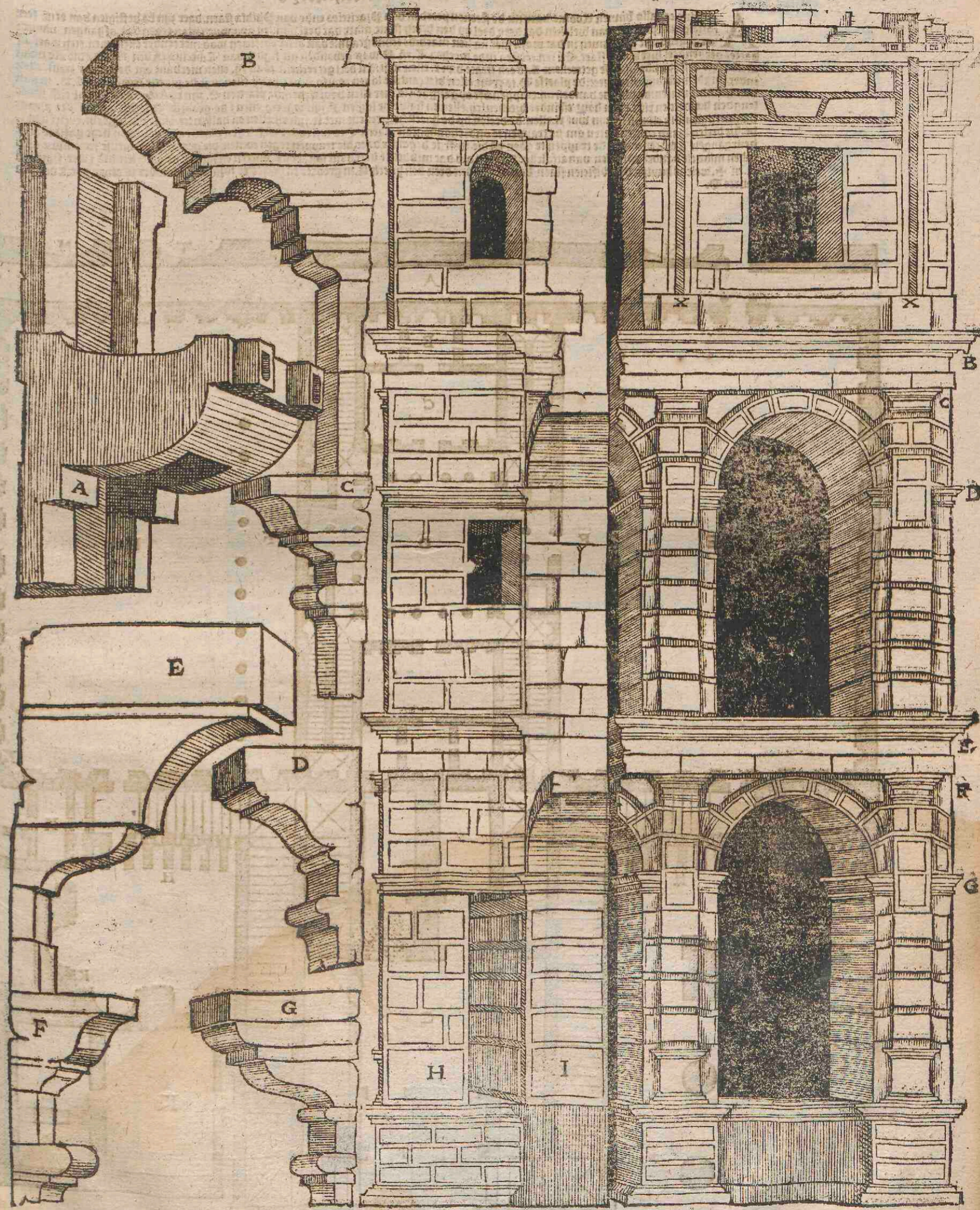
Rot Pola een stad in Dalmatie is dit amphitheatre int middel vander stad ende is noch seer gheheel/dewelcke edificie en heeft anders niet dan den eersten vleugel van buyten/maer de vier contere soeren eick van drie pilastren gemaect/dewelcke te geloope datte tot stercken ghemact waren/mids dat desen muere albus verlaten alleene stont/also dz vander edificien binne niet met alle gemaect en was van de buytenste muere met zyne bogen geteent met 2 muere deur aengewinge van sommige stenen die van binnen inden muere staen/staechen geouen datmen daer de graden en spectaelen van houte maecte als sy heur seesten en speelen hielden. Die stertemintot een eier aet vander figuren heb ic dat deel van binnen daer in geteent/also men soude mogen maken na mijn abugs. Dit amphitheatre was niet eenen moderner doet ghemecten den welken hier onder den grondt staet de wyde vanden bogen is negen boet en twee oncen/maer de vier principale bogen syn vijftien boeten id jr. den voorroech vanden pilasters is vier boet en twee oncen/den platten pilaster is vier boet en twee oncen/dus comen de pilasters op elck sijn eenen boet tveer/de pilasters inde soden houden vijf boet en drie oncen/tusschen de pilasters vande contere soeren en vander pilasters is drie boet en 4 oncen.

Vander Antiquiteyt

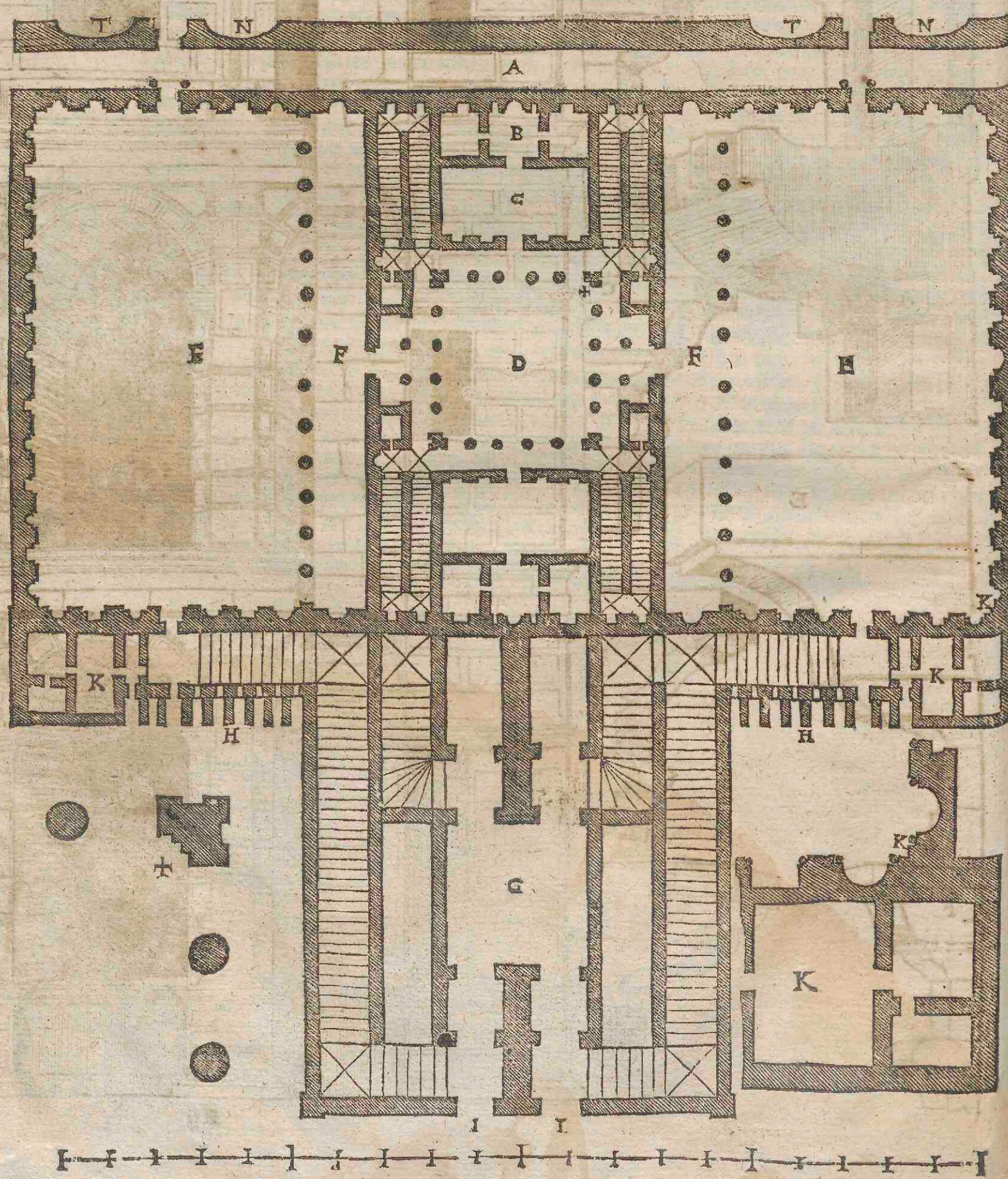
A Engaende de Orto-graphie oft den gront van dat amphitheatre van Pola/ heb te genoegh
 getraceert/maer nu behoef ick die Orto-graphie oft dat opstaende te bewyisen/ende begin-
 nende aende benedenste deelen/als aengaende den basemete dat en heeft gheen termijnen
 dat pedestale te verhefen/maer oock die gehele eerste ordyne vanden bogen niet alle sijn cornices
 daeroppe/waerof dat den berch de hoochde vanden plepne der tweeder ordyne is daerom die en
 sal ick vande hoochde des basemets geen maten met allen geuen/maer ick sal van daer opwaerts
 beginnen. So dan die hoochde vanden pedestale onder den pilae is twee voeten en halue de hoog-
 de vanden bogen hont seuentien voeten en halue: d'architrabe is hooge eenen voet ende negen oncen/
 de hoochde vander frise is negen oncen/de hoochde vander cornice is eenen voet ende tien oncen/
 de hoochde vande bozsweringe (ofter anders een is) bouen de cornice is hooge gelijk de cornice: de
 hoochde vanden pilae is eenentwintich voeten ende neggen oncen met den capiteele: de hoochde
 vanden bogen hont achrien voeten endee en once/de dicke des boechts hont eenen voet ende neghet
 gereckent X. hont vier voeten en vier oncen. Vanden basemete tot onder de cornice is negentien
 voeten: de hoochde vander cornice is eenen voet en haluen. Ende dit is aengaende d'ortographie
 om dat (also ick in dat tractaet vander Technographien geseyt hebbe) dit amphitheatre op vier
 waren den welcken muer sonder geselschap daer binnen also alleen stont/so heb ick willen betoo-
 contrefozten/ende dat deel geteekent H. representeert een pilae: dat deel gheteekent met I. be-
 roont profil vanden muer des amphitheaters/tusschen den pilae H. ende den muer oft pilae I.
 deurgaan mogen. Dese contrefozten hebben op elke ordyne haren gront daer volc op staen mocht/
 maer daer en sijn geen opgangen noch oock lichteekenen van trappen/maer sy worden van hout
 gemaect/also men mercken can deur sommige gaten voo: de vinsters. Ende op dat de cornice vā
 deser tegenwoordiger edificien te bat verstaen moge wordē/so heb ick in groet forme daer helpde
 geset op datmen se meten ende heur leden kennen mach deur de characteren oft letteren die elcā
 beten roepen. De manere van desen corniceen is seer different vanden Roomschen allomert
 maer van den Theatre deser seluer stadt soud' ick my dienen/mits datse van beter manieren ende
 bat verstaen sijn/est ick houde voo: waer dat dit een ander Architect was/different vanden ande-
 ren/het mocht oock wel sijn dat dese Architect een hoochdijns was/om dat die cornice seer der
 dapscher manieren gelijcke.

Den halven gemeenen voet/daer die Amphitheatre mede gemeen is.

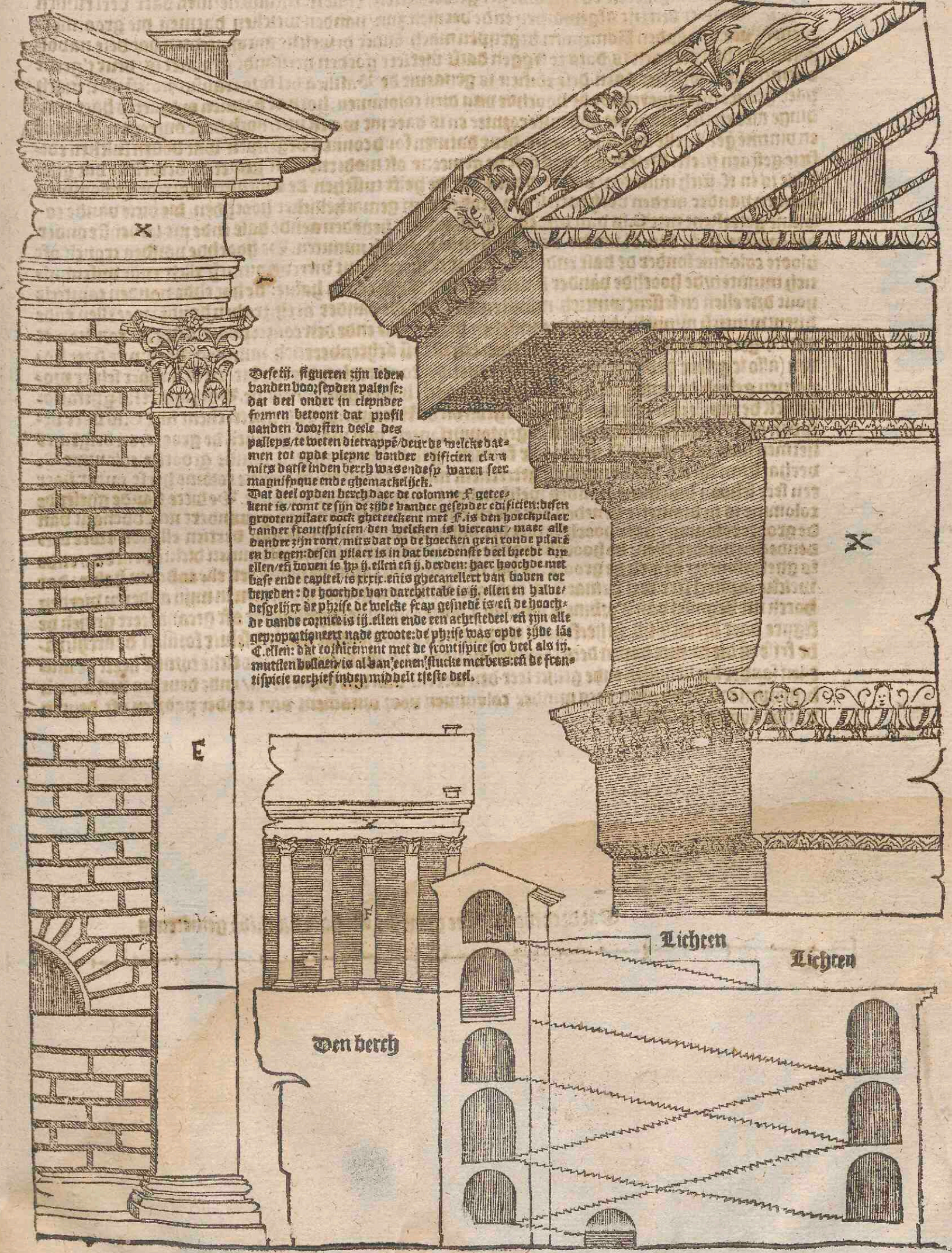

Vander Antiquiteyt

A Monto camallo binnen Rodme daer hi de stenen peeden van Bractides ende van Hibla staen daer sijn de vestigen van een seer
 costelicken palenstede van welcken dat een deel op den berch stont maer dat deel banden opgangen was tegen dat afhangen vanden
 berch geuoecht selckmen in dat profiel hier na sien mach: de technographie van deser edificien was met zender ellen ghyeten waer af
 darter der dendeel hier onder staet. En ten eersten inde nischen C. en H. was gebouwen die figure van C. ierius en den salus / die als nu in
 Belvedere geset sijn: de plaeste geteekent A. is een stae van y. ellen wyde: dat deel geteekent B. is xij. ellen vierkant dat deel C. is xxiij. ellen
 vierkant: en die plaeste D. is xxvij. ellen vierkant: de logen conuinc sijn iij. ellen wyde: de plaeste E. sijn courten waer af dat eck inde
 tengden honderd en xiiij. ellen hout en inder breedten sijn en halve: de logen F. sijn xij. ellen: de grootte trappen om op die pleyn
 banden palenstede te klimmen sijn wyde: de deelen op de hoeken geteekent met K. sijn vij. ellen en half dree: ende sijn lanc xij. ellen en hal-
 ue: die deelen sijn conuincen om de trappen te onderhouden: die plaeste G. is een court welck den plaesten van wimen licht gaf: die twee
 deurgangen I. waren om op de trappen te gaen en die dree J. is begonste daer die trappen tegen comen die groote superbiouse frontispice was
 inden middelst bander edificien van alrester dreezen als dat middelste deel haut sonder de courten en sonder de galerien die twee figuren
 K. en L. welck bupter der edificien staen daer af berouwen den hoek K. in grooter en perfecter formen: en dander is eenen hoek banden
 courte D.

Das derde Boeck. T hierde Capittel. Fol. xxxix.

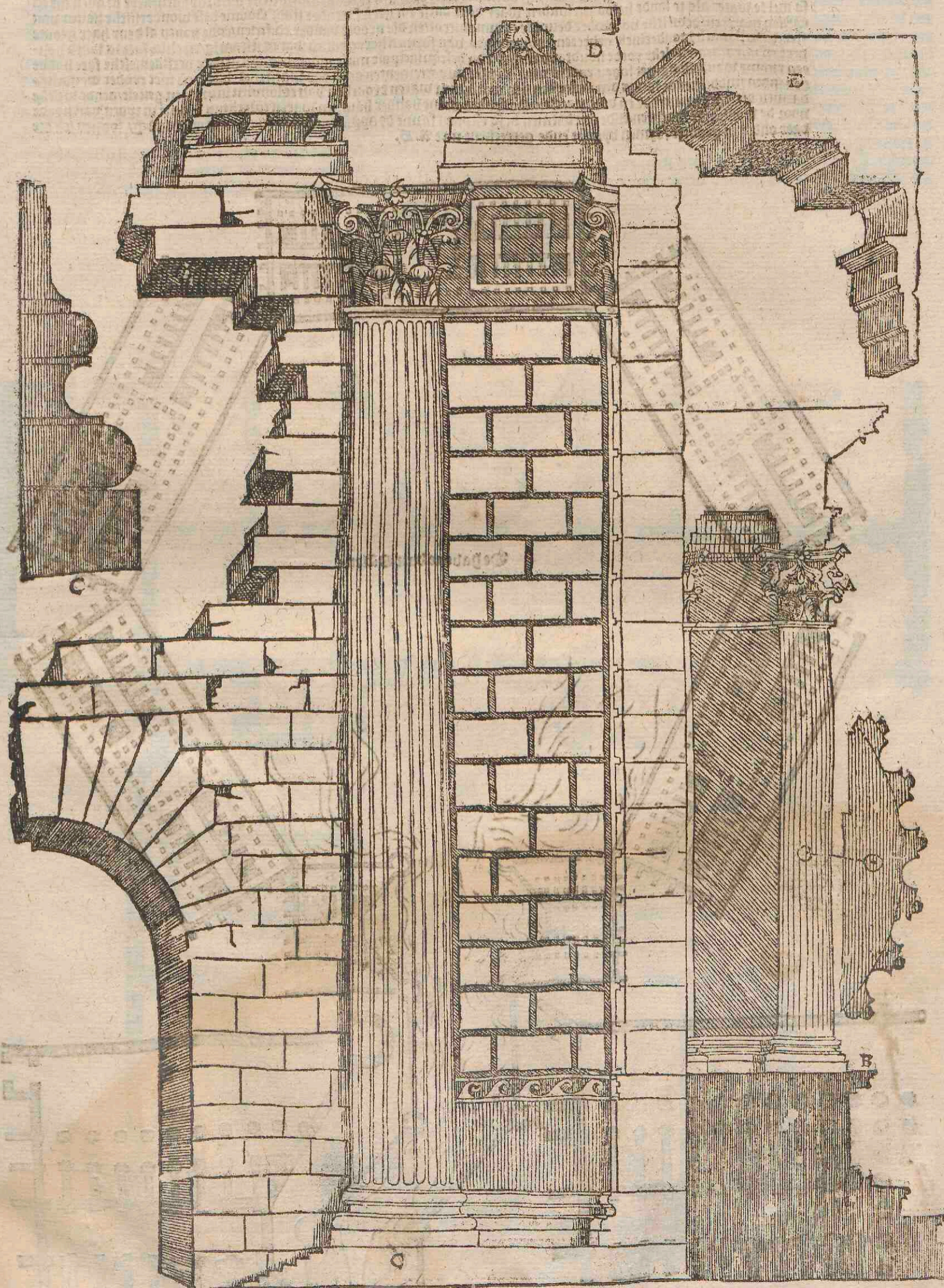

Desel. figuren sijn leden
 banden boesteden palenstede:
 dat deel onder in cleynere
 formen betoont dat profiel
 banden boesteden dese des
 palenstede: te weten diertrappe: deurde welcke dat
 men tot op de pleyn bander edificien cla-
 mte: datse inden berch was ende sijn waren seer
 magnifiquen ende ghemackelick.
 Dat deel op den berch daer de colomne F. getee-
 kent is: comt te sijn de zijde bander gesonder edificien: desen
 grooten pilae: doch geteekent met G. is den hoekpilae:
 bander frontispicien: den welcken is vierkant: maer alle
 dander sijn ront: mitse dat op de hoeken geen ront pilae
 en de eegen: desen pilae is in dat benedenste deel twee
 ellen: en boven is xij. ellen: en sijn: haer hoochde met
 base ende capitel: is xxvij. ellen: sijn ghyecanellet van boven tot
 beneden: de hoochde van datertrabe is ij. ellen en halve:
 desgelijck de phise de welcke scap gesnede is: en de hooch-
 de vande colomne is iij. ellen ende een achtste deel: en sijn alle
 proportiquen: nae grootte: de phise was op de zijde las
 C. ellen: dat colomment met de frontispice soo veel als in
 muelen dulleen: is al van eenen stukke: merders: en de scen-
 is spicie: uerhief inden middelste deele.

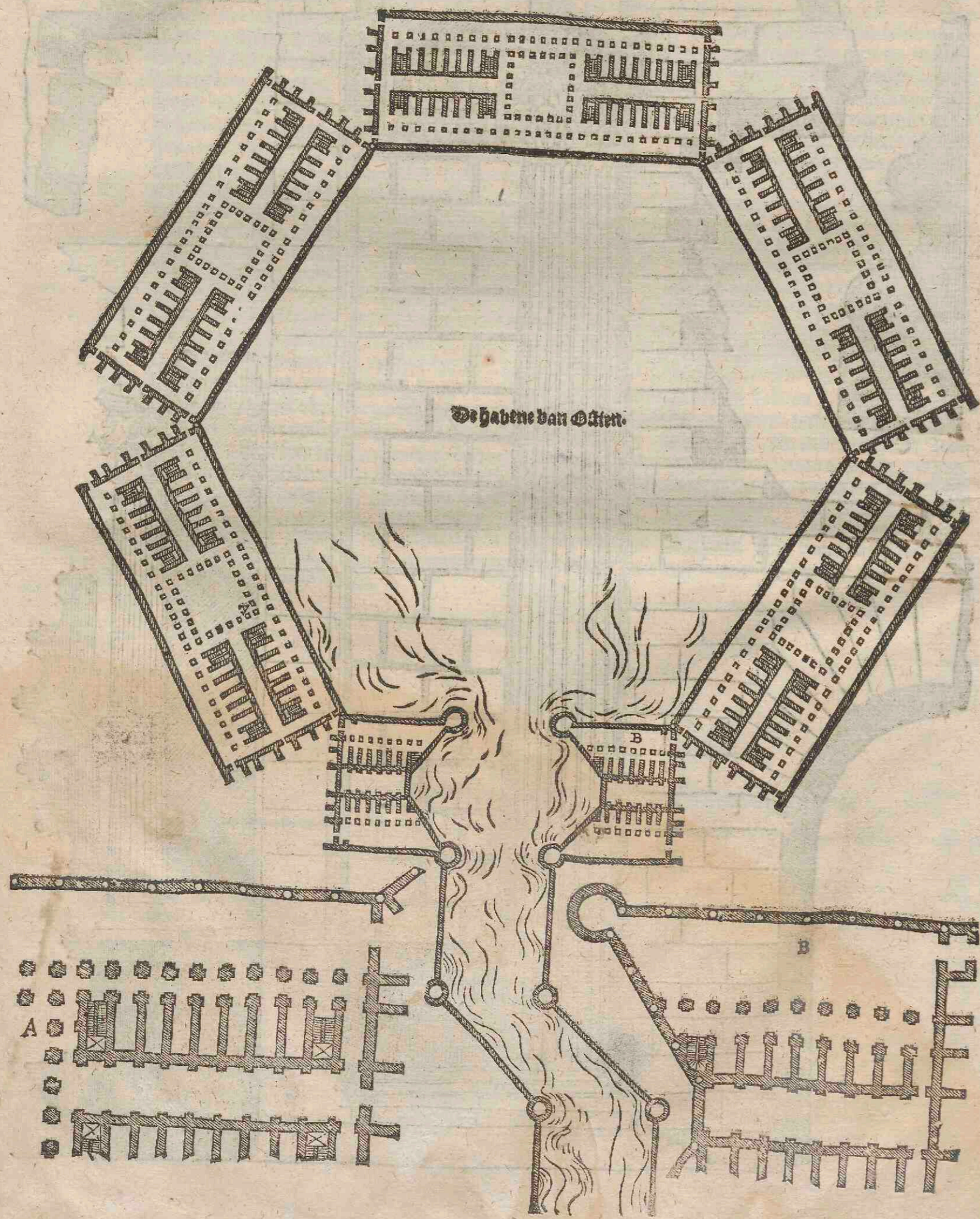
S
 Onder de ruinen van Rome vindmen veel dingen/ wt den welcken datmen niet gemerck
 noch imagineren en can wat hier geweest heeft/ enden ochtans siemen daer veel ruinen
 die daer den tijt afgewoopen en de verniet zyn/ vanden welcken daemen die grootme-
 die hede vanden ouden Romeynen begripen mach/ onder die welke antiquiteyten dat dese navol-
 gende seer wel verstaen is/ dats te seggen datse niet seer goeden verstande gemact is/ deur 'geene
 datmen daer noch liet staen/ dese edificie is genaemt de Basilica del foro transitorio: en men mach
 haer grootc imagineren wt de hoochde van dien colommen: hoewel datmen opwaerts haer epin-
 dinge niet en liet/ want die bovenste cornice en is daer niet werck niet/ noch daer ontrent inde ruine
 en vintme gesluckt met allen/ waer deur datmen soude conuen begripen wat bouen sulcken edi-
 ficie gestaen heeft. Dese ruine was met de gemeene oft moderne ellen gemeten/ dewelcke dat ghe-
 deele is in elck minuten/ vande welke dat de helfte tusschen de Obeliscen staet: dese colommen
 stonden vander aerden verheuen seuen graden van gemackelijcker hoochden/ die dicke vande co-
 lomne geteekent met C. is van drie ellen in diameter: beneden oende base ende int bovenste onder
 dat capiteel hout den diameter twee ellen ende veertich minuten. De hoochde vanden tronck oft
 bloote colomme sonder de base ende sonder dat capiteel/ hout vierentwintich ellen ende vijfenvijf-
 tich minuten/ de hoochde vander basen beneden is een elle en halue: de hoochde vanden capiteele
 hout drie ellen en seffenwintich minuten/ de hoochde vander architraben houdt twee ellen ende
 drentwintich minuten: de cornice tusschen de colomme ende den conterpilaer/ dewelcke cornice met
 een D. geteekent is/ hout inder hoochden een elle en achtenveertich minuten/ de cornice daer bo-
 ven (also ic geseyt hebbe) en vindmen daer niet: die contercolomme is plat/ en is vander seluer pro-
 portien gelijk de ronde colomme en mindert oock boven gelijc de ronde. Dat capiteel is ghesaf-
 gelijc de capiteelen sijn van dat Pantheon oft de Noonde: de base gheteeckent met C. is daer be-
 sijden geset in meerder formen/ en is geproportioneert van maten gheelijc de groote/ en desgelijc
 siemen daer die cornice D. in grooter formen. Ick hebbe de maten vande grootste colomme C.
 verhaelt/ nu sal ick vande mindere geteekent met B. tracteren/ dewelcke colomme heeft onder haer
 een seer schoon basement/ vanden welcken dat de hoochde ses ellen hout. De dicke vande gheseyde
 colomme is in diameter beneden een elle en een derde/ en sy is bouen gemindert na advenant van
 de groote colomme: haer hoochde met der basen ende den capiteele is van dertien ellen en twee der-
 dendeelen vander ellen/ de hoochde vande base is vander helft der colommen dicke beneden/ ende
 is ghesafoneert gelijk de groote: de hoochde vanden capiteele houdt een elle ende een halue/ dat
 welke capiteel seer wel gemact is/ ende sijn forme int groote vindmen in mijn anderen vierden
 boeck int beginnel van d'ordine Composita. Dese colomme is ghespeert oft gecanelleert gelijk de
 figure daer by wewijst/ sy heeft oock een platte tegen colomme vander seluer formen/ de architra-
 be frise ende die cornice bouen dees colomme houden ontrent vier ellen: dewelcke cornice heeft de ma-
 gilen sonder die dentillen ende gelijc seer den wercke van dat Pantheon/ ende deur soo veel als ick
 begripen coft so dienden dees minder colommen hoer oornament van eender poorten oft deuren
 vande voorszeyde Basilica.

Dat derde deel vande gemeene elle daer dit mede gemeten is

Vander Antiquiteyt

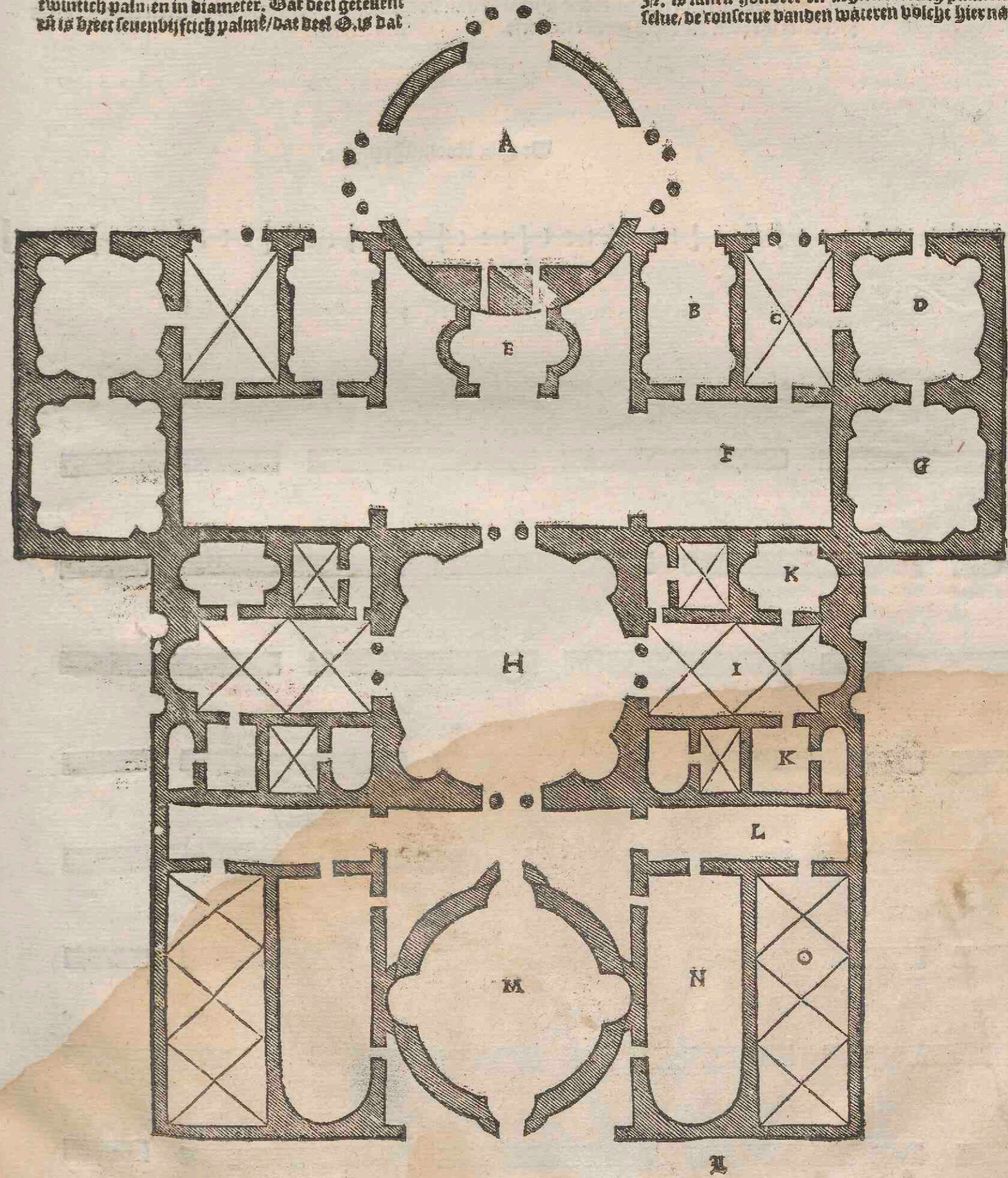
Alles sochten die koninginnen deur haer grootmoedicheyt dingen te maken/bewelcke haer moghentheyt in allen saken so wel te water als te lande betoonen souden waer deur dat se tot gertel vander stad doome dese wonderlijcke hauen van Osten maecten/bewelcke voerwaert deur die commoditeyt en die groote vander edificien/ende bouen al dert haer groote dert en 16. roeden/ en elcke voede houdt v. palmen/ van dese palmen gale mate machmen zyn groote verstaen/ elcke face hadde een ruytue wandeling met logen rontsomme/ en vier appartementen oock bevangen met logen en met eender wandeling datmen die schepen meerde en vastmaecte/ ende genden mont vander hauenen waren tozreken om die in tyden van noode voor de vanden te waekeren/ ende om datmen in so clephen forme de appartementen qualijck kennen moech/ so heb ic die hier onder in grooter soymen bygeset ende geteekent met A. B.

Dat derde Boeck.

Tvierde Capittel.

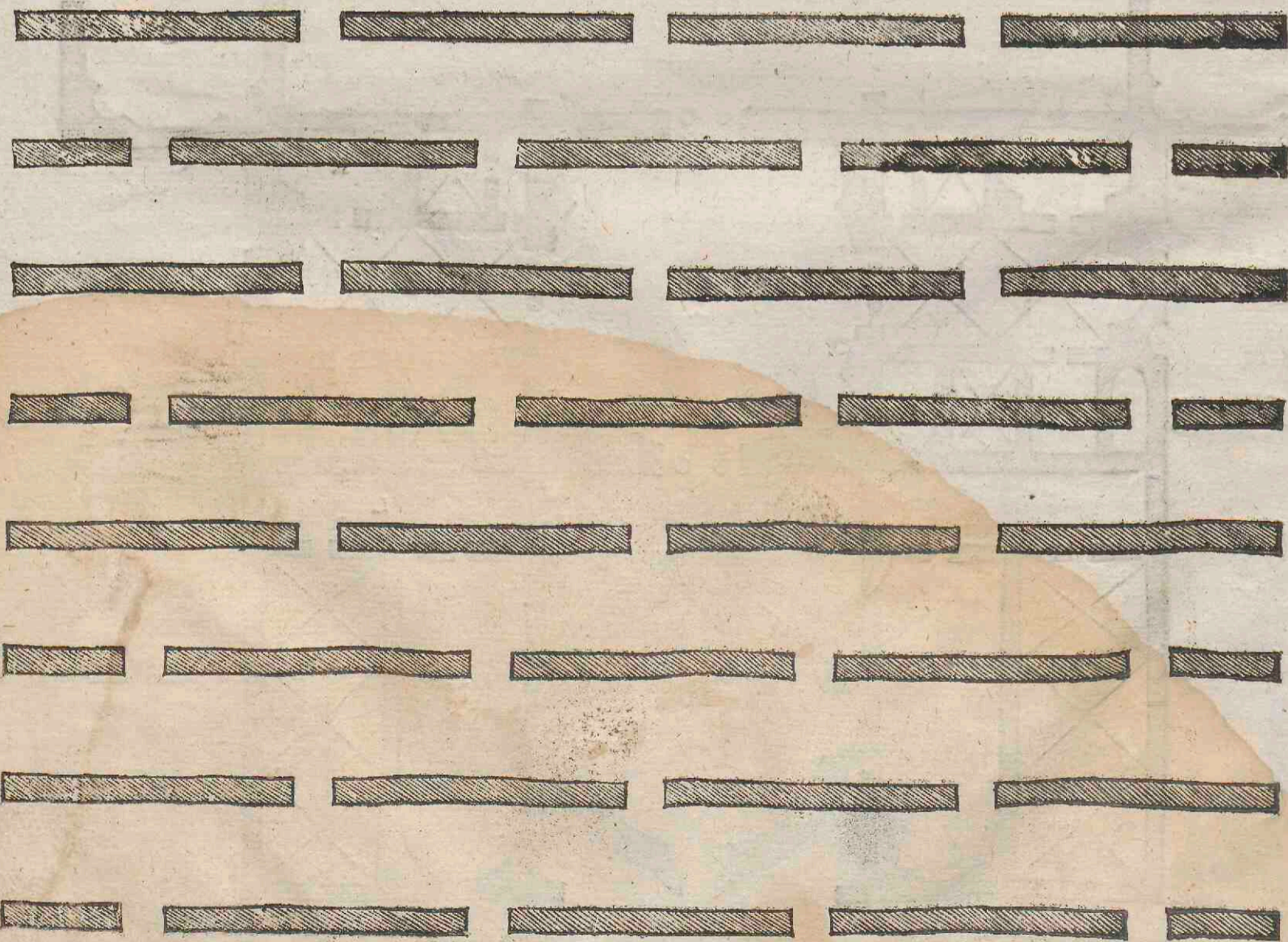
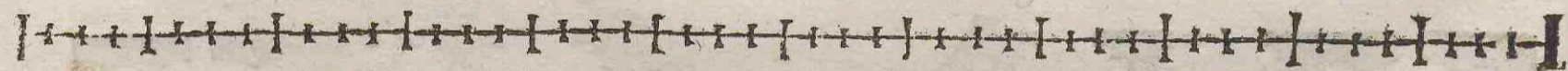
De Thermen van Tico zyn minder dan die anderen daerom worden se vaden volcke Thermen minoer genoemt/ indermit die zyn (na mijn duncken) wel geordineert/ die Ichnographie van desen thermen is met die anijcke palme ghemeten/ en teercken so haut den diameter vande ronde forme geteekent A. ontrent hondert ende vijftich palmen dat deel B hout inder lengden tachtentich palmen/ ende inder breedden eenen vijftich palmen/ dat deel C houdt tachtentich palmen inder lengden/ en de breedde hondert cleflich. Die forme D. is ontrent hondert palmen in diameter/ ende dat portael E houdt vijftich palmen/ dat deel F is lanch hondert ende twintich palmen/ ende de breedde tseuentich/ dat achtentich deel geteekent G. is ontrent van hondert palmen/ dat ronde deel H. is hondert en vijftich palmen in diameter. Dat deel I. is hondert palmen ende is ontrent van twee viercanten/ die twee deelen elc geteekent met K. is ontrent van hondert ende twintich palmen. De rondicheyt geteekent met M. is ontrent van hondert en twintich palmen in diameter. Dat deel geteekent N. is lanch hondert en achtententich palmen/ en is breed seuen vijftich palme/ dat deel O. is dat selue de ronscruue vanden wateren volcke hier na.

Van der Antiquiteyt

Die conserue ofte die plaetse daermen dat water in hielt vande Thermen van Tito den sonē van Vespasiano is seer wonderlijck gemaect ende van grooter artificio: ende dat/mits dat de bogen van deser conseruen niet sulcker ordinen gheset zyn/ dat staende een persoon inden deure ganck vande eene/so siet hy die altemael ouerwaerts/ende dit is de plaetse die t'volck gemeenlijck noemt die seuen salen/ende dat daeromme/mits dat de spatien in getal van seuenen zyn/ ende by dien thermen ouerwaerts/achterwaerts/ende voozwaerts alwijs t'ghetal van seuen deuren/ die disse vanden mueren is vier voeten en haluen: de wiidde vanden bogen is ses voeten/ vanden eenen boghe tot den anderen zyn seuentwintich voeten/ de wiidde vanden eenen muer tot den anderen hout vijftien voeten/ende zyn ront ghewelck van voegenlijcke hoochden/ de mueren ende welfsel zyn beset met een die alderhertike materie.

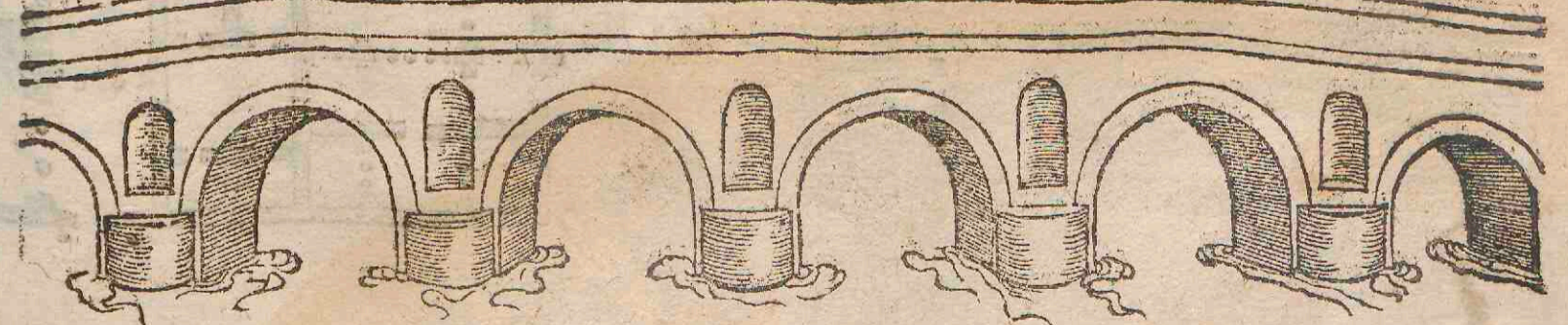
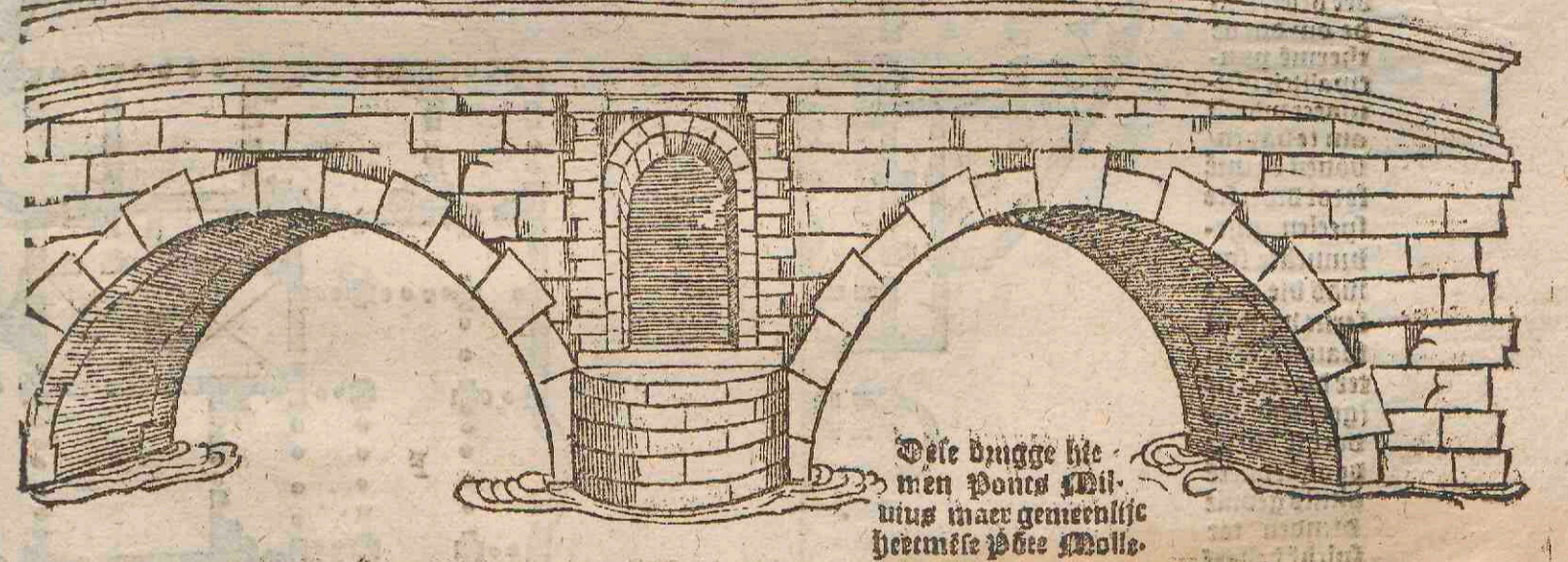
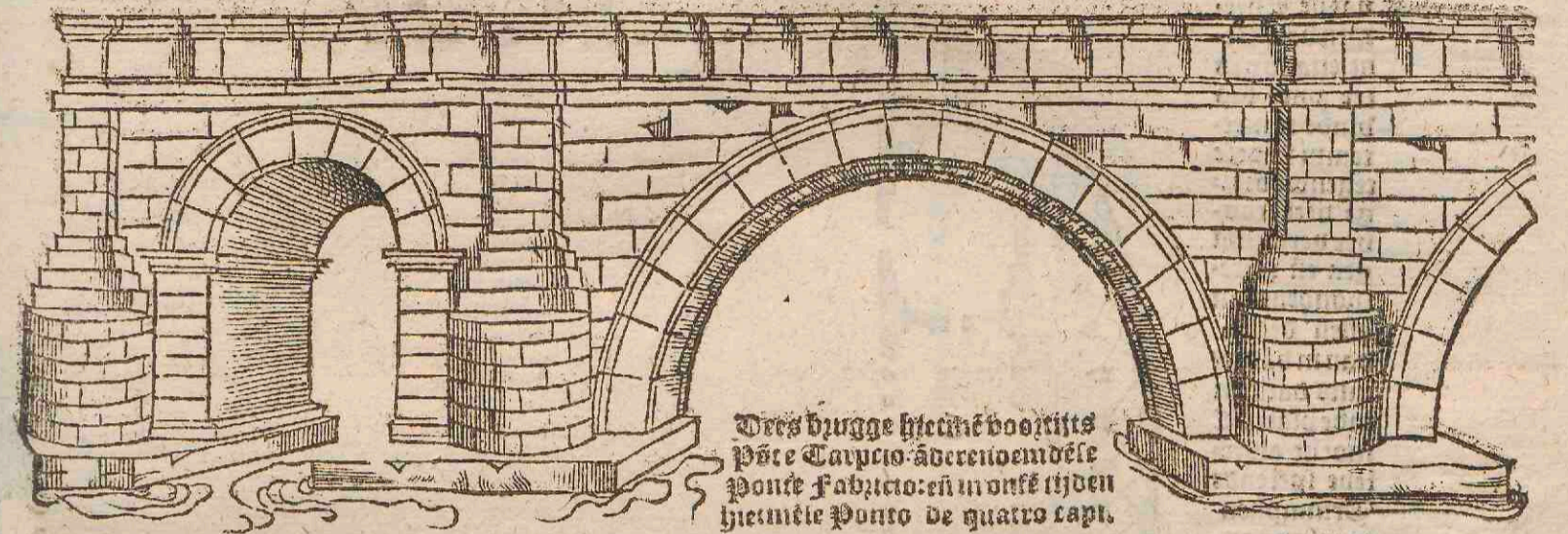
De oude Roomsche palme.

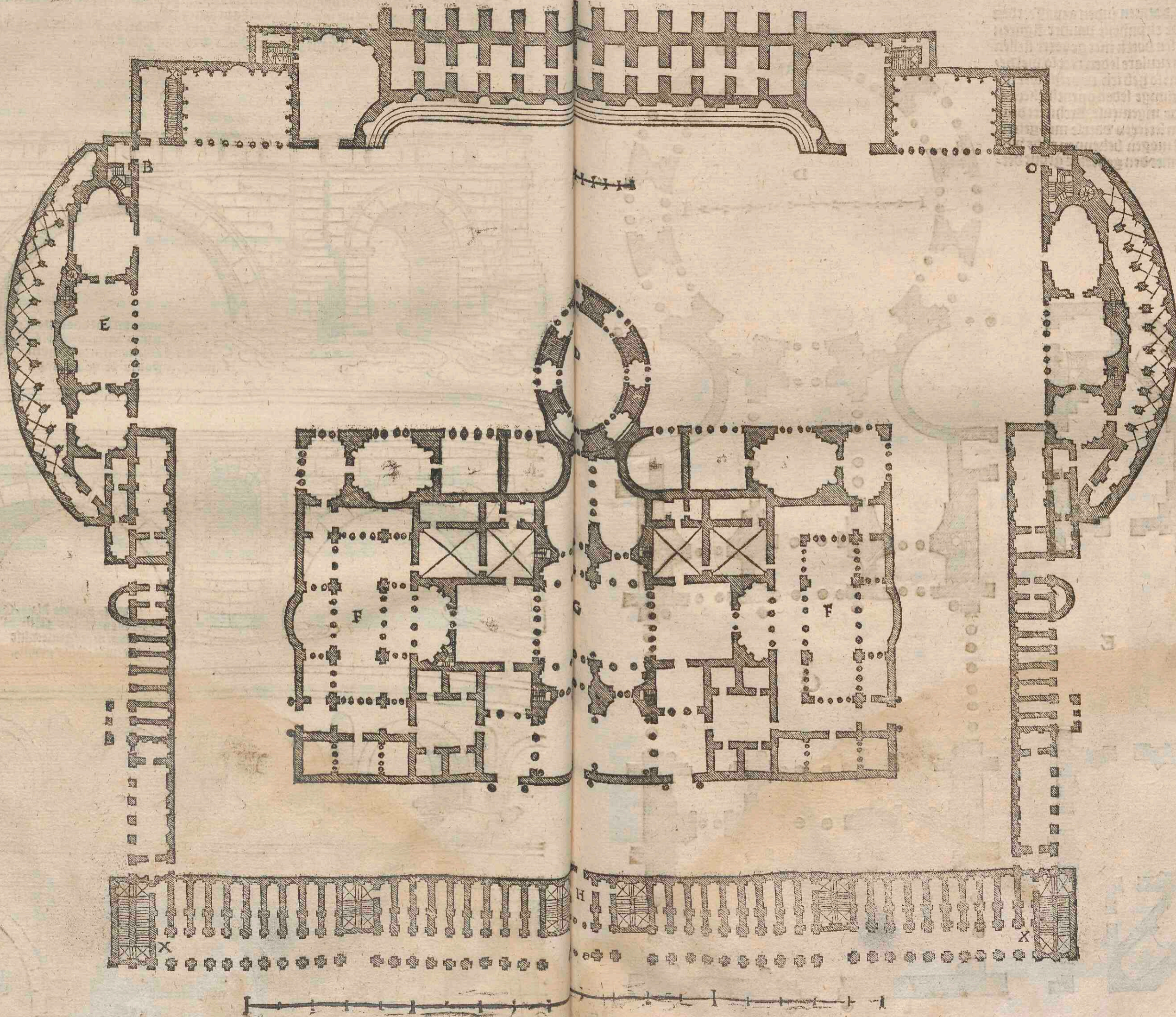
Das derde Boeck.

Tvierde Capittel.

In Rome ende elders zyn veel bruggē vanden Romeynen gemaect/maer alleenlyc sal t'ck die inventie van dan vierden hie toecken/by datmen haer mode int maken der bruggen sien mach.
Desse brugghe heetmen Ponte S. Angelos/om datse op den Tiber by Inghelendborch staet. Wyden Antiquen was deesse bruggē genoemt Ponte Elio/van Elio Romano.

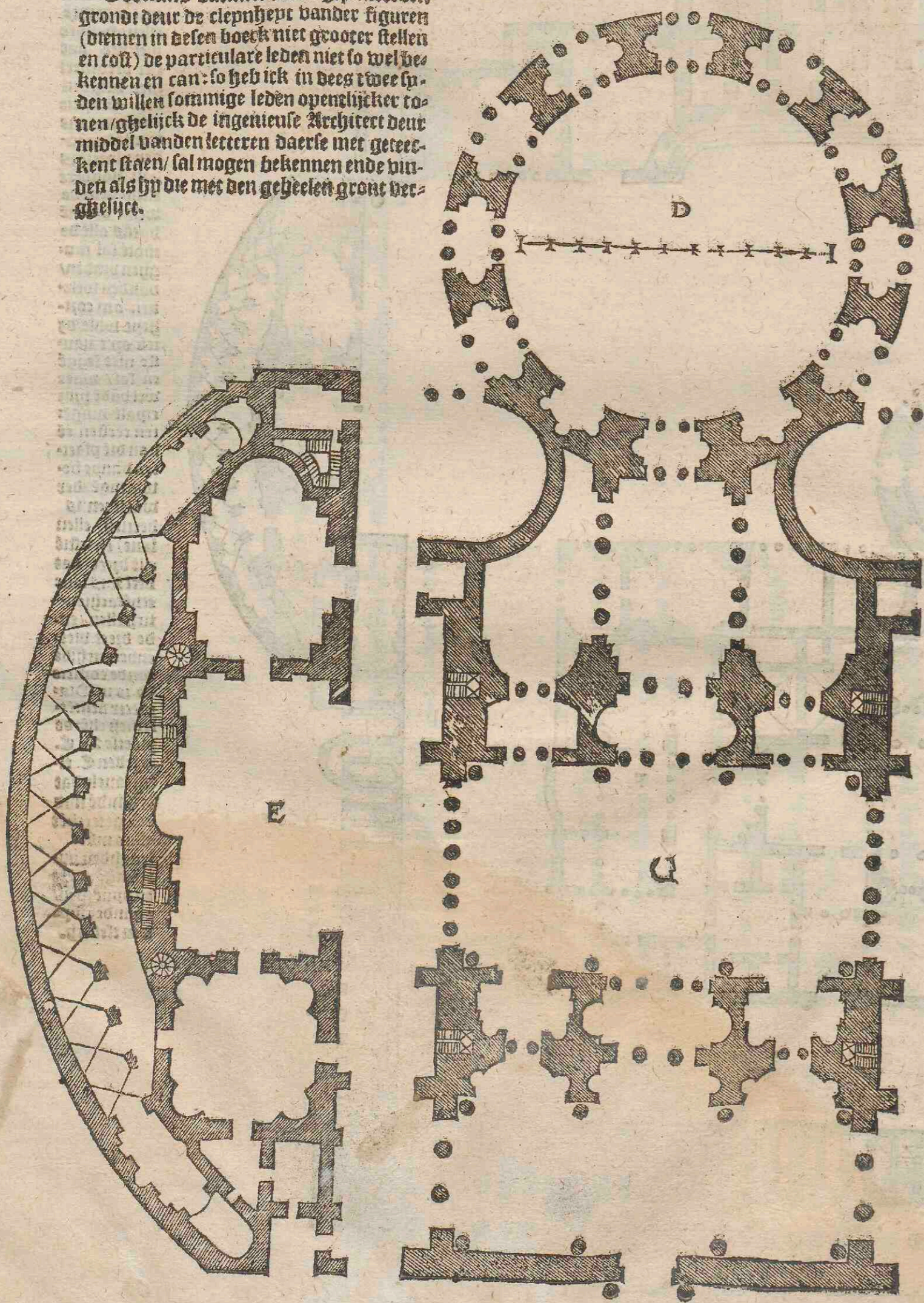

Onder van-
der Thernie
die in Rome
zyn/ so binde
ic dese Antio-
niane beeter
verstaen te zyn
dan die ande-
re/ en hoewel
dat de Ther-
men van Di-
ocletiano gro-
ter zyn/ so
binde ic niet
temin in dese
tegentwoord-
ge veel scoo-
der verstant-
gen en corre-
spondencie in
allen deelen
dan in d'and-
res dat men
in de plaets
mocht alder-
sepe spelende
Triumphen
maken son-
der belet. En-
de om dat de
thernie prin-
cipalisch ghe-
maect waren
om te baden/
bouen darne
se tot d'over-
speelen ghe-
bruyckte/ so
was die con-
secte vanden
wateren ach-
ter die edificie
(getekent A.)
daer se den
de aqueducte
altesse gebuld
stonden tot
sulck behoeft

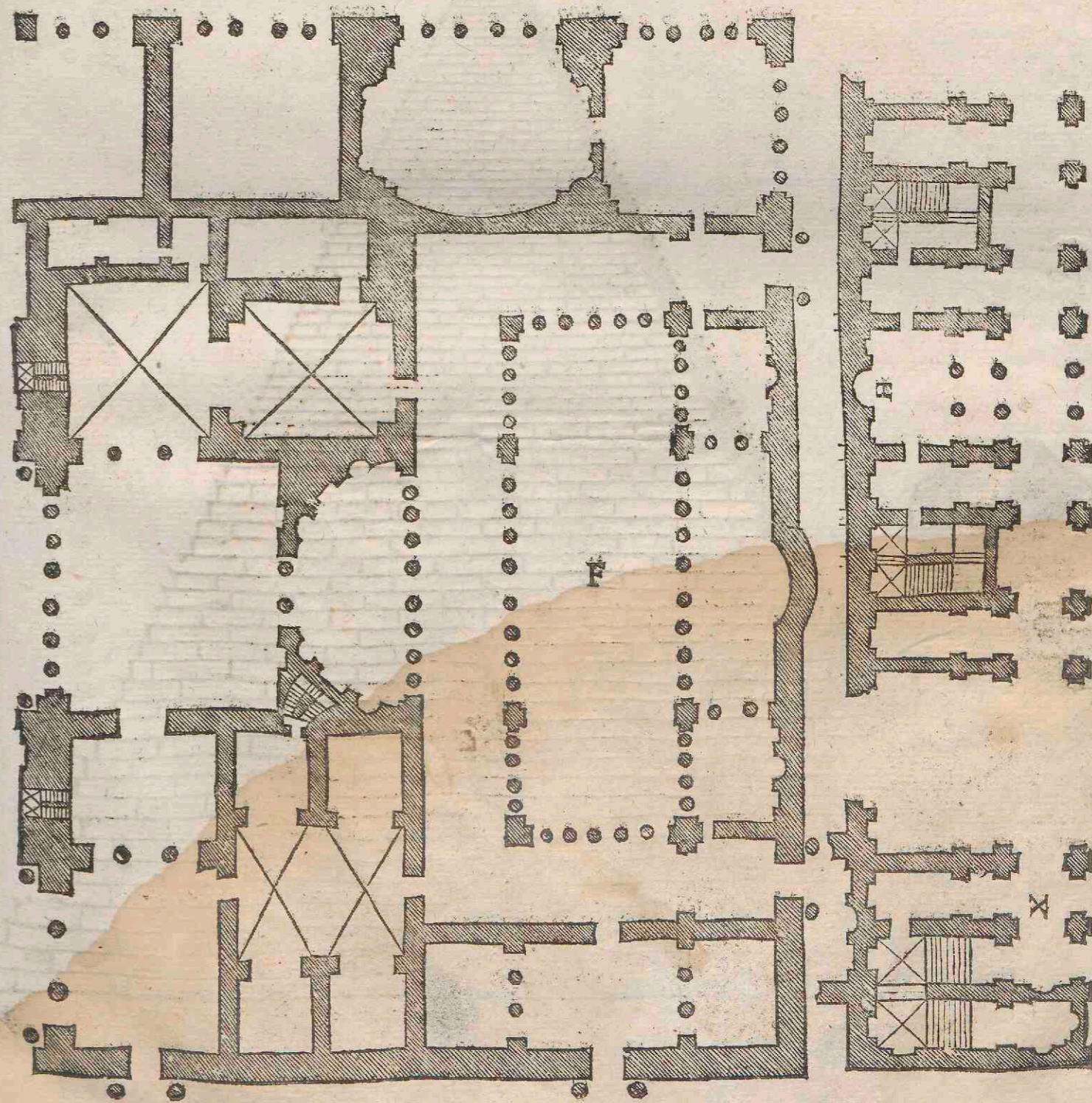

Dese gronde
is ghemeyent
met ee gemee-
ellen/ vander
welcke dat
het derde deel
hier bespden
die edificie
baet/ de linte
te midden in-
den plaets is
dan hondert
ellen/ deur de
welcke darne
bycag alle de
maet sal mo-
ghen vinden/
vanden wel-
ken om cozt-
heyt wille dz
ick op't nau-
ste niet segge
en sal/ maer
wel bade prin-
cipale dinget-
ten eersten es
dan die plaet-
sen vande be-
waringe des
waeteren is
derich ellen
lant/ en secht
elle breed: dat
deel F. is lang
senst achter-
sich ellen/ en
de breed vier-
enveertich: de
ronde edificie
D. is in Dia-
meter acht-
sestich ellen: de
plaets B. C.
is seben C. el-
len lanchd'at
deel inde mit-
delst geteckent
G. is inder
lengden on-
trent hondert
en vyue ellen/
en inder wy-
den seestich.

Overtuys datmen inden gepasseerden
geondi deure de cleynheyt vander figuren
(diemen in desen boeck niet groofter stellen
en cost) de particulare leden niet so wel be-
kennen en can: so heb ick in dees twee sp-
den willen sommige leden openlijcker to-
nen/ghelijck de ingenieuse Architect deure
middel vanden letteren daerse met getee-
kent staen/ sal mogen bekenen ende bin-
den als hy die met den geheelen grond ver-
ghelyce.

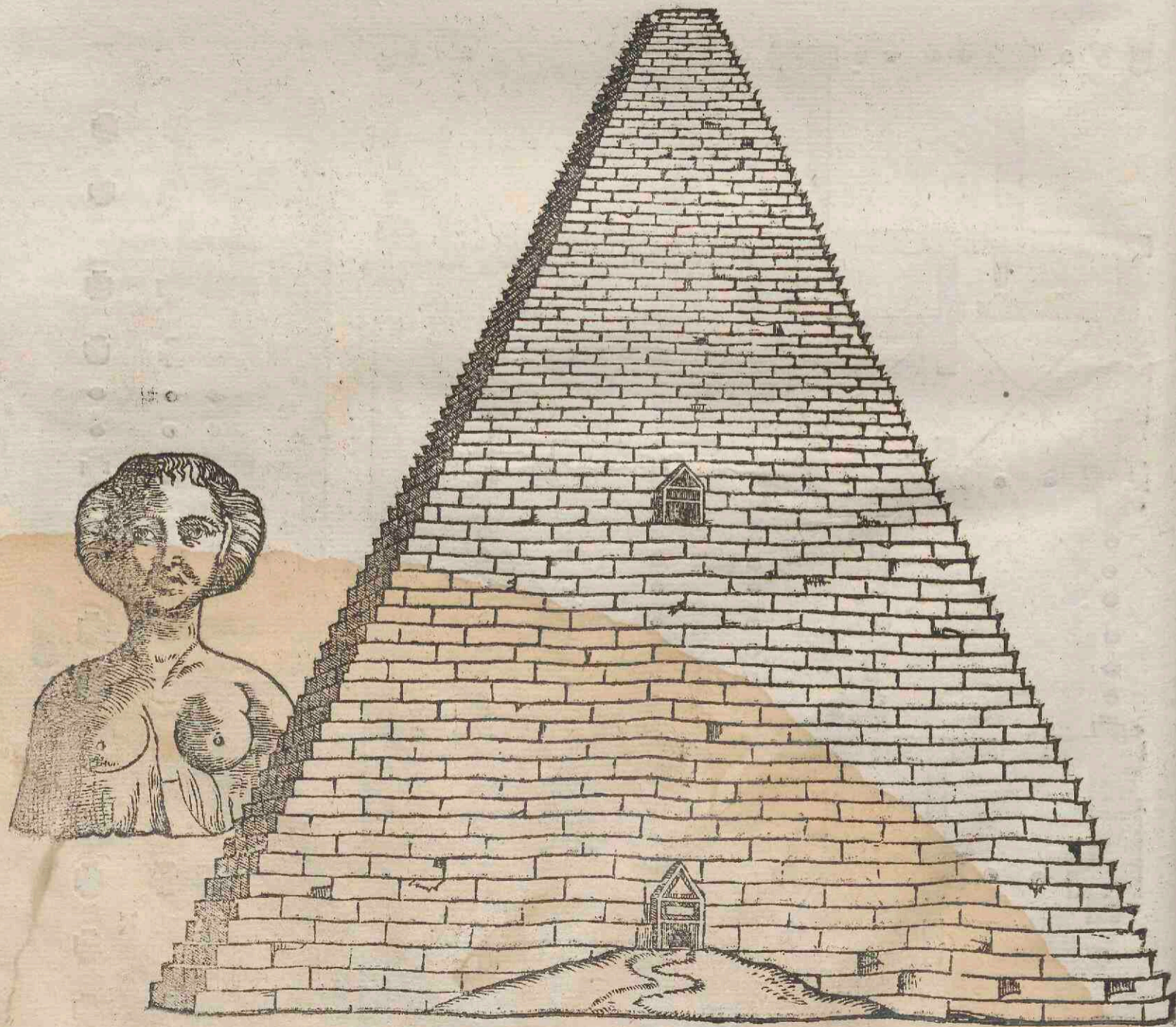

Al kaen dese figuren aldus sonder ordne ende in veel stucken/ soo sal nochtans de boozie-
nige Architect weten/ dat het leden vande ghepasseerde Thermen zyn/ aensende oock de
letteren die daer inne gestelt zyn/ dewelcke vergelijckende met den anderen/ so sal hy vnde
wat deelen dat het zyn/ oock sal hy weeten dat de deelen H. ende X. niet en behoozen den dat deel E.
want de figuren hier onder zyn drie besonder leden/ al zynse van noots wegghen by malkanderen
geset. Ic en heb ooc die particulare macen hier niet gegeven/ want die Architect sal hem meer be-
helpen met der inuencien dan met den maten.

Van der Antiquiteyt

Ontrent teuen mpten van Afcappen bintmen een Piramide vande welke dat ick de Cozmie toonen ende oaz de maten geben sal/alsulcke als ick die van eenen eedelen man van Venegien gehad hebbe/ de welke in perso- die die gemeen daerop ende daer in geweest heeft. Dese Piramide was met schied en gemet/ ende elcke schiede comt wat meer dan drie antijefe palmen te zyn/ de bafe is op elcke syde tweehondert sebtentich schieden oft pas- ten/ ende is rechte viercant. Dese is al van herden gewassen steenen ghemaect/ ende men mach daer van buyren opclimmen/ maer niet gemakelijck tot int hoochste/ want elck stuc is drie palmen en halve hooge/ maer daer en is so veel pleyns niet datmen daer gemakelijck den voet op setten mach/ dat getal vanden stucken oft trap- pen vander bafen tot de Scima oft dat hoochste is tweehondert ende tien/ ende sy zyn alle van eender hoochde also dat de hoochde vade geheele masse so vele hout als de bafe. Men geloof dat de Piramide ei sepulture was/ om dat daer binne ei stante is int midde vande welke dat eenen groeten steen is/ daerop men presumeert dat daer eenige begrabinge van weerden ghesaen heeft/ om hier in te gaen soo bintmen aen die sinckerhant eens opganck van steen/ den welcken keert hem om die Piramide van binnen/ den den welcken datme tot der stan- tien comt. Ontrent den middek van ders Piramide is noch eenen inganck/ maer hy is vast ghesloten/ in dat hoochste van ders Piramide is een schoon pleyn ende hiet op elcke syde ontrent acht passen/ daermen bekene dat het noch deselue pleyn is die int volbyngen der Piramid den gemaect was. Hier verre van daer bintmen een hooft van herden steene met een deel vander hoest al van eenen stuc/ ende dat aensicht is lanck chien schieden oft passen/ ende in dees figure staen sommige Egyptische letteren Van deser Piramiden en desen hooftde schijft Petrus Martir/ ende heeft so oock gesten ende gemeten/ dwelch wepnich verschijft.

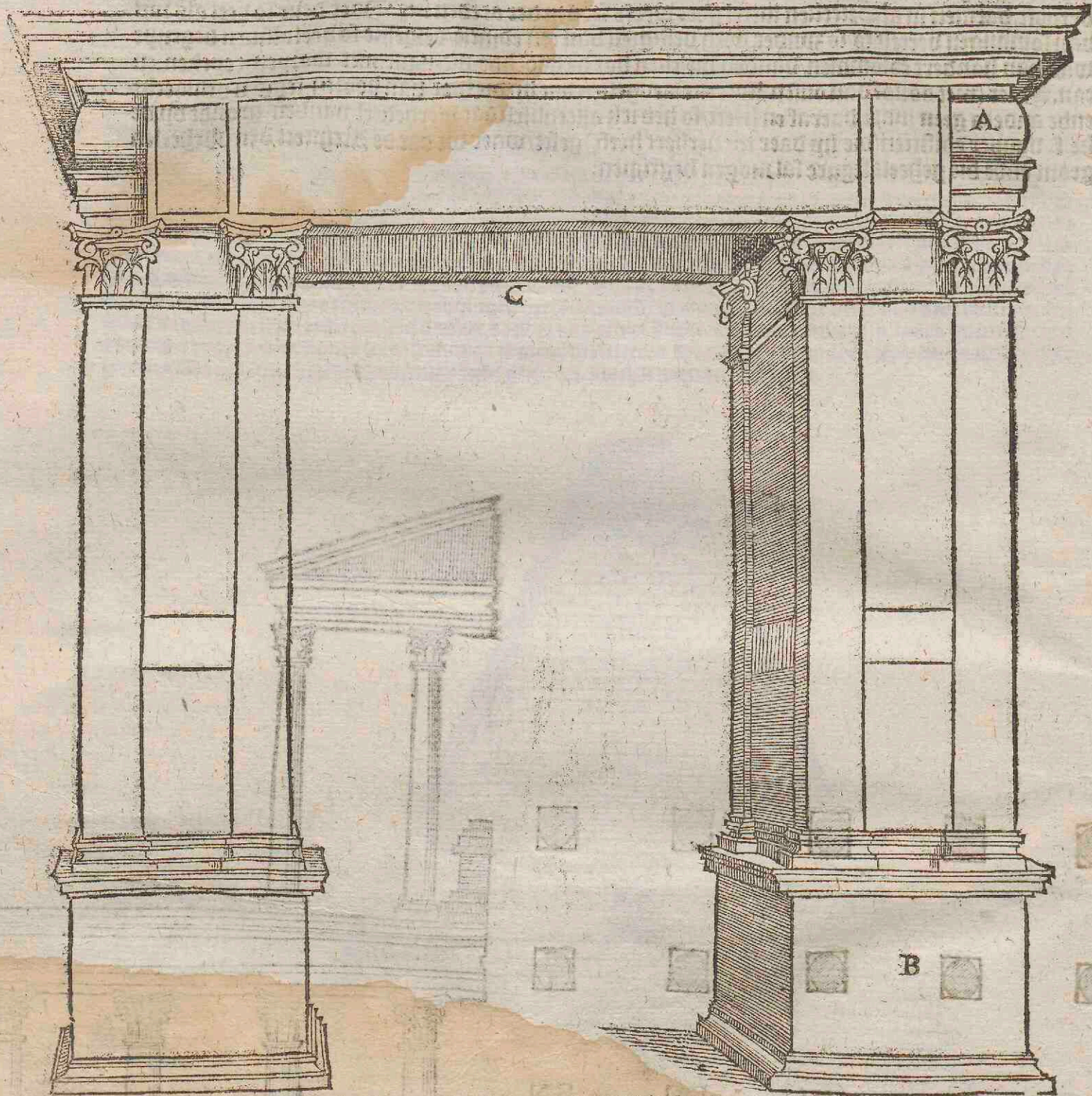

Hewel dat de Grieken de principale binders vander goeder Architecturen waren gelijk onse preceptor Vitruvius ende ander diverse Actoren betuyghen/ dies niettemin deur de groote oorloge/ ende dat die natien van een ander machtiger verheert zyn/ so zyn de plaecten alsoo berooft/ datmen in al Grieken luttel goet werck bouen der aerden liet. Daer deur so veel als my van sommigen vertelt is/ so zyn der noch vestigien van een edificie/ dewelke so veel allimen begriipt was van hondert colommen/ vanden welcken dat de hoochde niemant met woopen repcken en can. Daer (met oorslof van onsen Auctor) aengesien dat hy dit hier van hoozen leggen gemaecte ende anders geen mate daer af en heeft/ so heb ick alleentlick dat vierdedeel vanden grondt by de helft vander edificien/ die hy daer toe versiert heeft/ geset/ waer wt dat de Architect den gheheelen grondt ende die geheele figure sal moegen begripen:

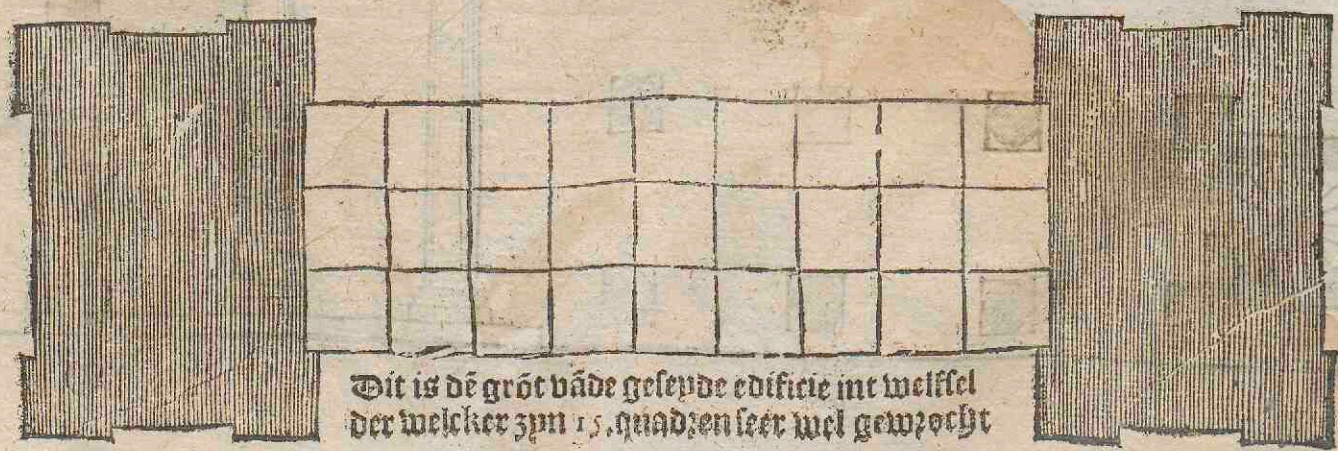

Wander Antiquiteyt

In S. Joze in Delafja binamen d'ose passente edificie de welke banden banchiers ende banden offencopet ghemaeckt was ten tyde van Ludio Septimio Severo en van Marco Aurelio Antonino. De welke edificie is van wercke Composita seer wel aen allen sijden geciert met sculpturen: niemant en veruondert dat de phisende architrave bedeckt sijn met deser tafelen: om dat behorende daer veel schijfuren de phise met groeten en was tot sijnken grooten getal van letteren daerom maectese Darchiters alsoo en daer deur en byschijp die ordone vander architecturen na. a. en: haer bescomen sojaren inde hoeken.

en sal die matz vander edificien niet te hollen schijpen: indes datse desoren worden na dat het afgemeten was: maer my gedreft wel dat die wijdde tus-
schen den eenen ende den anderen pilastre sijn. antijche doeten hier: de heochde van hier wijdden was 22. doeten de dichte vanden pilastres niet allen den coloms
men (de welke plat sijn) is van hier doet en halben ende oock alsoo oit houden die architrave phise ende cornice.

Dit is de gröt vade geleijde edificie mit welckel der welker sijn 25. quadren seer wel gewoecht

De wercken hier onder sijn de ornamenten vander voorseder edificien: de welke voerwaer alsoo seer geciert is als eenich ander werck binnen Roome: want daer en is gheen spatie sonder sculpturen ende is oock wel geciert gemaeckt: oock corresponderen alle dingen genoeg sonder die bovenste cornice / de welke dena die rijckelijchheit vander sieden seer confus is: sijn oock vrees vander eijnen nederwaerts om sijn. causen: deent is dat tusschen deijne met den eijnen ende de dentile gheen affscheyden van sijden ofe cimarie en is dat nochtans seer van noode is om been vande anderen te scheidten ende bysonder als se alle gesmeeten sijn: die andere en noech meerder cause is / dat vnder die dentile sijn. wercken van eenen aerde ende oock gelijk van sijden sijn: dat welke tek alleenlijck niet maken en soude: maer sege ge eppesselijck dat het onbedragelijck is / en sulcken dingen en behoortmen nemmermeer te maken.

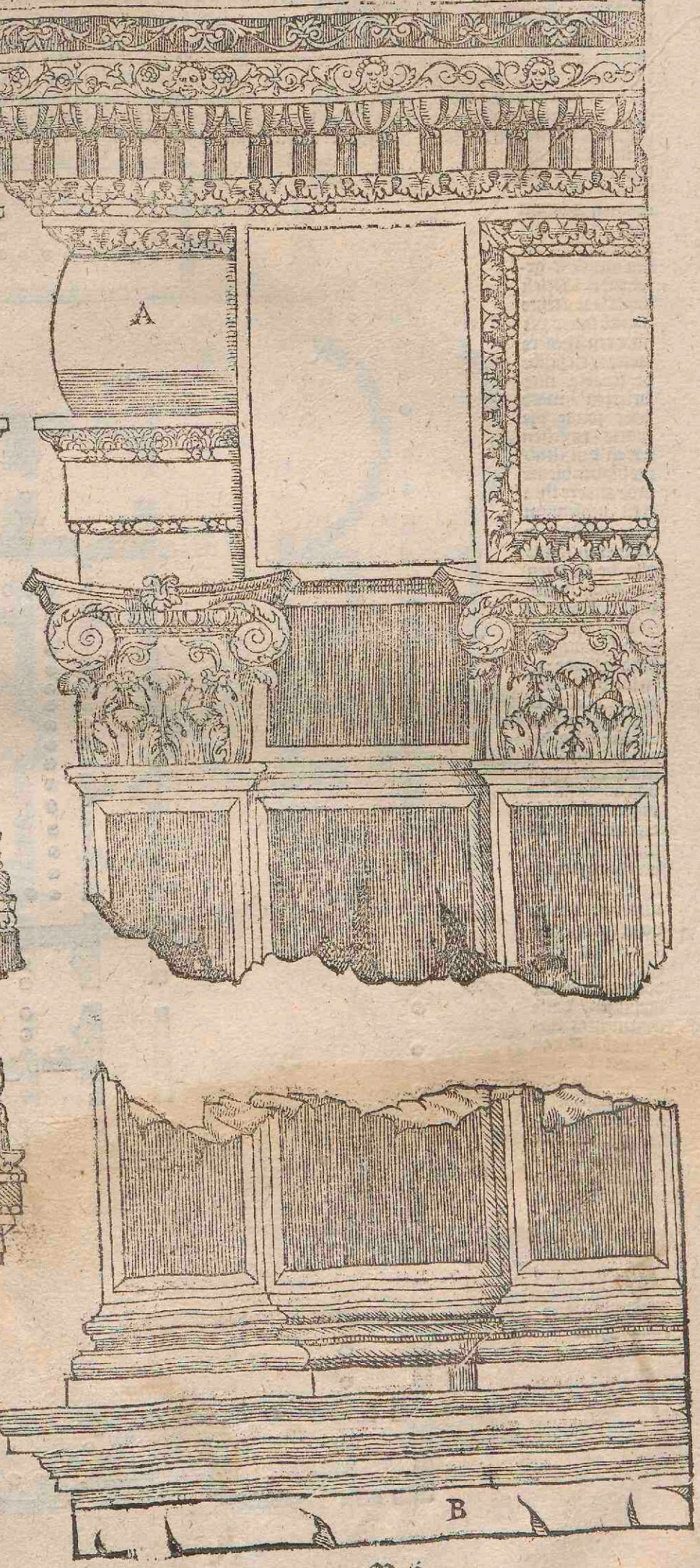
Obinnenste deel daer den hemel op rust.

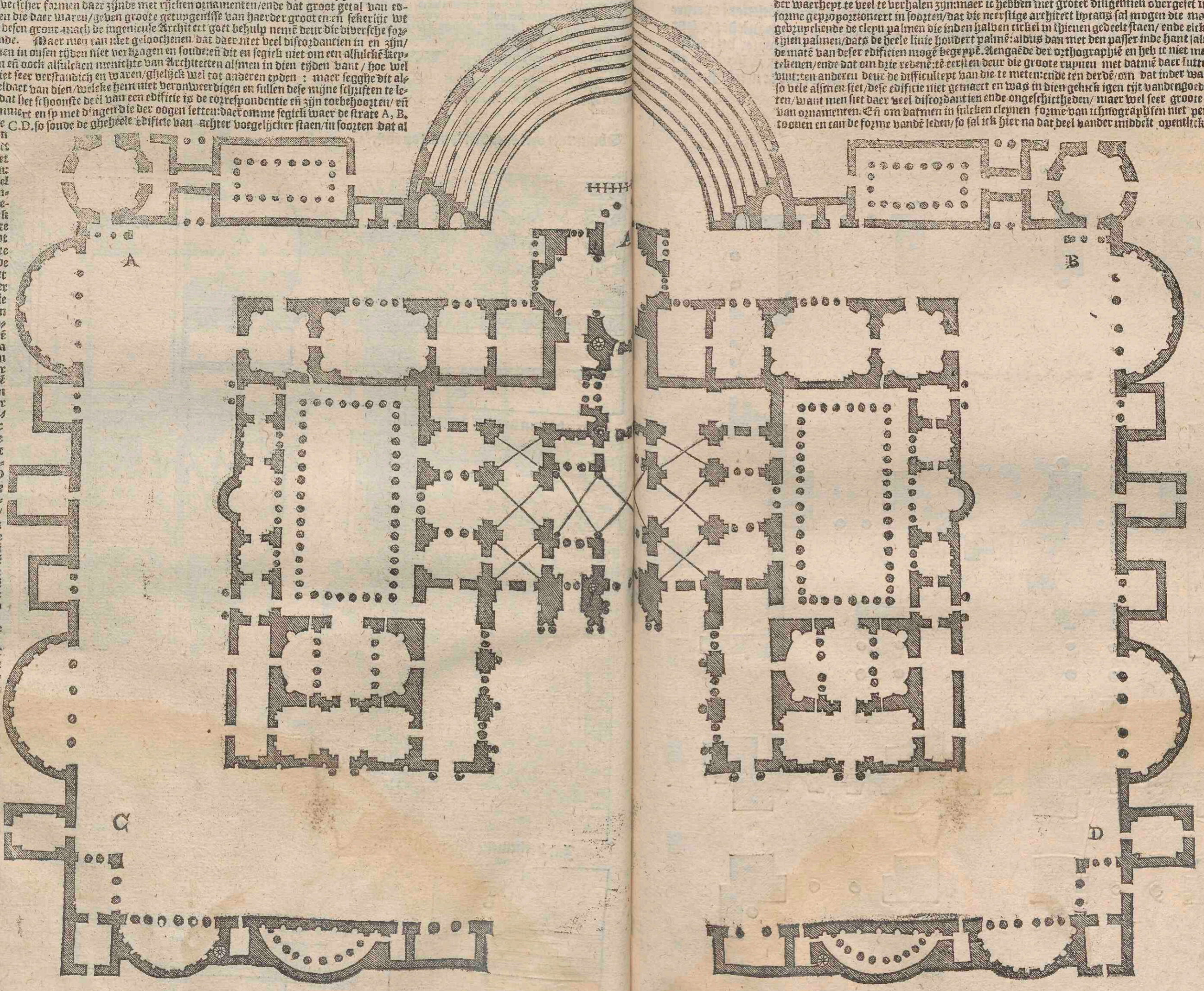
Den bodem vander architraven.

Int verhemelte sijn 27 quadren.

De Thermen van Diocletiano zijn inder waerheit een vherrliche edifice deur datmen bezigt inde ruynen dienet noch op der aer den siet en koven de groote appartementen van diverscher formen daer zijnde met vrsien ornamenten/ende dat groot getal van columnen die daer waren/geben groote getuygenisse van haerder groot en en sekerlijc wt die deelinghe vā desen gront mach de ingenieuze Architect goet behulpe nemē deur die diversche formen daer in zijnde. Maer men van niet gelooyenen dat daer niet veel discorantien in en zijn/ de welke datmen in onsen tijden niet verzoogen en soude: en dit en seggich niet om een alreclike bespeler te corrigeren en oock alreclike menichte van Architecten almen in dien tijden vant / hoe wel datse in doen niet seer verstandich en waren/ghelyck wel tot anderen tyden: maer segghe dit als eenlijck tot weldaet van dien/welcke hem niet verandereyden en sullen dese mijne schriften te lesen. **T**is waer dat het schoonste deel van een edifice is de correspondente en zijn toebehoortten/ en datse niet becommet en sy met d'ingen die der oogen letten: daer omme seggich waer de strate A, B, gelijck de strate C, D. so soude de gheheele edifice van achter voegelijcker staen in soorten dat al de strate vry zijn souden ende niet becommet met eenigen dinghen ende also vry deel der edifice in den middelst gezeant A dwelck blyft dat resten van de muer wt staet ten theatre waer en soude de strate niet beletten / maer daer soude die spatie tusschen dat en den theatre blyben diene in de andere theatreen profentum noft: en by dier manieren soude alle de straten ruyne zijn/waer deur dat edifice die deel schoonder correspondentie hebben soude: ic en sal vande andere A, C en B, D niet segghen / de welke discorantien van formen/maer inde delen van blyft sal die ingenieuze architect wt hemselfe wel bekennē hoe veel discorantie vande daer vint: niet te min/alsoo hoortse dat so zijnder soo veel en so schoone inventien ende wt deelingen / datse ingenieuze Architect niet van clynen behulpe zijn en sullen: En v ghy sustineert/ bevt en verantwoorders vande antijcke dinghe/ sal hetse niet te te hande voer geeruseert/ is dat ic v lieden te nasgelycke hebbe/ want ick set my altijts ten oordele vanden verstandighen.

Dees Ichthographie is niet de antijcke palme gemeten/maer om dat ick in desen gront meer geacht heb op d'inventie/dan op ander dinc/so en set ic hier de particulare maten niet/en soude inder waerheit te veel te verhalen zijn/maer ic hebben niet groter diligentien obergeset in dees clyne forme geproportioneert in soorten/dat die nersste architect byrans sal mogen die maten binden/gebuyclende de clyne palmen die inden halben cirkel in thienen gedeelt staen/ ende elck deel is van thien palmen/dars de heele linie hondert palme: albus dan mer den passer inde hant salme es deels de matē van deser edificeen mogē begreppē. Mengende der orthographie en heb ic niet met alle wille t'leuen/ende dat om hie rebene: te eer en deur die groote ruynen met datne daer luttel beschept vint: en anderen deur de difficulteyt van die te meten: ende ten derde om dat inder waerheit deur so vele almen siet/dese edifice niet gemaect en was in dien gelijck icken tijt vanden goeden architecten/want men siet daer veel discorantien ende ongeschickheden/maer wel seer groote ijelicheit van ornamenten. En om datmen in sulcken clynen forme van ichthographien niet perfectelic gesoogen en can de forme hande leden/so sal ick hier na dat deel vander middelst opentlicher thoonen.

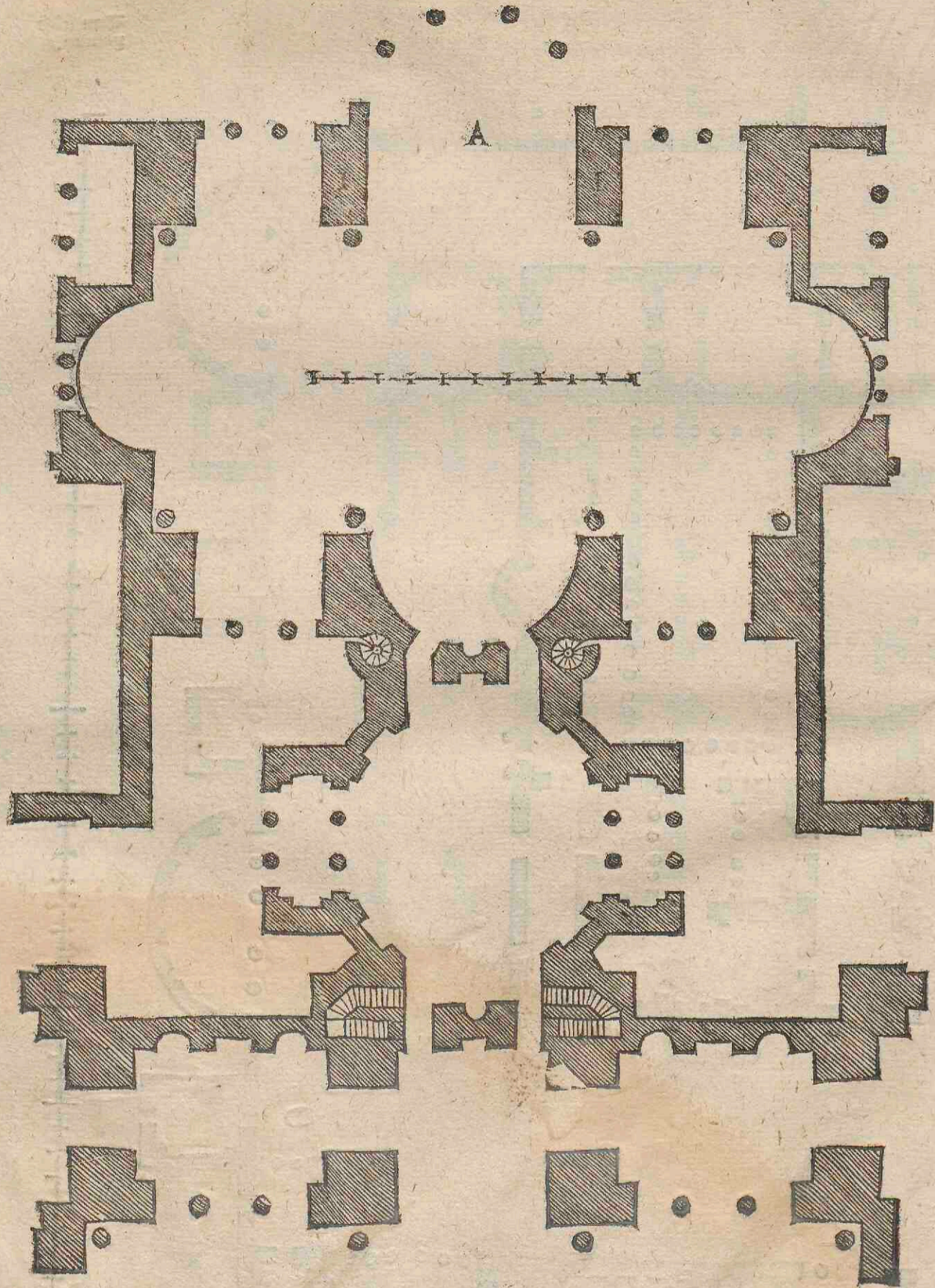
Dantijcke palmen.

Van der Antiquiteyt

Og dat also ick gheseyt hebbe den gront vande Thermen des keisers Diocletianus overgesede zijn in alsoo cleppen forme/so machmen daerinne qualijck alle dingen van lede tot lede begripen: ende daerom hebick een mincken willen een deel een weynich grooter betoonen/daer welke hier onder is/ende comt dat deel vander middelt te sijn gelijck de letter A. betoont: en die linie daer inden middelt is oock van hondert gelijck de andere/ waer wt dat de neerstighe Architect sal mogen met den passer bycans alle de maten vinden.

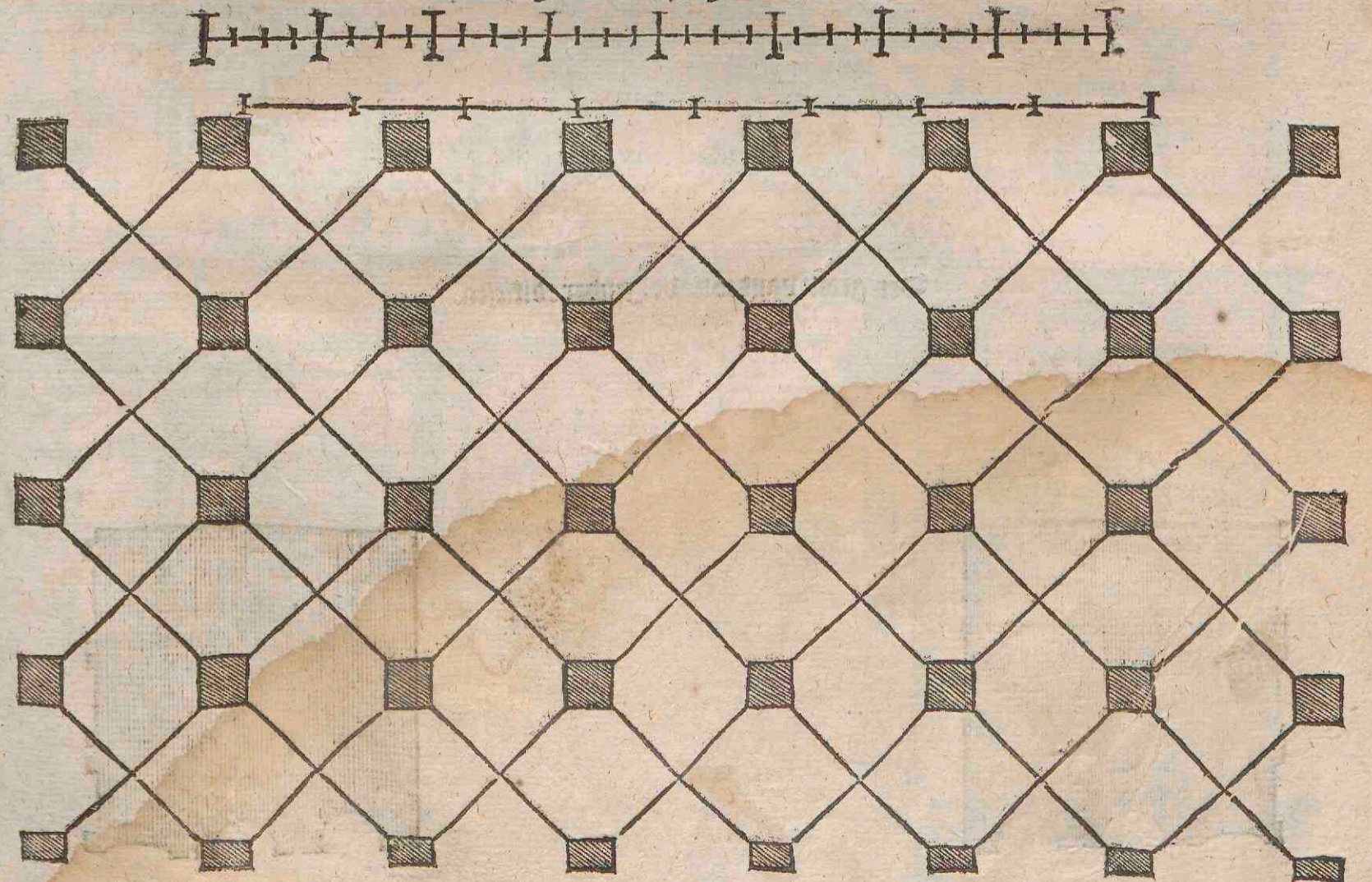
Dat der de Boeck.

Tierde Capittel.

Fol. clviij.

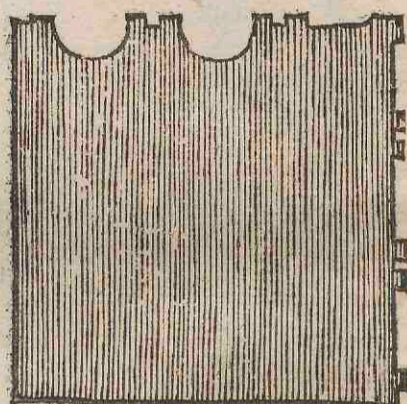
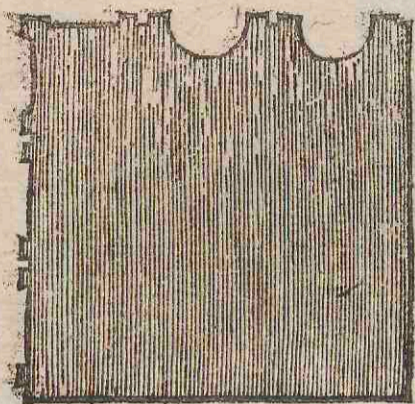
De Thermen van Diocletiano (gelijck ghenoech verhaect is) ghebyuetemen tot diersehe openbare genoechten ende bouen al tot baden/ daer toe datmen groote menichte van wateren behoefte/dewelcke wateren datmen deur conduyten van verre daer brocht/ ende daer na werden in sommige seer groote cisternen ende conseruen verwaert: de conserue vande Thermen van Diocletiano stont in manieren gelijck hier onder ghecoont wordt/ sy was met pilasters gemaect/boven dewelcke datte met crupen gewelst was/mer haeren mueren daeromme seer wel beset met goeder materien/alsoo vaste dat het noch hedendachs in welen staet/de dicke vanden pilasters is op elke syde vier voeten: tusschen den eenen pilaster ende den anderen is twaelf voeten ende is te verstaen oude Romeynsche voeten/ hoewel dat de voorsyde Thermen met palmen geymeten sijn/ende dese linie hier onder is eenen haluen onden voet.

Den haluen antijcken voet.

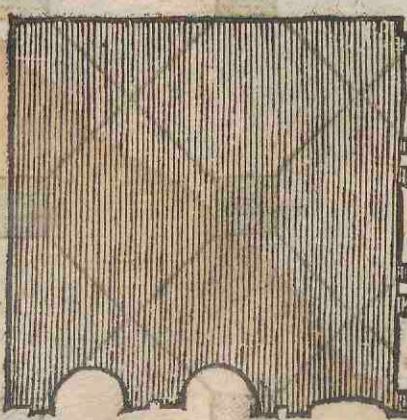
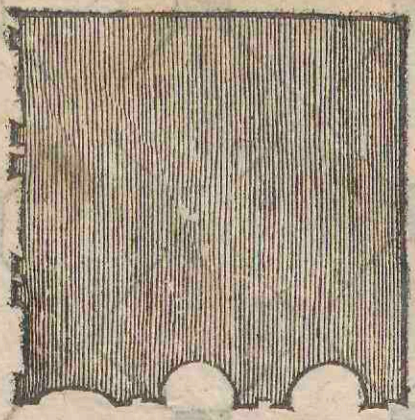

Van der Antiquiteyt

In Rome sijn veel antijcke Archen-triumphael/ onder de welke dat dees edificie vander meester menichte voor een Archetriumphael ghehouden wort: niettemin deur so veel ken- nisse als men daer af heeft/ so waert Porticus oft loge gelijk een boze van Coopliden/ ende by auonturen datse van eender natien alleene ghemaect was/ ghelijck noch inde groote steden de natien besondere plaetsen hebbe/ hoewel datse daerom niet gescheyden en sijn. Dit Porticus was Del foro boario/ ende by den Antiquen was t'geheeten den tempel van Janus/ den welken met de antijcke palme gemet is. Dele edificie heeft vier poorten gelijc den gront hier onder wtwijst/ tusschen den eenen ende den anderen pilaster sijn tweentwintich palmen: rontsonne dit Porti- cus sijn achteenveertich nicchen/ maer daer en isser maer sesiene om statuen oft beelden inne te set- te/ en alle d'ander en sijn maer schijnfels/ te wetē niet diep genoech inde muer getaueert/ dewelcke geleyde nicchen waren met pilaerckens van clepnder wtthessingen geciert/ na datmen bebint/ ende waren van Cozintijcken wercke/ maer sy is nu al berooft van sulcken oznamenten.

Den gront vander nabolgender edificien.

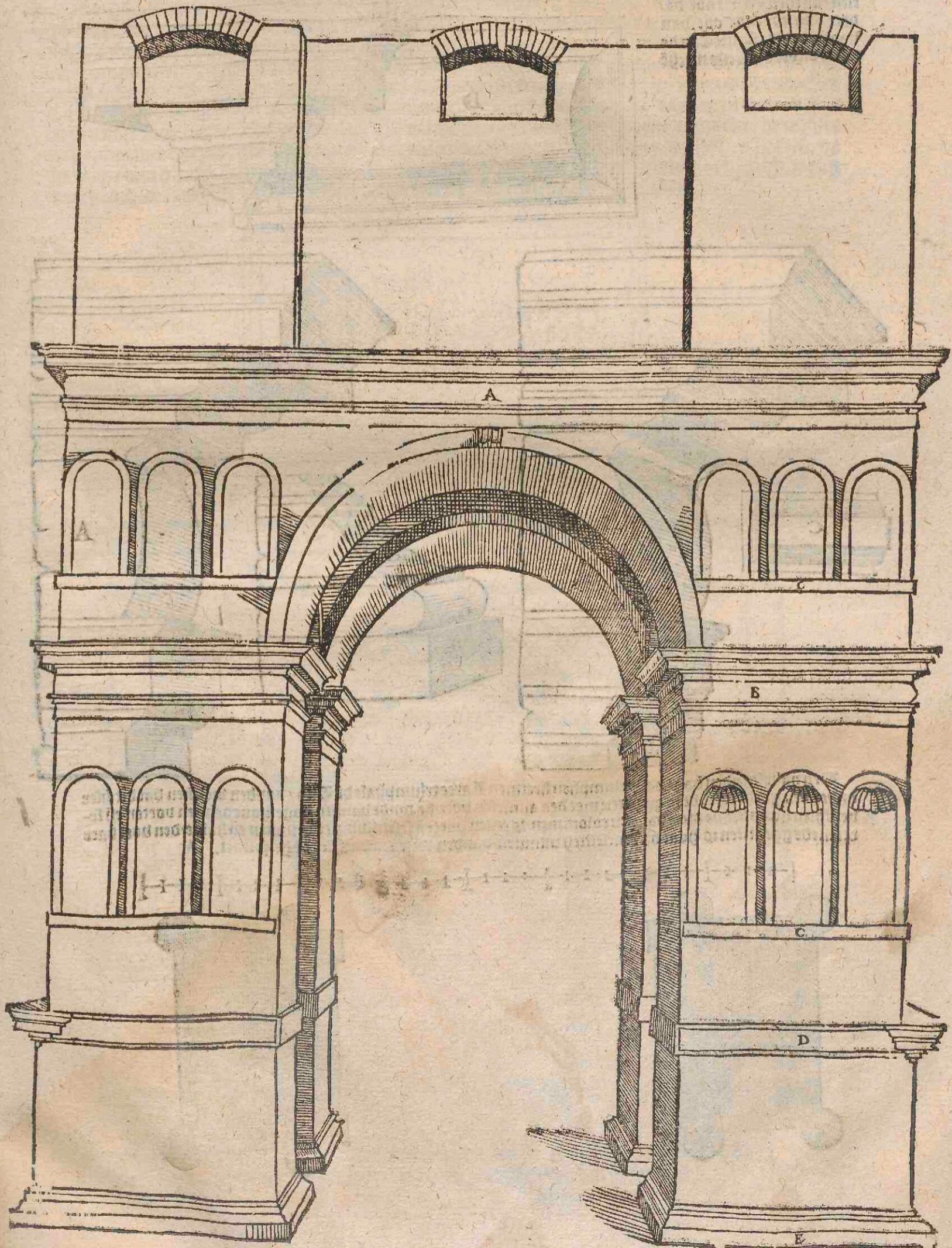

Das derde Boeck.

T vierde Capittel.

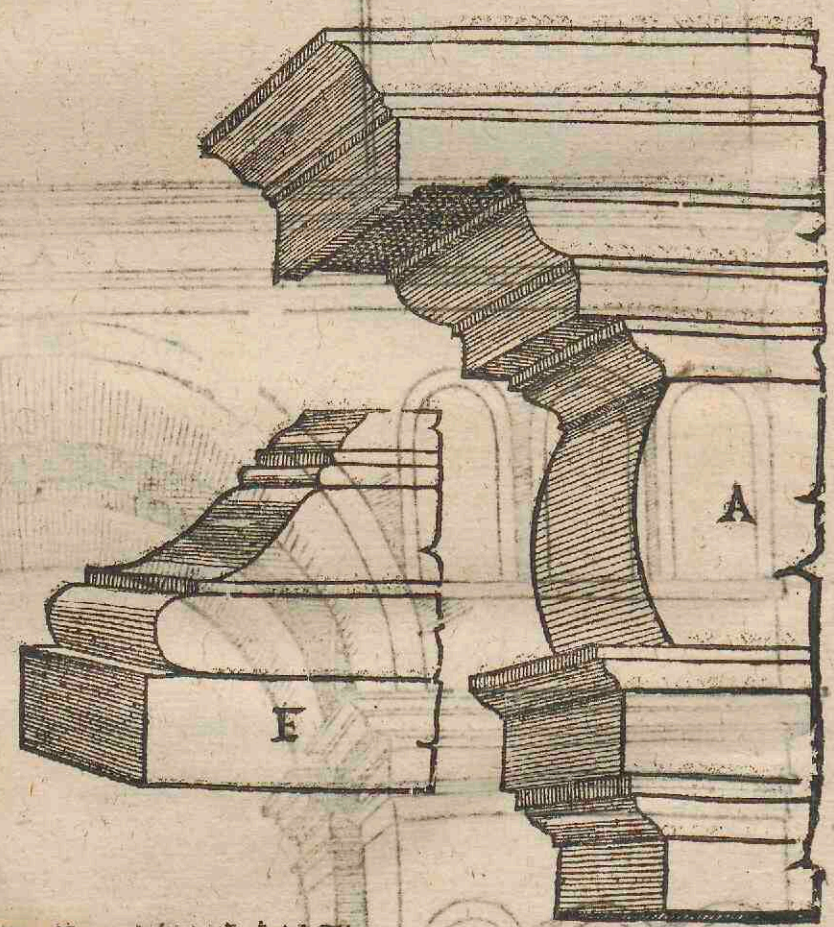
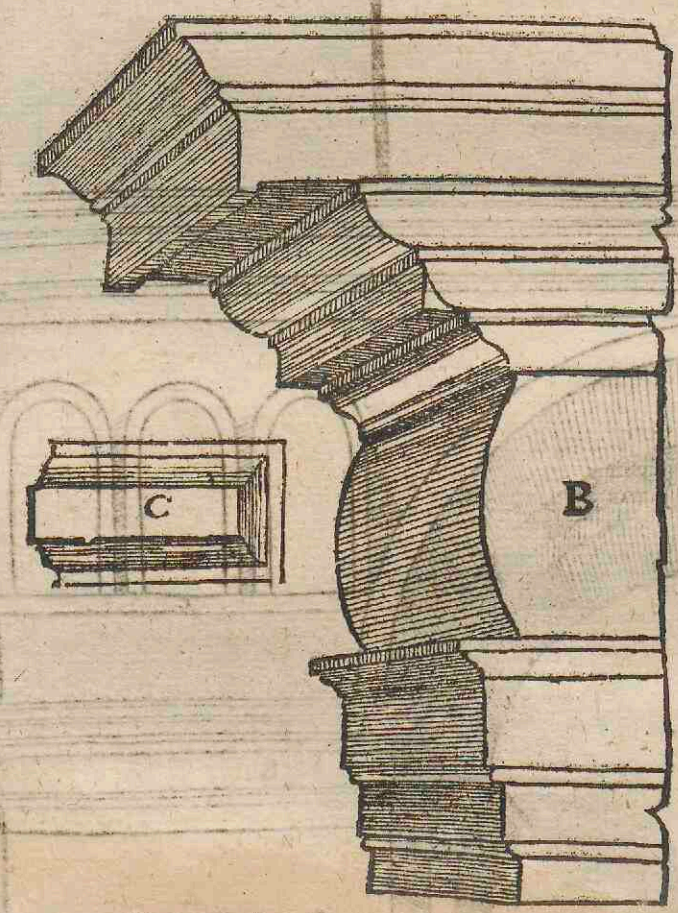
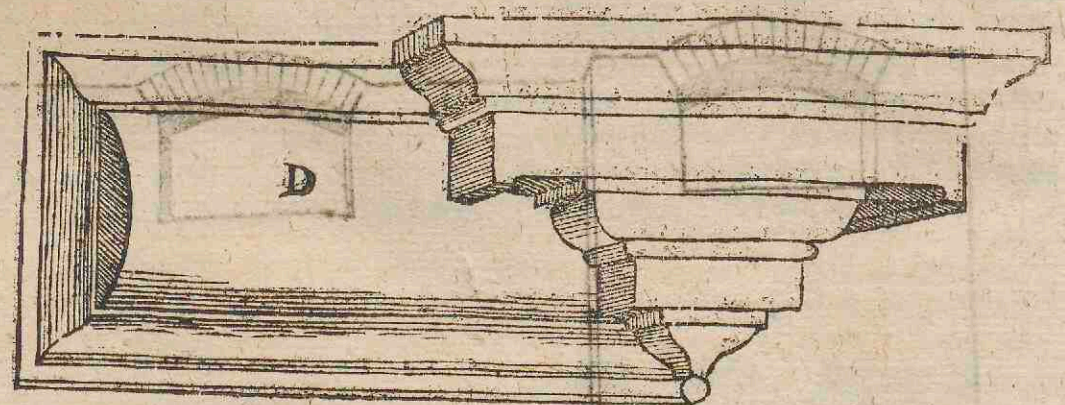
Fol. lxxx.

De hoochde van den boogen is 44 palmen: de hoochde vander basen beneden getekent met C. is een palme of een derden deel: de factie D. welke inde hoecken in de coynice daer onder wort is van gelijcker hoochden: de indicte vanden Architect behaechde in seer wel in dat stuck/ datse dat hy get coynice inde binnenste deelen en maechte / op datse den lieden niet en leetden die daer te doen hadden: de hoochden vanden anderen coynicen en sijn niet gemeten/ maer de formen daer af neer ste- lych ghecont oft getyjnende/ volghen hier nae.

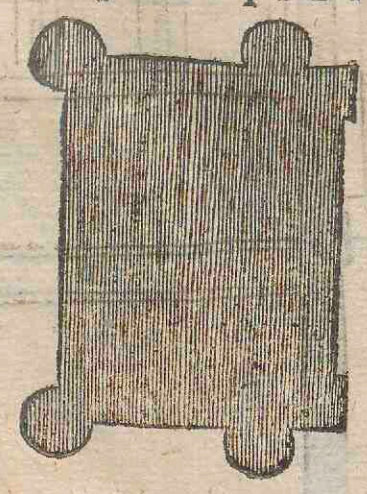

Van der Antiquiteyt

Die vijf stucken van cornicement hier onder geteekent zijn de ornamenten van dat voorgeboorde porticus: de base E ende die fasie D waren ghemeten (alzo gelyc is) ende in deser formen vanden grooten maet ende daer is luttel differentien tusschen deene ende d'andere van ledt ende ooc van hoochden: die figure C is de fasie onder die eerste nische

Den nabolgen den bogen van triumphen heetmen Arcus triumphale di Tito / vanden welcken dat bit hier onder den gront is ende is gemeten met den antijcken voer de wyde vanden bogen hout achten voeten en seventien minuten / de dicke vanden colomnen is eenen voer en seventwintich minuten en halve den voer daer dat mede ghemeten is / hout vierenveertich minuten vanden welcken dat hier de helft daer.

Dat derde Boeck. Tvierde Capittel. Folij

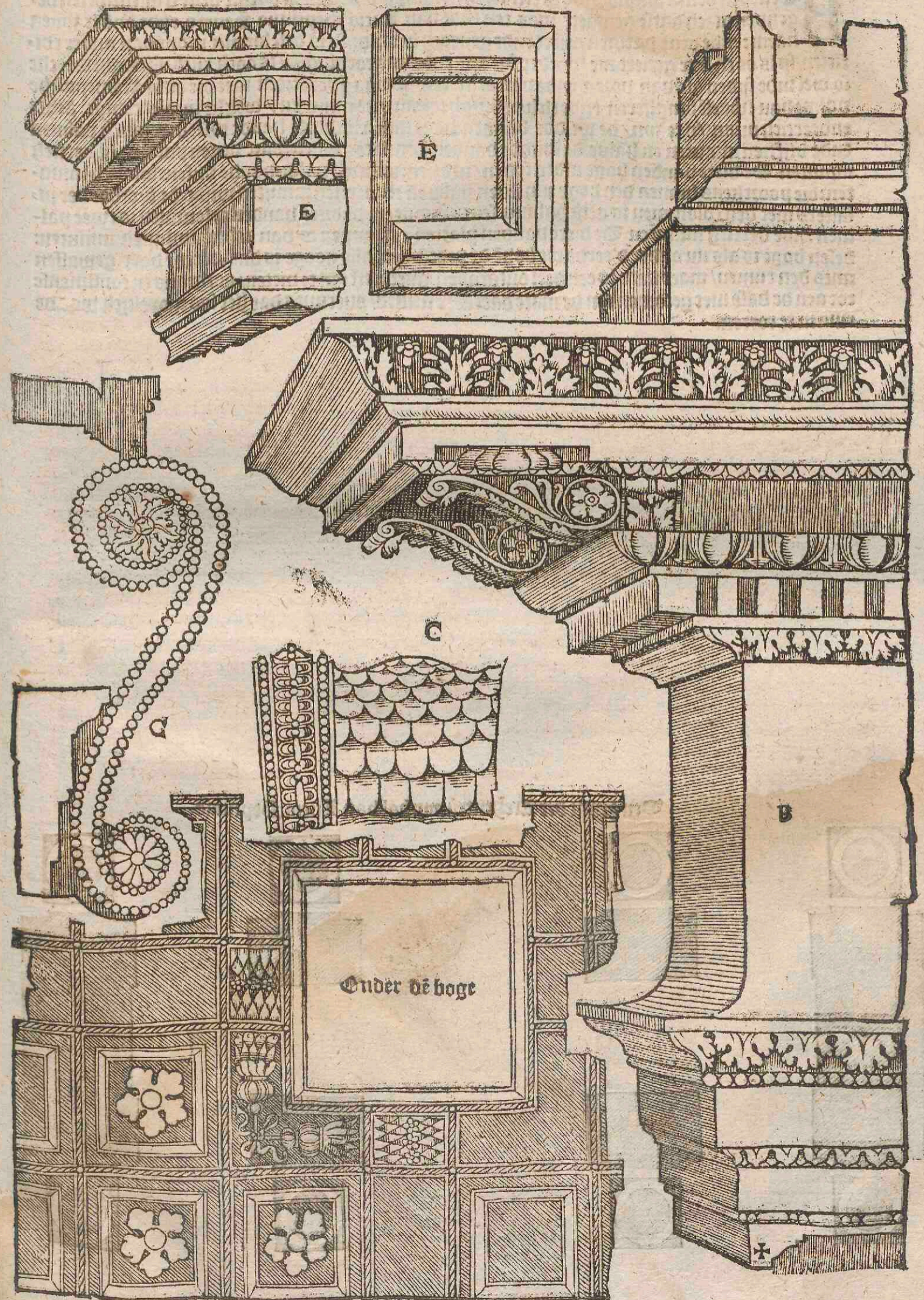
Vanden wijdden ende dicken heb ick ghelept / nu sal ick verhalen vande hoochden: ende ten eersten / de hoochde vanden boghe is dobbel teghen de breedde / de base vanden pedestale is hooge twee voer vier minuten min: de cornice van dien pedestale is hooge vijftenderich minuten: de hoochde vande basis der colomnen is ontrent van eenen voer / ende alle dese leden en voer dat capiteel vande colomme wel geproportioneert van maeten / staen int beginsel vande ordinne Composita in upuen vierden boeck. Dat platte vanden pedestale is hooge vier voer en halve: de hoochde vande colomme sonder base ende capiteel seuentien voer en dertien minutē / de hoochde vanden capiteele is eenen voer en seventwintich minuten: de hoochde vander architraben is eenen voer ende negentien minuten: de frise is hooge eenen voer en seuentien minuten / de cornice is hooge twee voeten ende ses minuten / dat basement vande epitaphie houde ghelyck de frise / de hoochde van dier epitaphien is neghen voeten en twaelf minuten / syn breedde is drientwintich voeten / welke leden opentlijcker hier na geteekent ende geschreuen syn sullen.

SENATVS
POPVLVSQVE ROMANVS.
DIVO TITO DIVI VESPA-
SIANI. F. VESPASIANO
AVGVSTO.

Onder desen bogen syn vijftien viercante percken seet geciert / ende inden middels is een groot viercant met eenen Iuppiter daer in gesneden.

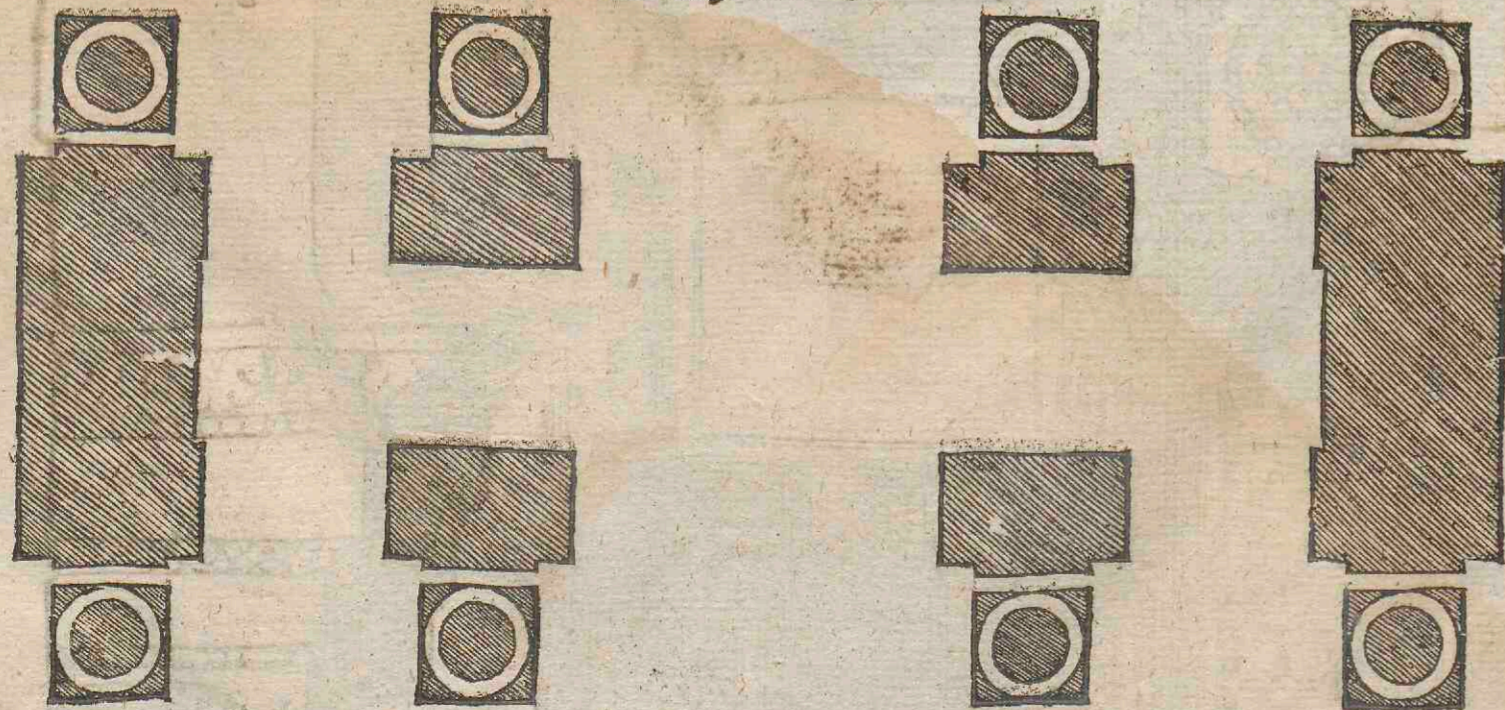
Het soude den schryver ende doock den leser verduydelijck zyn/wild' ick alle de deelen van desen
 cozmementen van lede tot lede verhalen/ gelijk sy nauwe ende neerstelijck gemeten zyn/ en
 dat niet alleens met boeten ende minuten/maer oock met stukken van minuten: maer ic heb
 alleenlijck den arbeyt ghedaen om die selue niet alder neersticheyt ouer te setten vande groote in
 dees cleyne forme/ in manieren dat de discretē Leser met de passer inde hant sal de proportie mogent
 vinden. Wel is waer dat de ornamenten vanden meesten deel der Archen triumphael van Rome
 verre buyten de schryften van Vitruvius gaen/ ende dit meyn ick de oorsake te zyn/ dat die gesepte
 bogen meest alle gemaect zyn met den roof van anderen edificien/ dat is van alderhands geraeyte
 stukken/ oock ist moghelijck dat die Architecten in dien tyden moerwillich waren ende datse niet
 seer op de obseruancien en schreden/ om dat het dinggen waren tot gebuyck van triumphen/ ende
 mogelijck (gelijck wel te gebeuren pleecht) niet haesten gemaect. Dat deel hier besyden gereeckent
 met A. is (ghelijck voorszeyt is) de base vande Epitaphie/ dat deel B. is de hoogste cozmice frise ende
 architrabe/ dewelcke cozmice na mijn duncken seer licentiens is mit veel redenen/ ten eersten is sy
 veel te hoge proportie vā denade architrabe en noch bouē dat isser te veel getals van ledē/ en alder
 meest de mutile en die dentille/ dewelcke gelijck staende in een cozmice van Vitruvius verstaen zyn/
 dies niettenin so iste seer wel gewozcht ende aldermeest de Scima hoven/ ende had' ick een alsulc-
 ken cozmice te maken (obseruerende de rechte ordine) so soude ick de Scime minder maken/ ende de
 cozone merder/ de mutalen soude ick in wesen laten/ ende dat denticulus en soude ick niet snyden/
 maer wel de cimacie/ de architrabe hieraf behaecht my genoegh/ die twee leden ghereeckent C. be-
 roonen de face ende dat profil/ vande insola dats den kunststeen boven den boge/ die leden getee-
 kent met E. beroont de imposte vanden boge/ ende d' ander is vooz de face tusschen de colommen/
 de ghesepde imposte E. is voozwaer rijke van cieraeten/maer oock also rijck dat d' ren dander ver-
 donckert/ ende waren de leden also wtgedeelt/ dat d' eene gesneden ende d' ander effen ware/ so soude
 ict meer prijsen. Ende hier in was de Architect die dat Pantheon hermaecte seer judicious/ want
 men liet daer sulcken confusie in zyn ornamenten niet: de wercken onder desen gesepten boge zyn
 seer wel gemaect ende wtgedeelt/ ende t' is oock een schoon compartiment ende rijck van wercke.
 Den genen die deur donckē inde antijele dinggen van Rome zyn/ sal hy auonturen duncken dat ic
 te stout ben/ in te willen oordeelen tgeene dat van sulcken verstandigen ouden Romeynen gemaect
 is/maer in desen geballe begeere ick datse myne woorden vooz goet nemen/ om dat alle mijn neer-
 sicheyt is alleene die t' onderwysen dies niet en weten/ ende die hem vernederen sullen om te hozen
 tgeene dat ick legge/ want ten is niet genoegh de antijele dingghen te maken gelijck sy staen/ maer is
 een ander dinck het schoonste met der auctoriteyt van Vitruvius te connen wtkeisen en dat lelijcke
 verwoyden. T' is waer dat het schoonste deel van eenen Architect is/ dat hy hem niet en misgaet
 int oordeelen gelijcker veele doen/ dewelcke obstinaet in haren opinien maken alle dinggen alsoo sy
 die binnē Rome gesien hebben/ leggende/ die Antiquen hebben ghemaect/ ende decken hier niet
 huer ongeleertheyt/ sonder eenige ander reden vanden dinggen te geuen: noch isser daer somige an-
 dere die seggen dat Vitruvius maer een man en was/ ende dat sy oock mans zyn gescit om nieu-
 we inventien te maken/ sonder regart te nemen dat Vitruvius belijdt dat van so veel verstandige
 mannen geleert te hebben/ een deels in zynen tijt/ ende oock deur achtergelatene schryften en wer-
 ken van anderen goeden meesters.

Vander Antiquiteyt

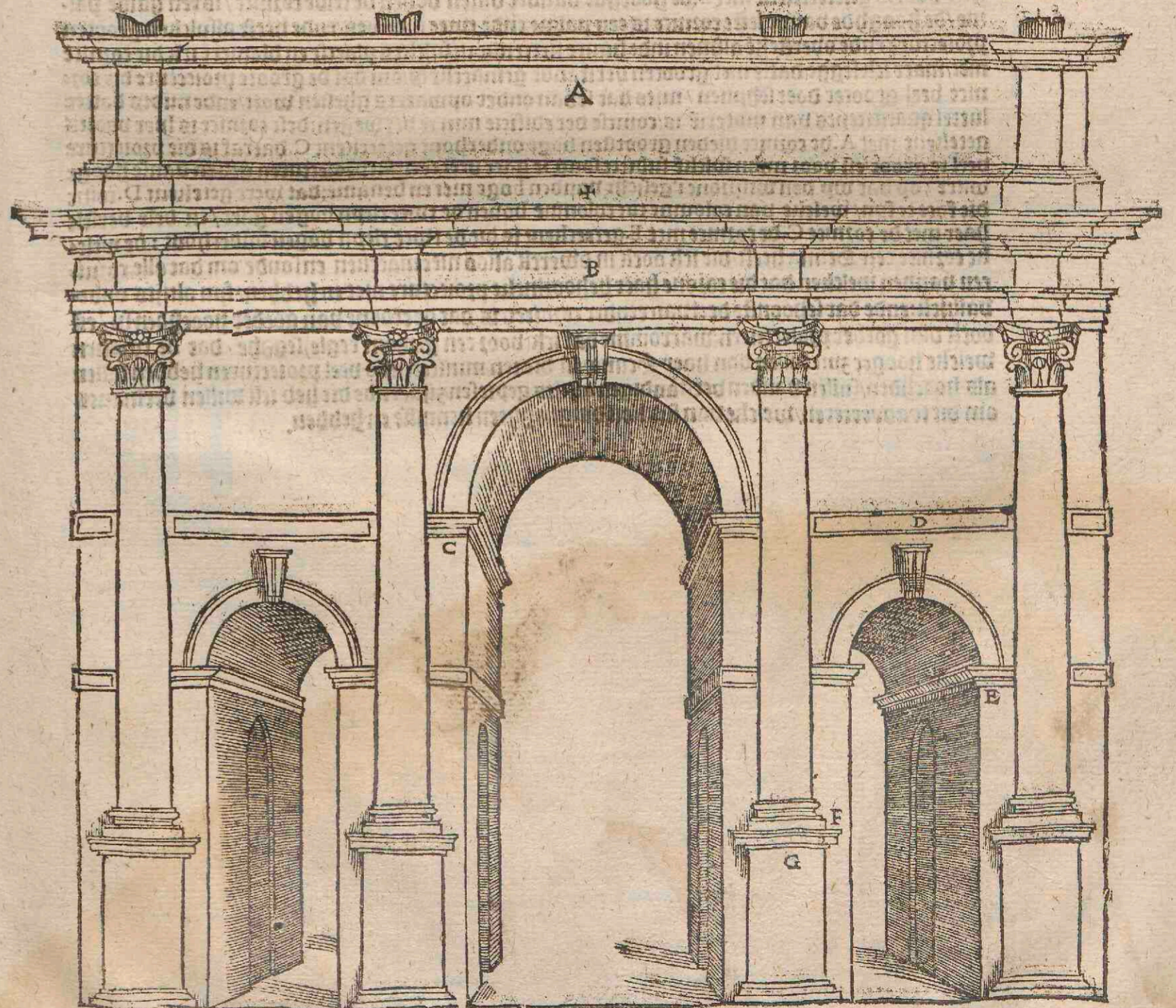
Beneden den Campidoglio is een Archetriumphal dewelcke datme deur d'inschripien bescrijpen mach datse gemaect was ten tyde van Lucio Septimio Seneca ende onder zynen naem: ende deur datmen merct ende genoegh bevindt so is deselue niet roohe van ander edificien/ sy is oock seer geciert met goeder sneden ende toegroebingen/ is oock rijckelijck ghewoche so wel inde syden als van bozen ende van achteren/ sy was ghemeeeten met die oude Romeynsche palme van twaelf vingheren/ ende elcken vingher van vier minuten/ welke in als compe achtentwintich minuten te syn/ de wiidde vanden bogen inden middel houdt tweeentwintich palmen ende vijftien minuten en halve/ de wiidde vanden bogen cer syden hout negen palmen en dertich minuten. De dicke vanden bogen inden syden/ is drienwintich palmen ende vijftentwintich minuten: die poortkens binnen den bogen syn seuen palmen en dertich minuten wiidte/ de breedde der pilasters met den colommen is acht palmen seuen minuten: de dicke vanden colommen is twee palmen ende dertich minuten. De dicke vanden platten colommen is van achtentwintich minuten: desen bogen is als nu onder d'eerde tot bove de pedestalen/ also hooge is dat er trij daer gewassen wits den ruinen/ maer daer is een deel ontgraven gheweest om te meten/ nochtans en constmenste tot aen de base niet getomen om de mate daer af te nemen/ ouermits dat het soo nopelijck was de ruinen te roeren.

Den grondt der Archetriumphal van Lucio Septimio.

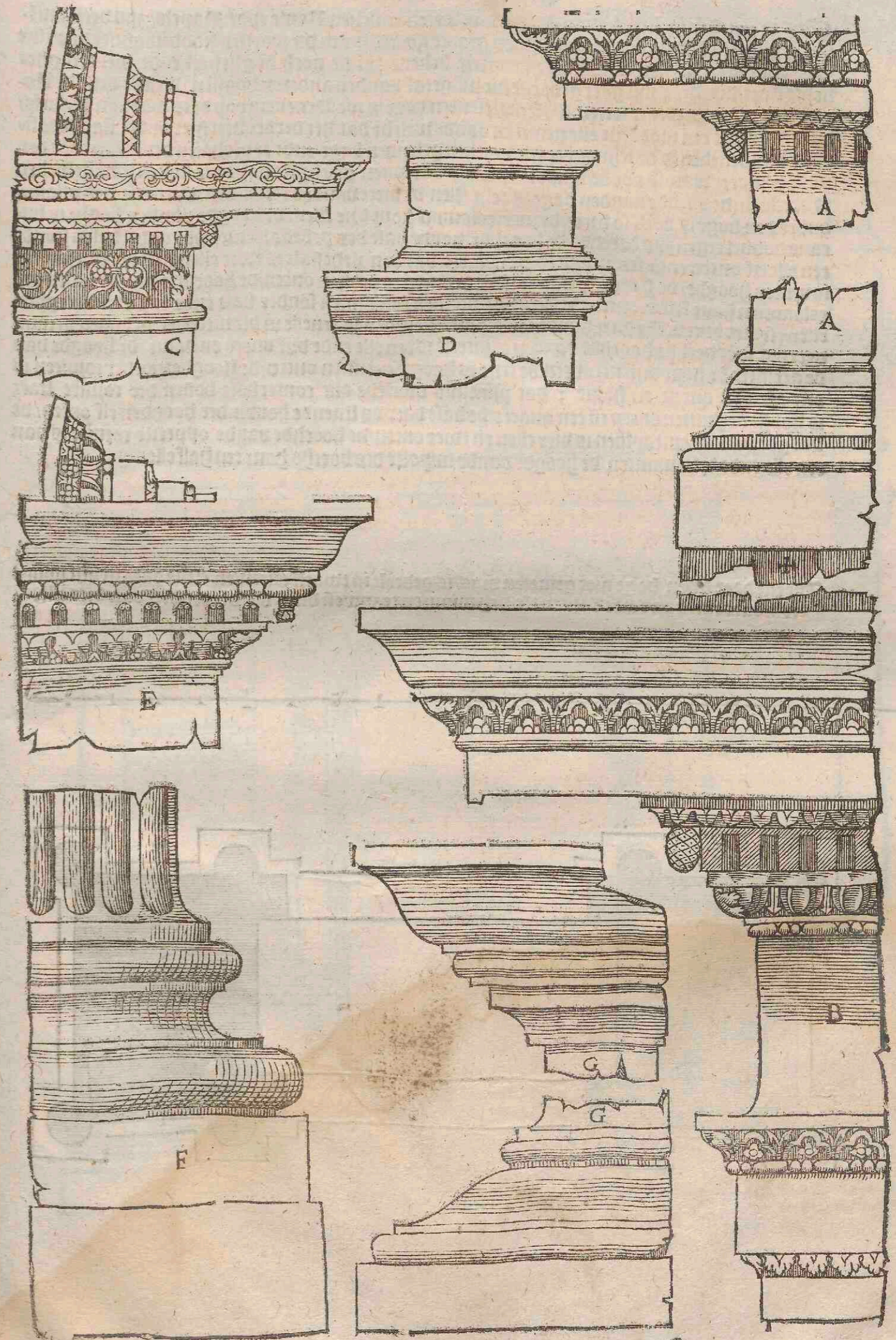
Dier bozen heb ick allen de maten van desen bogen verhaelt aengende der Ichnoographien/ te weten de dicke ende die breedte/ nu salich tracteren vanden hoochden/ de hoochde vanden middelsten bogen is vijfenveertich palmen en dyp minuten/ de hoochde vanden bogen besyden is vijftentwintich palmen/ de hoochde vanden pedestalen/ is ontrent vijfen palmen/ de dicke vanden colommen/ also geleyt is/ hout twee palmen ende dertich minuten in diameter beneden/ maer boven onder d'capiteel houtse twee palmen en lekten minuten/ en haec hoochde is van dypentwintich palmen ende vijftentwintich minuten/ de hoochde vander architraben/ hout een palme ende dertich minuten/ de hoochde der pilasteren/ hout een palme en dyp minuten/ de hoochde vander colommen/ is twee palmen ende dertich minuten/ de hoochde van dat plinthus/ boven de cornice geteekent niet ten + is van negentwintich minuten/ de base op dat plinthus hout een half palme/ de opperste cornice/ hout een palme ende twee minuten/ de particulare leden sullen hier na claerlijck verhaelt wroeden ende vallen oock in groeter soynen dat geproportioneert syn.

IMP. CAES. LVCIO SEPTIMIO. M. FIL. SEV. P. PIO. PERTINACI. AVG.
 PATRI. PATRIE. PARTHICO. ARABICO. ET. PARTHICO. ADIABENICO.
 PONTIF. MAX. TRIBVNIC. POTES. XI. IMP. XI. COS. 3. PRO.
 COS. ET. IMP. CAES. M. AVRELIO. L. FIL. ANTONINO. AVG.
 PIO. FELICI. TRIBVNIC. POTES. VI. COS. PROCOS. P. P.
 OPTIMIS. FORTISSIMISQVE. PRINCIPIBUS
 OB. REM. PVBLICAM. RESTITVTAM. IMPERIQ. POPVLI. ROMANI. PRO.
 PAGATVM. IN. SIGNIBVS. VIRTV. TIBVS. EORVM. DOMI. FORISO. S. P. Q. R.

Vander Antiquiteyt

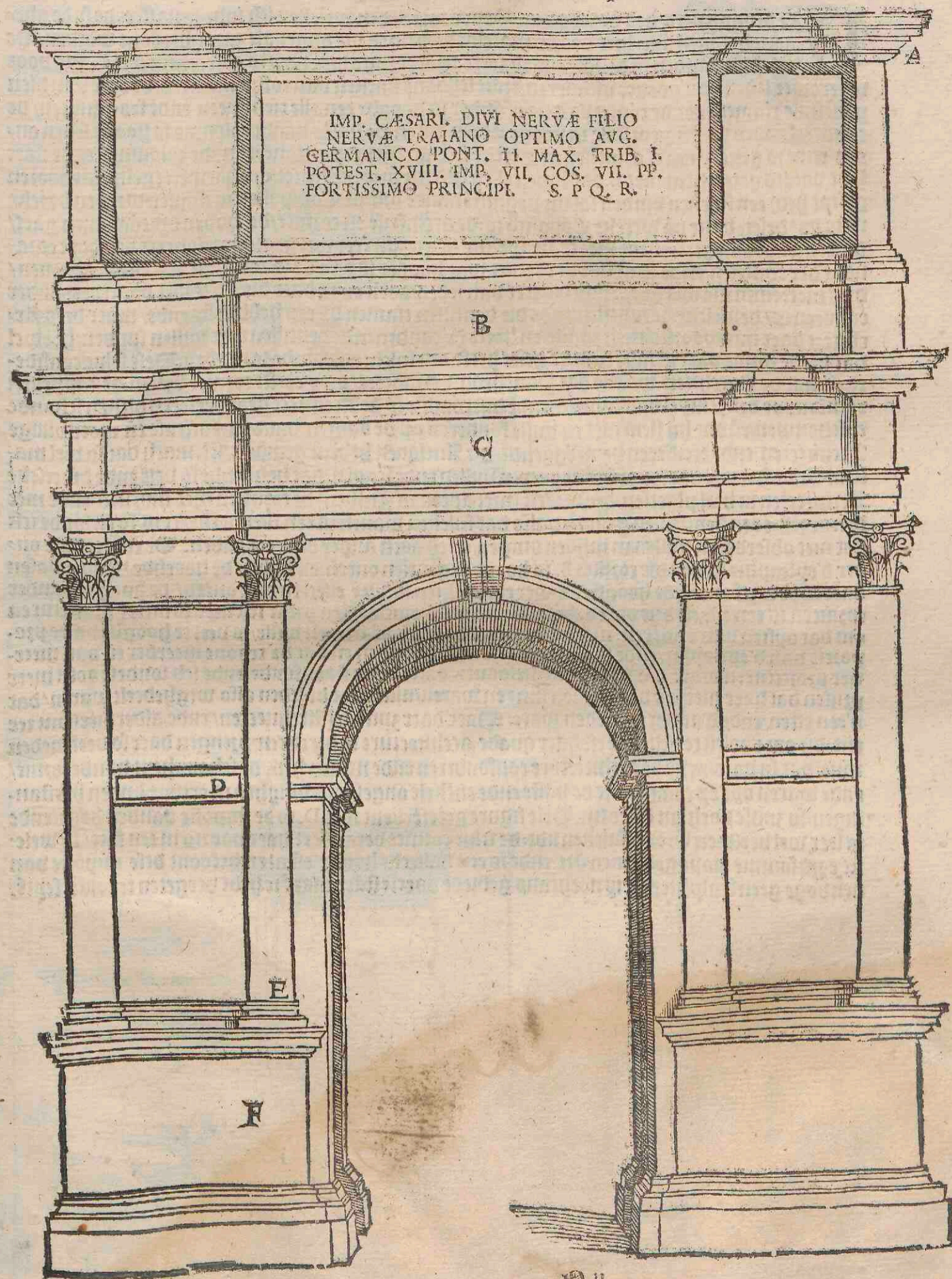
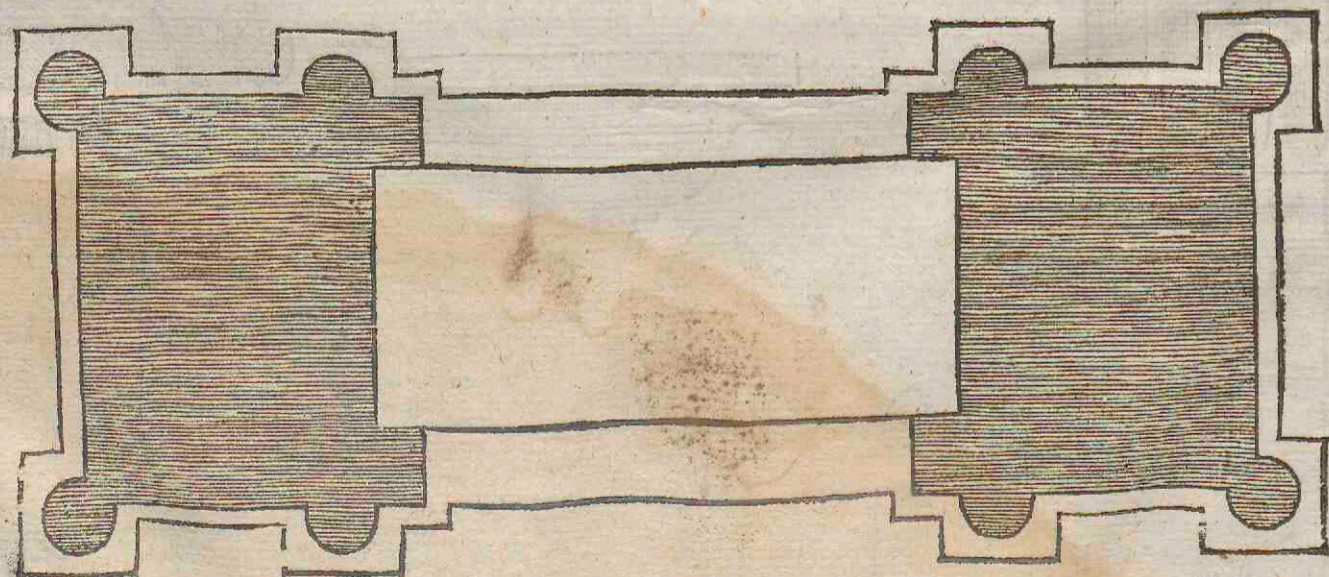
In de gepasseerde tyden hebick alle de hoochden ende die breedte des boechs van crimpinghe bij Lucio Septimo Sebeto getrackteert; nu sal ick die particulare ende bysondere leden verhalen: alsoo ick vooz geseyt hebbe/ soo en isser gheen mate vander basen des pedestaels/ maer men mach dencken datse ten minsten soo veel hout als de cornice van dien pedestael: welke cornice en palme hout ende also veel mach de base oock houden/ van welcken leden dat de soyme hier voozts inden middelt staet geteekent met G. de base vande colommen staet daer by geteekent met F. de welke base heeft eenen steen oft conterbase onder dat plinthus: ende die mach by avontueren gedaen syn/ om dat de colommen tot sulcker hoochden niet repken en mochte als men behoefde. Dat capiteel en heb ick hier niet gelebt/ om datmen een diergelijcken vinden sal in dat beginfel vande ordene Composita in mynen vierden boeck/ want desen boge is van wercke Composita: de hoochde vande architrave is een palme ende dertich minuten: daer tegens is die phylle van negen palme ende dyp minuten: de welke phylle overmits datse vol van sculpruen is / van cleunder hoochde schijnt ter plaetsen daerse staet/ oock nae de auctoreypt van Vitruvio behoort dese dat vierde deel hoogher te syn dan d' architrave/ ende dese is minder: de hoochde vander cornicen is twee palme ende veerthien minuten. de welke inder waerheyt veel te hoogher is na de proportie van d' ander leden/ ende sy roont haer noch veel te grooter/ midts datse meer proiecturen dan hoochden heeft ende dit doet my besonder ghelooven/ dat desen boghe van diverschen edificien geraspt ende vercrimpet is/ midts de vercrimpinghe der leden: de soyme vande architrave phylle ende cornice staet hier voozts gheteekent met B. de hoochde vander basen boven de selve cornice / is een halve palme/ de hoochde vande leste cornice is een palme ende twee minuten/ ende heeft alsulcken grooten proiecture ende overstekel als men inde figure siet: ende in sulcken plaette en blamere ick die cornice niet/ maer ick segge datse met grooten verstande gemaeckt is/ om dat de groote proiecture die cornice veel grooter doet schynen / mits dat sehan onder opwaerts ghesien wort/ ende midts datse luttel quantiteyts van materie is/ comste der edificie min te verwegen: dese cornice is hier voozts getekent met A. de cornice dieden grootsten boge onderhout geteekent C. daerof is die proiecture veel te groot/ en vooz myjn sulckel subiert soud ic haer veel eemyn proiecturen geben danse hooge ware / op dat wy den welspronc i' gelicht vanden boge niet en bename: dat werck getekent D. comt die face te syn/ welke van colomme tot colomme boven de twee cleyn hogen gaet / en dese versele haer met de cornice C. de cornice met E. geteekent is die de twee cleyn hogen onderhout: de welke cornice een Scima heeft/ die ick oock in d'werck alsoo niet maerken en soude/ om dat alle cornicen vanden welcken dat die corone haer behoortlike proiecture niet en hebben/ syn altijcs onbeballijck: ende dat schoonste deel van eender cornicen is/ dat de croone van goeder hoochden sy / en oock van goeder proiecturen: waeromme dat ick vooz een gemeen regle segghe / dat de coronen welke hoogher syn sullen dan haer Scima/ en die ten minsten also veel proiecturen hebben sullen als hoochden/ sullen vanden verstandigen altijcs gepresen zijn/ ende dit heb ick willen vermanen om dit te adverteren/ welke van sulcken dingen gheen kennisse en hebben.

Wander Antiquiteyt

Dat Coninckrijck van Napels; te weten tusschen Rome ende Napels; zyn veele ant-
 quiteiten; mis dat de Romeynen groote geneuchte in die plaetsen hadden, onder dewelcke
 dat dres Archetriumphael ghenoech bekende zynde noch al gheheel ende wel ten ghe-
 sichte staet; dus heeft my goet gebocht die int getal vanden anderen hoghen (welcke deur de Ro-
 meynen gemaect zyn) te setten. Dese presenten boge is tot Beneuente op ders syde van Napels;
 ende was met een moderne elle gemeten vande welcke dat het derdendeel hier onder staet. De fi-
 gure hier beneden is de ichnographie vanden geseyden boge; ende te verhalen deur wien dat den
 boge gemaect was; is noode; want men mach dat wien geschyfte dat daer hoben inne gesneden
 is verstaen; de wijsde vanden boge is acht ellen; de dicke vanden colommen is een elle; den pilaster
 onder den boge is oock so breed; de intercolomnie hout drie ellen; de hoogde vanden boghe is by-
 tangs dobbel tegen zyn breedde; de hoogde vande base des pedestals met der onderbasen houdt
 een elle tien oncen ende ses minuten; dat platte vanden pedestale is twee ellen tien oncen ende ses
 minuten hooghe; de hoogde van zyn der cornicen is neghen oncen; de hoogde vander basen der
 colommen hout seuen oncen; de hoogde vanden colommen sonder base ende capiteel is neghen
 ellen en vier oncen. De dicke vander colommen beneden is eenelle in diameter; en is hoben gemin-
 dert dat seste deel; de hoogde vanden capiteele is een elle ende vijf oncen en halue; de hoogde van
 de architrabe hout vyftien oncen; de frise is hooge seuentien oncen; de hoogde vander cornicen is
 een elle drie oncen en halue; dat plinthus dwelcke als conterbase bouen die cornice staet
 is hooge negentien oncen en een quaert; de base daer op staende hout inder hoogden elf oncen; de
 hoogde vander epitaphien is vier ellen en twee oncen; de hoogde vande opperste cornice is van
 een elle ende drie minuten; de hoogde vande imposte des boecks hout een half elle,

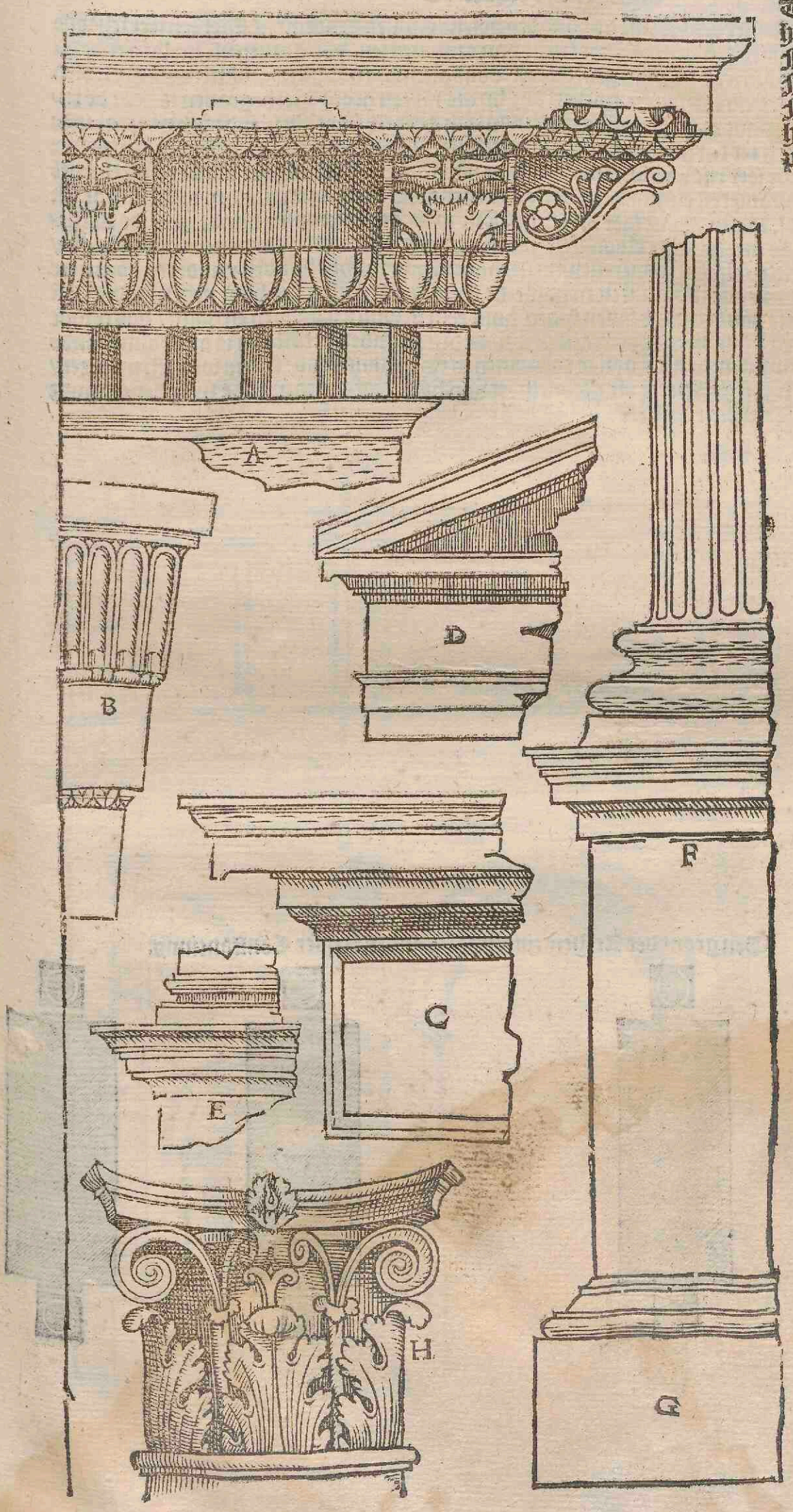
Die elle daer desen boge met gemeten was; is gedeelt in twaelf oncen; en elke once in vyft min-
 uten; dat comt van twaelf oncen clesstich minuten te zyn; en dit is dat derdendeel van dier elle.

Die ornamenten des boecks van Beneventen/ den welcken ick inde gepalceerde syde ghe-
 troone hebbe/ullen hier voorts matelijck ghelijck die originale zyn/ghetoon worden. De
 base dan vanden pedestale ende daertoe zyn cornice hier voorts geteekent met E. zyn vooz
 waer twee leden van goeder manieren/ende schoone stucken van cornice menten/ de base van dien
 pedestale stamen met de conterbase daer onder is hooghe een elle tien oncen ende sesminuten/ de
 cornice vanden seluen pedestale is hooge negen oncen/ de basis vande colomme is hooge senen on-
 cen ende is geheel van Corinthischen wercke seer wel geproportioneert nade colomme/ ende staet
 hier voorts geteekent met F. dat capiteel en heb ick hier niet geset/om datmen (gelijc ick vooren
 geset heb) een sulcken vinden sal int beginsel vande ordine Composita in mijnen vierden boeck/
 aints dat desen boege vā wercke Composita is: de arch. frise en cornice/die boven die colommen gaet/
 staen hier voorts geteekent met C. de welke leden zyn seer wel geproportioneert aen dat rema-
 nant der edificien/ende al ist dat de cornice wat hooger is dan de ordine van Vitruvio gegeuen/
 dies niettemin isse wel geproportioneert van leden/sock en is daer die vrie niet die in veel ander
 cornicen is/ dewelcke de muellen ende die dentillen stamen by een hebben staende/maer dees Ar-
 chitect daer inne voorsichtich zynde/en heeft de tanden inde dentillen niet willen snyden/hoewel
 dat hy de forme daer af inde cornice geset heeft/om sulcken schande te vlieden. Dese selue conside-
 rationne den tempel van binnen/ende daeronne sy de Architect geabverteert sulcken schande
 te schouwen/en dat hy hem niet en wille sonderen op de dingen vande licentieuse en moerwillige
 Architecten/ende excuseren hem seggende/die Antiquen hebben gemaect/ich mach dat so wel ma-
 ken. Ende hoewel dat sommige argueren willen ende seggen/dat hebbende so vele ende diverse
 Architecten in veel plaetsen der werelt (niet alleen in Italien) de cornicen met muellen ende met
 den ingesneden denticulen gemaect/also dat sulcken plantien een wer verkeert is/so en soude ick
 dat niet observeren willen in mijnen dingen/noch oock ander daer toe raden. De conterbase on-
 der d'epitaphie houen die cornice B. is hooge negentien oncen en halue/ de hoogde vander basen
 daeroppe is elf oncen/ de hoogde vander epitaphien is vier ellen en vier oncen/ de hoogde vander
 cornicen is een elle en drie oncen/ de base van deser epitaphien prijse ick niet so luttel projecturen
 om dat op sien van onderen/maer die cornice daer ick af seggen wille/ is veel te hooghe na de pro-
 portie van d'epitaphie/ende waerse van minder hoogden en dat de croone meerder en van meer-
 der projecturen ware/so soude ick ghelouuen datse beter staen soude/ende ick soude oock meer
 prijzen dat daer niet soo veel sneden inne en waren/maer dat de leden also wighedeelt waren/ dat
 d'een effen/ende d'ander gesneden ware. Maer daer zyn veel Architecten/ ende aldermeest nu ter
 tijt/die om t'volck te belieuen en haer quade architecture te verciereen/ brengen daer so veel sneden
 inne/ dat sy daer mede de architecture confonderen ende nemen hem de schoonheyt vande forme/
 ende waren opt by eeniger tijt de valse ende enckele ongesnede dinghen in crume byden verstant-
 digen/so zynse noch nu deser tijt. Dese figure geteekent met D. is de imposte vanden boege/ende
 is seer wel verstant vooz alsulcken lidt: de selue cornice verandert haer voorts in een face/ dewel-
 ke rontsomme loopt gelijmen siet/ende is een half elle hoogh/ en al en betoont dese imposte van
 den boege geen sculpture/ sy is nochtans gesnede daerse staet/maer ic heb vergeten te conterseptē

Dese figure be-
 hoorde te staet
 Fol. 14. ende de
 figure die aen
 Fol. 14. staet/be-
 hoorde in deese
 plaetse te staen.

Bij dat amphitheatre van Rome dat vanden volcke Coliseo genoemt is staet een seer schoone
 Archetriumphael den welcken seer rijcke van ornamenten/ van statuen oft beelden ende vā
 diuerschen historien is/ hy was gedicteert Constantino/ ende ghemeenlijck noemen dien
 Larco de Trahi. Desen schoonen hoge/ hoewel dat hy als nu een groot deel begraven is deur de ru-
 inen ende wassingen vant eerrijck/ en is niettemin van grooter hoochden/ ende zyn poorten ende
 deurgangen zyn noech ter tijt hooger dan twee viercanten/ desen hoge (also ick geseyt hebbe) is seer
 schoone int ooge ende seer rijc van ornamenten ende van sneden. Wel is waer dat de coznicementē
 niet van schoonder manieren en zyn/ al ist dat se seer rijcke van sneden zyn/ vanden welcken dat ick
 hier na tracteren sal. Desen gront hier onder getoent is de Zchnographie vande geleyde Archet-
 triumphal/ ende was mer de oude kroonijche palme gemeten/ de wydde vanden groossten boghe/
 is van tweeentwintich palmen en vierentwintich minuten/ de wydde vanden minderen bogen ter
 syden hout elf palmen ende elf minuten en halve/ de dicke vanden pilasters hout negen palmen en
 vier minuten/ de dicke vanden hogen inden syden hout eenentwintich palmen en halve/ dus comt
 de plaetse binnen den hogen hancans viercanc te zyn/ de dicke vanden pedestalen is drie palmen ende
 negenentwintich minuten/ de dicke vande colommen is twe palmen ende sesentwintich minuten/
 dewelcke colommen zyn gescepeert oft getanelleert van houten tot benden vande zyn gheheelvonde
 staet haren tegenpilaren daer achtet.

Den gront der Archetriumphal/ vanden keiser Constantinus.

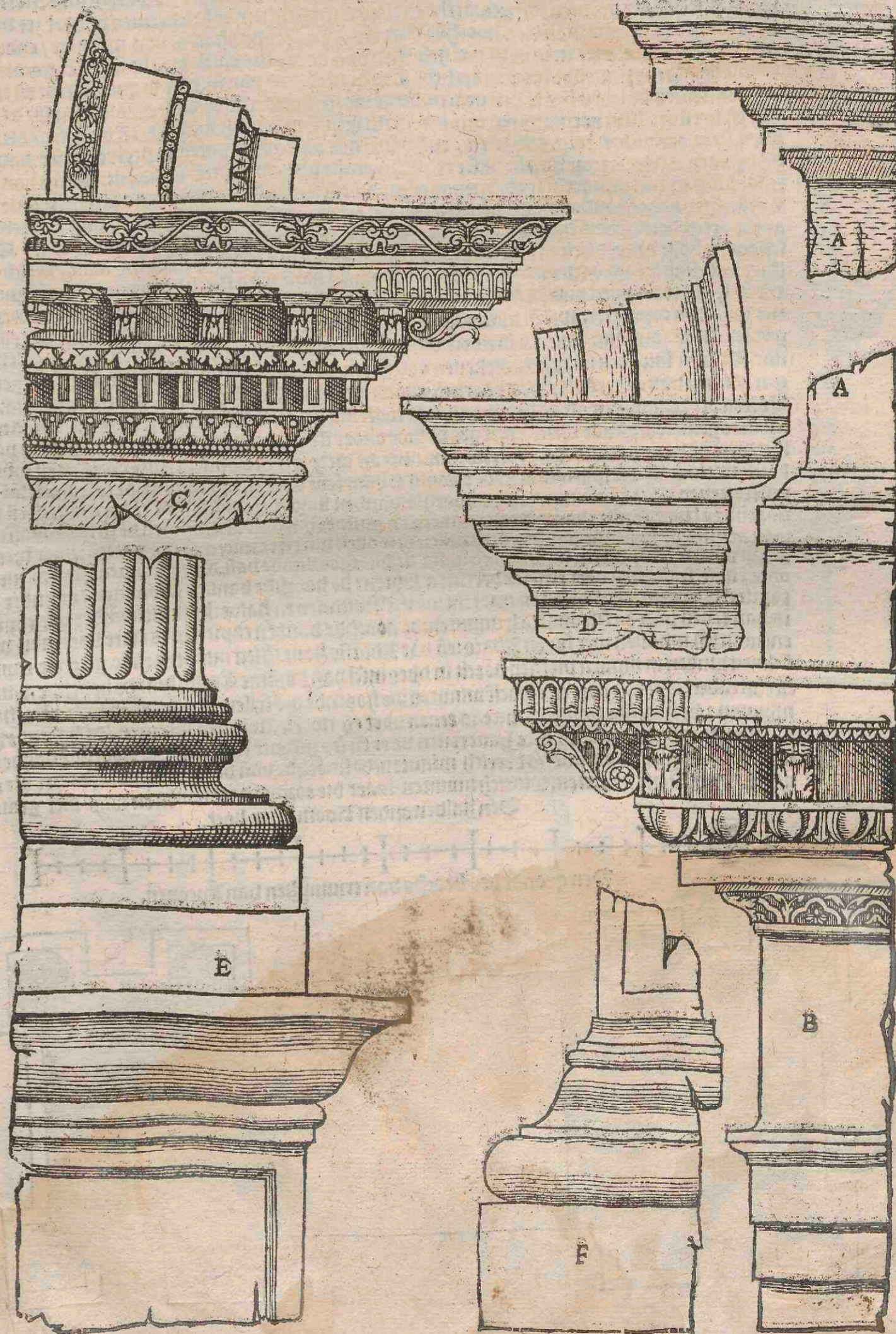
De wyden ende dieten van desen hoge zyn genoech verhaelt/ maer ick sal nu van zyn hoochden trac-
 teren/ ende ten eerken. De bāse vanden pedestale niet den plinto/ is hooge ten palme ende dertich mi-
 nuten/ de hoochde vanden plaetse des pedestaels is seuen palmen en vijf minuten/ de hoochde van
 der coznicen des pedestaels is van 42 minuten/ de hoochde vande conterbāse/ onder de bāse ofte dat
 plinthus vande colomme is 32 minuten/ de hoochde vanden bāse is 60 minuten/ de hoochde vanden tranc der
 colommen sonder bāse oft capittel is van 26 palmen ende 27 minuten/ De hoochde vanden capitele is twee
 palmen ende 37 minuten/ ende si composita/ De hoochde vande architrabe hout een palme en elf minuten/
 maer de phise hout deel min/ ende is noechrans gesneden/ dat welcke (also ander syden geseyt is) der leeringē
 van Vitruvio concrat is/ De hoochde vande coznice hout een palme ende 21 minuten/ De hoochde van
 der conterbāse onder de tweede ordyne/ is drie palmen ende 9 minuten/ Van daer tot int hoochde vander co-
 znice zyn 12 palmen/ maer de hoochde van vier coznicen hout 33 minuten/ De pedestale boven die selve co-
 znice en waren niet gemeten/ ende daeroppe hebben beelden gescaen/ ende boven de coznice geteekent 23 wā-
 ten oock beelden geboecht tegen de vier pilasters/ dewelcke presenteerden de ghebangenen daer hy af trium-
 pheerde/ de letteren welke hier onder staen zyn hovē de hoge inde plaetse geteekent. sonder noech veel andere
 die in diuersche plaetken vanden hoge staen.

IMP. CÆS. FL. CONSTANTINO MAX. P. F. AVGVSTO. S. P. Q. R.
 QVOD INSTINCTV DIVINITATIS MENTIS MAGNITVDINE CVM EXER-
 CITV SVO TAM DE TYRANNO. QVAM DE OMNI EIVS FACTIONE
 VNO TEMPORE IVSTIS REMPUBLICAM VLTVS EST ARMIS AKCVM
 TRIVMPHIS INSIGNEM DICAVIT.

Vander Antiquiteyt

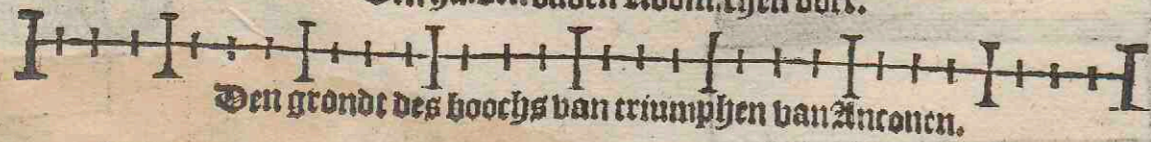
Vanden proportien ende maten der Archen vanden Keyser Constantinus heb ick ghetraectert/ ende nu sal ick vande bysondere leden ende cornicementen de maten setten: ende ten eersten de balse gheteeckent E. is vanden pedestale des ghesepden boechs de hoochde vande welke hout een palme en dertich minuten/ de rekte vanden ledē is matelijc gedeelt ende geproportioneert nade selue. De hoochde der cornicen vanden pedestale/ welke onder de balse E. gheteeckent staet hout tweeveertich minuten/ ende is oock na de principale geproportioneert: de conterbalse onder de balse vander colommen (dewelcke ick dencke dat daer accidentelijc gheset was/ om die colomme te verhoghen) hout inder hoochden tweenderctich minuten/ gheheel de hoochde vande balse der colommen houdt drienvijftich minuten/ vande hoochde der colommen is vozen gesept/ ende diesgelijc vanden capiteele/ van welcken capiteele dat de forme hier niet en staet/ mits dat die ghelicken int vierde boeck inde ordne Composita staen/ vande hoochde der architraben frisen ende cornicen is oock vozen gesept/ ende die cornice is oock seer manerlijc/ want daer en is die licente niet min/ welke in sommige andere van desen boge is/ gelyc daer is de imposte vanden middelsten boge geteeckent met C. dewelcke imposte grooter en van meer leden comt te zyn dan die groote ende principale cornice/ ende mits die dentillen vanden d'een boven d'ander. Al en waren daer oock de dentillen niet/ so en behoefden sulcken cornice niet om eenen boghe te draghen/ ende hier inne was de Architect vanden Theatre van Marcello voorszener van dese/ want die imposten vanden boghen des gheneinden theaters zyn de schoonste ende best verstandene imposten die ick opt gesien hebbe/ ende vanden welcken dat men leeren mach/ hoemen die ghelicken dinghen behoort te maken. De imposte vande mindere boghen geteeckent D. is hooge een palme en drentwintich minuten en halue/ dewelcke imposte soude veel beter staen/ dat de twee platten tusschen d'astragal bouen ende d'echte onder/ verkeert waten in opteue alleen: dat welke dan voor abacus dienen soude/ oft oock voor een croone hebbende haer behoelijcke projecture/ de balse onder de tweede ordne geteeckent A. is hooge seltien minuten/ de hoochde vande opperste cornice is 43. minuten / welke hoochde seluttel zyn soude aen so groote wilst antre/ en ware dat haer gaillaerde projecture oft ouerstecken haer niet en hielpe/ om datse van onder op ghesten zynde/ haer veel grooter toont dan sy is/ daeromme prijs ick seer dees cornice in sulcken gevalle: en voerwaer alle de cornicen/ vanden welken dat die corone meer projecturen heeft dan hoochden/ responderen alreys beter/ en men machte dunder van steenen maken/ oock syden die edificien veel min gewichts: niettemin en behoefte men daeromme van te veel licentieufer projecturen te maken/ maer men sal in Vitruvio daerof lelen inde coronen vande Ionica en vande Dorica/ want hy leert daer claerlijc genoeg af.

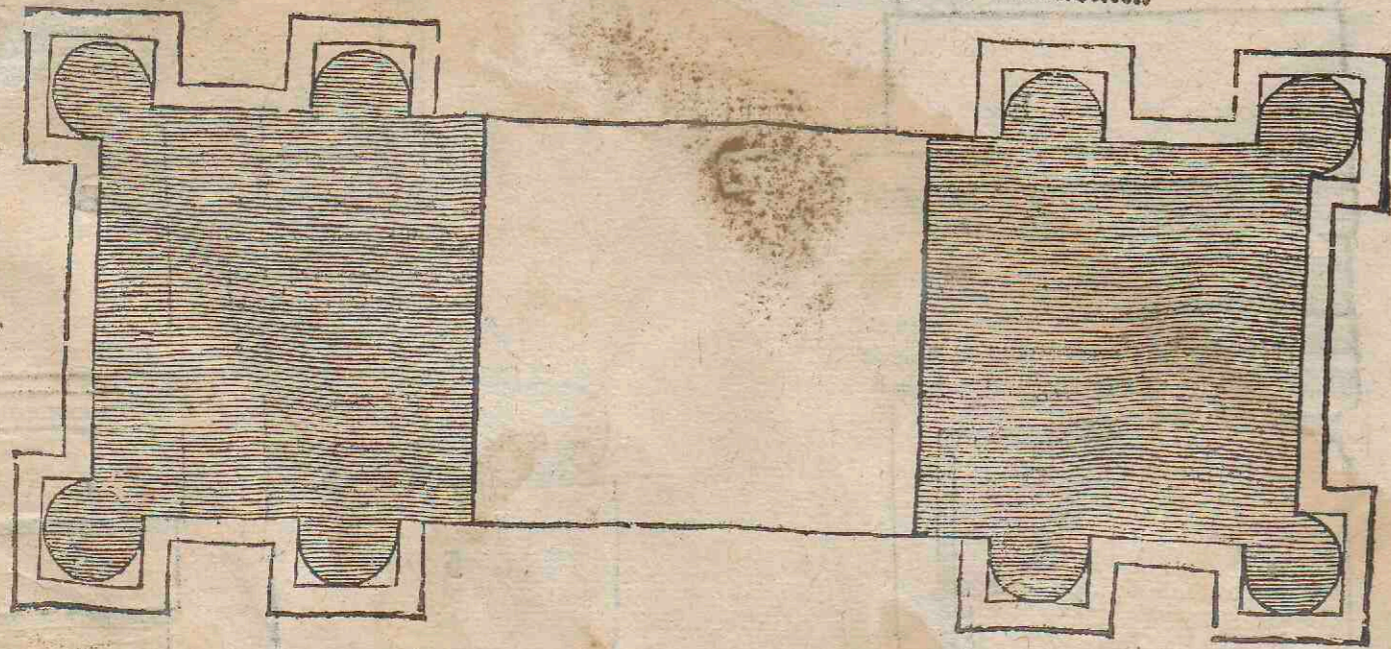
Van der Antiquiteyt

Bupten Anconen opde haven is een hooft dat hem een goet deel ter zee waerts inne streckt dat welke niet sonder grooten costt gemaecte en was om de schepen te beschermen vander zee van le-
 vanten op d'eynde dan vanden hoochde staet een Arche triumphael al van marbere / ende van
 wercke Cozinthia daer en is oock niet gesneden dan de capiteelen / de welke met seet goeden ver-
 stande gemaectt zijn: ende inder waerheyt so is dees edificie van sulcker bequaemheyt en cozes-
 pondentien / en de leden syn so wel geaccoordeert met geheel den lyve / dat een / al ist dat hy de const-
 niet en verstaet hem nochtans ten minsten verheuche van zyn schoonheyt / en die ghene die ver-
 staen / siende alsulcken consozdanctien / en blyven niet alleenlyck ghecontenteert / maer dancken
 den goeden Architect / die welke onser eeuwen occasie ghegeven heeft te moghen leeren van deser
 schoonder en wel gemaekter edificien: inde ornamenten vande welke is also wel de ordyne van
 Cozinthien onderhouden en geobserveert / als in eenigen anderen bogen diemen vint / en deur syn
 goede vergaderingen is hy noch al gheheel / dan dat hy berooft is van dese ornamenten. Desen
 schoonen bogen deur so vele als men begrypt / so deden maken Perus Cratanus / vande welcken de
 statue oft figure (na dat men seyt) in thoochste vande bogen was sitende op een peert schynende
 die volcken te dreygen welke hy bestreden hadde / op datse niet weder en rebelleerden: en dees sta-
 tue was van copere seer wel gemaectt: daer waren oock tusschen de colommen boven die coznice
 geteekent sommige coperen beelden / na dat de letteren behoonen tot dien plaetsen geschryeve
 staende / daer syn oock seker licht teekenen van gaten / de welke behoonen datter sekonden gehan-
 Gorten oft Wandalen oft ander vanden gerooft syn geweest. Dese edificie was met den Antijc-
 sijn dicke inwaerts hout. voert en twee minutē: de dicke vande colomē / is twee voert en elf minutē /
 de intercolomie oft spatie tusschē de colommē / hout seve voert en vyf minutē / de colommē staē wē
 muere eenen voert en elf minuten / de hoochde vanden bogen / is 25 voeten en eē derde deel / en dees
 hoochde al houtse meer dan twee vierantē en mistaet daerom niet / als men de gehele masse sta-
 men aensiet / de hoochde vanden pedestalen met allen haren coznice / is vyf voeten: haer breedde
 is d'vy voeten en vyfchien minuten en half: de hoochde vande base der colommen / samen met de
 onderbase / syn eenen voert en selendertich minuten: de hoochde vanden colommen tot onder dat
 capiteel is negentien voeten en tweeentwintich minuten en halve: haer dicke onder dat capiteel
 en twintich minuten met synen Abaco: en dat Abacus hout thien minuten: dat geseyde capiteel
 architraben is eenen voert en twaelf minuten: de hoochde der frisen / is van eenen voert en achtien
 minuten: de hoochde vande coznice / is eenen voert en tweeentwintich minuten / de hoochde van
 dat plinthus boven opde coznice / hout eenen voert en ses minutē en halven / de hoochde vande ba-
 se boven dat geseyde plintus / is dertich minuten / de hoochde van dat epitaphie tot onder die coz-
 nice / is ses voeten en tweeentwintich minuten / maer die coznice daer boven en was niet gemetē.

Den halben ouden Room'schen voert.

Den grondt des hoochs van triumphen van Anconen.

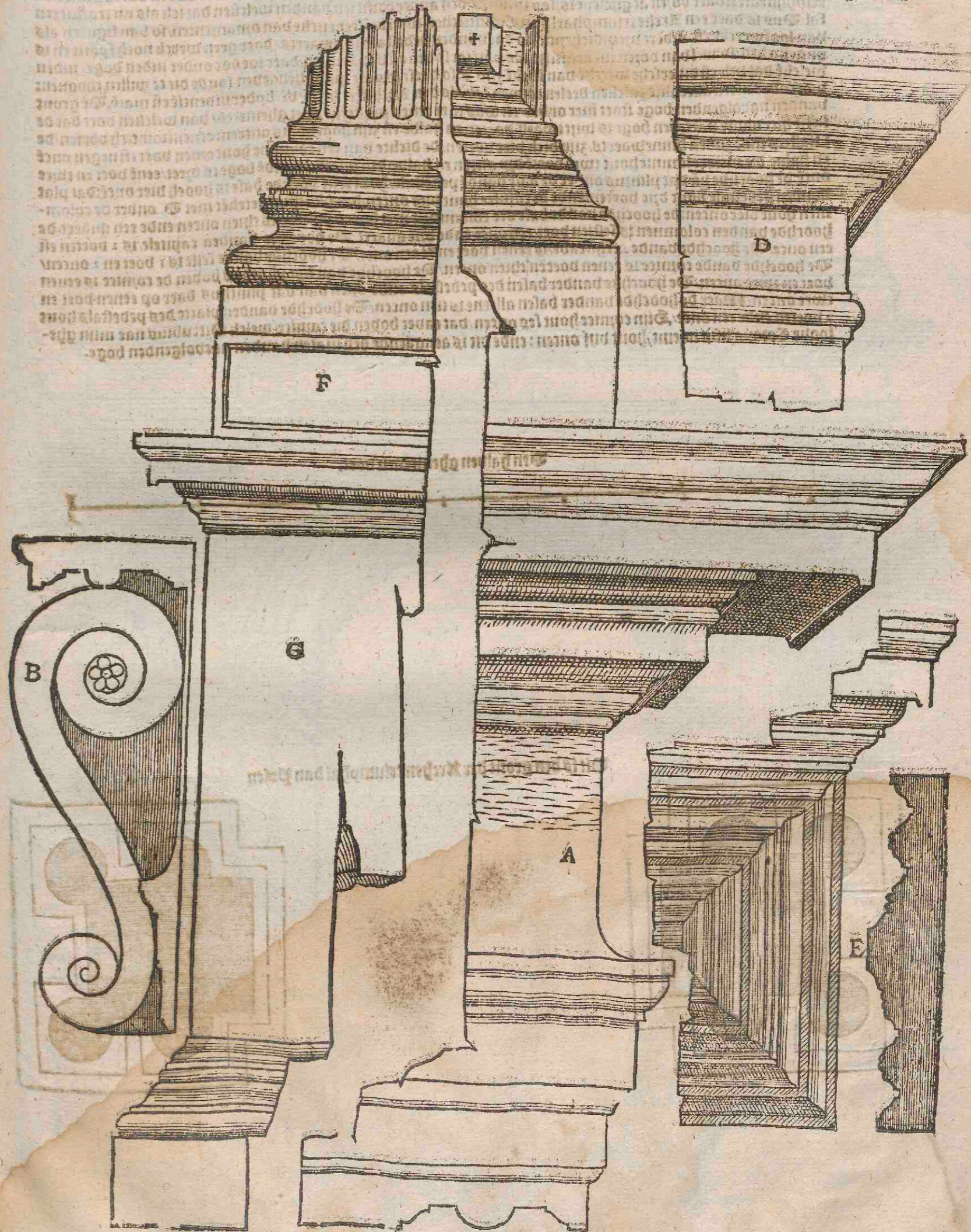
PLOTINÆ AVG.
CONIVGI AVG.

DIVÆ MARTIANÆ
AVG. SORORI AVG.

Imp. Cesari Dini Netae, F. Neruae Traiano
 Opimo Augusto, Germanico Dacico, Pont.
 Max. Tri, Pot. xvij, Imp. xi, Cos. vi, P. P. Pro-
 videntissimis Principibus. S. P. Q. R.
 Quod accessum Italiae, hoc etiam addito, Ex
 Pecunia sua, Pontificum in Navigantibus red-
 diderit.

Mij dunkt dat ick aengaende den maten des boecks van Anconen genoech gelept hebbe/maer op dat de leden vanden cornicementen te beter verstaen worden/so sal ick hier voorts grooter toonen ende eerst aende benedenste deelen also die boben der eerden in werck gheset zijn: De hoochde vanden pedestale getekent G. is gelept te zyne van vijf voeten/mer alle zynen cornicementen: maer de hoochde van dat plinthus der basen des pedestals is van achten minuten: de base boben dat plinthus is negentien minuten ende een derde hoochde: de cornice vanden pedestale is hoochde twintich minuten ende een derde/ende oock so vele hout den staen daer op getekent met F. den welcken by mynen abpte/daer gestelt is om de colommen te verhooghene: ende en toont daeromme niet qualick/maer meermits dat het geciert is met eenen lijcken rondsomme/ waer dene dat hem vanden plinthus der basen afschept/so staet seer wel nae mijn duncten: de base de welke Cornithia is clamen met de cincte der colommen hout vrientveertich minuten inder hoochden/ en haer projecture hout seften minuten en halve inder breedden/de dicke vanden pedestale hout drie voeten ende vijftien minuten en halve/ de dicke vanden colommen is twee voeten en elf minuten/ en vander canalen staender dertiene buyten den pilastr/de wijsde van eenen canale is seuen miuuten en halve/ende dat lijcken diese scheidt hout twee minuten en halve: de hoochde vanden capiteele is vander colommen dicke beneden/sonder dat abacus: dat welke capiteel heeft een seer schoone forme/der bewelcke dat wy mogen geloouen dat den tert van Vitruvio ghecorrumperet is/ende dat Vitruvius de hoogden vanden capiteele sonder d' abacus verstant/om dienswille dat den meesten hoop vanden capiteelen die ick gesien en gemeten hebbe/zyn alle van sulcker hoogden en oock noch hooger/ende aldermeest die capiteelen welke in de Koronde staen/ vanden welcken datmerk int beginnel van desen boecke een sien mach/de hoochde vande architrabe bouen de colom. is eenent voeten en twaelf minuten/ de hoochde vande frise is eenen voeten en achtien minuten/ de hoochde vande cornice is eenen voeten en twentwintich minuten/dese drie zyn clamen geteekent met een A. Dat plinthus bouen de cornice is hoochde eenen voeten en ses minuten en halve/ de base daer oppe hout dertich minuten/ de spatie daer de letteren in gheschryben zyn is hoochdeses voeten twentwintich minuten ende is met een crups geteekent: die imposte vanden bogen is geteekent met D. ende de hoochde hout eenen voeten en vijftien minuten/maer de bouenste cornice also gelept is en was niet gemeten. De hoochde vande mensole in plaetse vanden supstecken geteekent B. bouen den boghe is drie voeten en dertich minuten/ende heft buyten den wuer eenen voeten en veertien minuten in dat bouenste deel/ en in dat deel beneden comtse eenen voeten wte/ de hier tafelkens met den cornice daer oppe/bewelcke tusschen die colommen staen/machmen geloouen dat tot onderhandt van haluet beelden gemaect zyn/vanden welke dat hier besyden de forme staet getekent met C. en is daer ooc by dat profil van besyden/waer by datmen siet hoe datse gewoont zyn/want sy zyn vol werct tot byden centre. De hoochde vande cornice die hier bouen staen/ is tweendertich minuten/ al en heb ick niet ten nauken van lede tot lede alle de projecturen ende hoogden genarceert/so heb ick noch tans met d' alder grootster diligentien ouer gebrocht vande grote in dees cleyne forme/ en waten/ also vande reste gelept is/mer den ouden Romeynschen voeten gemeten.

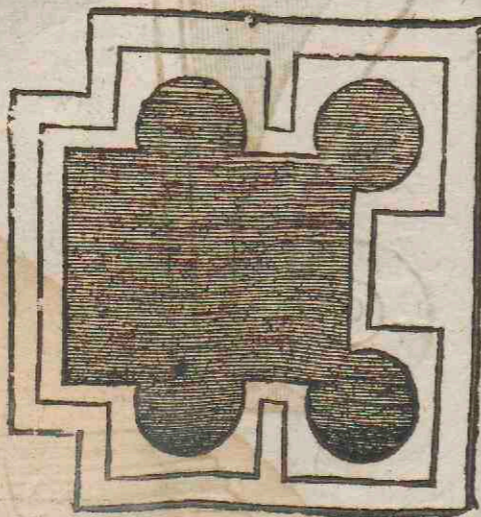
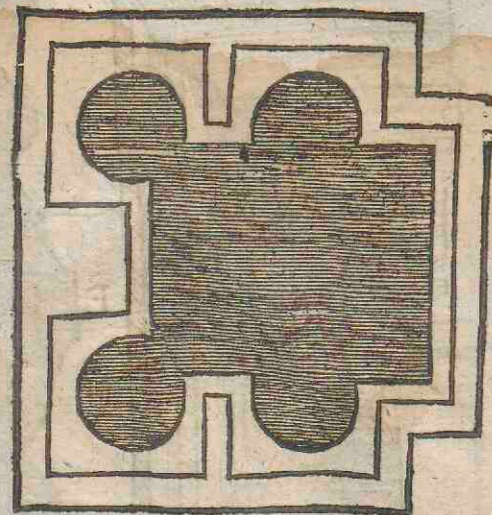

Van der Antiquiteyt

Pola een Stadt in Dalmatien byder zee gelegen is begaet met veel antiquiteyten/ ende boven dat Theatre en Amphitheatre (daer vozen af ghelept is) soo spinder noch ander edificien vanden welcken dat ick als nu tractieren sal Dus is daer een Arche triumphael van Corinthischen wercke/ seer rijke van ornamenten/ so van figuren als van loofwercke en andere byemidicheyt also dat vanden pedestalen opwaerts/ daer geen werck noch spatie en is ongesneden/ so wel van vozen int aensichte/ als van ter syden en van binnen/ daer toe soe onder inden bogen/ inden welck dat vele en dierelche werck van sned is/ also dat se groote spatie behoeven soude die te willen thoonen/ waerom dat ick alleenlyc zulcken deelen coonen sal/ als den Architect behoeft/ byder inventie en maet. De gront vanden nabolgenden bogen staet hier onder en was met eenen moderne boet ghemeten/ van welcken boet dat de hest hier onder staet/ den bogen is wyrtwaelf boeten en halve/ en zijn hoochde is ontrent eenentwintich boeten/ de pilasters inde syden sinnewaerts/ zijn dick hier boeten/ de dicke van een colomne hout eenen boet en negen oncen en halve die intercolomnie hout twee boet d'yn oncen en halve/ den pilastre vande bogen is h'zeet/ een boet en twee oncen/ de hoochde van dat plintus onder de balse vande pedestale/ hout een boet/ de balse is hooch hier oncen/ dat plat vanden pedestale hout drie boeten/ ende de cornice hout vier oncen/ dat plintus getekent met D/ onder de colommen hout vier oncen/ de hoochde vande balse der colommen met haren plintho is thien oncen ende een quaert/ de hoochde vanden colommen is seftien boet/ een once ende drie quaert. De hoochde vanden capitele/ is 2 boeten en een once/ De hoochde vande architrave/ is eenen boet ende een once/ De hoochde vande frise is 1 boet en 2 oncen/ De hoochde vande cornice is eenen boet en thien oncen/ De hoochde van dat plintus boven de cornice is eenen boet en twee oncen/ De hoochde vander balse des pedestals ende soek van dat plintus daer op eenen boet en twee oncen/ Daer de hoochde vander balse allene is tien oncen/ De hoochde vanden platte des pedestals hout 2 boeten ende een once/ Sijn cornice hout ses oncen/ dat caber boven die cornice/ welck Dirubius nae mijn gheboode Corona/ sijn noemt/ hout vijf oncen/ ende dit is aengaende den maten vanden nabolgenden bogen.

Den halben ghemeenen boet.

Dit is den gront der Archen triumphal van Polen

Dat derde Boeck.

Tvierde Capittel.

Fol. ix.

De maten vanden presenten bogen zijn vozen genoteert: in de nabolgende spde sullen die particulare leden openlicker gecoont worden. Dese groote letteren hier onder staen inde frise met Y gherekent.

SALVIA. POSTVMA. SERGI. DE SVA. PECVNIA.

L. SERGIVS. C. F. AD. II. VIR.

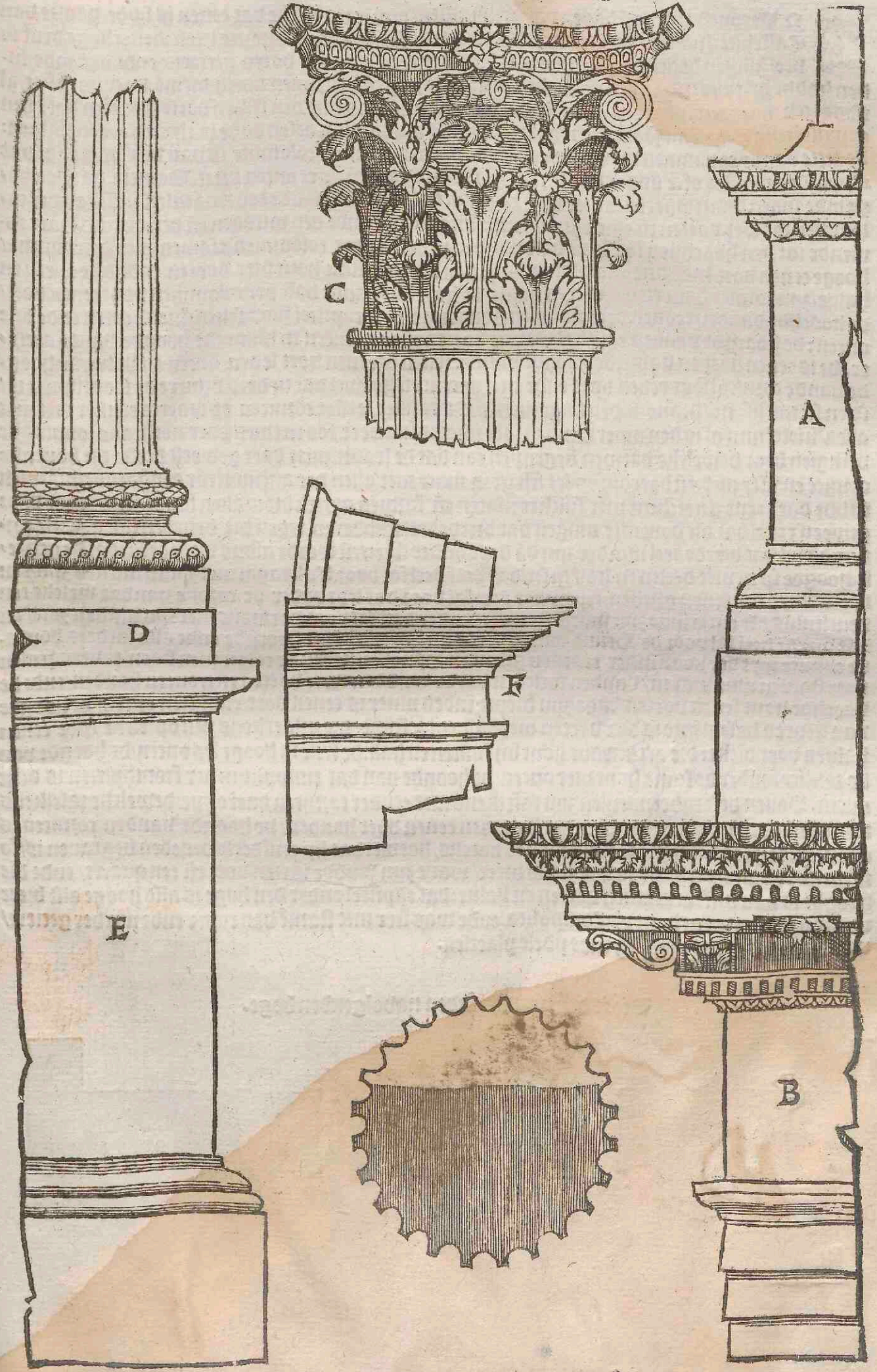
L. SERGIVS. L. F. LEPIDVS. AD. TRI. MIL. LEG. XXIX.

X. H. ende A. C. SERGIVS. C. F. AD. II. VIR. QVINO.

Vander Antiquiteyt

De ghepasseerde syde heb ick ghetraectert vanden ymber salen maeren der Archentium-
 phael van Pola/ oock heb ick daer af de figure gheoont/ ende eens deels verhaelt vanden
 alder schoonen ende rijcken ornamenteen der Coluen: nu sal ick vande particulare maeren
 der leden traecteren/ ende eerst sal ick beghinnen aen dat onderste deel ghelijck dat eerst boven der
 aerden geset was: de hoogte van dat plinthus onder de base vanden pedestale is eenen voet/ hoe
 wel dat noch onder dit ten ander leyt van veel meer der hoogden/ maer tis onder derde: de hoog-
 de vande omgekeerde cimatie daer bouen met dat astragalus is vier oncen/ het platte des pede-
 stals is drie voeten hooghe: zyn cimatie bouen houe vier oncen/ oock so veel houdt de onderbase
 bouen de cimatie: de hoogte vande base der colommen is tien oncen/ ende is seer wel ghewoont
 van sneden/ ende hoewel dat haer forme Dorica is/ nochtans betoonen die delicate cietaten datse
 voor een Corinthia gemaect is/ de colommen zyn gecanelleert van bouen tot beneden/ ende daer
 comen also veel canalen kuypen den pilaster/ als de figure hier onder betoont/ die hoogte vanden
 capiteele met zynen Abaco hout twee voeten ende een once/ dat welke capiteel is hooger dan die
 dicke vande colomme beneden is: niettemin ist seer gracieus ist bevale der oogen wel/ ooc ist alder
 rijckelijckst gewoont/ gelijk hier voorts in zyn epgghen figure gheoont woert/ ende alrijcs als dat
 capiteel van Corinthien in sulcker proportien tegen die colomme zyn sal/ dan sal ict beballijcker
 der oogen achten/ dan oft het elamen met den abaco maer de hoogte vanden diameter der colom-
 en hadde/ ende hoewel dat het Vitruvius also beschrijft/ dies niettemin/ gelijc ic tot meer placten
 gelept hebbe/ soo mocht den text gheozrumpeert zyn. Die hoogte vande architrabe houdt eenen
 voet en een once/ de hoogte vande frisen is eenen voet ende twee oncen: de hoogte vande cornice
 is eenen voet ende tien oncen/ dewelcke cornice seer licentieuus is/ al iste rijck van wercke/ om dies
 wille dat sulcken rijckheyt haer confondeert/ maer tegene dat hem meest mistact dats d' erhine
 met den eperen bouen op de Scima/ een dinck dat voerwaer der oogen mishaecht: ende dat noch
 meer lachterens woert is/ dat is dat die gesepde schijne in dat bouenste deel deur gesnede is sonder
 met eenich lit gedect te zyn/ op datse vanden wateren niet gheconsummeert en woerde. Haer alrijcs
 hebberender licentieuus Architecten geweest/ gelijc noch zyn in onsen tyden/ dewelcke om dat volc te
 believen brengen veel sneden in haer werken/ sonder regart te nemen aen die qualiteyt vander
 ordinen/ ende sy sullen also wel inde werken vande Dorica/ dewelcke basticheyt ende grauiteyt
 begheeren/ veel sneden setten/ als in die werken van Corinthien/ die welke deur haer teederheyt
 diversche ornamenteen eyschen: maer die verstandige ende iudicieuse Architecten sullen alrijcs dat
 decoz verwacen/ ende ist datse werken na de Dorica maken/ so sullen se de goede Antiquen volge/
 welke meest met de leeringe van Vitruvius ouer comen: ende ist datse eenige werken nabe Co-
 rinchia maken/ so sullen sy die cleeden met ornamenteen ghelijck sulcken ordine behoef. Ende die
 heb ick willen verhalen om die te aduerteren dies niet en weten/ want die weterende en behoeuen
 mijns goetdunckens niet. Nu om ten propooste te keeren/ so is boven dees cornice een basement
 dat welke drie pedestalen wmaect: dat plinthus onder dat basement/ dewelck daer geset is tegen
 de projecture vander cornice/ want anders soude int opstien de base verdupliert worden/ is eenen
 voet hooghe: bouen dat staet de base/ waer af de hoogte tien oncen houdt/ dat platte vanden base-
 mente is hooge twee voeten en een once/ de cornice bouen is eenen haluen voet hooghe/ dewelcke
 cornice seer gracieus is/ ende haer leden schryden hem wel van malsanderen/ midts dat tusschen
 de twee gesneden leden een onghesneden staet/ bouen die cornice is dat lidt datmen Cozona lissig
 noemt/ so als ick Vitruvium verstaet/ waer af dat de hoogte vijf oncen hout: bouen dese zyn noch
 sommige steenen die geen eynde met allen en hebben/ maer men mach geloouen datter ander din-
 gen opgestaen hebben/ de hoogte van desen steenen is tien oncen/ de hoogte vanden imposte des
 hoechs is tien oncen: dewelcke imposte geheel licentieuuselijck ghemaect is/ ende hoewel dat die
 drie leden deen bouen d' andere diversch zyn/ so gelijcken sy nochtans elcanderen en projecturen/
 waerom datse int werck gheen goet effect en doen/ vander leden salmen hyden characteren indes
 grooten hoge kennen,

Veronen zyn veel bogen van triumphen/ onder dewelcke dat eenen is byde poorte van Castellechio/ den welken boowaer goede forme ende proportie heeft: desen boge deur so vrel als men begrijpt/ was also wel van achteren als van vooren geciert / ende ooc inde spanden hadde hy twee ingangen gelijcken deur de vestigien bekennen mach diemē daer noch siet, al ist dat ick maer een syde alleene en toone. Dese edificie was met den seluen voete gemeten daer den gepasseerden boge van Pola mede gemeten is: de wydde van desen boge is thien voet en haluen: de dicke vande coloumen is twee voet en twee oncen/ die intercoloumie is van vier voet ende drie oncen/ den pilaster ofte pilaer vanden boge is twee voet en twee oncen breet. De dicke vanden bogen inde syden binnewaerts is vier voet en haluen/ de wydde vande tabernaculen tusschen die coloumen is twee voeten en thien oncen/ ende dit is aengaende den wydden en den dichten. Daer comende tot den hoochden soo is de base vanden pedestale der coloumen staen met den plincho/ hooge eenen voet ende drie oncen: dat platte vanden pedestale hout vier voeten ende drie oncen en halue/ zyn cornice hout tien oncen en halue: de hoochde vande base der coloumen hout eenen voet/ de hoochde vanden tronck der coloumen sonder base en capiteel hout seuen thien voeten ende drie oncen: de hoochde vanden capiteel is twee voeten en vier oncen en halue: de hoochde vande architrabe is eenen voet en halue: de hoochde vander frisen is eenen voet seuen oncen en halue/ de hoochde vande cornice hout eenen voet ende tien oncen: en hoewel dat in dees figure de frontispicie is/ so en siet men se nochtrans in den boge niet/ want vander eerster cornice opwaerts en is niet met alken/ niettemin al is den muer vanden jare gheronfumeert/ soo siet men daer nochtrans sommighe vestigien deur dewelcke dat men begrijpen can dat de frontispicie daer geweest heeft: die bouwste cornice en is niet: en daerom en set ick geen mate met allen der antiquiteyt aengaende/ maer ick hebbe daer eene geteekent met sulcker maten en formen als ick die maken soude/ hebbende booz gemeen regel dat die bouwste dingen dat vierde deel minderen tegen die beneden staen. Dese cornice da sal dat vierde deel minder zyn da daer onder staet/ en worde aldus weggedeelt/ dat de geheele hoochde sy in vier deelen en half geset/ dat haif deel sal booz d'astragal met zynen tijstken zyn/ een deel salmen der frisen gheuen/ een ander deel sal booz dat ledt onder de cozone zyn: dat welke een denticulus oft een echime zyn mach/ ende een ander deel sal booz de cozone met zyn lijstken zyn / en dat vierde deel sal booz de Scime zyn: de projecture sy gelijck de hoochde/ ende also sal dees bouwste cornice met der voorsyde reden ghemaect zyn. Tusschen de coloumen staen tabernaculen daer staen inne waren/ vanden welken dat de wydden twee voeten tien oncen houden/ ende de hoochde hout seuen voeten/ ende zyn diepte inden muer is eenen voet ende tien oncen/ de hoochde van heuren basamente is vier voeten met base ende scime/ die pilaerkens zyn op elke syde eenen haluen voet dicke: die architrabe hout vijf oncen en half: de frise is hooge ses oncen/ de hoochde vande cornice sonder de scime hout vier oncen: de hoochde van dat timpanum der frontispicien is acht oncen. Wouen dese tabernaculen zyn tafelkens met eender cornice daeroppe/ dewelcke tafelkens ander breedden twee voeten/ en inder hoogden eenen voet houden/ de hoochde vanden cornice is elf oncen: de hoochde vande openheyt des boechs/ hoewel dat hy eensdeels beneden begrauen is/ so is hy meer dan tweemaal so hooge als breet/ want zyn wydde is tien voet en een quaert/ ende die hoochde is van vyfentwintich voeten en halue: dat capiteel onder den boge is also hooge als breet is/ d'werck van desen boge is Composita/ ende was seer met scaruz van coper ende merker geciert/ nae datmen begrijpen mach inde yde plaetsen.

Dit is den gront vanden nabolgenden boge.

De forme der Archen triumphal van Castel bechio in Veronen is gefatoneert gelijck hier onder getoont worz/ en al ist dat daer vander phisen opwaerts geen liciecken van ornamenten en zyn / die muertem in mocht het soo ghesaen hebben: en om dat de leden van desen so cleyn zyn dat men se qualijck verstaen can/ so saluente inde nabolgen de zude openlijcker gerekent en beschreuen sien. Desen boge van triumphen deur datmen in d' binnenste deel des boechs geseheuen vint/ willen sommige seggen/ dat Vitruuius dien soude hebben doen maken/ maer te en geloofs niet ende dat om twee redenen: ten eersten en sie ick niet dat de inscriptie Vitruuius Polio seyt/ maer was mogelijk een ander Vitruuius dien dede maken/ vander openlijcke reden is dese/ dat Vitruuius Polio in zyn schriften van Architecturen die muren en denticulen staen in een cornice staende danneert en beewoep/ oft een sulcken cornice vintmen hier in desen boghe daeromme en affmeer ick niet dat Vitruuius (ick meyne den groosten Architect) desen boge geordneert heeft/ maer sy hoe dat het wille/ so heeft desen boge een sehone forme.

Dese letteren sijn onder den tabernakel in dat pedestal. C. GAVIO, C. F. STRABONI

Dese letteren sijn inde binnenste syde vanden boge gesneden. L. VIIRVVIVS. L. L. CERDO ARCHITECTVS.

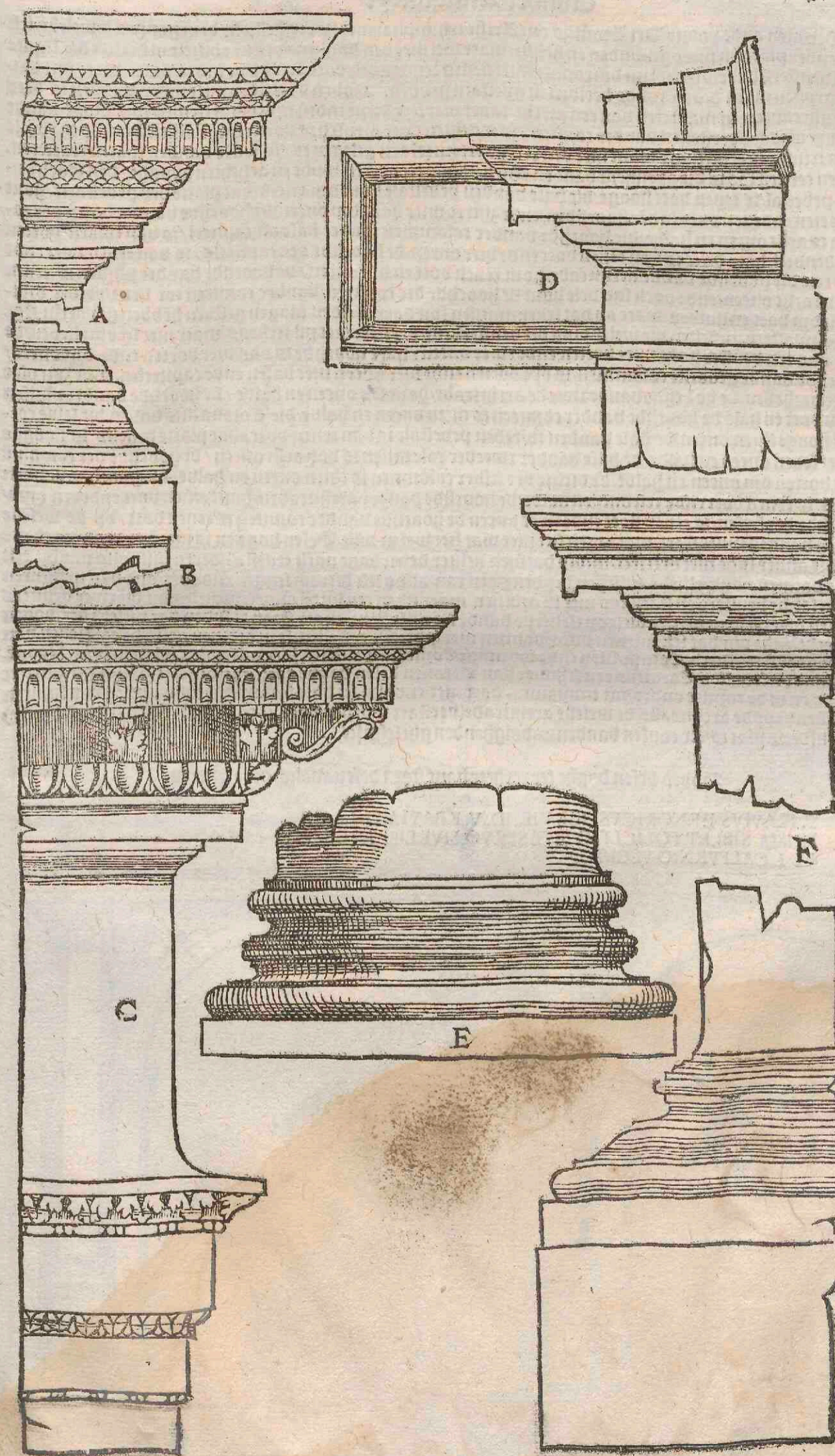
Dese letteren sijn ooc in dat pedestal des tabernakels. M. GAVIO. C. F. MACRO.

Q ij

Wat ik niet te vollen beschreuen en hebbe de particulare maten der leden vanden ghesaetden bo-
ge noch en hebbe oock getoont in sulcker formen / dat mense wel daer upt begripen mach / daerom siet-
men hier voorts groter getoont / ende in sulcken formen vanden seluen obergelet / ende ten eersten. De
hoochde van dat plinthus onder die baelse des pedestals ghetreckent met G. is eenen boet en drie oncen. De
hoochde vander balen boven op dat selbe hout ses oncen: dat platte vanden pedestale getreckent F. is vier boe-
ten drie oncen en halve hoogte: zijn cornice daer op is inder hoochden van elken oncen ende een halve: de balse
vander colommen is hoogte eenen boet / dat plinthus van die balse verkeert hem in een corona list / dat welke
driek my seer behaecht / mits dat ick sommige Gheesche pedestalen also gesien hebbe: die colomme is gestre-
pert oft ghecanelleert van boven tot beneden: de hoochde vanden capitele van deser colommen hout eenen boet
vier oncen en halve: maer zijn forme en is hier niet / mits datse getoont is in dat beginsel vande ordne compo-
sita: dat welke capiteel in effecte compositum is / hoe wel datmen geheel den boge Corinthia noemen mach /
ende dit capiteel staet in de geseyde plaetse / getreckent met E. ende die gelijcken vintmen in de selve plaetse dat ca-
piteel vande imposte des hoochs / dat welke ghetreckent is met D. maer dat capiteelken vanden tabernakelen
tusschen de colommen / is hier voorts getreckent met H. ende also ooc de cornice met der balen getreckent C. is die
ghene die onder de tabernaculen comt: de figure C. is de tafel boven die geseyde tabernakelen: ende de figure
getreckent D. is de architrabe / phise ende cornice vander frontispicien des tabernakels: die figure getreckent met
B. is d'werck dat om den boge loopt: die cornice ghetreckent met A. is de principale cornice boven den boghe / de
welcke in effecte seer beballick ende wel bewoicht is / nochtans sijse die vrie / welke andermaels van my ge-
seyt is / dats dat die mutilen ende dentilen die van Vitruvius geyprobeert zijn niet dalder blyckelike rebe-
nen: maer in dees passagie volcht eenen grooten roep van velen / de welke seggē / dat na Vitruvius so veel Ar-
chiteeten cornice met mutilen ende dentilen gemaect hebben tot allen plaetsen van Italien en ooc daer buy-
ten / also dat daer nu voorts aen geen argueren tegens en is / maer is eenen pegelichen geoploft in znen werckē
te maken gene dat hy in d'antick siet: tegen den welcken dat ic antwoorden mach / dat lochenende die begin-
selen so sullen sy verwinders van alle dinc zijn: maer is datse Vitruvium willen dekennen voort eenen gro-
ten geleerden architect / so den meestendeel betijde / so sullen sy selve / lesende Vitruvium met goeden siune / behen-
nen datse anghelijck hebben.

De helte vanden ghemeenen boete / daer die Ichnographie ende die ortographien slamen
met den ornamenten deser edificien inde gemeten zijn.

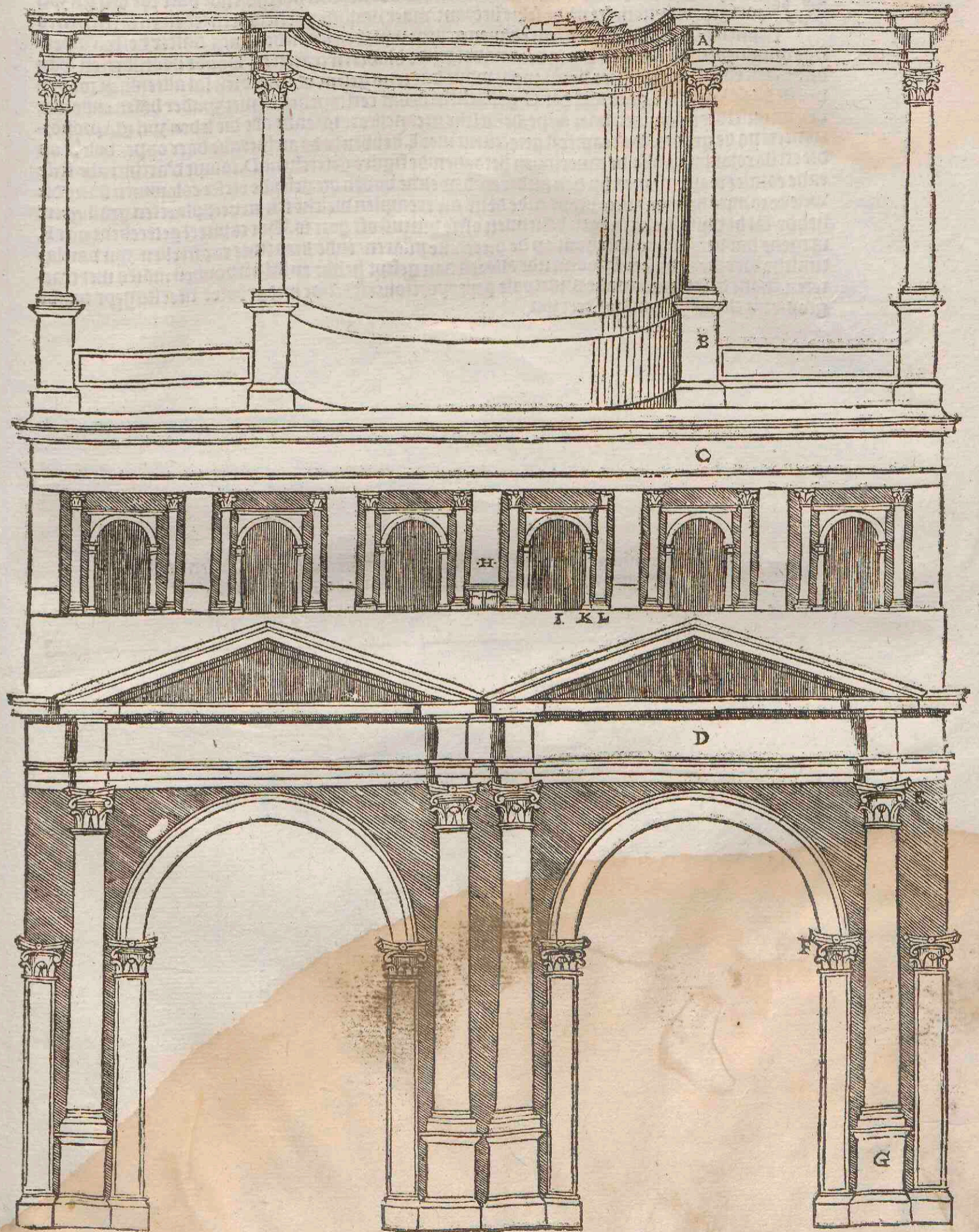

In Veronen an de poorte Des Aconij is een Arche triumphal met twee ghelijcke deurgangen d welke ick tot gheender plaeten meer gebonden en hebbe/maer wel met dyp boghen/welcke edificie al heeste die figure van ses vensters boven/lyc en zijn daeromme niet deurgangende noch coek seer diepe inden muer/waer upt datmen begripen mach datter ronde beelden in ghesaen hebben. Woven d'eerste cornice inden middelt is dees edificie ghecaueert in manieren van een niche/maer niet seer diepe inden muer/niettemin met hulpe bande projecture oft dat overstecken vander cornicen/so mochten daer menschen staen eenige officie doende/die wyle datmen triumpheerde/maer want hier den Architecte suttel aen gelegen is/so wil ic vanden maten tractren. Ende ten eersten soo is die openhepe vanden eenen boghe elf voeten wydt en achtien hooghe/ben bloch onder dat pedestel/is eenen voet hooge/die base vanden pedestale hout dyp oncen/dat platte des pedestals/hout twee voeten ende een once in der hoochden/ende zyn cornice hout dyp oncen/de hoochde vander basen der columnen is acht oncen en halve/die hoochde vander columnen sonder base oft capiteel/is van twaelf voeten een derden deel/haer dicke is van eenen voet ende vier oncen/de hoochde des capiteels/is van eenen voet ende acht oncen/die hoochde vander architrabe/hout eenen voet en vyf oncen/de hoochde vander phyllen is eenen voet ende acht oncen/ende oock soo vele hout de hoochde der cornicen/vander cornicen tot der tweeder ordinenen/zyjn dyp voeten halven/waer op dat seker muellen syn daer beelden mogen ghesaen hebben gevoert tege die leuende pilastren tusschen die welke syn die vensterkens verciert met pilastrens/maer niet seer verheuen/de wydde van een venster hout twee voeten ende twee oncen/haer hoochde is van vier voeten ende dyp oncen/de hoochde vander grootte columnen/is vyf voeten ende vier oncen met basen ende capiteelen/ende zyn plaet niet seer verheuen/de hoochde vander tweede architrabe/hout ses oncen en halve/de hoochde vander phyllen is eenen voet en half/de hoochde vander cornicen is thien oncen en halve/die Corona lissit boven die selbe cornice/is hooge thien oncen/de base vanden tweeden pedestale is van eenen voet/dat platte deszelfs is hooghe dyp voeten oncen en halve/de base vander tweeder columnen is van acht oncen/de hoochde der columnen is acht voeten dyp oncen en halve/de dicke der selber columnen is thien oncen en halve/die hoochde vander capiteelen/is eenen voet ende een once en halve/de hoochde vander architraben/hout eenen voet ende een once/de hoochde der felsen/is eenen voet ende twee oncen/de hoochde vander cornicen is eenen voet/op de welke dat noch vanden muer staet/maer men siet niet wat het wesen wilt. Desen boge en is niet seer dieke/noch niet sieter die ander syde niet verciert/midts datmen achter desen boge noch eenen anderen bint also nae by een staende datmen nauwelijcks tusschen beyden gaen can/also ick hier na seggen ende den anderen in figuren schoonen sal/de vensters en staen soo niet in ordinen/maer staen een luttel ongeschicht/want die twee vensters en comen niet recht in perpendicle op ischerpe vande frontispitien/maer staen te syden dat welke der bogen mit haecht/ende om dat ick sulcken discordantien niet syden en coste/hebse in ordinen geses de capiteelen van desen boge zyn eensdeels Compositen ende sommige Corinthien also ick hier na seggen sal en in figuren toone. Beminde leser alsoo Carottus een schilder van Veronen desen boghe oock gheconterseyt ende gefigureert inne rustende op de architrabe/de welke architrabe verstaet tusschen de twee columnen boven elcken boghe oock eensdeels plat is/ter causen vanden nabolghenden gheschysse.

Woven desen boghe ter rechter hant staen dese nabolghende letteren.

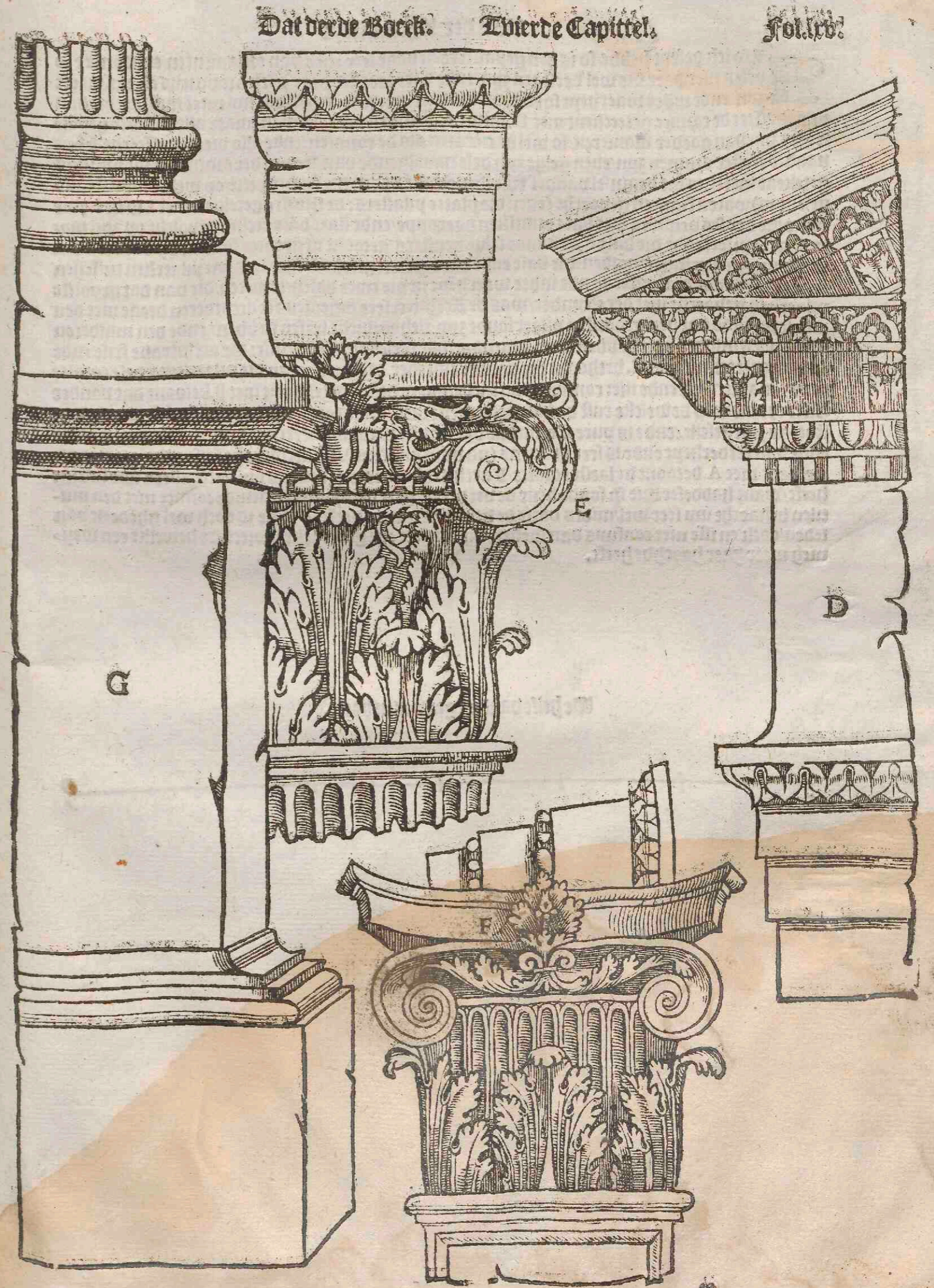
T. FLAVIVS P.F. NORICVS, IIII. VIR. ID. V. F. BAVIA. Q. L.
PRIMA SIBI ET POLICLITO SIVE SERVO, SIVE LIBERTO MEO,
ET L. CALPVRNIO VEGETO.

Vander Antiquiteyt

Ter vozen heb ick vande uniuersale maten des voorszeyden boechs/ende daer toe heb ick zyn forme geproportioneert na de selue beoont/maer vanden particularen leden en heb ick in so cleynen forme eenige sekerheyt conuenen geuen: van welken leden mits datter ve. I en dibe-
sche ornamenten zyn/willen wy in dees nabolgende bladeren tracteren. Vande hoochden en vanden dicken en sal ick niet meer vermanen/want dat eens geleyt is/maer ick sal alleenlijck toonen welck daerle zyn. De figure met der G geteekent is dat eerste pedestel met zyn der basen ende met den beginsel der colommen daer oppe/dewelcke gecanelleert is/ende alle die leden zyn gheproportioneert na de groote. Dat capiteel geteekent met E. hebbende de architrabe daer oppe/ volcht op die eerste colommen/also de caueringen betoonende figure geteekent D. compr d'architrabe frise ende cornice te zyn slamen by den anderen/dewelcke boven die geleyde eerste colommen staen/die welke cornice deur de auccoziteyt ende deur die eremplen welcke ick in veel plaetsen gealligeert hebbe/sal de wyse Leser mogen bekennen of se vicius oft goet is. Dat capiteel geteekent met F. is tegene dat den hoge onderhout op de viercante pilaren/ende dees twee capiteellen zyn van latijnsche wercke ende feer schoon:ende also ick dan geleyt hebbe en sal ick vanden maten niet tracteren/want dese figuren nade principale geproportioneert/ende met grooter neerlijcheyt vande groote int clepue geteantpozteert zyn.

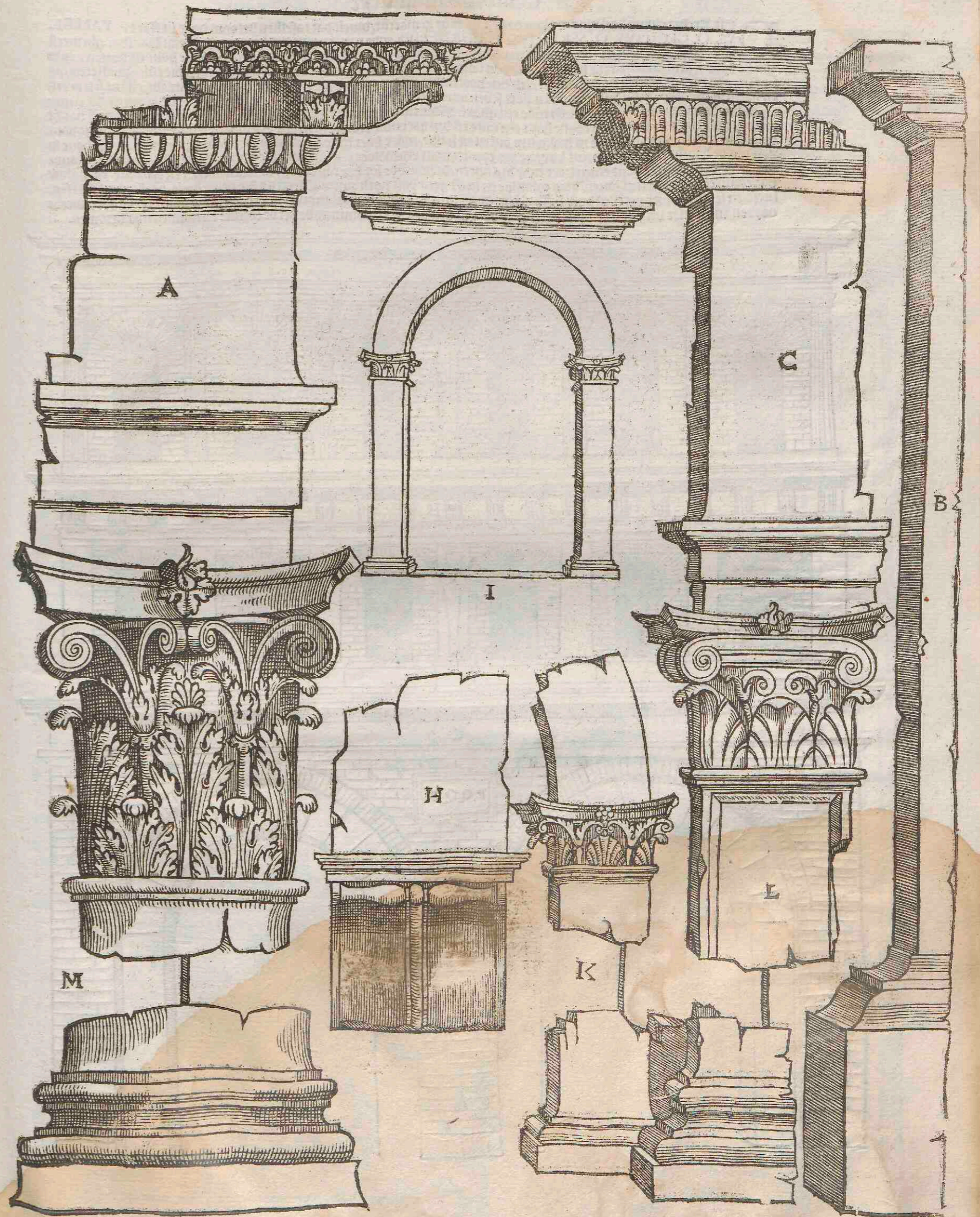
De helste vanden gemeenen voet daer den voorszeyden dubbelen boghe/
met zynen nabolgenden ornamenten mede gemeten was.

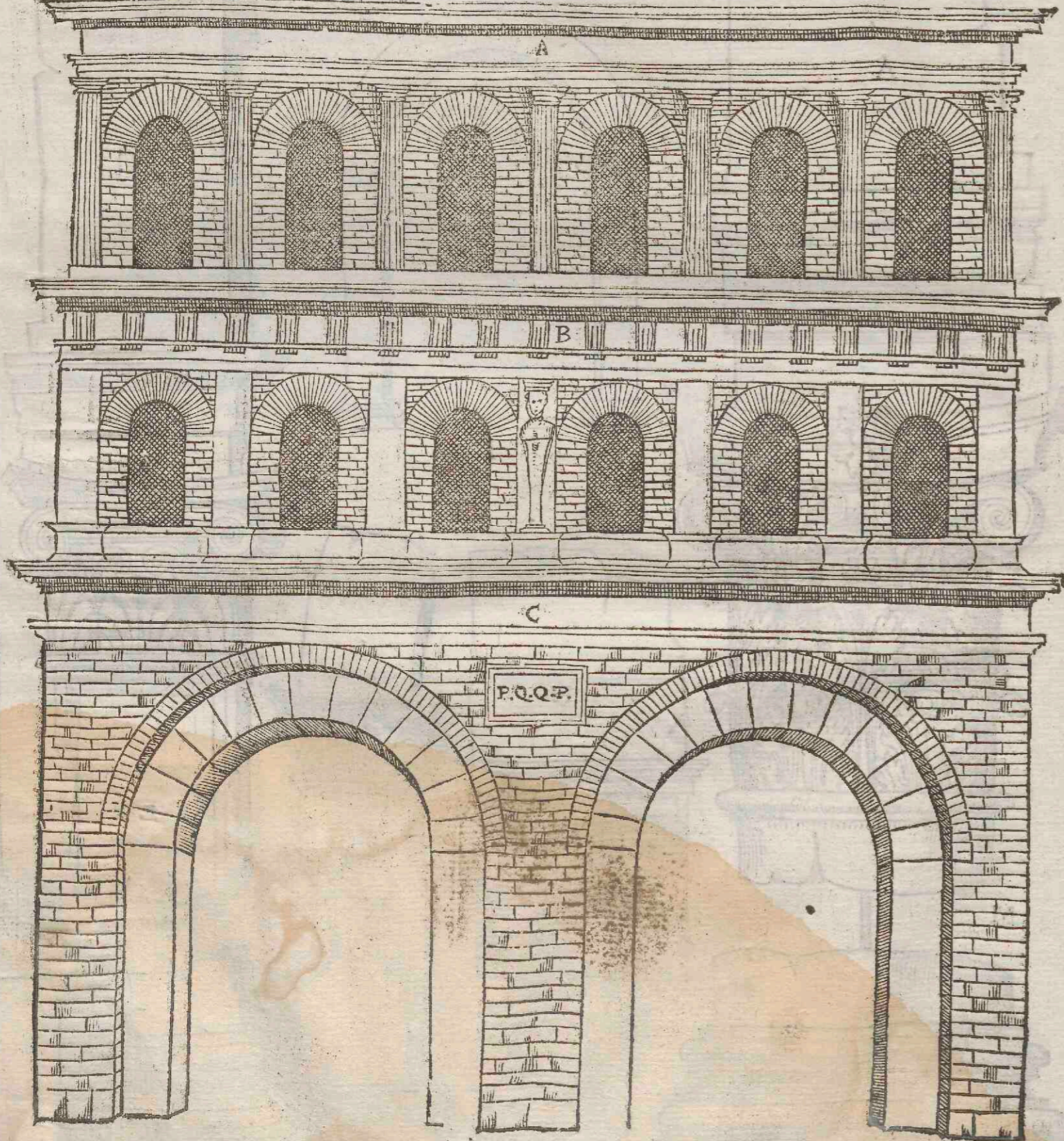
Van der Antiquiteyt

Als ick gesent hebbe/so is den gepasseerden hoge seer rijk van ornamenten/ende onder so velen isser daer die wel verstaen zyn/ende daer toe isser daer oock die vitiens en insinaect zyn/ende inder waerheyt so en vind' ick daer inne geen dinc dat my meer mishaecht/ dan de gepasseerde cornice geteekent met D. mits der voorgeseyder redenen/ maer alle d' ander gepasseerde zyn van goeder manieren/so wel de sieraren als de coznice: ende also die gepasseerde leden vander eerster ordinen zyn/eben gelijc zyn dese navolgende van der tweeder ordinen. Dat mutilus getekent met H. is int beginsel vander tweeder ordine boven die frontispicié/ op welke mutië (also gelyc is) waren figuren geboecht tegen die platte pilasters: de binstre getekent met L. is de forme van eene der ses vensters met dat coznicken daer oppe/ ende staet daer rechts gevolyt op zyn maeste. Dat capiteel ende die base K. is vande selue vensters/ getoont in grooter formen op dat die leden te bat mogen verstaen worden: die base ende dat capiteel getekent met L. is dat pilaercken tusschen de pilasters ende de vensters: ende inder waerheyt in die twee basen/ te weten/ die van dat grootste pilaercken geboecht met der clepnder/ was de Architect seer ingenieus te accorderen deene met den anderen/ alsoo dat den grootste pilaer soude zyn behoorlijcke basen hebben/ ende den minderen soude oock minder base hebben naer aduenant/ dat welcke ick seer pypse: die architrabe frise ende cornice geteekent met C. behoont die vander tweeder ordinen boven die pilaercken: dese cornice is seer manierlijck ende niet confus van snede/ dat pedestal geteekent met B. behoont dat vander lester ordinen/ op dewelcke rust de base geteekent met M. also oock dat capiteel welck daer boven staet/ is zyn geselle/ ende is pure Corinthia/ dat welcke is conformeert aent principale/ van wercke ende van teederheyt ende is seer graciens (na mijn duncken). D' architrabe frise ende cornice geteekent met A. behoont de laeste cornice/ d' architrabe en is niet vitiens om datse alleen twe fascien heeft/ want hadde ser drie sy soude deur de verberinge te becommert staen: de cornice met den mutiën behaecht my seer wel/ mides datse de dentillen niet en heeft / ende is oock wel ghedeelt van leden/ oock en isse niet confus van sneden/ maer heeft een gracelicke projecture dewelcke een wepnich p... haer hoochde heeft.

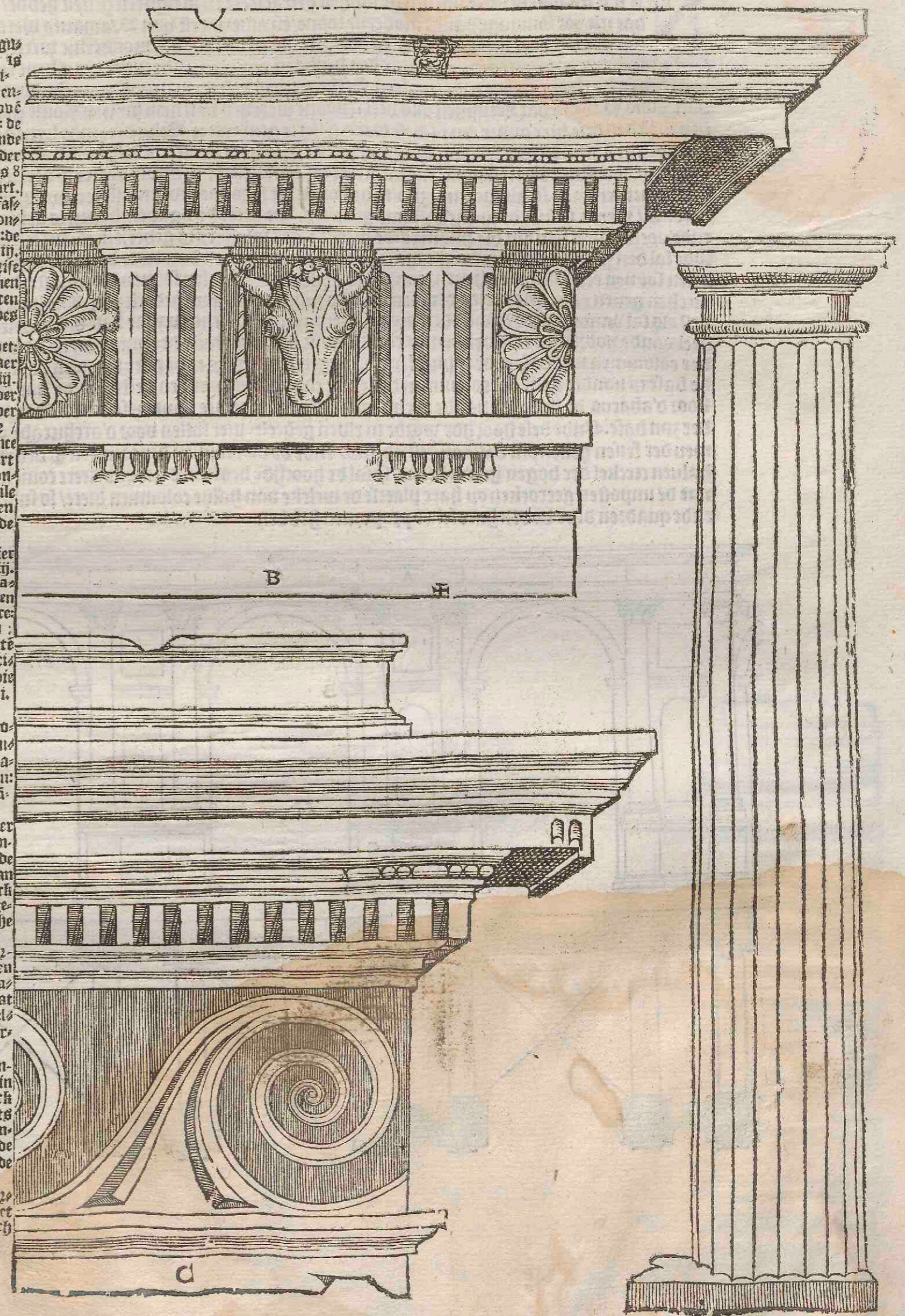
De helft vanden gemeenen voete.

Dese Arche trimumphael was een van de gepasseerde gemaerke / dwelc dat tafelken behoort daer in staet P. VALERI. VS. Q. CECILIUS. Q. SERVILIUS. P. CORNELIUS. ende men meent dat het ten tyden van Quirbal gheueest is: desen hoge is metter seluer mate handen anderen hoge gemeten: de wyde van elken boghe hout elf voeten / ende zijn hooghe seuentien boeren: de pilastren vanden bogen syn eenen voet en acht oncen breed: tusschen die twee pilastren syn op voeten en vier oncen: die syden houden elck d'yn voeten: die cimatie onder die C. in plaetse van architrabe / hout ses oncen en halve: de hooghe der pilastren is eenen voet seuen oncen en halve: dat lijcken boven die p'p'ise hout twee oncen die cimatie onder dat dentriculus is vier oncen ende een quart: en die cimatie daer boven is van een once en halve: dat tragael houdt een once: die cimatie onder die kroone hout een once en d'yn gaert: die kroone is hooghe d'yn oncen en halve: haer cimatie hout twee oncen een quaert: de frime is hooghe d'yn oncen en halve: maer haer isse hout twee oncen: de projecture van al hout so vele als de hooghe. Dat basement boven dees cornice hout eenen voet een once en halve: t'ider hooghen / de d'ikre vande gecantelleerde colonne hout eenen voet ende d'yn oncen: de hooghe sonder capiteel hout seuen voeten en een once / dat capiteel is hooghe tien oncen: dees colonne en heeft geen base noch cimatie. Carretus die desen hoge oock ghecounterseyt heeft / en set maer vier percken daer historien in gheschieden syn ende vijf columnen in dees derde ordene / ende in de tweede ordene / maer vier vensters vijf pilastren ende daer boven oec vijf columnen: de derde cornice en c'antuu niet becomen.

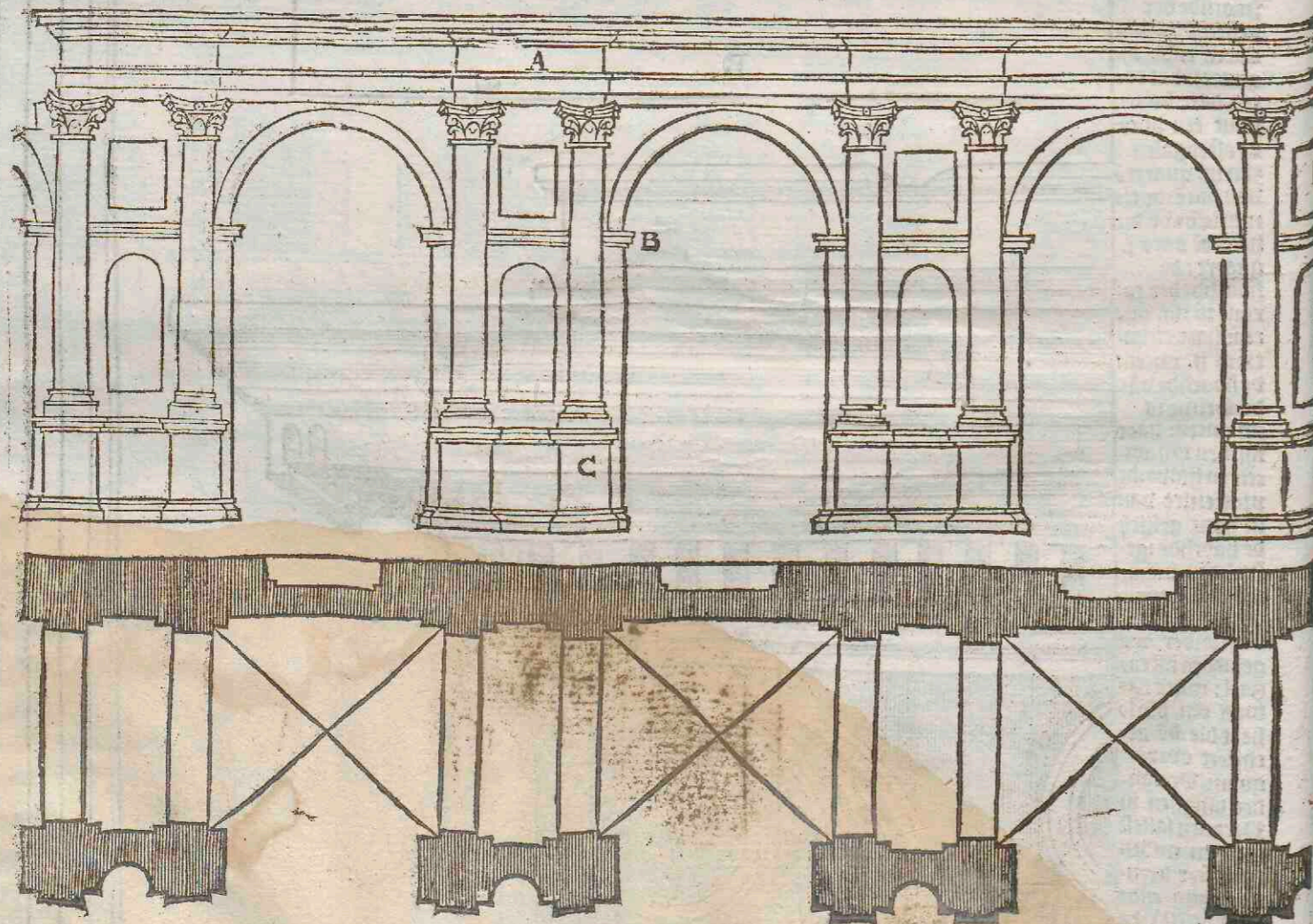

De B. is d'architrabe p'p'ise ende cornice bove de vensters: de hooghe vande eerste facie der architrabe is 8 oncen: in quart. de tweede facie hout 11. oncen en halve: de cornice hout 11. oncen: de p'p'ise is hooghe eenen voet 11. oncen: de breedte der p'p'ise hout een voet: dat lijcken daer boven hout 11. quaert vander oncen: d'ander boven datte / heuet een once ende een quart: de cimatie onder de dentile is van 11. oncen een quart: de hooghe der dentile is vier oncen ende 11. quaert: dat caet daer boven hout een once: de astragalen zijn 11. quaert: van once: de cimatie bove die hout 11. oncen: de hooghe der kroone is 11. oncen: haer cimatie is 11. oncen: de hooghe vande de frime is 11. oncen: haer lijcken is 11. oncen en halve: de projecture van al hout gelijck de hooghe: geheel den boghe mach Doric genoeint worden sonder den gheschieden astragael: maer dat was een ydel hert die de architect ober quam. Deelander dinghen in veronen salick swygen midts datse seer licentoes zijn ende aldecmeest de Archetrium: phal Dei Boeck: fact mitsdattet een barbarisch werck is.

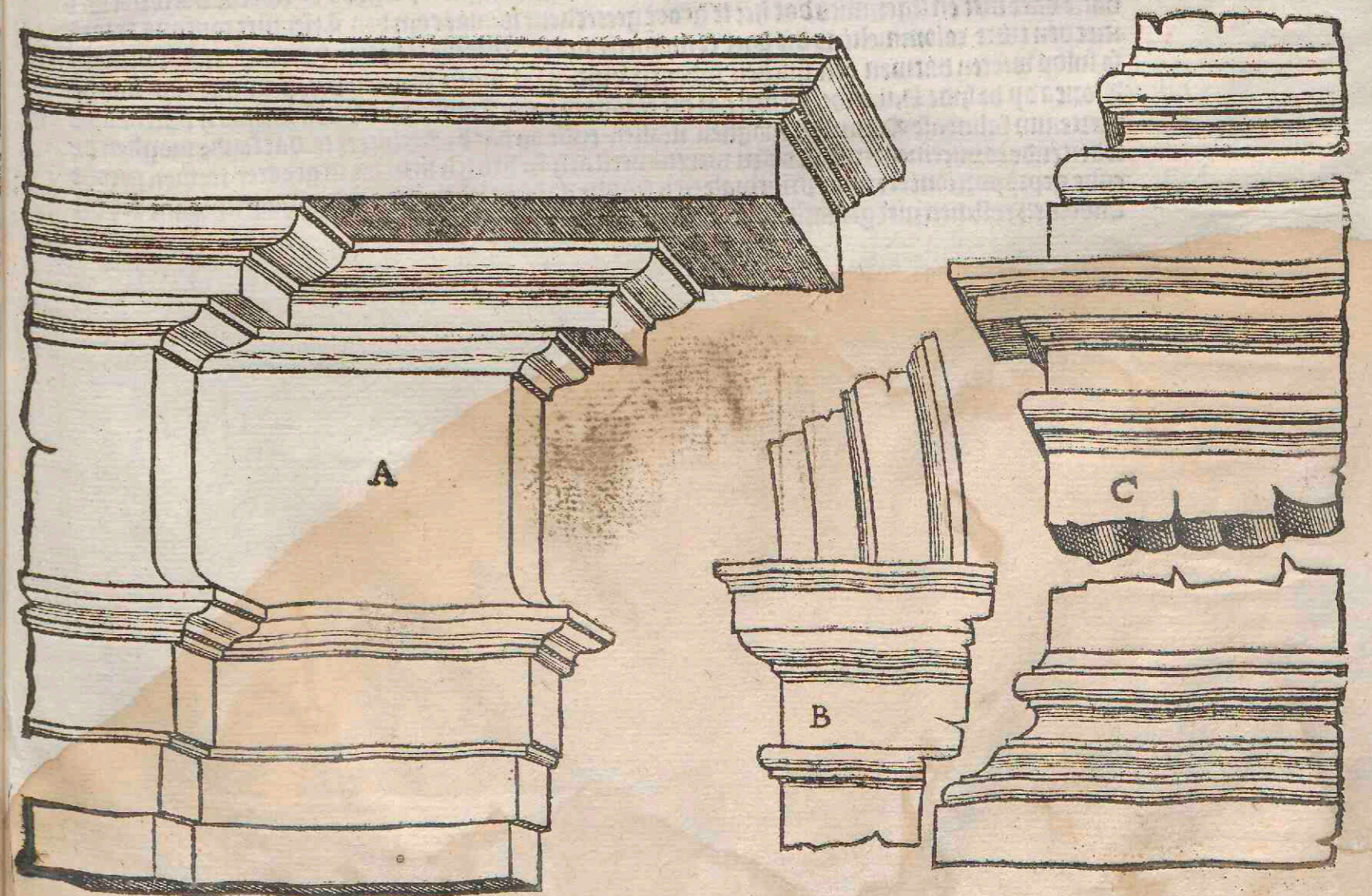
Van der Antiquiteyt

N dat ick van so veel antijcke dingen getractert en in figuren gestelt hebbe/ so ist reden dat ick ooc sommige vande moderne toone/ en eldemeest van Bramants wercke/ hoewel dat icken niet achtergelaten en hebbe/ getoont hebbende dat wonderlijc werck van S. Peters/ ende ander dingen tracter ende vanden heyligen tempelen: ende inder waerheyt so machmen wel seggen dat hy de goede ende/ perfecte Architecture heeft doen verrysen/ nochtans deur middel van Julio P. S. so dat betuygen also veel schoone wercken van hem binnen Rome gemaect: vanden welcken dese hier onder een is/ dese is een galerie gemaect te Beluedere inde hoven des Paus/ in d'welcke datmen twee schoone dinghe merct: d'een is haer stercke/ dewelcke mits dat de pilastren van so grooter breedden ende dichten zyn/ street tot eentwicheyt/ d'ander datter so veel scoone acornpagnementen ende so wel verciert zyn/ ende bouen die schoone inuente isse seer wel gheproporzio-neert: dit werck is met de antijcke palme gemeten. De breedde vanden bogen is achteen palmen/ ende oock so veel houden die pilastren: de breedde des pilastren is gedeelt in eluen/ een deel op ekeke syde sal den pilaster die den boghe draecht hebben/ dat comen dan twee deelen te zyn: ander twee delen salmen een colomme gheben/ comt vier deelen: twee deelen salmen den pilasterkens vanden nicchen geuen ende drie deelen der nicchen/ also sullen die elue wtgedelt zyn. Die hoochde des pe-destals sal vande helft der wijdden des pilastren zyn/ de hoochde vande base des pedestals sal een deel vande voorszeyde elue hebben: de coznice hout dat neghenste deel min dan de base/ de hoochde der colommen met base ende capiteel sy van negen diameters ende daer toe noch dat sevendste deel: de base is vander helft der colommen dicke/ dat capiteel is van een dicke ende dat sevendste deel vooz d'abacus/ de hoochde vande architrabe frise ende coznice houden so veel als dat pedestal son-der zyn base. Ende dese hoochde woze in eluen gedeelt/ vier sullen vooz d'architrabe zyn/ drie sal men der frisen geuen om datse ongesneden is/ ende de vier salmen der coznicen geuen: als dan den haluen circkel der bogen getrocken is/ so sal de hoochde des lichts gedobbeleert comen: ende daer nae de imposten getrocken op haer plaetse de welcke van halue colommen dicke/ so sullen de nicche ende quadren daer boven haer seker proporzien hebben.

Dat derde Boeck. Vierde Capittel. Fol. cxliij.

O dat ic hier belyden mits dat de figure so clepne is/ niet perfectelijc en heb comt toonen de leden der logien voorszeyt/ so heb ick die hier onder in grooter formen willen toonen/ dat deel C. is dat pedestal van dier logien/ oock staet daer de base vander colommen oppe gheproporzioeert nae groote: de figure B. becoont d'imposte vande boghe met een deel des eluen. De figure geteekent met A. behoont d'architrabe frise ende coznice boven de colommen: de generale maten aengaende de hoochden zyn eens geseyt/ daeromme en sal icse nu niet verhalen/ wantse nae de groote gheproporzioeert zyn. In dees coznice hadde die Architect schoone iudicie/ dat hy de cozone ongebzoken deur liet loopen/ ende dat hy de ander leden vander cozonen nederwaerts liet wtspringen/ dat welcke comt seer gracelijc te staen/ ende de croone is te stercker ende bewaert dat geheele werck vanden wateren: met welker inuencien dat de Architect hem sal mogen behelpen in diuerschen accidenten/ want die wtsprongen der coznicen en staen alsoos niet wel/ maer in sommige plaetsen wel ende in sommige qualijck/ oock zyn de wtsprongen ouerdraghelijck/ daer die colomme geen pilastren vande syden en heeft/ maer van desen wtsprongen heb ick breder getrac- teert inden vierden boeck in dat tractaet van vierderlepe Simmetrie der colommen.

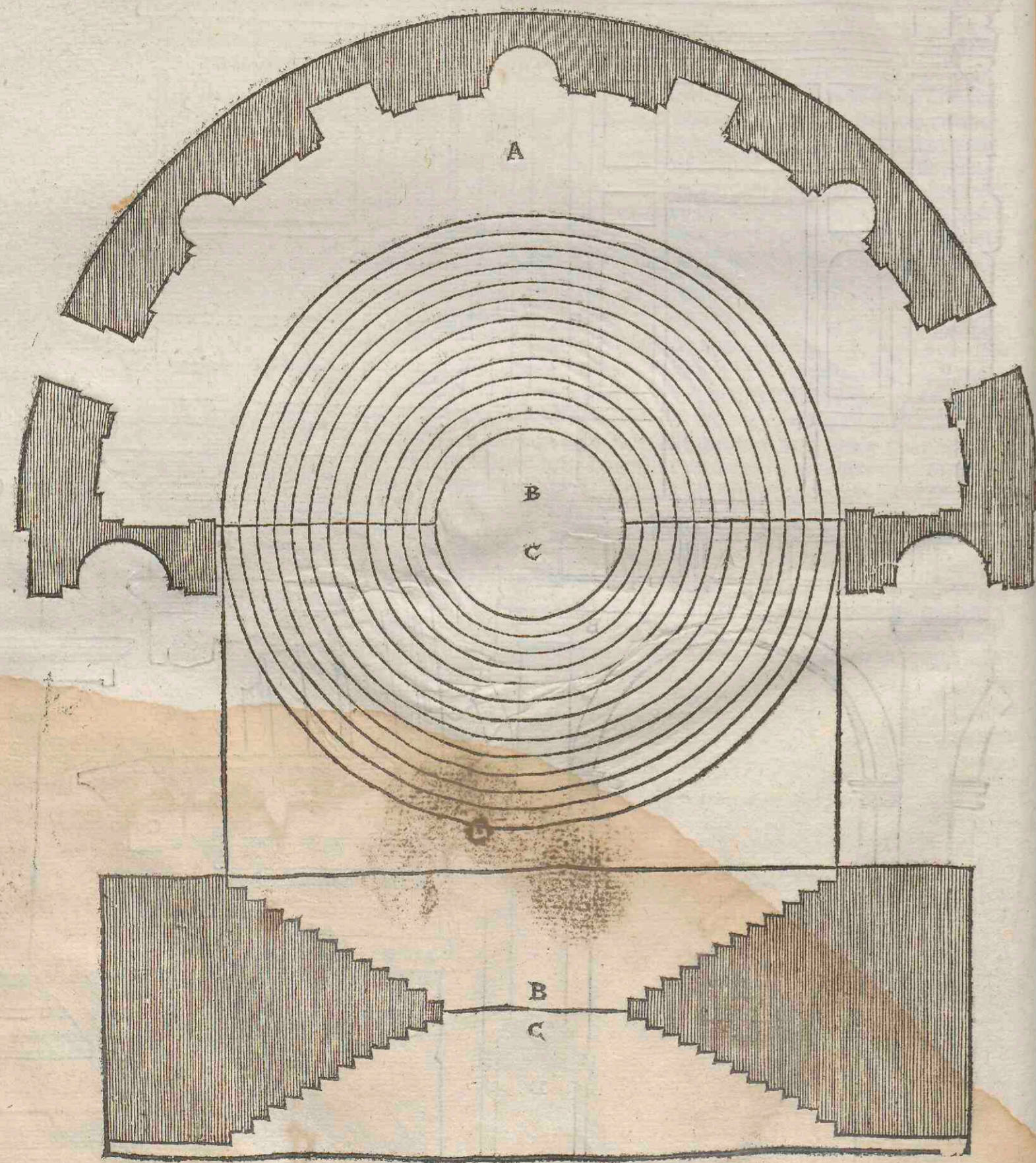
Van der Antiquiteyt

Het vozen heb ick vanden Architect Bramant een werck getoont/ dus sal ick nu noch een ander toonen vanden seluen meester gemaect vande welke de voorszene Architect sal mogen groot behulp nemen deur die diuersche vercieringe die daer inre zyn. In dres logie wilde die Architect drie ordinen doen bouen d'andere thoonen te weeten die Dorica/ Ionica ende Corinthia: ende inder waerheyt so waren die ordinen scoone/ wel verciert en verselschap: dies niet remint dat die pilasters vander eerster ordinen Dorica te cranck waren/ en de bogen te wijde nade proportie der pilasters/ daer toe deur dat massif vanden muur der Ionischer ordinen daer op staende. so heeft dit werck in nabolgende tyden begost te ruineren. Daer Balthazar van Siena een seltsaem en verstandich Architect repareerde sulcke ruine: maekende noch tegenpilasters met haren onderbogen: ende daeromme heb ick geseyt/ dat de wyse Architecten van deser sabbijcken leeren mogen: leeren seg' ick/ niet alleenlyck te imiteren de schoone ende welgemaecte dingen/ maer hem te wachten van errozen/ ende altoos in consideratie te hebben/ wat quantiteyt van gewichte dat die benedenste dingen te onderhouden hebben/ dus sy die Architect lieuer vresende van cloeck: want is hy vresende so sal hy altyts het seker nemen/ ende zyn dingen met consideratie maken/ ooc sal hy raets plegen/ ja van minderen dan hy is/ vanden welken datmen dicwils leert/ maer is hy te groots ende dat hy hem te seer in zyn const ende wetenheyt betrouet/ so en sal hy den raet van anderen niet willen/ waer deur dat hy dicwyl vergaen sal/ dats dat zyn dingen qualijck wtcomen sullen. Nu willen wy weder tot der logien keeren vande welke dat ick spreke/ en geuert sommige regelen van haer proportien/ de wijdde des boechs sal in acht gedeelt worden: drie van dien deelen sullen vooz de breedde vanden pilasters zyn/ ende de hoochde vanden bogen sal secksen sulcken deelen houden/ den vooztooch des pilasters worde ghedreft in vieren/ twee salmen den pilasters vanden bogen geven/ ende d'ander twee sullen vooz de dicte der colommen zyn/ de hoochde vanden pedestale sal vander wijdden des lichts de helft souden/ de hoochde vander colommen sal van acht haerder deelen zyn met der basen ende den capitale/ die hoochde vande architrabe frise ende cornice sy van dat vierdedeel der colommen lengde. Die tweede ordine sal vander eerster ghemindert zyn dat vierdedeel/ te wetē/ dat vanden pavimente der ordinen Dorica/ tot aent hoochste van zyn cornice gedeelt worde in vierē/ en die van dien selue sullen zyn vooz die geheele hoochde vander Ionischer ordine/ en also sullen alle die leden in hē seluen dat vierdedeel gemindert zyn. Desgelijc salmen oock met der derde ordinen (dewelcke Corinthia is) teghen de tweede doen/ hoewel datse daer niet en staet/ mits dat het te groot geveekent is/ maer om den Leser niet confus te late met den twee colommekens die daer te midden comen/ begerde te weten hoe datse eynde nemen/ so suldy weeten datmen een sulcken inventie vinden sal inden vierden boeck in d'ordine vande Dorica op de syde H. ij. ende hoewel dat die colommekens Ionica zyn inden geseyden boeck/ dies nietemin salmense Corinthia moghen maken/ ende op dat de Architect te dat soude moghen de leden ende cornicementen van deser wercke verstaen/ so heb ick hem die in grooter formen getoont ende geproportioneert nade principale/ ick segghe vanden leden der eerster ordinen/ want tot die andere en costmen niet gemakelijc comen om die te meren.

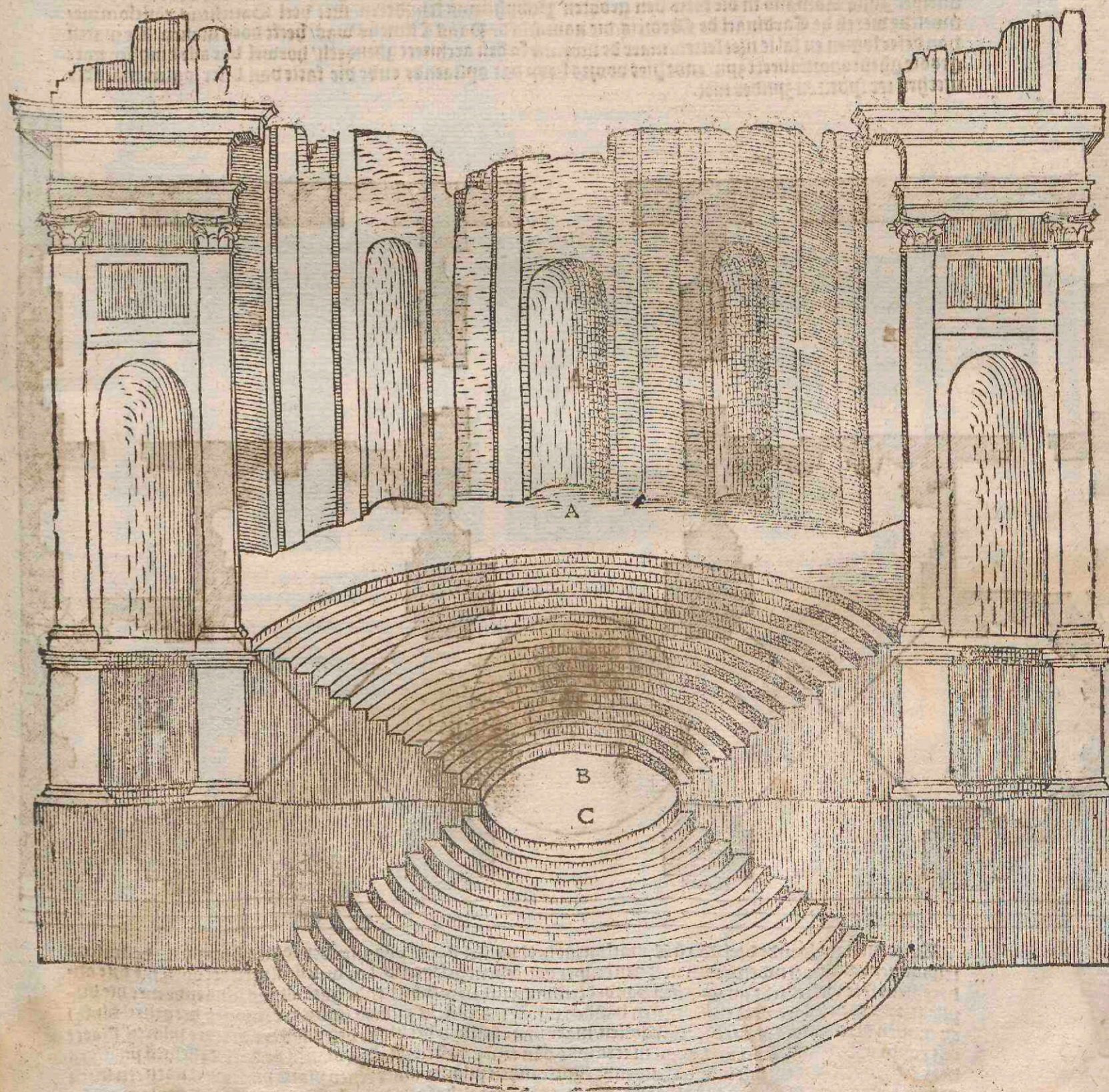
Uan der Antiquiteyt.

Tot Welbedere senden inganck vande hobinge des Paus/ deur de logte die ick hier voorgetoont hebbe/ want de plaecse altyts opwaerts gaet/ daer is eenen opganck die seer schoon is/ deur den welcken dat men op een pleyne comt/ die de forme van eenen Theatre heeft/ waer af den gront hier onder ghetooit wort/ ende daer toe heb ick dat profiel daer onder ghesedt op dat men verstaen soude/ hier en heb ick gheen rekeninge vanden maten ghesonden/ willende alleen heroonen die inventie vanden trappen/ ende den halben cirkel hoe dat hy staet. Dese halben cirkel comt seer verheben te staen vanden eersten hof des Paus ten palafte waerts/ ende achter den halben cirkel bintmen een seer groote pleyne met schoonen appartementen/ tot welcker plaecsen datmen deur die twee poozten gaet/ diemen inde spiden van desen halben cirkel siet/ in welke plaecsen dat veel schoone statuen sijn/ ende onder d'ander soo ick den Laocoon/ den Apollo/ den Ephe/ de Venus/ de Cleopatra/ ende den Hercules.

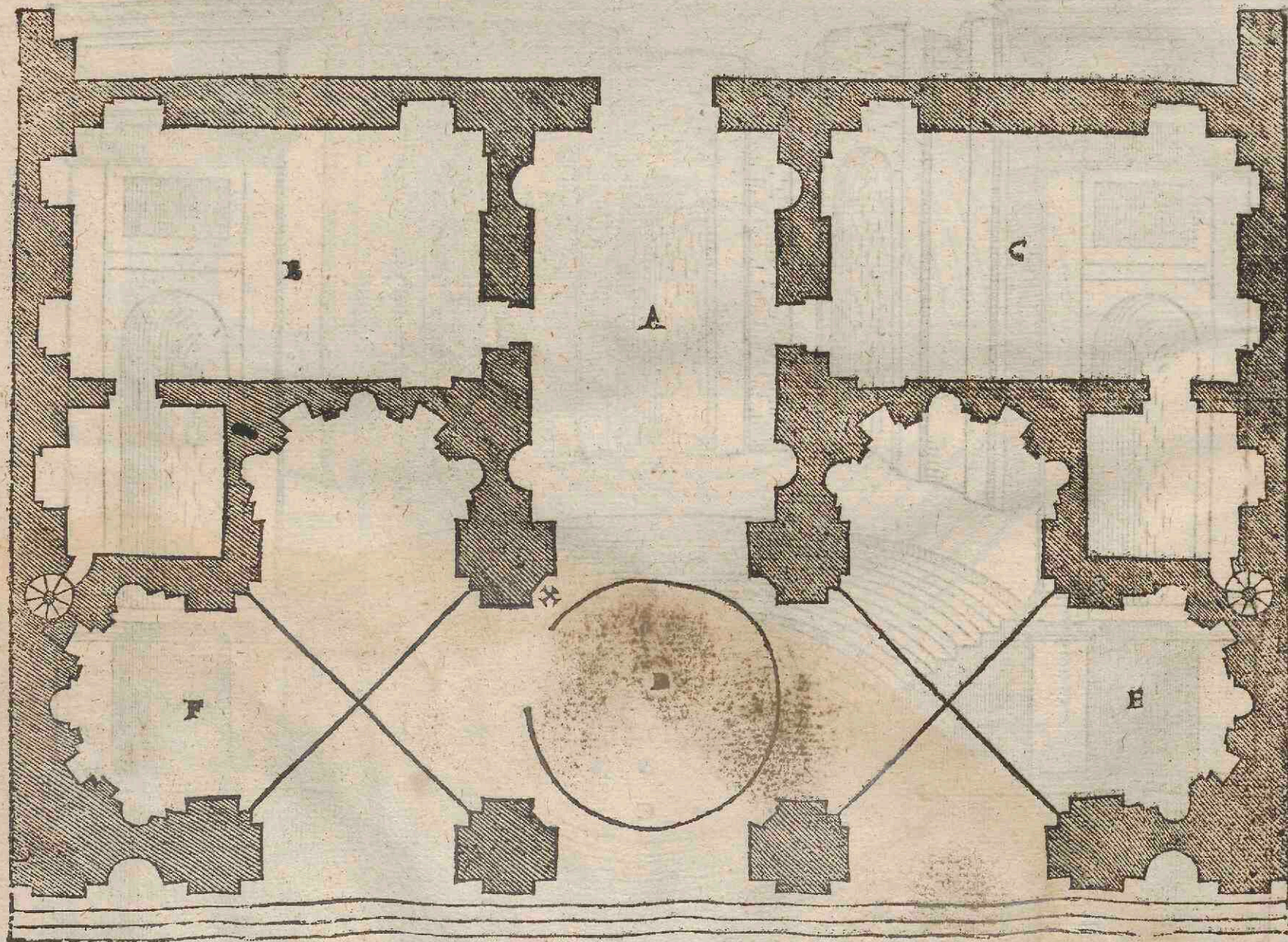
Das derde Boeck. Tweerde Capittel. Fol. lxx.

Die is dat opstaende oft orthographie vanden gherouwen gróndt/ ende alsoo ick gheseyt hebbe en salick vande maten niet tracteren achtende alleene op de invende: ende hoe wel dat hier op elke zijde alleen eenich pilaster met sijn twee columnen getoont wort/ nochtans verstaen sy niet sommighe logten daer vozen af geaccéert is/ ende dat slycht byde dobbele columnen ende de nicchen met den quadren daer boven. Inde plaetse van Welbedere sijn noch deel meer ander dinghen die ick en behoone/ ende onder andere dinghen ick eenen wonderlijcken windeltrapp/ inden gront vanden welcken een fonteyne saet seer overvloeynde van wateren/ den welcken opganck is alom vanghen van columnen in dat binnenste deel/ de welke columnen sijn van vier ordinen/ te weten/ Dorica/ Ionica/ Corinthia/ ende Composita/ maer dat te verwonderen/ ende alder ingenoeft is/ dat dat tusschen d'ene en d'ander ordinen gheen afsteyden gaset en wort/ maer men gaet vande Dorica in Ionica/ ende vande Ionica in de Corinthia/ ende vande Corinthia in de Composita/ met sulcker const dat een mensche niet gewaer en wort waer dat een ordene cyndert ende in d'anger gaet/ alsoo dat ick oordeele dat Hyantant noyt schoonder noch costlijcker Architectuur ghemactt en heeft dan dese.

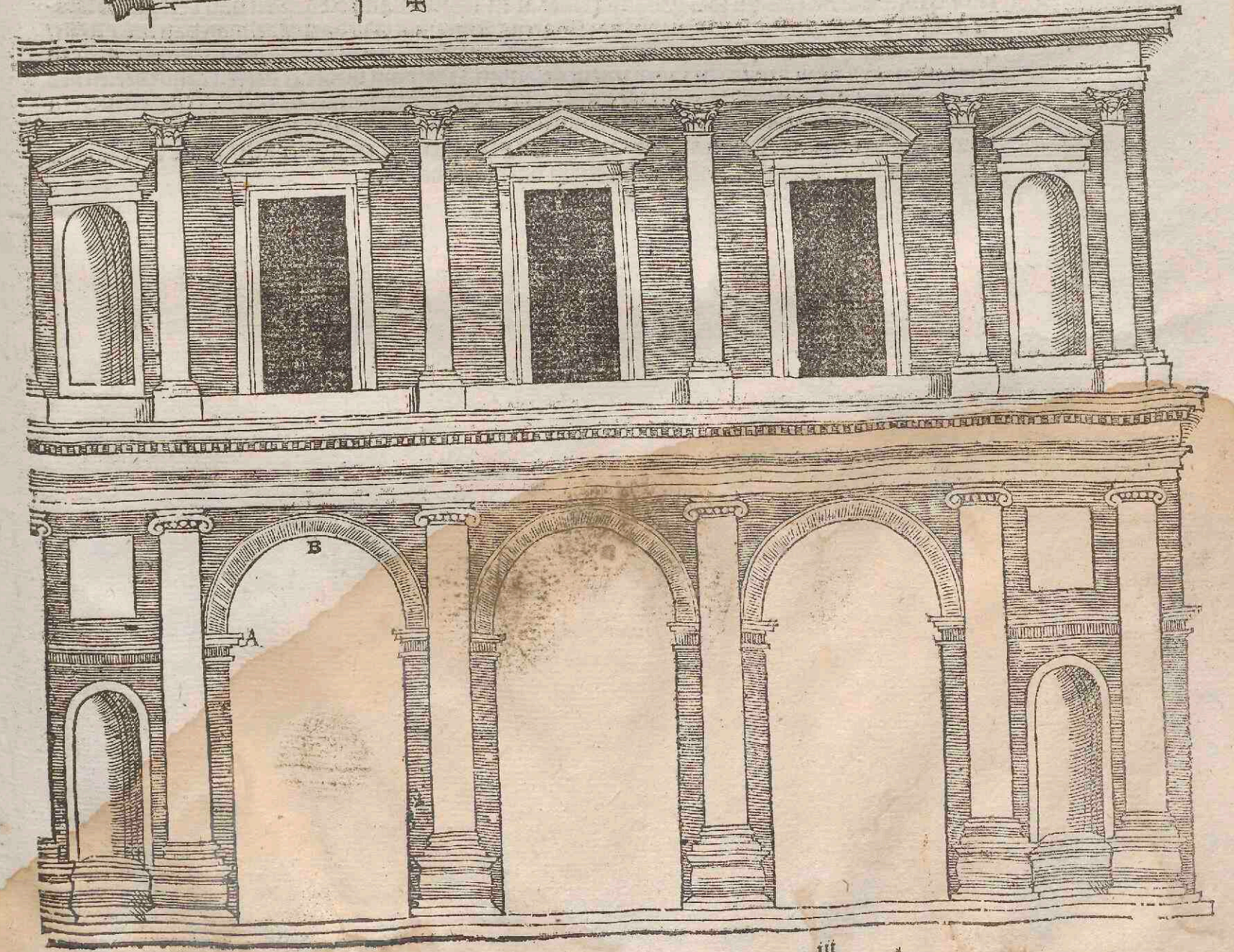
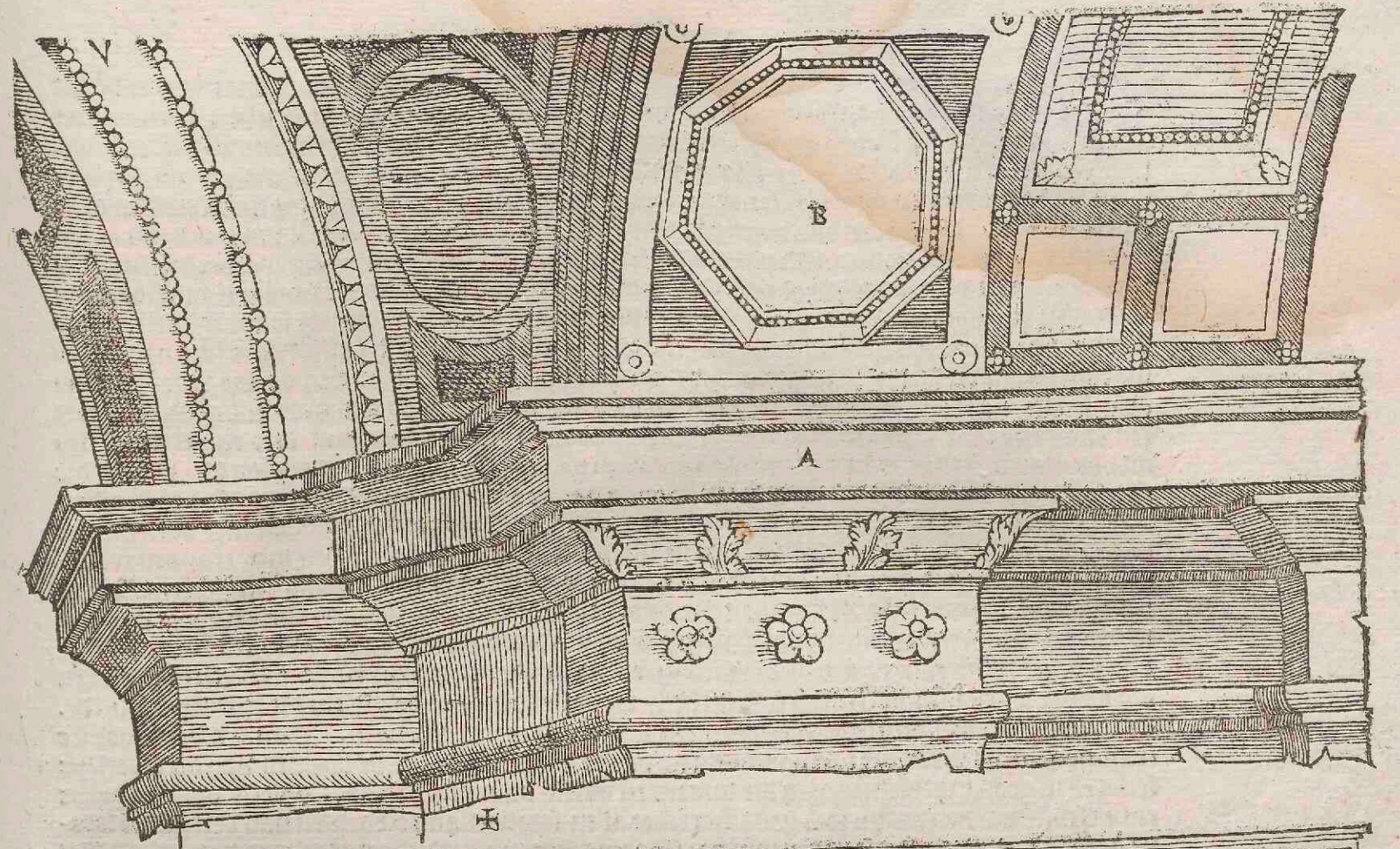

Vander Antiquiteyt

Buyten Rome/ A monte mario/ is een seer schoon plaetse met alle den deelen die tot een rustplaetse behoeven/ dewelcke singulare deelen ick liever swijghen dan daer luttel af legghen wille/ maer ick sal allereerst tracteren ende betoonen een logie met haerder sacien gheordincert vanden diuinen Raphael Durbin/ hoewel dat hy ander appartementen/ ende groot beginsel tot ander dingen gegenen hadde/ dat couent hoewel dat het viercant is/ nochtans hadde hy dat int ronde gheordincert/ nae dat de fondamenten eendeels wt wysen. Dat vestibulum geteekent A ende die twee plaetsen B. en C. staen in sulcken soemen niet/ maer om den gront te volboen/ heb ick die daer so geseet/ want dat deel C. spndet in eenen berch/ gelyck oec dat deel E. maer in dander syde der logien geteekent F. en is den haluen circkel niet/ ende dat was ghelaren om sommige appartementen niet te vernissen/ maer om geselschaps wille hebben daer by gheset. Dozdine van deser logien is ouerschoon/ vande welcke dat twelfsel conconcordijse verandert is/ want dat middelste deel is met een ronde tribune/ ende die twee ter syden sijn crups wits/ in welck verhemelte en oec inde mueren Jan van Dden wonder van stucco ende geschilderde grotelchen met meer vzeindicheyts gemaect heeft/ also dat onder de schoone ende herstandelijcke architecture/ met de vertieringhen van stucco ende van schilderen/ daer toe die antijcke statuen daer sijn/ dese logie wel een valderschoonste mach genoemt worden. En daer toe den haluen circkel niet en respondeert op den anderen/ en wilde d'architect niet onghelijck laten/ maer dede daer sijn discipel Giulio Romano in die sacie den grooten Polyphemus schilderen/ met veel Sarcophagen vantsomme/ dwelcke werck de Cardinael de Medici/ die namaels de Paus Clemens was/ heeft doen maken. De maer van deser logien en sal ic niet setten/ maer de inuentie sy den architect ghenoech/ hoewel dat alle dinghen naet groote gheproporzioneert sijn/ ende hier voorts sijn dat opstaende ende die sacie van deser logien/ maer dre rntechen ter syden en sijn niet.

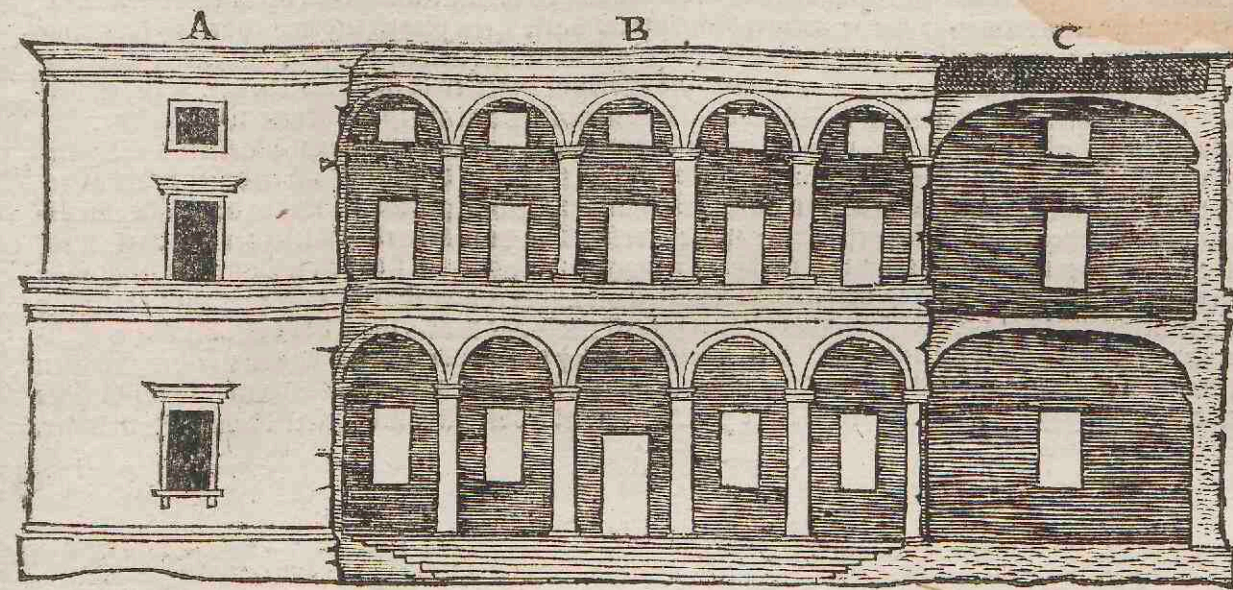
Deur dit nabolgende deel B. en C. machment heel wiffel vander voorsepder logien begrepen/ deswelcks schoonheit altemael inden haech met den crups geteekent gelegen is/ den welcken verstaer oock die dte andere hem seer wel schijnt mit ophellen vander tribunen inden middel/ ende gaet altoos bindende met die dupiteate vanden pilaren/ tot elcker facten vanden pilaster/ dewelcke pilaren (mits vercozonen die geheel blyft) en maken die pilasters niet teeder te schynen/ maer meer sulcken brekunge des pilasters in twee pilaren/ maect een ruyen optien/ ende staet niettemin in termyne van eenen vasten pilaster/ want de bafe deseluen pilasters herbolche oock. En om dat inde nabolgende figure inden pilaster maer enen platte pilaster met noch een stuck getoont en is/ so seggh ick om te dat verstaen te worden/ dat elcke facte der pilasters van binnen der logien ofte galerien/ oock in drien ghedeelt is/ vanden welcken datmen twee platte pilaren ende op deshoeken met een intercolomnie verstaen ende maken sal/ ende al ist (also ick gheseyt hebbe) dat het twee platte pilaren met een intercolomnie sijn/ nochtans comt het alsamen enen pilaster te sijn.

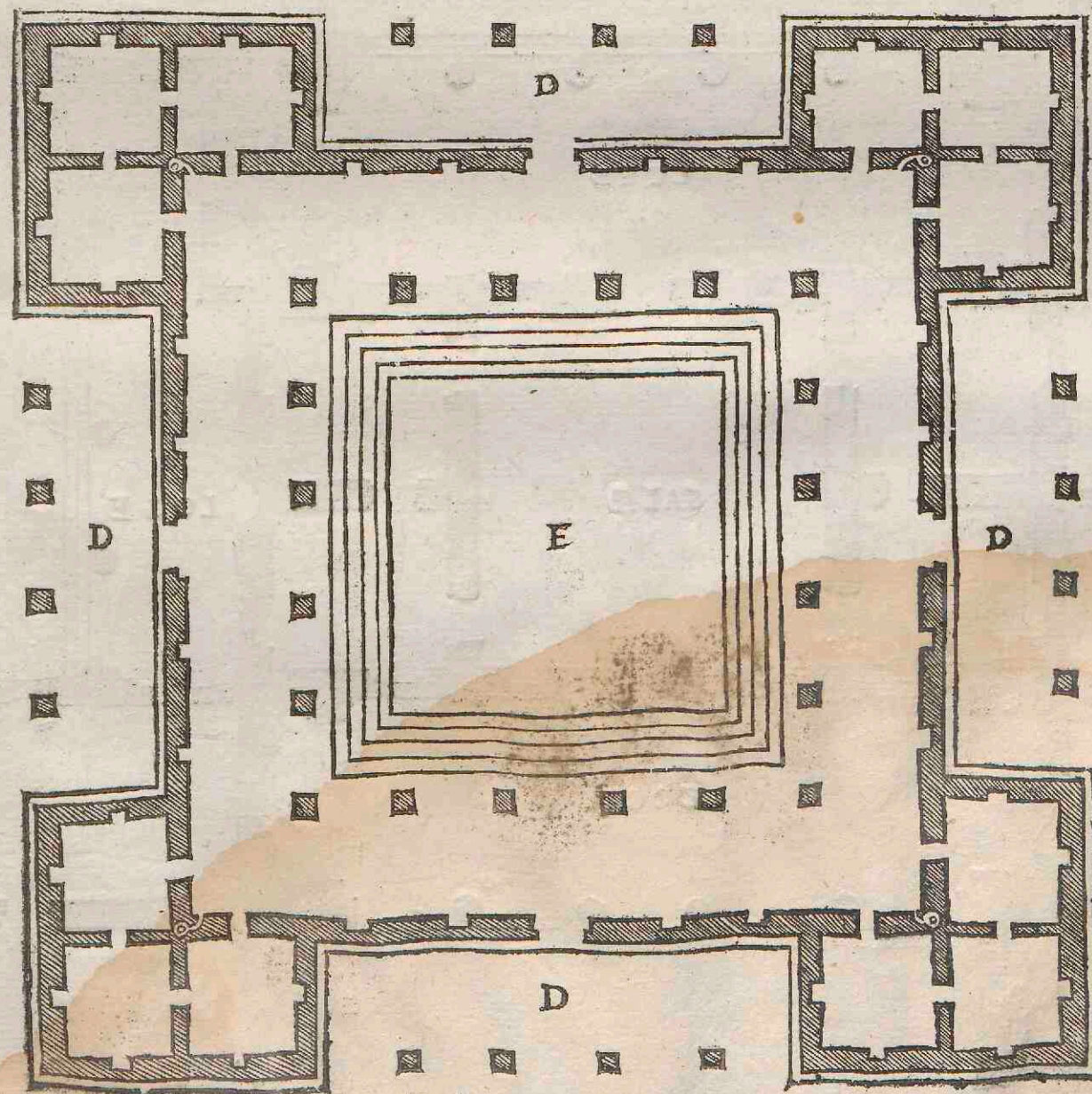

Onder v' andere steden van Italien/ soo wordt Napels La Gentile gheuoempt/ ende dat niet alleenlijck van groote Baronnen/ Heeren/ Grauen/ ende ontellicke Edelmannen: maer is oock so wel begaeft van hovingen ende huysen van plantanen/ als eenich lande van Italien. Ende onder d'ander genoechlycke plaetsen die buyten der stadt gelegen zyn/ soo isser een palaps datmen Poggio Reale noempt/ dat welcke de Coninc Alphonsus dede bouwen vooz syn genoechte/ inden tyden dat (voorzijts eens t' geluckich) Italien vredelijck was/ ende nu ongeluckich deur haer discordien. Dit palaps heeft seer schoone forme ende is seer wel verdeelt in soozten/ datmen in elck eenen vanden hoecken soude moghen een groot heerlichap logeren/ ende datte midts dat daer ses goede cameren zyn sonder die stantien onder d'eerde ende sommighe secrete camerkens: de forme van deser schoonder edificien inden gront ende int opstaende is hier navolgende/ ende de maten hier/ af en set ick u niet/ om dielwille dat ick alleenlijck op die inuentie gheacht hebbe: want die wijse Architect sal mogen imaginere/ van wat grootendat hy begheere een camer te zyne / zijnde alle van eender grooten: ende dan van vier cameren sal hy alle de maten vande reste der edificien moghen nemen/ de welcke edificie (aloo gheseydt is) die vedele Coninck v'seerde vooz syn genoechte/ mits datmen de plaetsen opt lant inde somer en aldermeest inde groote hitte gebuyet. Decourte van desen palaps is ombanghen met een galerie bouen d'andere/ ende inde middelste plaetse gheteeckent met E. gaertmen met trappen neder/ in een schoon pleyne getraet/ in welke plaetse de Coninck zynde met alsulcken Heeren als hem beliefde/ ende daer etende oft banchetterende. dede sommighe secrete plaetsen openen/ waer deur dat in tenen ooghenblijck de plaetse vol waters quam/ also datle alle int water laten/ ende alst den Coninck beliefde dede dat water weder wech gaen: maer daer en gebraken geen diuersche kleederen om hem te vercleeden/ noch oock costelijcke bereyde bedden vooz de gheene die te rusten beliefde. **I**taliaensche wellusticheyt/ hoe sydy deur u discordie te niet ghegaen. Van d'alder schoonste cruythouen met diuersche compartimenten/ vande boomgaerden ende boomen/ van die alderlepe fruyten in groter menichten/ van die wijders en visen/ bade plaetsen vooz dierse vogelen groote ende cleyne/ vanden stallen wel gestoffeert met allen soozten van peerden/ en van veel ander scoone dingen/ en wil ick niet segghen/ om dat Marcus Antonius Michael Edelman van deser stadt/ seer verstandich inder architecture/ ende die veel gesien heeft/ daer af te vollen ghetraectert heeft in een epistole in Latijn aen eenen zynen vrient gesonden. Daer om weder te keeren aende deelen des gheseyden palaps/ dat welcke recht viercant is/ so ist van binnen omlepydt met twee galerien d'eers bouen d'andere: in welke vier hoecken binnen de dicke vanden muer staen de windeltrappen om bouen te gaen. De vier logien oft galerien buyten geteeckent B. en zyn der niet/ maer tot commaditeyten ende verrieringe der edificien soudeu sy daer wel voegen.

In des figure hier onder heb ick willen betoonen die ortographie van binnen en van buyten/ dat deel geteeckent A. betoont dat deel van buyten/ dat deel B. representeert de galerien van binnen/ dat deel C. bewijst de stantien van binnen: in des figure en heb ick her dack vander edificie met geteeckent/ want na mijn duncken soud' ick sulcken edificie willen gheplaekest hebben/ in soozten datment vooz een wandelinghe useren om t'antichap te sien.

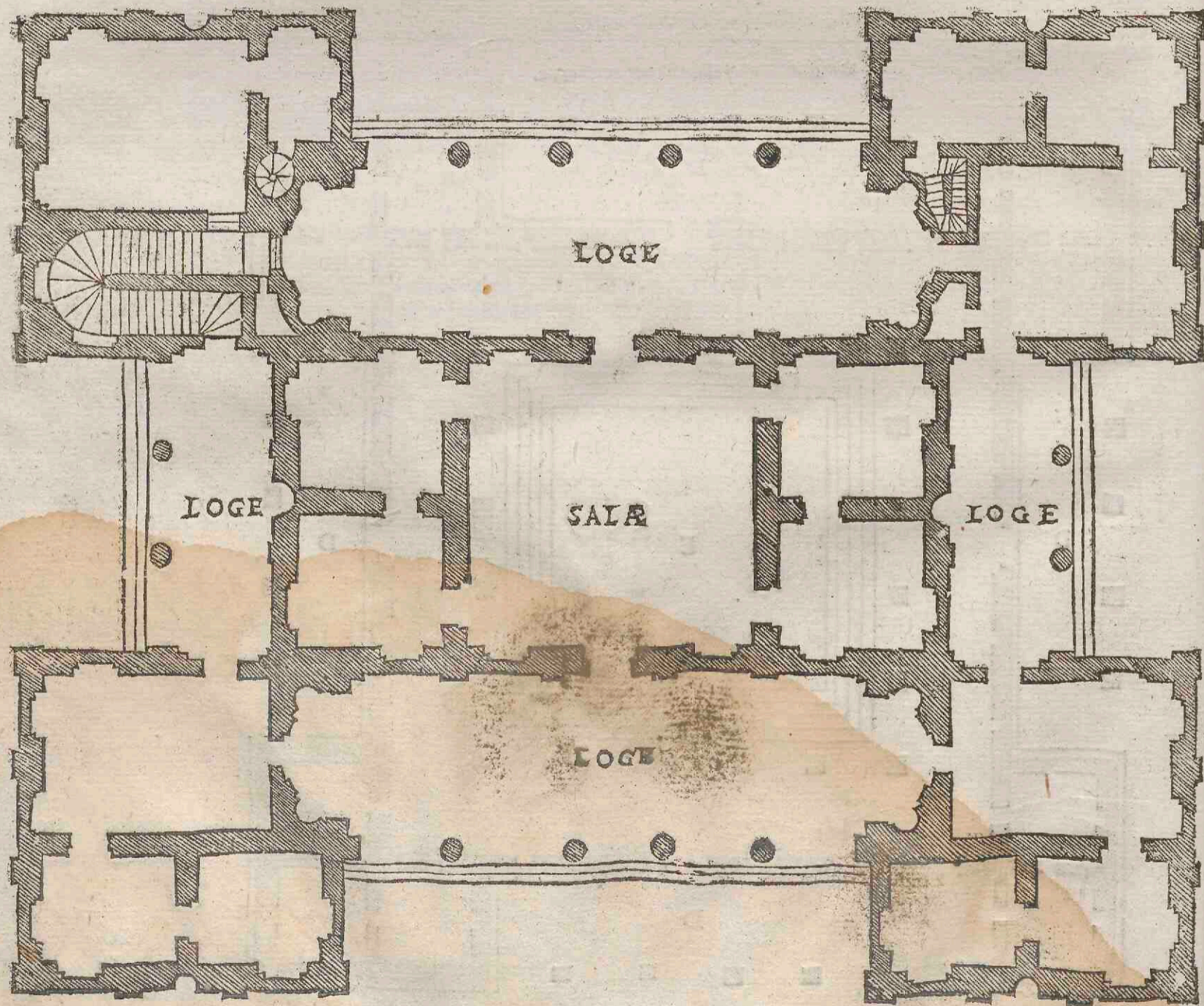

Den gront van dat Poggio reale van Napels.

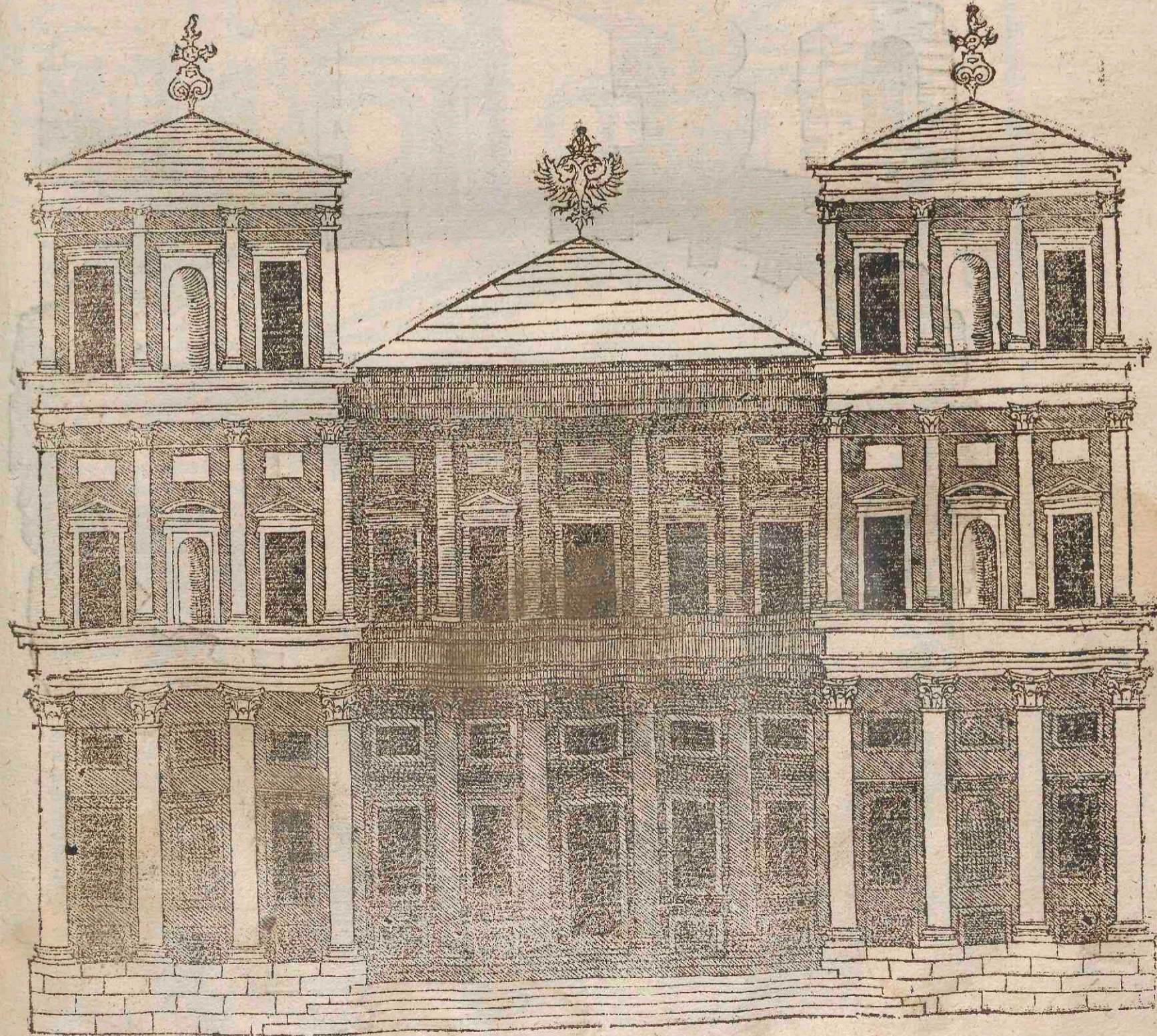
Aander Antiquiteyt

Conſiderende op die ſchoone edificie van dat Poggio Reale/ſoo is my in gedachte gecomen hier noch een op die maniere te ſetten/maer in ander ſoort van appartementen/ende by abontueren met inder gemachs/mits dat die ſtanten alle van eender grootte ſyn/dat welke niet wel en overcomt/maer r'is van nood dat de eerſte grooter dan de tweede ſy in deſe edificie en maect te u geen plaetſe noch lucht van binnen/om dat het een huys opt ſant is/niet becommert ſynde van eeniger ſyde/ten heeft aen alle vier de hoeken licht gen oech. Maer yemant mocht leggen/ dat de ſale met den vier cameran/ niet datſe geen licht dan deur de logien en hebben/dochter zyn ſouden want het geen perfecten dach en is/daer machmen op antwoorden/dat zyn deſe edificie gemaect om inde groote herte te bſeren/mits datſe geen plaetſe inden middelt en heeft/ſo ſal de ſale met den vier cameran altyes oech zyn/mer d'after die Sonne niet aen en mach/ete plaetſen ſullen ſeer gerieflyck zyn op den middach/ende genomen dat dat die gheleyde plaetſen ſo volcomen licht niet en hebben als die ander woonghen/dies niettemin ſullente wel ſo veel licht hebben als ſy behoeven/ want ſulcken ſiet men in Bolognien/dewelcke is in dier manieren/ende daer toe zyn der oock van binnin plaetſen met logen/ende worden dagelijck bewoont. Deſe edificie is alſo gebuſponeert/dat zyn de hoekſtueren van goeder dichte/ſo ſal de reſte ſterck genoeg zyn/ende al waren de mueren van middelbariger dichten/mits datſe alle conterfozen deen van den anderen zyn/ſal noch ſterck genoeg wesen. Vande maten en wil ick niet tracteren/mits dat dit ghep'opozitioneert zynde/de experte Architect ſal moghen inagneren nae den wille des patroons/de grote van eender plaetſen/ende die dan deſe in ſo veel hoeten oft ander maten/datnē daer met alle de reſte der edificie niet mach/ist ooc dat het die gelegetheyt r'ader plaetſe verdyagt mach/ſo ſal bov' alle dinc deſe edificie geſet worden/dat de Sonne op ſtae teghen den eenen hoek/op dat alle de ſyden moghen vander Sonnen beſcheynen worden/want ſoude met der eender ſacten int ooften/ende met der ander int weſten/ſo ſoude daer we volgen dat de noozſyde nemmermeer Sonne hebben en ſoude/dwelck romantlyck ende onghelone ware.

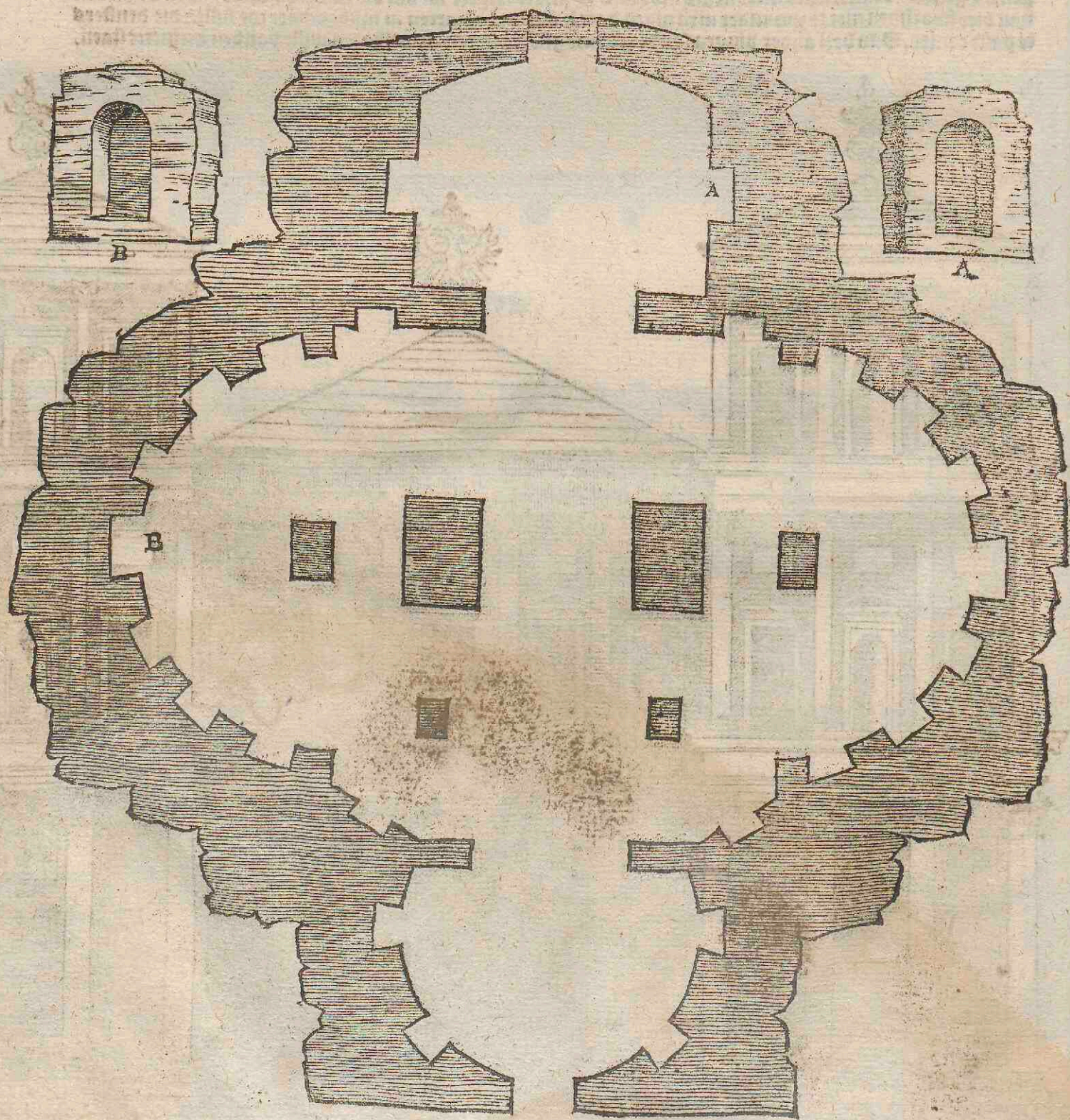
Das derde Boek Das vierde Capittel. Fol. lxxij.

Diſberſche manieren en ordnanten ſoudemen op den voorgetoonden gront mogen houwe/niettemin mits dat dit een plaetſe van playſancen is/ſo heeft my goet gedocht om der welluſticheyt die ſelue naede Corinthia te maken. Ick en ſal my niet bemoeven mit tracteren vanden maten noch hoerlyden/want die brede boeck in d'ordine vande Corinthia ſy ſalinen een tractaet binden dat welke ſtamen met die goeder judicien des Architects/booz dees maten boldden ſal. Ende om dat in deſe ſacte geen becoorten met allen en is waer deur d'armen de logien oft galerien en de plaetſe oft geſlotene plaetſen wt maleanderen kinnen mach/ſo ſal ic in ſchijfte ſetten/de twee hoochſte ſyden op elck eynde/verſtaen hem met plaetſe pilaren van beneden tot boden/dat deel tuſſchen beyden dwelck needer is/verſtaet hem twee galerien bouen een te ſtaen/vande welke dat die colommen comt zyn willen/ende dat ſelue verſtaet hem achter en tot beyde ſyden. Den ſoude doch boden de logien een plaetſel oft anders wel beſet rezen den regen mogen maken met zynen geleente/wt der corinthen vande eerſte ordine der figuren boozſeyt/ende alſo ſoude de ſale inden middelt ſtaemen met den vier cameran der tweeder ordinen beter licht hebben. Om twee ſaetken heb ick die diepn venſten boven de groote vander eerſter ordinen gemaect/d'eerſte is/dat wilmen die venſters alſo neder maecten/dat een menſche ghemackelijck ſittende daer wt ſten mach/ſo bliſter dan alſamen de venſters niet hogder dan de beure maken en ſoude te veel ſpatien tuſſchen die venſters/ende die ſolberinge/dat welke d'oucker ſoude zyn/albus van zynen die geleide venſterkens meer licht inde ſale. Vander reſpect is/dat die cameran byde ſale en behoeben van dier hoochſten niet te zyn/maer men mach daer hangende cameran in maken/daer toe ſullen die venſters te paſſe comen. Van veel ander dincen ſoudeten mogen tracteren/dewelcke ten wille vanden architect ſaen.

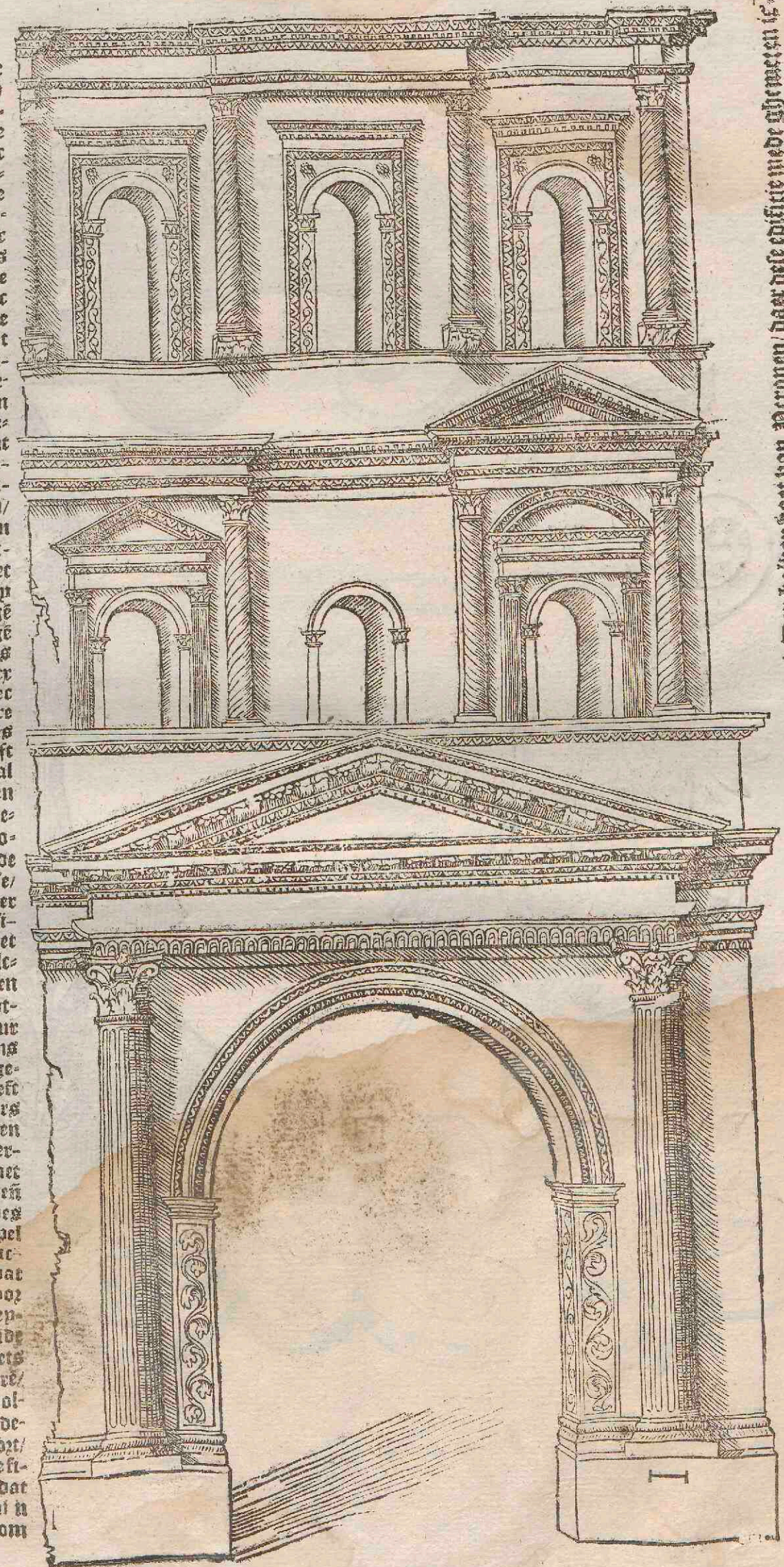

Van der Antiquiteyt

Ik en was eerst niet sinne dat ick desen gront/noch oock nauwelijc die edificie handen hondert colom-
nen ghecleit in d'blat 11. in desen boeck te setten/mits dat het dinghen sijn die hy (onse aucteur) van hoo-
ren leggen gemaect heeft: dat welcke mi niet weert en dancke by ighene dat geconterseyt ende gheme-
ten is te staen/nochtrins op datmen niet seggen en soude dat ick den boeck gelijck onvolmaect ende vercom-
pen hadde faren wiggaen/dwelck den denpders oorlake geben mocht desen boeck te mislypen: soo en heb ick
niet alleen dit hier by willen setten/maer heb noch daer toe ghedaen deers andere navolgende figure van hem
in d'blat 11. Om dan tot desen gront te keeren/soo seyt onse Aucteur aldus in Jerusalem (alsoo hem ver-
reelt is) vintmen en eerten berch wiggheloutwen een edificie van goeder grooten in manieren hier onder gheteec-
ken: ende op dat den de wydde van dat middelste het welfel niet inne vallen en soude / soo waren hem de
twee pilasters inden middelst ghelaten/daer toe noch twee middelbare ter zyden met noch twee minder boeren
anderhondende dat welfel/dwelck als lamien met instrumētten wt der rooten gheloutwen is. In den eersten
inganch sijn vier capellekens: in dat middelste sijn der achtien/ende achter staender twee/ē een gesloten deur/
de welcke behoort datmen boozder ginch: de meeste capelle is wijf ontrent de lingde van een mensche/waer
wt datmen de groote van d'edificie begrepen mach / deers plaeste en heert geen licht/noch men en ran niet ge-
mercken datse eenich licht gehadt heeft/die capellekens sijn wiggheloutwen ghelijck A. ende B.

Wits dat onse Aucteur
int blat 11. (also geseit is)
vermaect van een arche tri-
umphal in Verone staende
genoeft dat i bursari dewelc
he hy daer seyt heel barba-
riscly en confus vā ledē te
zjne / gelijc sijn nade leerin-
ge Vitruuij en der goeder
Antycken in effecte is/dies
niet te min obermits datse
Joānes Carottus (de welc
he onsen Aucteur meyne te
begrepe) booz een cleynot
in sijnen boec der antyqui-
teyten van Veronen / scher-
per en repnder dā alle sijn
andere figuren (wāt de re-
ste leer grof is) geteekene
heeft / so hebet mi goet ge-
docht dese den nieuwigste-
ghen leser hier te thoonen/
op dat hy sien en mercken
mach (niet der reglen Vi-
truuij boozseyt) wat goet
oft quaet datter inne is / sijn
sal by aboncuers sommige
vā desen lande bet behage
van eenighe ander / midis
datse gewēt sijn veel werck
in hare architectuere te soec-
ke. En om dat dese figure
in dit formaet te groot was
so en heb ic maer de helft
hier gheroont / ende mē sal
aende ander syde noch een
ander helft verstaen / te we-
ten/noch een poorte oft bo-
ge met vensters ende ande-
ren ornamentē gelijc dese/
den voet van Verone daer
dese regentwoordige edifi-
cie met gemeten was / staet
hier bespde half van welc-
ken doet dat eenen cleynen
int pedestāl onē de groot-
ste colōne staet / waer deur
datmen die maten hycans
begrepe mach/want dege-
septe Carottus en gheeft
vā alle sijn figure anders
geen bescheet/wegenomen
vāde figure des wonder-
lijckē spectsakeis tāmē met
denē theatre daer boven en
boven al (mits dopgā des
berchs) noch eenen tempel
vā Janus gelijc onse Auc-
teur vermaect achter in dat
blat 11. in dese seggewo-
digen boec vā deser gese-
der edificie geeft de geseide
Carottus meer bescheets
dan van allen den andere/
en op dat ic den Leser vol-
doen mach vā al dat in de-
sen boeck vermaent wāt/
soo heb ick die gheseyde fi-
gure alle gedruet / om dat
sijn te groot (ende nae mi in
duncken) te groot was om
hier by te setten. Vale.

Den halben doer van Veronen, dat dit dese edificie mede ghemeten is.

Eynde des derden Boeken